॥लोकप्र
काशक
२

॥६०॥श्रीश्रीमत्सद्गुरुचरणकमलेभ्यो नमो नमः ॥ॐनमः परमानंदनिधानाय महस्विने संखेश्वरपुरो
त्तंसपार्श्वनाथाय तायिने १ विपद्भिर्सर्वदा सर्वकामितानि स्मृतोपि यः सकल्पद्रुमजित्पार्श्वोनुयात्प्राणिप्रियंक
रः २ पार्श्वक्रमनखाः पांडुदीप्तदीपांकुरश्रियः स्पष्टयंत्पष्टशलाकाः सर्वभावावभासिनः ३ जयंति व्यक्ति
तार्थेषु वसवोऽतस्तमोऽद्भुदः गिरः सुधाकिरस्तीर्थकृतामद्भुतदीपिकाः ४ कृपाकटाक्षनिक्षेप निपुणो
कृतसेवका भक्तव्यक्ते सवित्रीसा जयति श्रुतदेवता ५ जीयाज्जगद्गुरुर्विश्वजीवजीवनामृतः श्रीहीर
विजयः सूरिर्मदीयस्य गुरोर्गुरुः ६ श्रीकीर्त्तिविजयान् स्मृते श्रीकीर्त्तिविजयाभिधा ज्ञातकृत्वोऽनुन्
तोयं मंत्रः स्यादिष्टसिद्धिदः ७ अस्ति लोकस्वरूपस्य हि प्रकीर्णश्रुतांबुधौ परोपकारिभिः पूर्वपरि
ते: पंडातेसततं ८ ततः संक्षिप्य निःक्षिप्त माम्नायैः करणादिभिः संग्रहण्यादिसत्रेषु स्थापिष्ट २
र्थमिताक्षरम् ९ सांप्रतं चक्रमाम्नायः प्राणिनामंदमेधसः असुबोधमतस्तेस्तत् कवित्वमिव
बालकैः १० ततस्तद्युक्त्यैतन्मयाकिंचिद्विहितन्यात् करणक्रियादिकाविन्यस्य मपाकृत्य यथा
मतिः ११ अपि प्रसन्नास्तमंतु संतः सर्वोपकारिणः मयि प्रवृत्ते पुण्यार्थमविमृश्य स्वशक्तितो १२
शिशुक्रीडा गृहप्राया ममेयं वचसां कला निवेशनीयास्तत्रामीकथमर्था हि पोपमा १३ श्रीगुरूणां २
प्रसन्नानाम चिंत्यामहिमाथवा तज्जन्मवादादर्शोकिं न मांति धराधराः १४ संक्षिप्ताः संग्रहाः प्रा
च्याः यथार्त्तसुपगामुखे तथासविस्तरत्वेन सुबोधनवतादयं १५ लोकप्रकाशनामानं ग्रंथमेनं विव
क्षणः अप्रियधंजिनप्रोक्तं विश्वस्वरूपनिरूपकम् १६ प्राप्यानुशासनमिदं प्रमुपक्रमेऽहमिदं यु

परिधिस्तस्य वृत्तस्य योजनत्रितयं भवेत् । एकस्य योज
नोऽवटः ऊंडत्वायामविष्कंभैरेषपल्य इति स्मृतः ६० परिधि
नस्योन षष्ठभागेन संयुतं ६१ स्थापना सप्तवर्षजत्नरजरुणां शिरसि मुंडिते दिनैरेकादिसप्तांतैरूढके
शाग्रराशिभिः ६२ क्षेत्रसमास वृहद्वृत्तिजंबूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्त्याभिप्रायोयं ॥प्रवचनसारोद्धारवृत्तिसं
ग्रहणीवृहद्वृत्त्योस्तु मुंडिते शिरसि एकेनाह्ना द्वाभ्यामहोभ्यां यावदुत्कर्षतः सप्तभिरहोभिः प्ररूढाणि
वालाग्राणीत्यादि समभ्यान्यतः कथनादुत्तरकुरुनरवालाग्राणि नोक्ता
नीति ज्ञेयं ॥ वीरंजय सेहरक्षेत्रविचारस्तु स्वोपज्ञवृत्तौ तु देवकुरू
त्तरकुरुजवसप्तदिनजातोरणस्योत्सेधांगुलप्रमाणरोमसप्तकृत्वोऽष्ट
खंडीकरणेन विंशतिलक्षणं सप्तनवतिसहस्रैकशतद्वापंचाशत्प्रमि
तखंडभावंप्राप्यते ताहृशैरोमखंडैरेषपल्योभ्रियत इत्यादिरर्थतः सं
प्रदायो दृश्यत इति ज्ञेयं एतानि चांगुलसत्कानि रोमखंडानि चतुर्विंशति
गुणानि हस्ते तानि चतुर्गुणानि धनुषि तानि द्विसहस्रगुणानि क्रोशे एवं
क्रमेण समवृत्तघनयोजनपल्यगतारोमखंडराशिर्भवति सवाकतोय ।
थात्र्यस्त्रिंशत्कोटयः स्युः सप्तलक्षाणि वा परिद्वाषष्टिश्च सहस्राणि श्रा
नवचतुःशतैर २ एतावत्यः कोटे २ कोटाकोट्यः स्मृता अथ चतुर्विंशति लक्षाणि पंचषष्टिसहस्रक २

ः२ पंचविंशाः शताः पट्वस्युः कोटाकोटिकोटयः कोटाकोटी नीवलक्षाः ष्टिवल्यारंशादित्यथः ३
एकोनविंशतिरपिसहस्राणिशतानव षष्टिश्चापरिकोटिनोमानमेवंनिरूपितं ४ लक्षाणिसप्त
नवतिस्त्रिपंचाशाच्चसहस्रकाः षट्शतानिचपल्येषुस्युः सर्वेरोमाखंडकाः ५ त्रित्रिस्थाश्चरसाद्याशा
वाष्ठाब्ध्यष्टिरसेंद्रियाः षट्छिपंचषट्वेवचूर्ध्वकाः क्राकषट्खांकवाजिनः ६ पंचाश्रीणिचषट्किंचन
नवखानिचततः परंश्चादित्यः पल्यरोमांशराशिसंख्यांकसंग्रहः ७ अत्रोक्तविशेषविस्तरस्तु-
श्रीशांतिचंद्रगणिकृतश्रीजंबूद्वीपप्रज्ञप्तीवृत्तेरवसेयः॥ ॥तथानिविडमाकंठंन्यियतस्यथादित
तनाग्निर्दहतिवालाग्रंसलिलंचनकोथयेत् ६२ यथाच्चक्रिसैन्यततमाक्रम्यप्रसर्पता नम
नाक्रीयतेनीचैरेवंनिविडतांगतात् समयेसमयेतस्मात् वालखंडेसमुद्धृते कालेनयावतापं
ल्यसत्वेविनिष्ठितोखिलः कालस्यतावतः संज्ञापल्योपममुदीरितःस्मृताः तत्रापुद्धारमुख्यत्वा
दिदमुद्धारसंज्ञितं ६६ त्रिभिर्विशेषकं॥इदंबादरमुद्धार पल्योपममुदीरितं प्रमाणमस्यसंख्या
ताः समयाःकथिताःजिनैः ६७ अस्मिन्निरूपितेसूक्ष्मं सुबोधमबुधैरपि अतोनिरूपितंनास्या
किंचिदस्यप्रयोजनं ६८ एतेषामथपल्यानां दशभिःकोटिकोटिभिः नवेद्बादरमुद्धार संज्ञ
कंसागरोपमं ६९ अथैकैकस्यप्रर्वाक्वालाग्रस्यमनीषया असंख्येयानिखंडानिकल्पनी
यानिधीधनैः ७० यैस्सूक्ष्मंपुद्गलद्रव्यंवदृक्स्यचक्षुषेक्षते तदसंख्यसमानानि तानिस्युर्ह्यसमा ४

नतः ७१ सूक्ष्मपनकजीवांगावगाहक्षेत्रतोधिके असंख्येयगुणक्षेत्रेवर्ततइमानिव ७२ व्यावहा
तेथवासुमानमेषांवक्ष्यताः पर्याप्तबादरश्रेणी कायिकांगेनसंमिते ७३ समानान्येवसर्वाणि
तानिवस्तुःपरस्परं अनंतप्रादेशिकानिप्रत्येकमखिलान्यपि ७४ ततस्तैःपूर्यतेप्राग्वत्पल्यःश्वे
क्रमानकः समयेस्वेकं खंडमुद्ध्रियतेततः ७५ निःशेषंनिष्ठितेचास्मिन्सूक्ष्ममुद्धारपल्यकं सं
ख्ययवर्षकोटिभिर्मितमेतदुदाहृतं ७६ सूक्ष्मोद्धारपल्यानां दशभिःकोटिकोटिभिः सूक्ष्मेन
वतिवोद्धाराभिधानंसागरोपमं ७७ आभ्यांसागरपल्याभ्यांमीयतेद्वीपसागराः अस्याःसार्द्धद्विसा
गर्याः समयैःप्रमिताहिते ७८ यद्वेतासुपल्यकोटाकोटीषुपंचविंशता यावंतिवालखंडानि ता
वंतोद्वीपसागराः ७९ एकादिसप्तांतदिनोद्गतैः केशाग्रराशिभिः भृतात्प्राक्प्रकारेण पल्यात्पूर्वोक्त
मानतः ८० प्रतिवर्षशतंखंडमेकमेकंसमुद्धरेत् निःशेषंनिष्ठितेचास्मिन्नद्धापल्योहिबादरं ८
१ एतेषामथपल्यानांदशभिःकोटिकोटिभिः भवेद्बादरमद्धाख्यं जिनोक्तंसागरोपमं ८२ पूर्व
रीत्याथवालाग्रैः खंडीकृतैरसंख्यशः पूर्णात्पल्यात्तथाखंडंप्रतिवर्षशतेहरेत् ८३ कालेनयावत
पल्यः स्यान्निर्लेपोऽखिलोपिसः तावत्कालोभवेत्सूक्ष्ममद्धापल्योपमंकिल ८४ एतेषामथपल्या
नांदशभिःकोटिरभिःसूक्ष्ममद्धाभिधंज्ञानसागराःसागरंजगुः ८५ सूक्ष्माद्धापल्यवार्धिभ्या
मस्यामीयंतेआर्हतैः आयुर्विनारकादिनांकर्मकायस्थितीतथा ८६ एतेषामेववार्द्धीनां द

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

2-3

शभिः को०टरभिः उत्सर्पिणी भवेदेकातावत्येवावसर्पिणी ८७ एकादिसप्तांतघस्ररूढकेशाग्रराशिभिः
भृतादुक्तप्रकारेण पल्यात् वीक्षमानतः ८८ तत्रशालाग्रसंस्पृष्टखप्रदेशापकर्षणे समये २ तस्मिन्न २
ष्ठेभिः शेषतां गताः ८९ कालचक्रैरसंख्यातैर्मितं तत्क्षेत्रनामकं बादरं जायते पल्योपममेवं जिनैर्म
तं ९० कोटाकोट्यो दशैषां च बादरं क्षेत्रसागरं सुखावबोधतायै सूक्ष्मस्य कृतमेतन्निरूपणं ९१ भिन्नैरसं
ख्यशः बालकेशाग्रैः पल्यतो भृतात् समये समये चैकः खप्रदेशोऽपकृष्यते ९२ एवं केशाग्रसंस्पृष्टास्पृष्ट
स्योशापकर्षणात् तस्मिन्निःशेषिते सूक्ष्मं क्षेत्रपल्योपमं भवेत् ९३ यत्र यत्र बालाग्रखंडैः स्पृष्टास्पृष्टन
भःप्रदेशाकर्षणं। विहितेनैकैकस्य बालाग्रस्यासंख्येनाराकरणं नोपयुक्तमुभयथाप्यविशेषात् तथा
पि प्रवचनसारोद्धारवृत्त्यादिषु पूर्वग्रंथेषु तथादर्शनाद्दर्शितं तथोक्तमिति ज्ञेयं॥ ॥नन्वेवं निबि
तपल्ये बालाग्रैः संभवंति किं नभःप्रदेशा अस्पृष्टास्तदुत्तरायदीरितः ९४ अपते संभवत्येवास्पृष्टा
स्ते सूक्ष्मभावतः नभोंशका बालाग्रखंडेष्वाकाशादपि ९५ यथा कूष्मांडभरिते मातुलिंगानि
मेवके मांति ते च भृते धात्रीफलानि बदराण्यपि ९६ तत्राऽपि मांति चणकादयः सूक्ष्मा यथाक्रमं ५
एवं बालाग्रपूर्णेपि तत्रास्पृष्टा नभोंशका ९७ यद्वा॥ घनोपि स्तंभादौ शतशो मांति कीलकाः।
जायंते स्पृष्टखांशानां ततस्तत्रापि संभवः ९८ एवं बालाग्रखंडोघैरत्यंतनिचितेपि हि युक्तौ पल्येऽश व॰
शानामस्पृष्टानां निरूपणं ९९ एतेषामथ पल्यानां दशभिः कोटिकोटिभिः सूक्ष्मैः सूक्ष्मैर्हि

भिः क्षेत्रसागरोपममीरितं १०० बादरक्षेत्रपल्याभ्यां निष्पन्नाभ्यां सूक्ष्मकेऽमे असंख्यगुणमाने
स्तः कालतः [illegible]पमसागरे १ क्षेत्रसागरपल्याभ्यामाभ्यां प्रायः प्रयोजनं द्रव्यप्रमाणचिंतायां दृष्टिवा
देक्वचिद्भवेत् २ पल्यं पल्योपमं चापि ऋषिभिः परिभाषितं सागरं वाऽब्धिपर्यायं सागरं सागरो
पमं ३ अथ संख्यातादिकानां स्वरूपं किंचिदुच्यते श्रोतव्यं तत्सावधानैर्यन्नेदं बहुश्रुतैर्भिः ४
त्रिधा संख्यातं जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदतः असंख्यातानंतयोस्तु भेदा नव नवोदिताः ५ परीता
संख्यातमाद्यं युक्तासंख्यातकं परं तार्त्तीयीकमसंख्यातासंख्यातं परिकीर्त्तितं ६ परीतानंत

१	ज	संख्यातं	४	ज	परीतासं०	७	ज	युक्तासं०	१०	ज	असंख्यातसंख्यातं	१३	ज	परीतानं०	१६	ज	युक्तानं	१९	ज	अनंता	नं
२	म	संख्यातं	५	म	परीतासं०	८	म	युक्तासं०	११	म	असंख्यातसंख्यातं	१४	म	परीतानं०	१७	म	युक्तानं	२०	म	अनंता	नं
३	उ	संख्यातं	६	उ	परीतासं०	९	उ	युक्तासं०	१२	उ	असंख्यातसंख्यातं	१५	उ	परीतानं०	१८	उ	युक्तानं	२१	उ	अनंता	नं

माद्यं स्याद्युक्तानंतं द्वितीयकं अनंतानंतकं तार्त्तीयीकं वगदितं जिनैः ७ षट्पदेषु जघन्यम
ध्यमोत्कृष्टभेदतः अष्टादशाथ संख्यातैस्त्रिभिः सहैकविंशतिः ८ स्थापना द्विरेव लघुसंख्या
तं त्र्यादिकं मध्यमं ततः अथागुत्कृष्टसंख्यातान्वेकस्तद्गणनां भजेत् ९ यत्तु संख्यातमुत्कृष्टं त
त्तु ज्ञेयं विवेकिभिः चतुष्पल्याद्युपायेन सर्षपोत्करमानतः १० तत्रैवं जंबुद्वीपसमा दायविष्कंभ
परिवेषकाः सहस्रयोजनोद्वेधाः पल्याश्चत्वार ईरिताः ११ उच्चया योजनान्यष्टौ जगत्यां ते शिरास्थि
ताः जगत्युपरि चक्रोर्द्ध शाद्ध्योर्द्धवेदिकांचिताः १२ द्वितीयस्य द्वीपवार्धीनुत्क्रीकृतोऽधिका
ऽस्य ध्यायं ताज्ज्येष्ठसंख्यातं ॥ ॥यो गपट्टभृतोथवा १३ त्रिभिर्विशेषकं आद्योऽनवस्थिताख्यः
स्याच्छलाकाख्यो द्वितीयकः तृतीयः प्रतिशलाकस्तुर्यो महाशलाककः १४ आवेदिकांतं सशि
खस्तत्र पल्योऽनवस्थितः मायादेकोऽपि न यथा सर्षपैर्भ्रियते तथा १५ असत्कल्पनया कश्चिद्देवस्त
मनवस्थितं कृत्वा वामकरे तस्मात्सर्षपं परपाणिना १६ जंबुद्वीपे क्षिपेदेकं द्वितीयं लवणोद
धौ तृतीयं धातकीखंडे तुर्यं कालोदवारिधौ १७ एवं द्वीपसमुद्रेषु सपल्योऽयं निष्ठितः तत्समा
यामविष्कंभपरिधिः कल्प्यते पुनः १८ उत्सेधोत्सेधतः सोऽपि भ्रियते सर्षपैस्ततः क्रमाद्द्वीपसमुद्रे ६
ष्वर्पयन्स्यात्परः १९ एवं द्वितीयवारं च रिक्तीकृतेऽनवस्थिते मुच्यते सर्षपः साक्षी शलाका
ख्ये पल्यके २० पूर्यमाणैरिव्यमानैरेवं ध्योनवस्थितः शलाकाख्योऽपि संशिखं पूर्यते म

क्षिप्सर्षपैः २१ अथानवस्थिते रिक्तीभूते साक्षी न मुच्यते सर्वैः पल्यैः समानत्वानवस्थितता स्य यत् २२
यस्यानवस्थितेस्या क्रान्तेयायोगतया तु सा पूर्तयोग्यायटोयद्भृतं क्षेत्रोऽभिधीयते २३ साक्षी च सर्ष
पकेणामुच्यते यः शलाकके अनवस्थितपल्यत्वं नयुरेकैकः परंपरं २४ एवं रिक्तीभूते शलाकं थस्थाप्यस्त
त्रानवस्थितः क्रमागतद्वीपवार्द्धिसमानः सर्षपैर्भृत २५ अथोत्पाट्य शलाकाख्यं प्राग्वत्सर्षपकण
न्क्षिपेत् अनवस्थांतिमकणाक्रांतद्वीपाद्बुधः पुरः २६ रिक्तीभूते शलाकेऽथ पल्ये प्रतिशलाकके क्षि
प्यते सर्षपस्तस्य साक्षीभूतस्तृतीयके २७ अथ तत्रस्थितं पूर्णं तं गृहीत्वानवस्थितं शलाकांत्यक
णाक्रांताद्ग्रे प्राग्वत्कणान्क्षिपेत् २८ पूर्यमाणैरिव्यमानैर्नैयोऽनवस्थितैः पुनः शलाकोऽभ्रियत
प्राग्वत्तथानवस्थित २९ प्राग्वच्छलाकमुत्पाट्य परतो द्वीपवार्द्धिषु रिक्तीकृत्य च तस्मिन्नौ साक्ष्यः प्रति
शलाकके ३० एवं प्रतिशलाकेऽपि सशिखं संभृते सति अनवस्थशलाकाख्यौ स्वयमेव भृतौ स्थि
तौ ३१ शलाकसाक्षिणः स्थानाभावात्संस्थितेऽकथं आद्यस्थापितदत्तावालकथं सोऽपि दिरिच्यते।
३२ ततः प्रतिशलाकाख्यमुत्पाट्य तस्य सर्षपान् क्षिपेत्पूर्वोक्तया रीत्या परतो द्वीपवार्द्धिषु ३३ एवं प्र
तिशलाकेऽपि निखिलं निष्ठिते सति साक्षीभूतैकरूपमेकं क्षिपेन्महाशलाकके ३४ ततः शलाक
मुत्पाट्य द्वीपाब्धिषु तदग्रतः सर्षपान्स्यन्तस्मात्साक्षी स्थाप्यः प्रतिशलाकके ३५ ततः क्रमाद्वर्द्धमान
विस्तारमनवस्थितं उत्पाट्य परतो द्वीपपाथोधिषु कणान्क्षिपेत् ३६ प्राग्वदेतत्साक्षिकणैः शलाका

ख्यः प्रपूर्यते तमप्यनेकशः प्राग्वत्संस्थै
तस्य साक्षिभिः ३७ तृतीयः परिपूर्येतास
कृदेतस्य साक्षिभिः पल्यो महाशलाको
पि सत्रिःसंपूर्येत ततः ३८ यथोत्तरमथो
साक्षिस्थानानवादिमसमे न्यताःस्थि
तादिक्कनीनां क्रीडासमुद्रकाइव ३९
यत्रांतिमायां वेलायां रिक्तीभूतोऽनवस्थि
तः तावन्मानस्तदास्य षत्रयस्तन्येयथोदिताः ४० अथैताश्चतुरः पल्या
न्समावकाशे स्थले क्वचित उद्धृत्य तत्सर्षपाणां निचयं स्वयोदिताः ४१
तश्च जंबुद्वीपादिद्वीपाब्धिषु सर्षपान् उद्धृत्य पूर्वनिक्षिप्तांस्तत्रैव निच
ये क्षिपेत् ४२ स्थापना चेमाः एकसर्षपरूपेण न्यूनोयं निचयोऽखिलः
भवेदुत्कृष्टसंख्यातमानमित्युदितं जिनैः ४३ एतदुत्कृष्टसंख्यातमेक
रूपेण संस्थिते भवेत्परीत्तासंख्यातं जघन्यमिति तद्विदः ४४ ज्येष्ठत्परीत्तासंख्याता द्वर्वाग्जघन्यतः
परं मध्यं परीत्तासंख्यातं भवेदिति जिनैः स्मृतं ४५ जघन्ययुक्तासंख्यातमेकरूपविवर्जितं भ

॥सर्षपपरीत्तस्थापना॥ श्रय
र्द्ध पमेकः सर्षपोराशिरूनः॥१॥

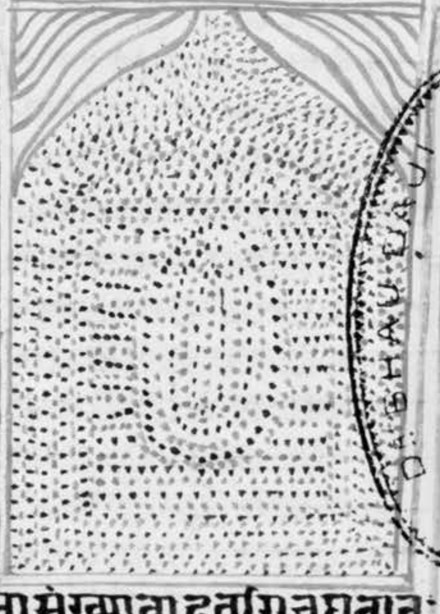

MEMORIAL

३

वेत्परीत्तासंख्यातमुत्कृष्टमिति तद्विदः ४६ जघन्ययुक्तासंख्यातप्रकारश्चायं॥ ॥यावत्प्रमा
णोयाराशिर्भवेत्स्वरूपसंख्यया सन्यस्यतावतोवारान्गुणितोन्यासजायते ४७ यथा पंचात्माकारा
शिः पंचवारान्प्रतिष्टितः मिथः संगुणितो जातः प्रथमं पंचविंशति ४८ शतं सपादं संजातो गुणित
सोपि पंचभिः पुनः संगुणितः पंचविंशानि स्युः शतानिषट् ४९ जातोश्चतुर्थवेलायामेकत्रिंशच्छ
तानि सः पंचविंशत्युपचितान्यस्याभ्यगुणितं ह्यदः ५० ततश्च प्रागुक्तसार्षपपुंजे यावंतः किलसर्षप(ा)रः
तत्संख्यात्मुख्यनिचय उत्यानः राशिन्पृथक्पृथक् ५१ कृत्वा मिथस्तद्गुणने यो राशिर्जायते तेन
सः जघन्ययुक्तासंख्यं तदावलीसमयैः समं ५२ इयमत्र भावना सर्षपाणां निकरः कल्प्यते त
द्राशात्मकः प्राग्वदभ्यासगुणितः सहस्रकोटिको भवेत् ५३ गरिष्टयुक्तासंख्यातादर्वाग्जघन्यतः
परं मध्यमं जायते युक्तासंख्यातमिति तद्विदः ५४ जघन्ययुक्तासंख्यातं प्राग्वदभ्यासताडितं
हीनमेकेन रूपेण युक्तासंख्यातकं गुरुः ५५ एतदेव रूपयुक्तमसंख्यासंख्याकं लघु मध्यासंख्या
तासंख्या उत्कृष्टकावधिः ५६ जघन्यसंख्यासंख्यातं भवेदभ्यासताडितं एकरूपोनितं ज्येष्ठासंख्या
संख्यातकं स्फुटं ५७ अत्रैकरूपक्षेपे च परीत्तानंतकं लघु मध्यं चास्मात्समुत्कृष्टपरीत्तानंतकावधिः
५८ ह्रस्वं परीत्तानंतं च प्राग्वदभ्याससंगुणं परीत्तानंतकं ज्येष्ठमेकरूपोनितं भवेत् ५९ सैक
रूपं तज्जघन्यमभ्यासपरिताडितं निरेकरूपमुत्कृष्टयुक्तानंतकमादितं ६० अत्रैकरूपक्षेपेण्या

दनंतानंतकं लघु अस्मादूर्द्धमधिकं मध्यानंतानंतं वर्त्तते सर्वं ६१ उत्कृष्टानंतानंतं तु नास्ति सिद्धांतिनां म
ते अनुयोगद्वारसूत्रे यदुक्तं गणधारिभिः ६२ एवमुक्तो मयं अणंताणंतयं न छिंति॥ ॥अभिप्राय:
मतमत्र यत्प्रोक्तं सूत्रानुसारतः अथ कार्मग्रंथिकानां मतमत्र प्रपंच्यते ६३ समद्विघातो वर्गः स्या
दिति वर्गस्य लक्षणं पंचानां वर्गकरणे यथा स्युः पंचविंशति ६४ जघन्ययुक्तासंख्याता विधिवत्
त्ऽमतद्वये अतः परं विशेषोस्ति सवायं परिभाष्यते ६५ जघन्ययुक्तासंख्याता द्वारस्योत्कृष्टका
वधिः मध्यमयुक्तासंख्यातं स्यात्तदुत्कृष्टमथोच्यते ६६ जघन्ययुक्तासंख्यातं वर्गितं रूपवर्जितं उ
त्कृष्टयुक्तासंख्यातं शापतेऽपैः प्ररूपितं ६७ एकरूपेण युक्तं तदसंख्यासंख्यकं लघु अर्वागुत्कृ
ष्टतो मध्यमथोत्कृष्टं निरूप्यते ६८ जघन्यासंख्यासंख्यातं यत्तद्वर्गितं त्रिशः अमीभिर्दशभिः
क्षेपैर्वक्ष्यमाणैर्विमिश्रितं ६९ तत्रैवं त्रिंशत्कोटाकोटिसागरा ज्ञानावरणकर्मणः स्थितिरुत्कृ
ष्टतो ज्ञेया जघन्यांतर्मुहूर्त्तिकी ७० अनयोरंतराले च मध्यमाः स्युरसंख्यशः आसां बंधहेतुभूताध्य
वसायाश्च असंख्यशः ७१ एवमेवाध्यवसाया अपरेष्वपि कर्मसु स्युरसंख्येयलोकाभ्रप्रदेशप्रमि
ताऽसमे ७२ जघन्यादिभेदवंतोनुभागाः कर्मणो रसाः तेप्यसंख्येयलोकाभ्रप्रदेशप्रमिताः कि ८
ल ७३ तत्र च लोकाभ्र १ धर्मा २ ऽधर्मै ३ कजीवानां ४ च प्रदेशकाः अध्यवसायस्थानानि
स्थितिबंधानुभागयोः ७४ मनोवचःकाययोगास्तद्भागा निर्विभागकाः कालचक्रस्य समयाः प

नथाप्रत्येकजंतवः ७५ अनंतांशिदेहरूपाणि गोदाश्च दशाप्यमून् त्रिवर्गितलघ्वसंख्यासंख्यसंख्या
न्नियोजयेत ७६ त्रिशः पुनर्वर्गयेच्चानवेदेवं कृते सति असंख्यासंख्यमुत्कृष्टमेकरूपविनाकृतं
७७ तत्रैकरूपप्रक्षेपे परित्तानंतकं लघु परीत्तानंतकाज्येष्टाद्यदर्वाक् तत्तु मध्यमं ७८ अभ्यासगुणि
तेप्यस्मिन् परीत्तानंतकं लघु परीत्तानंतमुत्कृष्टमेकरूपोज्झितं भवेत् ७९ सैकरूपे पुनस्तस्मिन् युक्तानं
तं जघन्यकं अभव्यजीवैस्तुलितं मध्यं त्वुत्कृष्टकावधिः ८० जघन्ययुक्तानंतं च वर्गितं रूपवर्जितं स्या
द्युक्तानंतमुत्कृष्टमित्युक्तं पूर्वसूरिभिः ८१ अत्रैकरूपप्रक्षेपादनंतानंतकं लघु प्राग्वदेतादपि ज्ञेयं म
ध्यमुत्कृष्टकावधिः ८२ जघन्यानंतानंतं तत् वर्गयित्वा त्रिशस्ततः क्षेपानमूनंतान् षट् वक्ष्यमाणा
न्नियोजयेत् ८३ तेचामी वनस्पती १ न्निगोदानां २ जीवान् ३ सिद्धाश्च पुद्गलान् ४ सर्वकालस्य सम
यान् ५ सर्वलोकनभोंशकान् ८४ पुनस्त्रिवर्गितं जातराशौ तस्मिंश्चिनिक्षिपेत् पर्यायान्केवलज्ञान
दर्शनानामनंतकान् ८५ अनंतानंतमुत्कृष्टं भवेदेवं कृते सति मवादस्य मध्ये नैवास्य वक्रतिः पुनः ८६
एवं च नवधानंतं कर्मग्रंथमते भवेत् भवत्यष्टविधं किंव सिद्धांताश्रयिणां मते ८७ सर्वेषां रूपमेकैकमप
पास्य ष्टकनीयसां मध्यमानां तु रूपाणि भवंति बहुधा किल ८८ संख्यातभेदसंख्यातमसंख्याततविध
पुनः असंख्यातमनंतं चानंतानंतं भेदकीर्त्तितं ८९ प्रयोजनं त्वेतेषां ॥अनुयोगद्वारे णंते पंचमिस
स्सा ऽ परिवड्ढियसिद्धा सेसा अठमणंते पज्जवसिवण्णाऽद्याविमं ९० तेचामी बायरपज्जत्तवणा १

बायरपज्ज २ अपज्जबायरवणयइ ३ बायरपज्ज ४ बायर ५ सुहुमापज्जवण ६ सुहुमअपज्जा ७
९१ सुहुमवणपज्जत्ता ८ पज्जसुहुमा ९ सुहुम १० भव्व ११ निगोया १२ वण १३ एगिंदिय १४ तिरि
या १५ मिच्छद्दिट्ठी १६ अविरयाय १७ ९२ सकसाइणोयछउमा १९ सजोगि २० संसारि २१ स
व्वजीवाय २२ जहसंखंनवमसहियाबावीसंचअट्ठमेएणंते ९३ इत्यंगुलादिवर्ज्जकृतोप्युपयोगिमा
नेमयावोक्तिमपैसोहस्र अथोयथास्थानमिदंनियोज्यं कोशस्थितंद्रव्यमिवागमज्ञैः इत्या
दियथास्थानंज्ञेयं॥ ॥विश्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतन
यातनिष्टविनयः श्रीतेजपालात्मजः ॥काव्यंयत्किलतत्रनिश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमेसर्गोनि

र्गलितार्थसार्थसुभगः पूर्णः सुखेनादिमः ९४ इतिलोकालोकप्रकाशेप्रथमसर्गः समाप्तिंप
फाग ॥ग्रंथाग्रंथ २७० अक्षर ६ लिपिं.संवतिविक्रमेन रगुपुरेगुरुप्रसादात् श्रुतंनवस्तु
॥९५॥श्रीगुरुभ्योनमः॥स्तुमःशंखेश्वरंपार्श्वं मध्यलोकप्रतिष्ठितं देहलीदीपकन्यायाद्भुवनत्रयदीप ९
कं १ प्रस्तूयतेथप्रकृतंस्वरूपंलोकगोचरं द्रव्यतः क्षेत्रतः कालभावतस्तच्चतुर्विधं २ एकः पंचास्तिका
यात्माद्रव्यतोलोकइष्यते योजनानामसंख्याताः कोटयः क्षेत्रतोमितः ३ कालतोनंत्वनाद्यस्तिभाव
तोनंतपर्यवः केनस्वरूपपंचास्तिकायस्यगुणपर्यवैः ४ अथवा जीवाजीवास्वरूपाणिनित्यानित्य
लो०

त्वधर्मतिव द्रव्याणिषट्प्रतीतानिद्रव्यलोकः सउच्यते ५ तथाहुःस्थानांगवृत्तौ जीवमजीवेरूवमरूविस
पएसमप्पएसंच जाणहिदव्वलोगंनिच्चमनिच्चंचजंदव्वं ६ येसंस्थानविशेषेणतिर्यगूर्ध्वमधःस्थि
ताः आकाशस्यप्रदेशास्तेक्षेत्रलोकंजिनाजगुः ७ समयावलिकादिश्चकाललोकोजिनैः स्मृतः भा
वलोकस्तुविज्ञेयोभावाऔदायिकादयः ८ यदाहुः उदइएउवसमिएखइएअतहाखउवसमि
एअ परिणामसन्निवाएछव्विहोभावलोगोत्ति ९ इतिस्थानांगवृत्तौ तत्रप्रथमतोद्रव्यलोकः कि
विचिंतन्यते मयाश्रीकीर्त्तिविजयप्रसादप्राप्तबुद्धिना १० धर्मास्तिकाया १ धर्मास्ति २ कायाका
शा ३ एवंजीव ४ पुद्गल ५ कालश्च ६ द्रव्याणिजिनागमे ११ धर्माधर्माभ्रजीवाख्याःपुद्गलेन
समन्विताः पंचामीअस्तिकायाःस्युः प्रदेशप्रचयात्मकाः १२ अनागतस्यानुत्पत्तेरतीतस्यचनाश
तः प्रदेशप्रचयाभावात्कालेनैवास्तिकायता १३ विनाजीवंपंचमीअजीवाःकथिताःश्रुते पुद्गले
नविनाचामीजिनैरुक्ताअरूपिणः १४ धर्मास्तिकायंतत्राहुःपंचधापरमेश्वराः द्रव्यःक्षेत्रतःकाल
भावाभ्यांगुणतस्तथा १५ द्रव्यतोद्रव्यमेकंस्यात्क्षेत्रतोलोकसंमितः कालतःशाश्वतोयस्मादभूदा
स्तिवानिशं १६ वर्णरूपरसैर्गंधस्पर्शैःशून्यश्चभावतः गत्युपष्टंभधर्मश्चगुणतःसप्रकीर्त्तितः
१७ स्वभावतःसंचरतांलोकेस्मिन्पुद्गलात्मनां पानीयमिवमीनानांसाहाय्यंकुरुतेह्यसौ १८
जीवानामेषवेषासुगमनागमनादिषु भाषामनोवचकाययोगादिषुवतिदेवुताम् १९ अस्प २

मत्वादिलोके हिनात्मपुद्गलयोर्गतिः लोकालोकव्यवस्थापि नास्माद्व्येस्यापपद्यते १९ इव्यक्षेत्रकाल र
वै धर्मवत्तिवयुग्मज्ञः स्यादधर्मास्तिकायोपि गुणतः किंतु भिद्यते २० स्थित्युपष्टंभकर्त्ता हि जीवपु
द्गलयोरयं मीनानां स्थलवद्येना लोकोनाद्योनंतस्थितिः २१ अयं निषदनस्थानशयनालंबनादिषु
प्रायाति हेतुतां चित्तस्थैर्यादिस्थिरतासु च २२ इदमर्थतो भग० श० १३ ॥गतिस्थितिपरिणामे सत्येवै
तौ सहायकौ जीवादीनां न चेत्तेषां प्रसज्येते सदापि ते २२ भवेदाकाशास्तिकायस्तु लोकालोकत्रिदाद्वि
धा लोकाकाशास्तिकायस्यात्तत्रासंख्यप्रदेशकः २३ समात्परलोकाकाशो नपरीतोतिगरीयसा गो
लकं मध्यशुषिरं महांतमनुकुर्वता २४ तथोक्तं भगवतीशतक ११ उ० ११ अलोएणं भंते किं संठिए गो०
झुसिरगोलगसंठिए इत्यादि॥ ॥असौ च धर्माधर्माभ्यां सत्तुल्याभ्यां सदान्वितः नृपाल इव मंत्रिभ्यां
बिभर्त्ति सकलं जगत् २५ अलोकान्ते तु धर्माद्यैर्नावि: पंचभिरुज्झितं अनेनैव विशेषेण लोकान्ना
स्त्यपरौ रितिं २६ अनंतस्याप्यस्यैमहत्त्वस्योनिदर्शनं असद्भावस्थापनया पंचमांगे प्रतिष्ठितं १ तथा
हि ॥सुदर्शनं सुरगिरिं परितो निर्जरादशकेपि कौतुकिनः संति स्थितादिक्षु दशस्वपि २ मानुषोत्त
रपर्यंतेष्वासु दिक्षु बहिर्मुखाः बलिपिंडान् दिक्कुमार्यः क्षिपंत्येकास्वदिक्ष्वथ ३ विकीर्णान् युगपत्ता १०
न्बलिपिंडान् गतान् क्षितिं ययागत्या सुरस्तेषामेकः कोप्याददीत ४ तयागत्या प्रचलिता देवा अलो
कांतदिदृक्षया गंतवृत्ता युगपद्दादिक्षु दशस्वपि ५ तदा च वर्षलक्षायुः पुत्रोऽभूत् कोपिताद्दशः पुत्र

पुनस्तस्यापितादृशः ६ कालेन तादृशाः सप्तपुरुषाः प्रलयं गताः ततस्तदस्थिमज्जादि तन्नामापि ग
तं क्रमात् ७ अस्मिन् प्रसमये कश्चित्सर्वज्ञं यदि पृच्छति स्वामिस्तेषां किमगतं क्षेत्रं किं वा गतं बहु
८ तदा वदति सर्वज्ञो गतमल्पं परं बहु अगतस्यानंततमो भागो गतमिहाग्रतः ९ स्थित्वासुरोपि
लोकांते नालोके स्वकरादिकं इष्टे लवयितुं गत्यभावात्पुद्गलजीवयोः १० तदुक्तं देवेणं भंते मह
ड्ढिए जाव महेसक्खे लोगंते ठिच्चा पभू अलोगंसि हत्थं वा पायं वा जाव ऊरुं वा आउंटावित्तए वा पसारि
त्तए वा णो इणट्ठे समट्ठे इति भगवती शतक १६ उद्देशा ८ अष्टमे ॥वस्तुतस्तु नभोद्रव्यमेकमेवा
स्ति सर्वगं धर्मादिसाहचर्येण द्विधा जातमुपाधिना २७ लोकालोकप्रमाणत्वात्क्षेत्रतोनंतमेव च
असंख्येयप्रमाणं च परं लोकविवक्षया २८ कालतः शाश्वतं वर्णादिनिर्मुक्तं च भावतः अवगाहगु
णं तच्च गुणतो गदितं जिनैः २९ अवकाशं पदार्थानां सर्वेषां हेतुतां दधत् शकराणां दुग्धमिव च जलं
लोहादिगालवत् ३० युग्मं यतः परमाण्वादिनाद्रव्येणैकेनापि प्रपूर्यते खप्रदेशस्तथान्या
न्यपितान्यथ त्रिभिः ३१ अपि द्व्यणुशतं मायात्त्वैवैकप्रदेशके मायात्कोटिशतं मायादपि कोटि
सहस्रकं ३२ अवगाहस्वभावत्वादंतरिक्षस्य तत्समं चित्रत्वाच्च पुद्गलानां परिणामस्य युक्तिमत्
३३ ह्ययोरपि क्रमाद्दृष्टांतो ॥दीपदीपप्रकाशेन यथापवरकोदरं एकेनापि प्रपूर्येत तच्छतम
प्यत्रमातिच ३४ तथा विशत्यौषधमाभथ्यापारदस्यैककर्षके सुवर्णस्यकर्षशतं तोल्यकर्षा

धिकंनतत् ३४ पुनरेषधर्मसामर्थ्यात् कथं ज्ञायते पृथक् सुवर्णस्य कर्षशतं पारदस्यैककर्षकैः ३५
किंच धर्मास्तिकायस्य देशस्तत्प्रदेश इति त्रयं एवं त्रयं त्रयं ज्ञेयमधर्माकाशास्तिकाययोः ३६ तथा
स्तिकायस्य कलस्वरूपदेशात्मकोऽनवत् कियन्मात्रोऽरूपाश्च तस्य प्रदेशाः प्रकीर्तिताः ३७ स्कंदति
शुष्यति पूरणविघटनेन धार्यते च पुष्यते पूरणघटनेतिस्कंधाः एषां द्वादय इति रूपनिष्पत्तिः
इति ज्ञापनाद्वृत्तौ व्युत्पादितत्वादेकेस्कंधव्यपदेशो नार्हति अतएव सूत्रे प्रायः धर्मास्तिका
येधर्मास्तिकायस्य देश इत्यादौ व श्रूयते नवतत्वावचूरौ उवक्तु देशरज्वात्मलोकेसकलोपि यो
धर्मास्तिकायः सर्वः स्कंधः कथ्यतेऽत्युक्तमितिज्ञेयं ॥ ॥निर्विभागाविभागाश्चप्रदेशाऽ
मुदाहृताः तेचानंतामूर्तीयस्मात्संख्याया आद्ययोर्द्वयोः ३८ अनंतैश्चागुरुलघुपर्यायैः सं
श्रिताऽमी त्रयोपियदमूर्त्तेषु भिन्नत्वेव एवहि ३९ अथजीवास्तिकायस्यस्वरूपं वक्ति तस्यच
चेतनालक्षणो जीव इति सामान्यलक्षणं ४० मतिश्रुतावधिमनःपर्यायकेवलान्यपि मत्य
ज्ञानं श्रुताज्ञानं विभंगज्ञानमित्यपि ४१ अचक्षुश्चक्षुरवधिकेवलदर्शनान्यपि च द्वादशामी ११
उपयोगाविशेषाज्जीवलक्षणं ४२ ॥उपयोगविनाकोपि जीवो नास्ति जगत्त्रये अक्षरानंततमो
भागस्तु क्षोनिगोदिनामपि १ तेचाक्षरानंतभागमपि त्रैलोक्यवर्तिनः नशक्नुवंत्यावरितुं तर्हि लोक
र्ततांगताः २ एषोप्याव्रियतेचेत्तर्ह्यजीवाजीवयोर्नभिदा अक्षरं त्विह ज्ञाकारं तदुपयोगलक्षणं ३

रवेर्यथातिसांद्रेऽभ्रेऽस्यापि नवेत्प्रभा कियत्यनावृता रात्रिंदिनाभेदोऽन्यथा भवेत् ४ इयं चाशीयसी ज्ञानम
त्राद्यसमयेभवेत् अपर्याप्तनिगोदानां सूक्ष्माणां क्रमतस्ततः ५ शेषैकाक्षद्वित्रिचतुःपंचाक्षादिषु मात्रया वर्ध
मानेंद्रियं यावल्लब्धिवृद्ध्यपेक्षया ६ क्षयोपशमवैचित्र्याज्ज्ञानारूपाणि बिभ्रती सर्वज्ञस्य यथादित्यः स्यात्घा
तिकर्मक्षयेण सा ७ नन्वेवमात्मनोज्ञानं यदि लक्षणमुच्यते अभेदः स्यात्तदनयो सास्नागृहजयोरिव ८ एवंचा
समदा ज्ञानमिच्छतोऽखिलवस्तुगं ज्ञानरूपो न जानाति त्यक्तयुक्तिसहं नयत् ९ कथंच ज्ञानरूपः स्यादात्मनः स्तुः उ
पयस्तथा अव्यक्तबोधावाबाधावकिंविशेषविपर्ययाः १० अत्रोच्यते सत्यमस्य विदात्मत्वेनोपयोगो निरंतरं
नवत्यावरणीयानेकंमर्णाच्चशातः खलु ११ तथाहि आत्मा सर्वप्रदेशोत्पन्नज्ञानप्रभयागान् एकस्थमाने
दकवन्नदाविपरिवर्त्तते १२ ततः सविरमकस्मिंश्चवस्तुन्युपन्यते अर्थांतरोपयुक्तः स्याद्वपलः कुक्लाप्रव
त् १३ उत्कर्षेणोपयोगस्यकालोऽयांतर्मुहूर्तिकः उपयोगांतरं याति सत्ताचात्तदनंतरं १४ नसर्वमपिवेत्त्यज्ञा
णी कर्मोदृत्तोयथानाकस्यान्शानिहतस्य समंतनितः प्रभाः १५ मंशायाव्यक्तबोधाद्या अप्यस्य कर्मणांवशाव
कुर्वतां ज्ञानवैचित्र्यं क्षयोपशमभेदतः १६ किंच आरोग्यानार्त्तोगोऽवीर्यवितायदाक्षयोपशमः लब्धिकर
णानुरूपं तदात्मनो ज्ञानमुद्भवति १७ वीर्यापगमे च पुनर्मंदेचकर्मावृणोत्यपाकीर्णं शैवलजालमिवांभोदर्पं
सिद्धविमलजितपंकः १ षड्कृता ४३ द्विधावदंति ते जीवाः सिद्धसंसारिभेदतः सिद्धाः पंचदशविधास्तीर्थाती
र्थादिभेदतः ४४ यदाहुः जिण अजिण तित्थ अतित्थ गिहि अन्न सलिंग थी नर नपुंसा पत्तेय सयंबुद्धा बुद्धबो

।रेद्धा।णिक्काय ४४ गजीवतीसितिस्मृताजीवोजीर्वनेप्राणधारणं तेचप्राणाद्विधाद्रव्यभावविभे
दतः १ सिद्धानामिंद्रियादयः प्राणानयद्यपिज्ञानादिभावप्राणानांयोगाज्जीवत्वमुच्यते तत्रापि
॥अलोकस्यस्खलितासिद्धा लोकाग्रेवाप्रतिष्ठिता इहसंत्यज्यदेहादिस्थितास्तत्रैवशाश्वताः ४
५ तेज्ञानावरणीयाद्यैर्मुक्ताः कर्मभिरष्टभिः ज्ञानदर्शनचारित्राद्यनंताष्टकसंयुताः ४६ तथाचोक्तं
गुणस्थानेक्रमारोहि अनंतकेवलज्ञानं ज्ञानावरणसंक्षयात् अनंतदर्शनंचापि दर्शनावरणक्षया
त ४७ क्षायिकेशुद्धसम्यक्त्व चारित्रेमोहिनीग्रहात् अनंतेसुखवीर्येच वेद्यविघ्नक्षयात्क्रमात् ४८
आयुषःक्षीणभावत्वात्सिद्धानामक्षयास्थितिः नामगोत्रक्षयादेवामूर्त्तानंतावगाहना ४९ रागमृत्युजरा
द्यर्त्तिहीनाअपुनर्भवाः अभावात्कर्महेतुनांदग्धेबीजेहिनांकुरः ५० यावन्मात्रेनरक्षेत्रे तावन्मात्रंशिवा
स्पदं योयत्रम्रीयतेतत्रैवार्द्धंगत्वासंसिध्यति ५१ उत्पत्त्यार्द्धंसमश्रेण्यालोकांतस्थैरलंकृतः यत्रैकस्तत्रतेऽनं
तानिर्बाधाःसुखमासते ५२ ॥तथोक्तंतत्त्वार्थभाष्ये ॥कृत्स्नकर्मक्षयादूर्ध्वं निर्वाणमधिगच्छति यथादग्ध
धनोवह्निर्निरूपादानसंततिः १ तदनंतरमेवोर्द्धमालोकांतात्सगच्छति पूर्वप्रयोगासंगत्वबंधच्छेदोर्ध्वगौ
रवैः २ कुलालचक्रेदोलायामिषौचापियथेष्यते पूर्वप्रयोगात्कर्मेहतथासिद्धिगतिःस्मृता ३ मृल्लेपसंग
निर्मोक्षाद्यथादृष्टाप्स्वलाबुनः ॥ ॥एकस्मिन्समयेचोर्द्धं लोकेचत्वारएवते सिद्ध्यंत्युत्कर्षतोह्यष्टमध्य
लोकेमतत्रयं ५३ विंशतिर्द्वाविंशतिश्चचत्वारिंशदितिस्फुटं उत्तराध्ययनेसंग्रहण्यांचसिद्धप्राभृते ५४

MEMORIAL

ॐ मारोनाप्यक्षैत्रायावस्थाकाशप्रदेशोष्विहावगाढास्तावतएवप्रदेशानूर्द्ध्वमप्यवगाहमानोगच्छतिनितरत्रतंचैकेवलं
कर्मसंगविनिर्मोक्षात्तथासिद्धिगतिःस्मृता ४ एरंडयंत्रपेडासुबंधच्छेदाद्यथागतिःकर्मबंधनविच्छेदात्सि
द्धस्यापितथेष्यते ५ आगुपादवीजबंधनछेदादेवंबंधनछेदात्सिद्धबंधनछेदाद्गतिर्दृष्टासिद्धाकाष्ठ
पेडापुटानामेवंकर्मबंधविछेदात्सिद्धस्यगतिरितिभावः ॥ऊर्द्ध्वगौरवधर्माणोजीवाइतिजिनोत्तमैः
अधोगौरवधर्माणः पुद्गलाइतिचोदितं ६ ऊर्द्ध्वगमनमेवगौरवंधर्मःस्वभावोजीवानां पुद्गलास्त्वधोग
मनधर्माणः इतिसर्वज्ञवचनस्थानमितिभावः यथाधस्तिर्यगूर्द्ध्वंचलोष्टवाय्वग्निवीतयः स्वभावतः
प्रवर्त्तंते तथोर्द्ध्वगतिरात्मनां ७ अतस्तुगतिवैकृत्यमेषांयदुपलभ्यते कर्मणः प्रतिघाताच्च प्रयोगाच्च त
दिष्यते ८ अधस्तिर्यगथोर्द्ध्वंचजीवानांकर्मजागतिः ऊर्द्ध्वमेवतुतद्धर्मभवति क्षीणकर्मणां ९ तथ
प्रागुक्तः सिद्धिसंयस्यमाहात्मनः सर्वैरंगैर्विनियातिचेतनस्तनुपंजरात् १० तदुक्तं स्थानांगपंचमस्था
नके पंचविहेजीवस्सणिज्जाणमग्गपन्नत्ते पाएहिं १ ऊरूहिं २ उरेण ३ सिरेण ४ सव्वंगेहिं ५ पाएहिंनिज्जा
यमाणे निरयगामीभवति उरेणंनिज्जायमाणेमणुअगामीभवति सिरेणंनिज्जायमाणेदेवगतिभवति
सव्वंगेहिंनिज्जायमाणेसिद्धिगतिपज्जवसाणेपण्णत्ते ववः भवोपग्राहिकर्मांतक्षणएवप्रसिद्धतिः ऊर्द्ध्वं च
स्पृशद्गत्याचिंत्याशक्तिरात्मनः १ अत्र च अस्पृशद्गतिसिद्धांतरालप्रदेशाद्गतिर्यस्य सोऽस्पृशद्गति
अंतरालप्रदेशस्पर्शनेहिनैकेनसमयेनसिद्धिरिष्यतेच तत्रैकएवसमयोतोंतराले समयांतरस्याभावा
दंतरालप्रदेशानामसंस्पर्शमितौपपातिकवृत्तौ अवगाढप्रदेशेभ्योऽपरकाशप्रदेशान्स्पृशन्गच्छतीति ॐ

गमं चारमा
पत्रनीअकन
जीवाकान
१०मीओजा
मध्ये पर माः
कनोपर्याय
ॐ

श्री वीमंदेतहदेवेतिउत्तराध्ययनेजीवाजीवविभक्त्यध्ययने उक्तादेतिरियलोएचउरोबावीसमहसयं ।ऽतिसंग्रहएगं
वीसपुहुत्ते अहोलोएऽथसिद्धप्राभृते तट्टीकायांविंशतिपृथक्त्वविंशति॥ ॥अष्टोत्तरशतंतिर्यग
लोकेवहोपयोनिधौ नदीनदादिकेशेषेजलेद्वौ कर्षतस्त्रयः ५५ विंशतिश्चैकविजयेचत्वारोनंदनेव
ने पंडकेद्वाषष्टशतप्रत्येकंकर्मभूमिषु ५६ प्रत्येकंसंहरणतोदशाकर्ममहीष्वपि पंचदशापशतोह्यत्रौ
चत्वारोहिकरागको ५७ जघन्योत्कृष्टदेहानांमानेमेतन्निरूपितं मध्यागाणैकसमयेसिद्धयत्यष्टोत्त
रंशतं ५८ उत्सर्पिण्यवसर्पिण्योस्तार्तीयीकतुरीययो अरयोरष्टसहितं सिद्धयत्युत्कर्षतःशतं ५९
पंचम्यामवसर्पिण्यास्तृतीयारकेशतं आरूपन्नदेवनसहाष्टोत्तरंशतंसिद्धास्तदाश्चर्यमध्येतन्नेवता॥
तिसमाधेयं विंशतिश्चावसर्पिण्याः सिद्धयंतिपंचमेरके उत्सर्पिण्यवसर्पिण्योः शेषेषुदशसंस्थिताः ६०
पुंवेदेभ्यः सुरादिभ्यः श्चुत्वाजन्मन्यनंतरं नवेतिपुरुषाःकेचित्रपुंसकाः ६१ स्त्रीभ्योपिदेव्यादिभ्यःस्यु
रेवंत्रैधामहीस्पृशः ज्योतिष्कनारकादिभ्योप्येवंस्युर्मनुजास्त्रिधाः ६२ नवस्वतेषुनेगेषुपुंभ्यःस्युःपुरु
षादिषुसिद्धयंत्यष्टोत्तरशतंतेभ्योदशदशस्त्रियः ६३ दशान्यलिंगेस्वलिंगेपथ्याश्चत्वारोगृहिवेषकाः सि
द्धयंत्यष्टोत्तरशतंमुनिनेपथ्यधारिणः ६४ विंशतिर्योषितःकिंवपुंमांसोष्टोत्तरंशतं एकस्मिन्समये १३
क्लीबाः सिद्धयंतिदशनाधिकाः ६५ एकसमयेअष्टोत्तरशतसिद्धियोग्यतासंग्रहश्चैवं॥ ॥तिर्यग्लो
कस्थापितकुलपाः कर्मभूमिस्थलेषुजातावैमानिकपुरुषतामध्यमांगप्रमाणः सिद्धयत्यष्टाधिकम

पिशतंसाकवेषाः पुंमासस्तार्तीयीकेनियतमरकेवित्यतांवातुरीये ६६ यत्रैकोनिर्वृतःसिद्धस्तत्रान्येपरिनि
र्वृताः अनंतानियमाल्लोकपर्यंतस्पर्शिनःसमे ६७ अयमर्थः संपूर्णमेकसिद्धःस्यावगाहक्षेत्रमाश्रिताः
अनंताःपुनरन्येतत्स्यैकैकंप्रदेशकं ६८ समाक्रम्यावगाढाःस्युःप्रत्येकंतेप्यनंतकाः एवंपरिहित्रिचतुः
पंचाद्यंशानिहाहिताः ६९ तथा सिद्धावगाहक्षेत्रस्यतस्यैकैकंप्रदेशकं त्यक्त्वास्थितास्तेप्यनंताएवद्व्या
दिप्रदेशकान् ७० एवंच प्रदेशवृद्धिहानिभ्यांयेवगाढाअनंतकाः पूर्णक्षेत्रावगाढेभ्यःस्युस्तेसंख्यगुण
धिकाः ७१ ततश्च एकःसिद्धःप्रदेशैःस्वैःसमग्रैरतिनिर्मलैः सिद्धाननंतानस्पृशतिव्यवगाढैःपरस्परं
७२ तेभ्योसंख्यगुणान्देशप्रदेशैःस्पृशतिध्रुवं क्षेत्रावगाहनाभेदैरन्योन्यैः
पूर्वदर्शितैः ७३ तथोक्तं प्रज्ञापनायामौपपातिकेआवश्यकेच फुसइअ
स५ णंतेसिद्धेसव्वपएसेहिं नियमसोसिद्धो तेविअसंखिज्जगुणादेसपएसेहिंजेपु
ट्ठा ७४ स्थापनाचेयम्॥ अशरीराजीवघनाज्ञानदर्शनशालिनःसाकारेण
निराकारेणपयोगेनलक्षिता ७५।ऽहं॥पूर्वनवाकारस्यानाथाव्यवस्थापन
रत्नृपरिस्पृश्या संस्थानमनित्थंस्थंस्यादेषामनियताकारं ७७ केनचिदलो
किकेनस्थितप्रकारेणनिगदितुमशक्यं अतएवव्यपदेशानेषांदीर्घादिगु
णवचनैः ७७ तथोक्तः सेनदीहेसेनहस्सेसेनवट्टेऽत्यादि संस्थानेनाका
ज्ञानेनकेवलेनंतेकलयंतिजगत्त्रयीं दर्शनेनचपश्यंतिकेवलेनवकेवला ७८ तेली ॥मीनोलोककलं॥

॥यत्र स्थाने सिद्धस्वरूपस्थापना सेमा

कुतः सकथममूर्त्तस्यभावतिसिद्धस्य अत्रोच्यते परीणामवत्यमूर्त्तेप्यसोनवेत्तुननन्नसीद ७७ इर्दम
वेनाविदेहाकारमप्यस्येवसिद्धजीवस्य संस्थानंस्यादौपाधिकमेवनवास्तवंकिंचित ७८ तथाकुरा
वश्यकनिर्युक्तिकृतः उगाहणाइसिद्धा भवतिभागेणहुंतिपरिहीणा संठाणमणित्थंत्यंजरामरण
विप्पमुकाण उत्तराणत्रेवपाः सिः उत्तरवअहवानिसन्नेत्तेव जोजहकरेईकाले येतहवइउवणसिद्ध र
उ इहभवभिन्नागारोकम्मवसाओभवंतरेहोई नयतंसिद्धस्सतत्तंमीतोसेतयागारो २ जंसंठाणंतु
इहभवंचयंतस्सचरमसमयंमिआसीयपएसघणंतंसंठाणंतहिंतस्स ४ उहगाः नोपर्यायः ॥शत
नीत्रीणिधनुषांत्रयस्त्रिंशद्धनुषिच धनुस्त्रिभागश्चपरासिद्धानामवगाहना ७७ जघन्याष्टांगुलोप
तहस्तमानाप्ररूपिताः जघन्योत्कृष्टयोरंतरालेमध्यात्वनेकधा ७७ षोडशांगुलयुक्तायामध्याम
रत्नउट्टयी आगमेगीयतेसर्वमध्यानांसोपलक्षणं ७७ प्रायेणजन्मनिर्जीवानांयावेदवगाह
ना ईतीयभागन्यूनासासिद्धानामवगाहनां ७७ तत्कृष्टावननेपाच्येधनुःपंचशतीमिताम र
वबकुविधा जघन्यादृस्तयोईयं ७२ जघन्यासप्तहस्तेव जिनेशाणमपेक्षया अशेषानत्वेकिलेत र
सा ताःस्युःसिद्धावगाहनाः ७२ एतदभिप्रेत्यैवोपपातिकोपांगेप्युक्तम् जीवाणंभंतेसिज्झमाणक १५
यरंमिउच्चत्तेसिज्झंतिगो जहणेणंसत्तरयणीउक्कोसेणंपंचधणुसइएसिज्झंति॥ ॥मरुदेवाक
थंसिद्धानन्वेवंजननीजिनेः सायपंचचापशतोत्तुंगनाभिसमोच्छ्रया ७३ संघयणंसंठाणंउच्चत्त

चेवकुलगरेहिंसमंइतिवचनात अत्रोच्यते स्त्रियोहस्वमसंस्थानात्पुंसः कालादेसंस्थिते किंचिद्दूनप्रमा
णास्युर्नाभिरुनोच्चयेतिसा ७४ गजस्कंधाधिरुढत्वात्मनाक्संकुचितेतिवा पंचचापशतेत्वेवसेतिकिंचि
न्नयूपणं ७५ अयंचभाष्यकृदभिप्रायः संग्रहणीवृत्यभिप्रायस्त्वयं ॥यदिदमागमेपंचधनुःशतान्यु
त्कृष्टमानमुक्तं तद्बाहुल्यादन्यथेतद्धनुः पृथक्त्वैरधिकमपिस्यान्नचपंचविंशत्यधिकपंचधनुःशत
रूपंबाधंच्यं सिद्धप्राभृतेप्युक्तं ॥उगाहणाजहण्णा रयणिदुगंअहपुणाइउक्कोसा पंचेवधणुसयाइं
इधणुअपऊतेणअहियाउतिणतहुत्तिश्चपृथक्त्वशयोत्रबहुत्ववाचीबहुत्वेचेहपंचविंशतिरूपं द्रष्ट
व्यमिति ॥आद्यसंहननाएवसिद्ध्यंतिनपुनः परेसंस्थानानांतुनियमस्तुषण्णिर्वृत्तिः ७६ एवं
कोद्यायुरुत्कर्षात्सिद्धोन्त्याधिकजीवितः जघन्यान्नववर्षायुः सिद्धोन्नन्युनजीवितः ७७ द्वात्रिंशता
एकाद्याश्वेत्सिद्ध्यंतिनिरंतरं तदाष्टसमयान्यावन्नवमेत्वंतरंध्रुवं ७७ अष्टचत्वारिंशादं ताश्चयस्त्रिंश
नुखायदिसिद्ध्यंतिसमयान्सप्तकुवमंतरमष्टमं ७७ एकोनपंचाशदाद्याषष्ठ्यंतायदिदेहिनः सि
द्ध्यंतिसमयान्पड्केसप्तमेत्वंतरंभवेत ७० एकपष्टिप्रभृतयोयावद्धासप्ततिप्रमाः सिद्ध्यंतिसमया
न्पंचपष्ठेत्ववश्यमंतरं ७१ त्रिसप्ततिप्रभृतयश्चतुरशीतिसीमकाः चतुरः समयान्यावत्सिद्ध्य
त्यग्रेतुनंतरं ७२ पंचाशीत्याद्याः षण्णवत्यावधिकाःत्रयः षण्णवत्याद्याद्व्यधिकश
तावधिः ७३ त्र्यधिकशतात्याद्याष्टोत्तरशतांतं सिद्ध्यंतिचैकसमयंद्वितीयेत्वंतरं ७४

रुघन्यमंतरं लोके समये परमे पुनः षण्मासा नास्ति सिद्धानां च्यवने शाश्वता हि ते ९५ सर्वस्तोका र
ःक्लीबसिद्धास्तेभ्यः संख्यगुणाधिकाः स्त्रीसिद्धाः पुनरेभ्यः पुंसिद्धाः संख्यगुणाधिकाः ९६ स
र्वस्तोकादक्षिणस्यामुदीच्यां च मिथः समाः प्राच्यां संख्यगुणाः पश्चिमायां विशेषतोधिकाः ९७ नत
त्सुखं मनुष्याणां देवानामपि नैव तत् यत्सुखं सिद्धजीवानां आबाधानापदमव्ययं ९८ त्रैकालिका
नुत्तरांतनिर्जराणां त्रिकालजं भुक्तं भोज्यं भुज्यमानमनंतं नाम यत्सुखं ९९ पीडीकृतं तदेकत्रा
नंतैर्वर्गैश्च वर्गितं शिवसौख्यस्य समतां लभ्यते न कदाचन १०० सर्वाद्धापिंडितः सिद्धसुखरा
शिर्विकल्पतः अनंतवर्गनिक्षोपि नामायात्भुवनत्रये १ वर्गविनागश्चैवं स्युः शोडषवर्गनिक्षा
ल्पो वर्गत्वागतः द्वावेव परिशिष्येते चत्वारोपि छिन्नाजिता २ सुखस्य तस्य माधुर्यं केवलज्ञान्यपि के
वली वक्तुं शक्नोति नो मुग्धगुडादेर्मूकदेहिवत् ३ यथेप्सितान्नपानादिनो जंतानंतरं पुमान्
तृप्तः सन्मन्यते सौख्यं तृप्तास्ते सर्वदा तथा ४ एवमाप्तनमात्रेण दर्शितेतन्निदर्शनं वस्तुतस्तु तदाज्ञ र
र्शमानेनास्ति विश्वपे ५ अपम्पस्याप्यविषयस्ततः सिद्धसुखं खलु यथा पुरसुखं ज्ञाने म्लेच्छवाचा १५
मगोचरः ६ तथा वाक्ष म्लेच्छः कोपि महारण्ये वसति स्म निराकुलः अन्यदा तत्र नृपालो दुष्टाश्वेन
प्रवेशितः ७ म्लेच्छेनासौ नृपो दृष्टः सत्कृतश्च यथोचितं प्रापितश्च निजं देशं सोपि राज्ञा निजं पुरं ८ म
मायमुपकारीति कृतो राज्ञाति गौरवात् विशिष्टभोगभूतीनां भाजनं जनपूजितः ९ उत्तुंगप्रासाद

शृंगेषु रम्येषु काननेषु च रेमे विलासिनीवृंदैर्भुंक्ते भोगसुखान्यसौ १० अन्यदा प्रावृषः प्रारंभे मेघाडं
बरमंबरे दृष्ट्वा मृदंगमधुरैर्गर्जितैः केकिनर्त्तकं ११ जातोत्कंठो दृढं जातोरण्यवासगमं प्रति वि
सर्जितश्च राज्ञापि प्राप्तोरण्यमसौ ततः १२ पृच्छंत्यरण्यवासास्तं नगरं तात कीदृशं परं नगरवस्तून
मुपमायाः अभावतः १३ न शशाक तमांते पंगदितुं संकृतोद्यमः एवमत्रोपमाभावात् वक्तुं शक्यं
न तत्सुखं १४ सिद्धाबुद्धागताः पारं परंपारं गता अपि सर्वमनागतामशांतिष्ठंति सुखलीलया १
५ अरूपाश्चापि प्रागरूपप्रकृष्टा अनंगाः स्वयं येत्वनंगद्रुहोपि अनंताक्षराश्चाक्षिताशेषवर्णा
स्तु मस्तान्नवो गोचराः सिद्धजीवान् १६ ॥विश्वाश्चर्यदकीर्तिकीर्तिविजयश्रीवाचकेंद्रांतिषद्राज
श्रीतनयोतनिष्टविनयः श्रीतेजपालात्मजः काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे स
र्गो निर्गलितार्थसार्थसुभगः पूर्णो द्वितीयः सुखं १७ इति लोकप्रकाशे द्वितीयः सर्गः समाप्तिम
गमत् ॥३॥ लिपीकृतं विजयेन ॥ग्रंथाग्रंथ ३४२ ॥ ॥र्द्धप॥ श्रीगुरुभ्यो नमो नमः ॥अथ
संसारिजीवानां स्वरूपं वर्णयाम्यहं द्वारैः सप्तत्रिंशता तानि स्मृत्वा निरूप्य यथाक्रमं १ भेदा १ स्थानानि
२ पर्याप्तिः ३ संख्यायानि ४ कुलान्याश्रित ५ योनीनां ६ संवृतत्वादि स्थितीभव ७ कायस्थिते ८ २ दे
हा ९ संस्थानं १० अंगमान ११ समुद्घाता १२ गता १३ आगती १४ अनंतराप्ति १५ समयसिद्ध १६ ले
श्या १७ दिगाहृती १८ ३ संहननानि १९ कषायाः २० संज्ञे २१ इंद्रिय २२ संज्ञितास्तथा २३ वेदा २४

दृष्टि २५ र्ज्ञानं २६ दर्शन २७ मुपयोगा २८ हार २९ गुणा ३० योगाः ३१ ॥ मानं ३२ लघ्वल्पबहु-
ता ३३ सौवान्यादिगपेक्षया ३४ अंतर ३५ भवसंवेधो ३६ महाल्पबहुतापि च ३७ ॥ भेदाः
इहकास्तु जीवानां स्वस्वजातिषु समुद्घातनिजस्थानोपपातैः स्थानकं त्रिधा ६ पर्याप्तानामप-
दिश्यंते याभिः पर्याप्तयस्तु ताः पर्याप्तापर्याप्तभेदाद्द्वेतएव द्विधांगिनः ७ पर्याप्तयः स्वयोग्या यैः
सकलाः साधिताः सुखं पर्याप्तनामकर्मानुभावात्पर्याप्तकास्तु ते ८ द्विधामी लब्धिकरणभेदा-
त्तत्रादिमास्तु ये समाप्य स्वार्हपर्याप्तीम्रियंते नान्यथा ध्रुवं ९ करणानि शरीराक्षादीनां निर्वृत्ति-
कानि यैः तेस्युः करणपर्याप्ताः करणानां समर्थनात् १० अपर्याप्ता द्विधा प्रोक्ता लब्ध्या च करणेन
च द्वयोर्विशेषं शृणुत भाषितं गणधारिभिः ११ असमाप्य स्वपर्याप्तीम्रियंते ल्वव जिताः लब्ध्या ते
स्युरपर्याप्ता यथार्थाभिः समाख्या रथाः १२ निर्वृत्तानि नाद्यापि प्राणिभिः करणानि यैः देहाक्षादीनि
करणपर्याप्तास्त्रिश्च कीर्तिताः १३ म्रियंते त्वायुषो लब्ध्यपर्याप्ता द्वयोंगिनः तेपि स्त्वेवः करणपर्या-
प्तानान्यथा पुनः १४ याहारादिपुद्गलानामादानपरिणमयोः जंतोः पर्याप्तिनामोत्थाशक्तिपर्या- १६
प्तिरत्रसा १५ पुद्गलोपचयादेवं भवेत्साप्यथ षड्विधा आहारांगेंद्रियश्वासोच्छ्वासभाषामनोभिधाः १६
तत्रैषाहारपर्याप्तिर्ययादाय निजोचितं पृथक् खलरसत्वेनाहारं परिणतेनयेत् १७ वैक्रियाहार-

कौदारिकांगयोग्यं यथोचितम् तेरसीकृतमाहारं यया शक्त्या पुनर्नवं १८ रसासृग्मांसमेदोस्थिम-
ज्जशुक्रादिधातुतां नयेद्यथा यथा संभवं सा देहपर्याप्तिरुच्यते १९ पुनर्धातुत्वेनपरीणतादाहारा-
दिंद्रियोचितान् आदाय पुद्गलांस्तानि यथास्थानं विधाय च २० इष्टे तद्विषयज्ञत्वं यया शक्त्या श-
रीरवान् पर्याप्तिः सेंद्रियाख्यानादर्शितामर्वदर्शिभिः २१ ॥इतिसंग्रहणीवृत्त्यभिप्रायः प्र-
ज्ञापनाजीवाभिगमप्रवचनसारोद्धारवृत्यादिषु त्वयया धातुतया परिणमितमाहारमिंद्रियतयाप-
रिणमयति सेंद्रियपर्याप्तिरित्येतावदेवदृश्यते इति ज्ञेयं॥ ॥यथोच्छ्वासार्हमादाय दलं परि-
णमय्य च तत्तयालंबमुंचेत्सोच्छ्वासपर्याप्तिरुच्यते २२ ननुदेहोच्छ्वासनामकर्मण्यामेवसिध्यते
देहोच्छ्वासौ किमेताभ्यां पर्याप्तिभ्यां प्रयोजनं २३ अत्रोच्यते पुद्गलानां गृहीतानामिहात्मनो सा-
ध्यापरिणतिर्देहतया तन्नामकर्मणा २४ आरब्धांगसमाप्तिस्तु तत्पर्याप्त्या प्रसाध्यते एवं भेदः
साध्यभेदाद्देहपर्याप्तिकर्मणोः २५ एवमुच्छ्वासलब्धिः स्यात्सा ध्यातन्नामकर्मणः साध्यमुच्छ्वा-
सपर्याप्तेस्तस्या व्यापारणं पुनः २६ सतीमप्युच्छ्वासलब्धिमुच्छ्वासनामकर्मजां व्यापारयितुमी-
शः स्यात्तत्पर्याप्त्यैव नान्यथा २७ सतीमपि शरक्षेपशक्तिं नैव नटोपि हि विना चापादानशक्तिं स-
फलीकर्तुमीश्वरः २८ भाषार्हं दलमादाय गीस्त्वनीत्वावलंब्य च यया शक्त्यात्यजेत्प्राणि भाषा-
पर्याप्तितत्पराः २९ दलं लात्वा मनोयोग्यं तत्त्वानीत्वावलंब्य च यया मननशक्तः स्यात्मनःप-

योऽन्तरत्रसा ३० ध्रियंते येषु पर्याप्ताः पर्याप्तित्रयमादिमं ३१ कृत्वैव न पुनरन्यथा संभवे मृताः ३
तथाहि पर्याप्तित्रययुक्ते अंतर्मुहूर्त्तेनायुरायमं बद्ध्वा ततोंतर्मुहूर्त्तमबाधितस्य जीवति ३२ ततो
नबद्धायुर्यो गच्छंति योनिस्तां गतिमन्यथा अबद्धायुरनापूर्णतदाबाधो व्रजेत् क्रमः ३३ तथोक्तं प्रज्ञा
पनावृत्तौ यस्मादागामिभवायुर्बद्ध्वा म्रियंते सर्वे देहिनः नाबद्धायुः तच्च शरीरेंद्रियपर्याप्त्यां पर्या
प्तानां बंधमायाति नापर्याप्तानां समये समये नवस्य स्यादत्यंतमुहूर्त्तकं समयोनमुहूर्त्तांतिममि
त्याख्याविधं यतः ३४ ततः सूक्ष्माक्षमादीनामंतर्मुहूर्त्तजीविनां अंतर्मुहूर्त्तानेकत्वमिदं संगतिमं ग
ति ३५ युग्मं उत्पत्तिः क्षण एव सा स्यात् स्वायुर्युगपदात्मना आरभ्यते संविधाउं समाप्यंते चानुक्रमात्
३६ तद्यथा आदावाहारपर्याप्तिस्ततः शरीरसंज्ञिता तत इंद्रियपर्याप्तिरेवं सर्वास्वतिक्रमात् ३७ त
त्रकाहारपर्याप्तिसमाप्यते आदिमे क्षणे शेषास्त्वसंख्यसमयप्रमाणांतर्मुहूर्त्ततः ३८ अनुक्रमोयं विज्ञेय
औदारिकशरीरिणां वैक्रियाहारकवतां ज्ञातव्योयं पुनः क्रमः ३९ एका शरीरपर्याप्तिर्जायते तेंतर्मु
हूर्त्ततः एकैकक्षणवृद्ध्या च समाप्यंते परास्तु नः ४० निष्पत्तिकालः सर्वासां पुनरांतर्मुहूर्त्तिकः अं
तरेन समयाद्यंति निष्पिहतंर्मुहूर्त्ततः ४१ आहारपर्याप्तिस्तत्रापि शाम्यत मनोवचः कायबलान्य
क्षाणि पंच जीवितं श्वासश्चेति दशप्राणास्मिन्नेव वक्ष्यते ४२ इति पर्याप्तिस्वरूपं तेजसकार्मणवंतो
युज्यंते यत्र जंतवः स्कंधौ औदारिकादियोग्यैः स्थानं तद्योनिरित्याख्या ४३ तथा च व्यक्तितोऽसंख्यभेद ५
त

स्ता संख्यातीता एव यद्यपि तथापि समवर्णादिजातिनिर्गणनां गताः ४४ तथोक्तं प्रज्ञापनावृत्तौ
केवलमेव विशिष्टवर्णादियुक्ताः संख्यातीताः स्वस्थाने व्यक्तिभेदेन योनयो जातिं अधिकृत्य एकैव यो
निगण्यते॥ लक्षाश्चतुरशीतिश्च समान्येन न वर्तिताः विशेषास्तु यथास्थानं वक्ष्यंते स्वामिनावत्
४५ किंच संवृता विवृता चैव योनिर्विवृतसंवृता वहिर्दृश्यादृश्यमध्या नारीगर्भाशयादिवत् ४६
तृतीययोनिजाः स्तोकास्ततो द्वितीययोनयः असंख्यघ्नास्ततोऽनंतगुणितास्तुरयोनयः ४७ तेभ्योप्य
नंतगुणिताः ख्याताः प्रथमयोनयः एवं शीतः सचित्तादि प्रत्येकं बहुतो ह्यतां ५० शीतोष्णा च
शीतोष्णा तत्तत्स्पर्शा च यात्रिधा सचित्ताचित्तमिश्रेति भेदतोपि त्रिधा भवेत् ५१ जीवप्रदेशैः स्या
न्नानुगमेनोरगीकृता जीवदेहादिः सचित्ताः शुष्ककाष्ठादिवत्पराः ५२ अतः एवांगिभिः सूक्ष्मैर्लो
कोनिवितेपि हि न तत्प्रदेशे योनीनामचित्तानां सचित्तता ५३ सचित्ताचित्तरूपा तु मिश्रा योनिः प्रकी
र्त्तिता कृमिस्त्रीयां यथा योनौ शुक्रशोणितपुद्गलाः ५४ आत्मसात् हि कृतास्तेषु सचित्ताः परेन्य
था सचित्ताचित्तयोगात् योनिमिश्रत्वमाहितं ५५ योनिस्त्रिधा मनुष्याणां शंखावर्तादिभेदतः य
स्यां शंखवदावर्तः शंखावर्ता तु तत्र सा ५६ कूर्मोन्नता भवेद्योनिः कूर्मपृष्ठमिवोन्नता वंशीपत्राभि
धाना तु वंशीपत्रसमाकृतिः ५७ स्त्रीरत्नस्य भवेच्छंखावर्त्ता गर्भविवर्जिता अत्युत्कामं नितत्र गर्भा नि
ष्पद्यंते न ततो यतः ५८ अतिप्रबलकामाग्नेर्विलीयंते हि तद्यथा कुरुमत्याः करस्पर्शात् पडवलोहपुत्रकः ५९

MEMORIAL

तथा च प्रज्ञापनायां। संखावत्ता जोणीऽ इत्थिरयणस्स अर्हच्चक्रिविष्णुबलदेवानां द्वितीयका
२८ तृतीया पुनरन्यासां स्त्रीणां योनिः प्रकीर्त्तिताः ६० इदं च योनीनां त्रिधा त्रिविधं स्थानांगवृत्ता
वस्थाने आचारांगवृत्तौ च शुभाशुभभेदेन योनीनामनेकत्वमपि गाथाभिः प्रदर्शितं॥ सीआ
दीजोणीउ चउरासीती असयसहस्सेहिं असुहाउ य सुहाउ तत्थ सुहाउ इमाउ जाण ६१ असं
खाउ मणुस्सा राईसरसंखमादिआऊणं तित्थयरनामगोयं सव्वसुहं होइ नायव्वं ६२ तत्थ
वि य होइ संपन्नयाउ सेसाउ होंति असुहाउ देवेसु किब्बिसाउ सेसाउ होंति उ सुहाउ ६३ पं
चेंदियतिरिएसु य पयरयणा हवंति उ सुहाउ सेसाउ असुहाउ सुहवन्नेगिंदियादीया ६४
देविंदचक्कवट्टित्तणाइं मोत्तुं च तित्थयरभावं अणगारभावणा वि य सेसाउ अणंतसो पत्ता ६५
इति योनिस्वरूपं॥ कुलानि योनिप्रभवान्याहुस्तानि बहून्यपि भवंति योनावेकस्यां नाना
जातीयदेहिनां ६६ कृमिवृश्चिककीटादि नानाकुलानां यथा एकगोमयपिंडांतः कुला
नि स्युरनेकशः ६७ कोट्येका सप्तनवतिलक्षाः सार्द्धा भवंति हि सामान्यात्कुलकोटीनां विशे २८
षो वक्ष्यतेऽग्रतः ६८ इति योनिकुलस्वरूपं तत्संहत्वादिव भवस्थितिस्तद्वदायुर्द्विविधं त
त्प्रकीर्त्तितं सोपक्रमं स्यात्तत्राद्यं द्वितीयं निरुपक्रमं ६९ कालबंधनावेद्यमप्यायुर्यत्तनु
ज्यते अल्पेनाध्यवसानाद्यैरागमोक्तैरुपक्रमैः ७० आयुः सोपक्रमं तत्स्यादन्यथा कर्मता

दृशां यद्बद्धसमये बंधश्लथत्वात्क्वाप्यवर्त्तनं ७१ युग्मं दत्ताग्निरेकतो रज्जुर्यथा दीर्घीकृता क्रमात् दह्यते
संपिंडिता द्राक् सा झटित्येकदेशया ७२ यत्पुनर्बंधसमये बद्धं गाढनिकाचनात् क्रमवेद्यफलं तच्छिन्नश
क्रमपावर्त्तितं ७३ क्षीयते ध्यवसानाद्यैर्यैः स्वात्रैः स्वल्पजीवितं परैश्च विषशस्त्राद्यैस्ते स्युः सर्वेप्युपक्रमाः
७४ यदाहुः अज्झवसाण १ निमित्ते २ आहारे ३ वेयणा ४ पराघाए ५ फासे ६ आणपाणु ७ सत्तवि
हं भिज्जए आउं ७५ त्रिधा तत्राध्यवसानं रागस्नेहभयोद्भवं व्यापादयंति रागाद्यास्त्रयोऽप्यत्यंतविकल्पि
ताः ७६ यथा प्रपापालिकायायुवनामनुरागतः पश्यंत्याः क्षीणमायुर्यत्कामस्योत्पाद्दशामृतिः ७७
चिंतेइ १ दट्ठुमिच्छइ २ दीहं नीससइ ३ तह जरे ४ दाहे ५ भत्तअरोअण ६ मुच्छा ७ उम्माय ८ न याण
इ ९ मरणं १० ७८ कस्याश्चित्सार्थवाहस्य प्रवासे गते प्रिये मित्रैः स्नेहपरीक्षार्थं विपन्ने कथिते य
सा ७९ सार्थवाहीविपन्नेव सार्थवाहोऽपि तां मृतां श्रुत्वा तत्संगमायैव रणं स्नेहात्प्रपद्यत ८० तथा
यथा वासुदेवदर्शनात्सोमिलो द्विजः हत्वा गजसुकुमारं नगरीमाविशन्मृतः ८१ निमित्तात् विषश
स्त्रादेराहाराद्वहु कृतोऽल्पतः। स्निग्धतश्चाविरुद्धहितावहारेन ८२ शूलादेर्वेदनायाश्च गर्त्तादिप्रपतना
दिकात् पराघातात् तत्स्पर्शनाच्च त्वग्विदिषमुद्भवात् ८३ श्वासोच्छ्वासाच्च रुद्धत्वेनात्यंतप्रसर्पतः निरु
द्धाद्धा म्रियंते ना गीतस्मादेते उपक्रमाः ८४ स्युः केषांचिदप्येतेऽनुपक्रमायुषामपि स्कंदकाचार्यशि
ष्याणां वियंत्रनिपीलना ८५ तथापि कष्टदास्तेषां नत्वायुःक्षयहेतवः सोपक्रमायुषः स्वसंत

पि॰

तेपितैर्मृताः ८६ अप्रक्रांतं सोपक्रमायुषः केप्यनुपक्रमायुषः परे इति सुधिर्विधाजीवास्तत्र
सोपक्रमायुषः ८७ तृतीयेनवमेसप्तविंशभागे निजायुषः बध्नंतिपरजन्मायुरंत्यवांतमुहूर्त्तके
८८ यदाहुः श्यामाचार्याः सियतिभागे सियतिभाग तिभागे सियतिभाग तिभाग तिभागे इति के
चित्तुसप्तविंशादपूर्द्धं विकल्पयंति वै त्रिभागकल्पनां यावदंत्यमंतर्मुहूर्त्तकं ८९ अमरव्या
युर्नरितिर्यंचश्चरमांगाश्चनारकाः सुराः शिलाकापुंमासोऽनुपक्रमायुषः परे ९० सुरनैरयि
कासंख्यजीवतीर्यग्मनुष्यकाः बध्नंतिषण्मासशेषायुषोऽन्यभवजीवितं ९१ निजायुषः तृतीयेंशे
शेषेऽनुपक्रमायुषः नियमादन्यजन्मायुर्निबध्नंतिपरेपुनः ९२ यावत्यायुषपर्वाशिष्टे परजन्मायुरर्ज्य
ते कालस्तावानबाधाख्यस्ततः परमुदेतितत् ९३ इतिभवस्थितिः कायस्थितिस्तु पृथ्वीकायिका
दिशरीरिणाम् तत्रैवकायेवस्थानं विपद्योत्पद्यवासकृत् ९४ इतिकायस्थितिस्वरूपं औदारि
कं १ वैक्रियंच २ देहमाहारकं ३ तथा तैजसं ४ कार्मणंचेति ५ देहाः पंचोदिताजिनैः ९५ औदा
रैः पुद्गलैर्जातं निजदेहाद्यपेक्षया उदारंसर्वतस्तुंगमितिवौदारिकं भवेत् ९६ क्रियाविशेषाना
नाविधाविक्रियातत्रसंभवं स्वाभाविकं लब्धिजंवा द्विविधं वैक्रियंभवेत् ९७ यत्तदेकमनेकंवादीर्घह्र १९
स्वमहल्लघु भवेद्दृश्यमदृश्यंवा भूचरं खेचरं पिवा ९८ आकाशस्फटिकस्वच्छं श्रुतकेवलीनाकृ
तं अनुत्तरामरस्यापिकांतमाहारकं भवेत् ९९ श्रुतावगाहनामर्षोषध्याद्यृद्धिकरात्पदः मनोज्ञा

नीवारणेवात्पन्नाहारकलब्धिकं १०० तैजसंचाप्तता लिंगिते जोलेश्यादिसाधनं कार्मणंनुगमा
हारपरिपाकसमर्थकं १ अस्मान्नेणविशेषाल्लब्धियुक्तस्यनृस्यशः तेजोलेश्यानिर्गमःस्यादुत्पन्नेहिय
याजत्र २ तथोक्तंजीवानिगमवृत्तौ सव्वस्सउम्हसिद्धं रसाइआहारपागजणगंवत्ते अलद्धिनिमि
त्तंतेअगंहोइनायव्वं ३ क्षीरनीरवदन्योन्यंश्लिष्टाजीवप्रदेशकैः कर्मप्रदेशायेनंता कार्मणंस्यात्तदात्म
कं ४ सर्वेषामपिदेहानां हेतुभूतमिदंभवेत् भवांतरगतोजीव सहायेवसतैजसं ५ नन्वेताभ्यांश
रीराभ्यां सहात्मायातियातिचेत् प्रविशन्निर्यन्वापि कुतोसौनदृश्यते ६ अत्रोच्यते नचक्षुर्गोचर
सूक्ष्मतयातैजसकार्मणे ततोनोपद्यमानोपिम्रियमाणोप्यसौस्फुटः ७ परैरप्युक्तं अंतराभवदेहोपि
सूक्ष्मत्वान्नोपलभ्यते निष्क्रामन्प्रविशन्वापि नाभावोनीक्षणादपि ८ स्वरूपमेवंपंचानां देहानांप्र
तिपादितं कारणादिकृतांस्तेषां विशेषानुदशयाम्यहं ९ संजातंपुद्गलैःस्थूलैर्देहमौदारिकंभवे
त् सूक्ष्मपुद्गलजातानि ततोन्यानियथोत्तरं १० इतिकारणकृतोविशेषः यथोत्तरंप्रदेशैःस्युरसं
ख्येयगुणानित्रीण्यनंतगुणेतैजसकार्मणे ११ इतिप्रदेशसंख्याकृतोविशेषः आद्यंतिर्यग्म
नुष्याणां देवनारकयोःपरं केषांचिल्लब्धिमद्वायुसंज्ञितिर्यग्नृणामपि १२ आहारकंसलब्धीनांस्या
च्चतुर्दशपूर्विणां सर्वसंसारिजीवानां ध्रुवेतैजसकार्मणे १३ इतिस्वामिकृतोविशेषः आद्यस्यति
र्यगूर्द्ध्वगतिरारुचकावधि जंघाचारणनिर्ग्रंथानाश्रित्यरुचकलयं ततः १४ आनंदीश्वरमाश्रित्यवि

द्याचारणस्यवशात् ऊर्ध्वं वापंडकवनं तत्र यावत् प्रज्ञया भवेत् १५ विषयो वैक्रियांगस्य मंदराद्या द्वीपवार्द्धयः
महाविदेहा विषयो ज्ञेय आहारकस्य च १६ लोकः सर्वोपि विषयस्तुर्यपंचमयोर्भवेत् नवाङ्वांत
रं येनगच्छतामनुगे इमे १७ इति विषयकृतो भेदः धर्माधर्मार्जनं सौख्य दुःखानुभव एव च केवलज्ञान
मुक्त्यादि प्राप्तिराद्य प्रयोजनं १८ सूक्ष्मार्थसंशयच्छेदो जिनर्द्धि विलोकनं ज्ञेयमाहारकस्यापि प्र
योजनमनेकधा १९ यदाहुः तित्थयररिद्धिदंसणं सुहुमपयत्थावगाहहेउं वा संसयवोच्छेअत्थं
गमिणं जिणपायमूलंमि २० शापानुग्रहयोः शक्तिर्भुक्तिपाकः प्रयोजनं तैजसस्य कार्मणस्य पुनर्भवं
भवेगति २१ इति प्रयोजनकृतो विशेषः उत्कर्षतः सातिरेकं सहस्रयोजनप्रमं औदारिकं वैक्रियं म र
ध्विकं कलक्षयोजनं २२ आहारकं हस्तमानं लोकाकाशमिते भवेत् समुद्घाते केवलिनः स्यात्तैजसका
र्मणे २३ अवगाहप्रदेशेष्वल्पेष्वाहारकं किल ततः संख्यगुणाशस्थमुक्तश्चौदारिकं स्मृतं २४ ततो
पि संख्यगुणितप्रदेशस्थगुरु वैक्रियं समुद्घाते तैजसे तौ तद्वत्सर्वलोकावगाहके २५ दीर्घमृत्युसमुद्घाते
त्वन्निस्थानकावधि अन्यदा तु यथास्थाने स्वस्वदेहावगाहिनी २६ मरणांतसमुद्घातगतानां देहिनां
भवेत् यावत्येकेंद्रियादीनां तैजसस्यावगाहना २७ ब्रवीमि तां जिनप्रोक्तस्वरूपां शोपपत्तिकं भावेवं २०
कार्मणस्यापि सा नयोः साहवर्यतः २८ युग्मं स्वस्वदेहमितं ताभ्यामस्योनाभ्यां सर्वदेहिनां मरणांत
समुद्घाते स्यात्तैजसावगाहना २९ आयामतो विष्कंभेन तत्रैकेंद्रियदेहिनां अंगुलासंख्येयभागप्र

माणमानं जघन्यतः ३० उत्कर्षतश्च लोकांतालोकांतं यावदाहिता एकेंद्रियाणां जीवानामेव मुत्पत्ति
संभवात् ३१ सामान्यतोपि जीवानां विनाश्रित्य तदपेक्षया लोकांतावधि लोकांतात्तैजसस्यावगाहना
३२ अंगुलासंख्यभागेन प्रमिता स्याज्जघन्यतः निर्दिष्टा विकलाक्षाणां तैजसस्यावगाहना ३३ ति
र्यग्लोकाच्च लोकांतावधिस्तत्र गरीयसी संभवो विकलाक्षाणां यत्तिर्यग्लोक एव हि ३४ अधोलोकप्र
धोलोकग्रामेषु दीर्घिकादिषु ऊर्ध्वं पंडकवनवर्तिवापीकुंडादिषु ३५ संभवो विकलाक्षाणां
यद्यप्यस्ति तथापि हि सत्रैस्वस्थानमाश्रित्य तिर्यग्लोको निरूपितः ३६ ततउक्तातिरिक्तापि
विकलानां भवत्यसौ अधोग्रामात्पंडकाख्यलोकाग्रांता गरीयसी ३७ सातिरेकयोजनानां सहस्रं
स्याज्जघन्यतः नारकाणां तैजसस्यावगाहनासा भाव्यते ३८ सीमंतपातालकलशाश्चत्वारोपि च ह
दिशा अधोलक्षयोजनानामवगाढा इहाहिता ३९ सहस्रयोजनस्थूलकुड्यास्ते पंच निष्ठिते
अधस्तनतृतीयांशो वायुर्वर्तिकेवलं ४० मध्यमे च तृतीयांशो मिश्रितो सलिलानिलौ तथापरितने
भागे तृतीये केवलं जलं ४१ ततश्च सीमंतकादि नरकवर्तिकश्चन नारकः पातालकलशासन्नाप्र
तरणां तमभूतः कुड्यपातालकुंभानां विभिद्योत्पद्यते यतः मत्स्यत्वेन तृतीयांशे मध्यमेवरमपि वा
४२ तस्मात्पर्वाप्युत्पन्नेवास्ति तिर्यग्मनुजसंभवः उत्पत्तिर्नारकाणां च न तिर्यग्मनुजौ विना ४३ उत्क
र्षतश्चाधोयावत्सप्तमी नरकावनी नारकाणामेकदेतेः स्वस्थानस्थितिसंभवात् ४४ तिर्यक्स्वयं

नुरणसमुद्रावधिमानवेत् नारकाणां तत्र मत्स्यादिवेनोत्पत्तिसंभवात् ४५ ऊर्द्ध्वं पंडकवनस्थापि
११ नोयाश्रयावधि अतऊर्द्धं तु ऊत्पन्न तिर्यग्संभवोस्तिनं ४६ पंचेंद्रियतिरश्चां वजघन्यापरमाणि
च विकलेंद्रियवज्रेयाते जमन्यावगाहना ४७ अंगुलासंख्येयभाग मात्रान्नूणांजघन्यतः उत्कर्षत
श्च नृक्षेत्रात्रोक्तांतावधि कीर्त्तिता ४८ भवनव्यंतरज्योतिष्काद्यद्वि स्वर्गानाकिनां अंगुलासंख्येयभाग
मानान्नैयाऽजघन्यतः ४९ समवातिविविनिष्टानां स्वरत्नाभरणादिषु पृथिव्यादितयातपाते त्रैवोत्पत्तिसं
भवात् ५० उत्कर्षतस्त्वधः उत्तानरकस्मात्तावधि ऊर्द्धं तथैपस्थाग्रारापृथिव्यूर्द्धतलावधि ५१
एतावदेते पृथवीकायत्वेनसमुद्भवात् ततःपरं वपृथ्वीकायादीनामसंभवात् ५२ सनत्कुमारपृथ्वा
दिदेवानांमप्याऽजघन्यतः अंगुलासंख्येयभागमानासैवेविनाभ्यते ५३ देवाः सानत्कुमाराद्य उत्पद्यते
स्वभावतः गर्भजेषुनृतिर्यक्षुक्षवंनैकेंद्रियादिषु ५४ यदासानत्कुमाराद्येसुधानुगमंदरादिषु दी
र्घिकादौजलक्रीडांकुर्वाणःस्वायुषःक्षयात् ५५ उत्पद्यते मत्स्यतया स्वात्पासन्नप्रदेशके तदाजघ
न्यास्यादस्यायहैवंसंभवत्यसौ ५६ एवंसंबंधिनीनारीमुपभुक्तामहोस्त्वजा कश्चित्सानत्कुमारादि ११
देवःप्रेमवशीकृतः ५७ तदवाच्यप्रदेशस्थमवायांशं विनिक्षिपन् परिष्वज्य मृतस्तस्यामेवागर्भम २२
मुद्भवेत् ५८ उत्कर्षतस्त्वधोयावत्पातालकलशाश्रिते मध्यमीयेतृतीयांशं तत्र मत्स्यादिसंभवात्
५९ तिर्यग्स्वयंभूरमणपर्यंतावधिमानवेत् अच्युतस्वर्गपर्यंतमुर्द्धंसाचेतिभाष्यते ६० कश्चिद

च्युतनाकस्थसुहृद्देवस्यनिश्रया देवःसानत्कुमारादिर्गतस्तत्रम्रियतेयत् ६१ सहस्रारांतदेवानांमा
र्व्वीयानयादिशा कनिष्टंचगरिष्टावर्त्तजमन्यावगाहना ६२ आनताद्यच्युतांतानांदेवानांमप्याऽजघन्य
तःअंगुलासंख्येयभागपरिणामावगाहना ६३ उत्पद्यतेनरेष्वेवदेवान्यानतादयः नराश्चनृक्षेत्रएव
तदियंघटतेकथं ६४ अत्रोच्यते उपभुक्तामनुष्याणमानुषीपूर्वविद्विजो उपजन्मावधिज्ञानात्प्रेमपाशा
नियंत्रितः ६५ इहागत्यासन्नमृत्युतयाबुद्धिविपर्ययात् मलिनत्वाद्यकामानांवैचित्र्यात्कर्मममर्मणाम्
६६ गाढानुरागाद्दारिंग्यतदवाच्यप्रदेशके परिक्षिप्यनिजावाच्यंम्रियतेस्वायुषःक्षयात् ६७ गर्भेस्या
एवमृत्वायमध्युत्पद्यतनिर्भरः आनतादिकल्पेतुजन्मदेयमुपपद्यते ६८ आनातादिकल्पेनूज्ञांमनो
विषयंसविनोकायेनस्पृशतांदेवीमपिक्षीणमनोनुवा ६९ मनुष्यस्त्रियमाश्रित्ययद्येवंस्याद्धि देवना
र्द्धिकोनाम ऽवरिकंदर्पजित्तमीश्वरः ७० अधोयावदधोग्रामास्तिर्यग्नृक्षेत्रमेवच ततःपरंमनुष्या
णामुत्पत्तिस्थित्यसंभवात् ७१ ऊर्द्धमच्युतनाकांतंप्रातानांमित्रनिश्रया आनतादिकल्पेतुजामच्युते
मृत्युसंभवात् ७२ ऊर्द्धमच्युतजानांतुस्वविमानशिरोवधि स्वैरंतत्रगतानांयत्केषांचित्संभवेन्मृतिः
७३ ग्रैवेयकानुत्तरस्थासुराणांसावगाहना यावद्विद्याधरश्रेणीमास्वस्थानाऽजघन्यतः ७४ स्वैवरश्रे
णिपरतोमनुष्याणामसंभवात् ग्रैवेयकादिदेवानामप्यत्रागत्यसंभवात् ७५ अधोयावदधोग्रामान्
ऊर्द्ध्वं वस्वाश्रयावधि तिर्यग्नु नरक्षेत्रपर्यंतं साप्रकीर्त्तिता ७६ यावन्नंदीश्वरं स्वैरः स्वस्थिकायांति

यद्यपि संभोगमपि कुर्वंति तत्र कामेषु निर्जिता ७७ परंनोत्पद्यते गर्भे नरो नृक्षेत्रतो बहिः ततउत्कर्षतः
स्तिर्यक्नृक्षेत्रावधिमोदिता ७८ इत्यर्थतः प्रज्ञापदेकविंशतितमपदे इतिप्रमाणवाह्यकृतो विधे
स्थिते रौदारिकस्यांतर्मुहूर्त्तस्याजघन्यतः उत्कृष्टा त्रीणि पल्यानि मा उयुग्मिव्यपेक्षया ७९ द्वाविं
शतिसहस्राणि अजघन्याजन्म वैक्रिये त्रयस्त्रिंशत्सागराणि स्थितिरुत्कर्षतः पुनः ८० वैक्रियस्योत्कृष्टस्य
पि जघन्यांतर्मुहूर्त्तिकी उत्कृष्टा तु जीवाभिगमे गदिता गाथया यया ८१ अंतमुहुत्तं नरएसु होइ चत्तारि
तिरियमणुएसु देवेसु अद्धमासो उक्कोस विउव्वणा कालो ८२ पंचसंग्रहे वायुनो संज्ञितिर्यग्नृणा
मपि ज्येष्ठाख्यातांतर्मुहूर्त्ता प्रोक्ता वैक्रियिकस्थितिः ८३ श्रीसूत्रकृतांगे तु वेयालिए नाम महाभितावे
एगायए पव्वतमंतलिक्खे हम्मंति तत्था बहुकूरकम्मा परं सहस्साउ मुहुत्तयाणं ८४ नामेति संतीके
एतन्नरकेषु यथांतरेक्षि महाभितापे महाइःखएकशिलाघटितो दीर्घः वेयालिएत्ति वैक्रियः परमा
धार्मिकनिष्पादितः पर्वतः तत्र हस्तस्पर्शक्रियासमारूढं तो नारका बहुक्रूरकर्माणो हन्यंते पीड्यंते
सहस्रसंख्यानां मुहूर्त्तानां परं प्रकृष्टमनुते कालं हन्यंते इत्यर्थः अत्र परमाधार्मिकदेवविकुर्वितस्य
पर्वतस्य अर्द्धमासाधिकापि स्थितिरुक्तेति ज्ञेयं॥ ॥तत्त्वं तु जिनो जानाति॥ अंतर्मुहूर्त्तं द्वयोरपि स्थि
तिराहारकस्य च प्रारंभादिके पक्षाद्वाहेण सर्वतैजसकार्मणे ८५ सा च सानंतानव्यानां सिद्धत्वे हो नावंतः अन
व्यानां निरंतत्वपेक्षानां मुक्तिवत्मनि ८६ इति स्थितिकृतो विशेषः आहारकं सर्वतोल्पं यत्कदाचिन्न वेदि

कसमयं नहि तत्तेन ८७ आहारकादसंख्येयगुणानि वैक्रियाणि तत्स्वामिनामसंख्यत्वात् नारकादिषु ३.२
द्वे नवेद्यदि तदा एतदेकं द्वौ वा जघन्यतः ८८ सहस्राणि नवोत्कर्षाद्रस्तु तावत् अजघन्यतः एकं समयमुत्कृष्टा
षण्मासावधि विरहे ८९ उक्तं च आहारगाइलोगे छम्मासा जा न होंति वि कयाइ उक्कोसेण नियमा ए
पर्वणं ९० औदारिकदेहाः स्युस्तदसंख्यगुणाधिकाः अनंतैः पितदीक्षा नामसंख्या एव ते यतः
९१ सत्यंगकाणि प्रायस्युः साधारणवनस्पतौ अनंतान्यानि वासंख्यान्येवाणानि नवंतिहि ९२ तेभ्यो
ऽनंतगुणास्तुल्या मिथस्तैजसकार्मणाः यत्प्रत्येकं मिमस्यातां हि सर्वदेहिनो ९३ इत्यल्पबहुत्वकृ
तो विज्ञेयः॥ एकजीवापेक्षया स्याद्रुह औदारिकांतरं अंतर्मुहूर्त्ताभ्यधिकास्त्रयस्त्रिंशत्पयोधयः ९४ त
था क्रजीवाभिगमे ह्यसौ उत्कर्षतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि अंतर्मुहूर्त्ताभ्यधिकानि तानि वैक्रियस्य चा
स्त्री वैक्रियशरीरकृत्वांतर्मुहूर्त्तं जीवित्वा स्थितिक्षयात् विग्रहेणानुत्तरसुरेषूत्पद्यते इति॥ वैक्रियस्यांत
कायस्थितिकालो वनस्पत अर्द्धपुद्गलपरावर्त्त आहारकांतरं ९५ लघुवा घस्य समयांतर्मुहूर्त्तेन
द्वयोः न संभवत्यंतरं वदहयोरुक्ताः पयोः ९६ इत्यंतरकृतो विशेषः इति देहस्वरूपे षट्समस्तद्वेण।
प्रतिपत्तीकथनीवेत्राज्ञे शुभाशुभाकाररूपं षोढा संस्थानमीरितं ९७ समचतुरस्रन्यग्रोधवामनकुब्ज
कुंडानि संस्थानान्यंगिनस्युः प्राक्कर्मविपाकतो सुमते ९८ इत्यार्यो तत्र वाद्यं चतुरस्रं संस्थानं स
र्वतः शुभं न्यग्रोधमुद्धं नाभेः सत्प्रमादि नाभेरधः शुभं ९९ सादी ग्रीवापाणिपादेकमनीयं च वामनं उरः
तनद्वयोर्द्वयोः उपायवयपुव १०० रम्यं शोषपर्तीकिंपुक्कुब्जं संस्थानमिष्यते इष्टं किंचिच्छिरोग्रीवापा

MEMORIAL

ण्यपदेनवेदितं १ ऊड्ढं सर्वतोऽप्येकैविहायसनकंपयोः विपर्यासमसमनंतिलक्षणोऽनंतलक्षण २ इतिसं
स्थानस्वरूपं अंगमानेऽथ अंगलमानमंगस्य देहिनां स्थूलता पृथुताद्यं ज्ञेयमौचित्यतः स्वयं ३ इत्यंगमानस्व
रूपं समित्येकीभावयोगाद्वेदनादिभिरात्मनः उत्प्राबल्येन कर्मांशघातो यः सत्तथोच्यते ४ यतः समुद्घात
गतो जीवः प्रभूतकर्मपुद्गलान् कालांतरानुभाव्यानपि क्षिपयति द्रुतं ५ तथैव कालांतरवेद्यानयमाकृ
ष्योदीरणेन कर्मांशान् उदयावलिकायां च प्रवेश्यपरिभुज्य शातयति ६ तथैवं वेदनोत्थः १ कषायोत्थो २
मारणांतिक ३ वैक्रियो ४ आहारक ५ तैजसश्च ६ छद्मस्थानां षडप्यमी ७ स्यात्केवलीसमुद्घातः सप्तमः
सर्वदेहिनां षट्सामयिकश्चायमांतर्मुहूर्त्तिकाः परे ८ तथाहि करालितो वेदनाभिरात्मा स्वीयप्रदेशकान्
२ विक्षिप्यानंतकर्माणुवेष्टितान् देहतो बहिः ९ आपूर्य जठराद्यंतरालानि मुखादिसुषिराणि च विस्तारायाम
तः क्षेत्रं व्याप्य देहप्रमाणकं १० तिष्ठेदंतर्मुहूर्तं च तत्रांतर्मुहूर्त्तके असातवेदनीयांशान् शातयत्येष भू
रिशः ११ इति वेदनासमुद्घात समाकुलः कषायेन जीवः सर्वप्रदेशकैः मुखादिरंध्राण्यापूर्य ततान् विक्षिप्य
पूर्ववत् १२ विस्तारायामतः क्षेत्रं व्याप्य देहप्रमाणकं कषायमोहनीयाख्यकर्मांशान् शातयेद्बहून् १३ शा य॰ २२
तयंश्चापरान् भूरीन् प्रमादात्ते स्वहेतुभिः सेयं प्रवृत्तिनैव वेदस्मात्मुक्तिः प्रसज्यते १४ कषायस्य समुद्घातश्च
तुर्धायं प्रकीर्त्तितः क्रोधमानमायालोभैर्हेतुभिः परमार्थितः १५ इति कषायसमु॰ अंतर्मुहूर्तशेषायुर्मर
णांतकरालितः मुखादिरंध्राण्यापूर्य शारीरीस्वप्रदेशकैः १६ स्वांगविष्कंभवाहल्यं स्वशरीरातिरेकतः जघ

न्यतो गुलासंख्येयांशमुत्कर्षतः पुनः १७ असंख्ययोजनान्येकदिश्युत्पत्तिस्थलावधि आयामतोऽभिव्याप्यां
तर्मुहूर्त्तं म्रियते ततः १८ मरणांतसमुद्घातं गतो जीवश्च शातयेत् आयुषः पुद्गलान् भूरीनादत्ते च नवा
न्नतान् १९ अत्रायं विशेषः कश्चिज्जीव एकेनैव मारणांतिकसमुद्घातेन नरकादिषूत्पद्यते तत्राहा
रं करोति शरीरं बध्नाति कश्चित्तु समुद्घातान्निवृत्य शरीरमागत्य पुनः समुद्घातं कृत्वा तत्रोत्पद्यते
अयमर्थो भगवत्याः षट्शतकषष्ठोद्देशके नरकादिपृथ्वीनरांतेषु पर्वस्थानेषु भावितास्तीति ज्ञेयं ॥
इति मरणांतिकसमुद्घातः ॥ वैक्रियसमुद्घाते प्राप्तो वैक्रियशक्तिमान् कर्मविज्ञानात्मीयप्रदे
शानांतनोर्बहिः २० निसृज्य दंडवद्विष्कंभबाहल्याभ्यां तनुप्रमं आयामतस्तु संख्यातयोजनप्रमितं ततः
२१ वैक्रियांगाभिधनामकर्मांशान् पूर्वमर्जितान् शातयन् वैक्रियांगार्हान् स्कंधान् शात्वा करोति तत् २२
इति वैक्रियसमुद्घातः समुद्धतस्तैजसेन तेजोलेश्याख्यशक्तिमान् कर्मविज्ञात्मप्रदेशराशेर्वैक्रियवद्ब
हिः २३ देहविस्तारबाहल्यं संख्येययोजनायत निसृज्य दंडं प्राग्वद्धानुशातयेत्तैजसाणुकान् २४
अन्यानादायतद्योग्यान् तेजोलेश्यां विमुंचति तैजसोऽयंसमुद्घातः प्रज्ञप्तस्तत्त्वपारगैः २५ इति तैज
ससमुद्घातः ॥ चतुर्दशपूर्वाणां धन्ना हारकलब्धिमान् जिनर्द्धिदर्शनादीनां मध्यकेनापि हेतुना
२६ आहारकसमुद्घातं कुर्वन्नात्मपुरातनात् दंडं स्वांगपृथुस्थूलं संख्येययोजनायतं २७ निसृज्य पु
द्गलानाहारकनाम्नः पुरातनात् विकीर्य दायतद्योग्यान् देहमाहारकं सृजेत् २८ इत्याय

स्कसमुद्घातः यस्यायुषोतिरिक्तानि कर्माणि सर्ववेदिनः वेद्याख्यनामगोत्राणि समुद्घातं करोति सः २९ आंतर्मुहूर्त्तिकं पूर्व-
मावर्जीकरणं स तत् अंतर्मुहूर्त्तिकं शेषायुः समुद्घातं ततो व्रजेत् ३० आवर्जीकरणं शस्तयोगव्यापारणं मतं इदं त्ववश्यं
कर्त्तव्यं सर्वेषां मुक्तिगामिनां ३१ आत्मप्रदेशैर्लोकांतस्पर्शम् ऊर्ध्वमधोपि च कुर्याद्धि प्रथमे दंडं स्वदेहस्य तु विस्तृतं
३२ द्वितीयसमये तस्य ऊर्ध्वास्य पूर्वापरायतं कपाटं पाटवोपि वै कुर्यात् ततः समये पुनस्तृतीयके ३३ ततो विस्तार्य प्रदेशान् प्रा-
गुदीचीदक्षिणायतं मंथानं कुरुते रथ्ये ततोंतराणि पूरयेत् ३४ स्वप्रदेशैस्तदा सर्वान् लोकाकाशप्रदेशकान् सव्याप्-
तिसमानत्वे तेन लोकाकाशैकजीवयोः ३५ संहरत्यंचमे त्वासौ समयेंतरपूरणं षष्ठे संहृत्य मंथानं संहरेत्सप्तमे ररिं ३६
संहरेदष्टमे दंडं शरीरस्थस्ततो भवेत् अंतर्मुहूर्त्तं जीवित्वा योगरोधाद्धि वै व्रजेत् ३७ यदाहुः यस्य पुनः केवलिनः कर्म
भवत्यायुषोतिरिक्ततरं स समुद्घातं भगवान् अथ गच्छति तत्समीकर्तुं ३८ दंडं प्रथमे समये कपाटमथ चोत्तरे तथा सम-
ये मंथानमथ तृतीये लोकव्यापी चतुर्थे तु ३९ संहरति पंचमे त्वंतराणि मंथानमथ पुनः षष्ठे सप्तमके तु कपाटं संह-
रति ततोष्टमे दंडं ४० औदारिकप्रयोक्ता चतुर्थके पंचमे च तृतीये च समयत्रयेपि तस्मिन् भवत्यनाहारको नियमात् २५
४१ किंच समुद्घातान्निवृत्तः सो त्रिधा योगान् युनक्त्यपि सत्यासत्यमृषाभिख्यौ योगौ मानसवाचिकौ ४२ एषु मनःसोये-
ष्व तत्रानुत्तरसाक्षिभिः द्वा तं तदुत्तरं चेतो योगयुगं युनक्ति सः ४३ तथा मनुष्यादिनाच पृष्टः पृष्टोपि स प्रभुः प्रयोज-
न विशेषेण युनक्त्येतौ च वाचिकौ ४४ काययोगं प्रयुंक्ते गमनागमनादिषु वेष्टते पीठफलकाद्यमर्पयेत् प्रातिहारिकं ४५ त-
तश्च ॥ पर्याप्तसंज्ञिपंचाक्षमनोयोगाज्जघन्यतः असंख्यगुणहीनं तु निरुंधानः क्षणे क्षणे ४६ असंख्येयैः क्षणैरेवं साकल्य-

न रुणद्धि तं ततः पर्याप्तकद्वींद्रियवचोयोगाज्जघन्यतः ४७ असंख्यगुणहीनं तं निरुंधानः क्षणे क्षणे एवं क्षणैरसंख्येयैः साक-
ल्येन रुणद्धि सः ४८ ततः पर्याप्तसूक्ष्मस्य काययोगाज्जघन्यतः असंख्यगुणहीनं तं निरुंधानः क्षणे क्षणे ४९ असंख्ये-
यसमयैरेवं साकल्येन रुणद्धि सः योगान् रुंधंश्च समआयेत् शुक्लध्यानं तृतीयकं ५० एतेन सदुपायेन सर्वयोगनिरोधतः
अयोगतां समासाद्य शैलेशीं प्रतिपद्यते ५१ पंचानां ह्रस्ववर्णानां मुच्चारप्रमितां च तां प्राप्तः शैलेशवन्निष्कंपः स्वकृतात्कृष्ट
संवरः ५२ शुक्लध्यानं चतुर्थं च ध्यायन्युगपदंजसा वेद्यायुर्नामगोत्राणि क्षपयित्वा स सिध्यति ५३ अगत्वापि समुद्घा-
तमनंता निर्वृता जिनाः अवाप्यापि समुद्घातमनंता निर्वृता जिनाः ५४ इति केवलिसमुद्घातः आद्याः पंच समुद्घाता
सर्वेषामपि देहिनां अनुभूता अनंताः स्युर्यथास्वं सर्वजातिषु ५५ भाविनस्तु न संत्येव केषांचिल्लघुकर्मणां केषांचि-
त्संगिनामेकाद्याः स्युरनंताश्च ५६ याचकृण्या अगण्या वा स्युः केषांचिदनंतकाः यथास्वं सर्वजातित्वे विचित्रैस्तथा-
वकुकर्मणां ५७ नवरं स्यानादिनिगोदस्तु निगोद एव ते अनुभूता अनंतास्तु भाविनस्तु सर्ववत् ५८ आ-
हारकास्तु नराणां केषांचिन्न भवेत्त्रयः अतीतास्तु भाविनस्तु ते चत्वारो नवाधिकाः ५९ संभवेयुश्च चत्वारोऽनुभूतास्तु
न च नृणां न विष्यंतोपि चिज्ज्ञेयास्तावंतोपि न न च नृणां ६० चत्वारोपि व्यतीतास्तु नान्येषां तु भवे विना यतः आहारकं तु चतु-
र्वारं कृत्वा सिध्यति तद्भवे ६१ तथोक्तं प्रज्ञापनावृत्तौ ॥ इह यश्चतुर्थवेलं आहारकं करोति स नियमात्तद्भव एव मुक्तिं
आसादयति ६२ न गत्यंतरमपि ॥ सप्तमस्तु न कस्यापि स्यादतीतोनरं विना भाव्यप्येकोऽग्रजंतूनां केषांचिन्नृत्व एव च
६३ समुद्घातो जीर्णजिनं प्रतीत्य कानिचिद्विनः मनुष्यस्य मनुष्यत्वेऽनागताप्येक एव सः ६४ असद्वेद्यादिनश्चाद्यो

मोहनीयाश्रितः परः । अंतर्मुहूर्त्तशेषायुःसंश्रितः स्यात्तृतीयकः ६५ तुर्यपंचमषष्ठाश्च नामकर्मसमाश्रिताः
नामगोत्रवेद्यकर्मसंश्रितः सप्तमो भवेत् ६६ इति जीवसमुद्घातः । योऽप्यचित्तमहास्कंधसमुद्घातोऽस्त्यजीवजः
अष्टसामयिकः सोऽपि ज्ञेयः सप्तमवत्सदा ६७ पुद्गलानां परिणामाद्विस्रसो वा स जायते अष्टभिः समयैर्जातिस
माप्तो जिनसत्कवत् ६८ इति समुद्घाताः । विवक्षितभवादन्यभवे गमनयोग्यता यानवेहिनां सात्र गतिर्गतं चक
थ्यते ६९ इति गतिस्वरूपं ॥ विवक्षितेन भवेऽन्यस्मान्भवेभ्यो यावदेहिनां उत्पत्तौ योग्यता सात्रागतिरिसुपदर्शिता
७० एकसामायिकीसंख्यामृत्यन्योऽन्यस्थानंतरं वारेस्मिन्नेव वस्वंतेत द्वाराणि पृथक्कृतत् ७१ इत्यागतिस्वरूपं
॥ विवक्षितभवान्मृत्वोत्पद्यवानंतरे भवे यत्सम्यक्त्वाद्यश्नुते भी सानंतराप्तिरुच्यते ७२ इत्यनंतराप्तिस्वरूपं ॥
लब्ध्वा नृत्वादिसामग्रीं यावंतोऽधिकृताङ्गिनः सिद्ध्यंत्येकक्षणेनैकसमये सा हि सरूच्यते ७३ इत्येकस
मयसिद्धिस्वरूपं ॥ कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात्परिणामोऽयमात्मनः स्फटिकस्येव तत्रायं लेश्याशब्दः
प्रवर्त्तते ७४ सा च षोढा कृष्णनीलकापोतसंज्ञितास्तथा तेजोलेश्या पद्मलेश्या शुक्ललेश्येति नामतः
७५ खंजनांजनजीमूतभ्रमद्भ्रमरसंनिभा कोकिलाकलभीकल्या कृष्णलेश्या स्ववर्णतः ७६ पि
च्छतः शुकचाषाणां केकिकापोनकंठवत् नीलाम्बवतो नीला नीललेश्या स्ववर्णतः ७७ जित्वा खदि
रसाराणामतसीपुष्पसोदरा कापोतलेश्या वर्णेन वृंताककुसुमोपजत् ७८ पद्मरागनवादित्य
संध्यागुंजार्द्धतोऽधिका तेजोलेश्या स्ववर्णेन विद्रुमांकुरजित्वरी ७९ सुवर्णयूथिकास्वर्णकर्णि २५

कारेषच्चंपकान् परानवंति वर्णेन पद्मलेश्या प्रकीर्तिता ८० गोक्षीरदधिडिंडीरपिंडादधिकपांडुरा वर्णतः शारदाभ्राणां
शुक्ललेश्याभिभाविनि ८१ किराततिक्तत्रपुषीकटुतुंबीफलानि च त्वचः फलानि निंबानां कृष्णलेश्या रसैर्जयेत् ८२
पिप्पलीशृंगबेराणि मरीचानि च राजिकां हस्तिपिप्पलिकां जेतुं नीललेश्या रसैर्जयेत् ८३ आमानि मातुलिंगानि कपि
त्थबदराणि च फणसामलकानीष्टे रसैर्जेतुं तृतीयका ८४ वर्णगंधरसापन्नपक्काम्रादिसमुद्भवान् रसानधिकमाधु
र्यात्तुर्याधिकृतस्तेरसैः ८५ द्राक्षाखर्जूरमाध्वीकवारुणीनामनेकधा चंद्रप्रभादिसीधूनां जयिनी पंचमी रसैः ८६
शर्करागुडमत्स्यंडीखंडाखंडादिकानि च माधुर्यधुर्यवस्तूनि शुक्ला विजयते रसैः ८७ आद्यास्तिस्रोऽतिदुर्गंधा अप्र
शस्तामलीमसाः स्पर्शतः शीतरूक्षाश्च संक्लिष्टा दुर्गतिप्रदाः ८८ अन्यास्तिस्रोऽतिसुगंधाः प्रशस्ता अतिनिर्मलाः स्नि
ग्धोष्णास्पर्शगुणतोऽसंक्लिष्टाः सुगतिप्रदाः ८९ परस्परमिमाः प्राप्य मिथो यांति तद्रूपतामपि वैडूर्यरक्तपटयोरेव
तत्र निदर्शने ९० तथाहि । देवनारकलेश्यासु वैडूर्यस्य निबंधनं तिर्यग्मनुष्यलेश्यासु रक्तवस्त्रनिदर्शनं ९१ तथा
हि ॥ देवनारकयोर्लेश्या आभवांतमवस्थिताः नानाकृतिं यांति किंतु द्रव्यांतरोपधानतः ९२ न तु सर्वात्मना स्वीयं स्व
रूपं संत्यजंति ताः स वैडूर्यमणिर्यद्वन्नानासूत्रप्रयोगतः ९३ जपापुष्पादिसान्निध्याद्यथा वादर्शमंडलं नानावर्णान्
दधदपि स्वरूपं नोज्झति स्वकं ९४ अत एव भावपरावृत्त्या नारकनाकिनोः भवंति लेश्याः षडपि तदुक्तं पूर्वसूरिभिः
९५ सुरनारयाण ताओ दव्वलेसा अवट्ठियाओ तिया भावपरावत्तीए पुण एसिं हुंति छल्लेसा ९६ उक्तलेश्यावतां नार
काणामप्यत एव च सम्यक्त्वलाभो घटते तेजोलेश्यादिसंभवी ९७ यदाहुः सम्मत्तस्सयतिसुत्रवरिमासु परिवद्धमा ३

णत्तेहोइ पुव्वपडिवन्नस्सपुण अन्नयरीए उलेसाए ॥८॥ तथैव तेजोलेश्याद्यो घटते संगमामरे वीरोपसर्गकर्तृत्वेन कृ
ष्णलेश्यादिसंभवी ॥९॥ स्वरूपमागतः सर्वात्मना तिर्यग्मनुष्ययोः लेश्यास्त्वेताः यांति रागद्वेषप्रद्वेषादिवत् ३००
अत एवोत्कर्षतोप्यंतर्मुहूर्त्तमवस्थिताः तिर्यग्नृणां परावर्त्तंते लेश्यास्ततः परं १ वक्ष्यमाणसंप्रदायमत्रैवाभि
धानवधानचेतः सप्तविंशतिधा चैकाशीतिधा त्रिगुणस्तथा २ जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदतस्त्रिविधेन चेत् प्रत्येकमे
षां स्वस्थानतारतम्यविचिंतया ३ नचेन्नवविधस्तेषामपि नवविवक्षया सप्तविंशतिधा मुख्यास्त्वेवं भेदैस्त्रिभिस्त्रिभिः
४ तथाहुः प्रज्ञापनायां कण्हलेस्साणं भंते कतिविहं परिणामं परिणमति गो० तिविहं वा णवविहं वा सत्तावीसतिविहं वा
एक्कासीतिविहं वा तेयालउसयविहं वा परिणामं वा बहुं वा बहुविहं वा परिणामं परिणमति॥ कृष्णायाः स्थिति
रुत्कर्षात्त्रयस्त्रिंशत्पयोधयः आद्यात्मभवसंबंध्यंतर्मुहूर्त्तद्वयाधिका ५ पल्यासंख्येयभागाढ्या नीलायाः सागरा द
श: पल्यासंख्यांशसंयुक्ताः कापोत्यास्तु त्रयोदधयः ६ आद्यात्मभवसत्कांतर्मुहूर्त्तद्वयमंतयोः पल्यासंख्यांशए वांत
र्भूतं नेस्तु वांते पृथक् ७ एवं तैजस्यामपि ज्ञेयं तेजस्याद्यौ पयोराशी पल्यासंख्येयभागाधिको अंतर्मुहूर्त्ताभ्यधिका
: पद्मायाः दशवार्धयः ८ अंतर्मुहूर्त्ताः शुक्लायास्त्रयस्त्रिंशत्पयोधयः अंतर्मुहूर्त्तमत्रासां जघन्यतः स्थिति
र्भवेत् ९ यत्तु प्रज्ञापनोत्तराध्ययनसूत्रादौ कृष्णादीनामंतर्मुहूर्त्ताभ्यधिकत्वमुच्यते तत्राद्यात्मभवसत्कांतर्मुहू
र्त्तयोरेकस्मिन्नंतर्मुहूर्त्ते समावेशात् १० एवं चैतदंतर्मुहूर्त्तस्यासंख्यातभेदत्वादुपपद्यते इत्यादि प्रज्ञापनावृत्तौ २६
इति सामान्यतो लेश्यास्थितिः स्थितिं वक्ष्ये पृथग्लेश्यानां नारकस्वर्गिणां नृणां तिरश्चां च जघन्येनोत्कर्षेण च य

थागमं १० दशवर्षसहस्राणि कापोत्याः स्याल्लघुः स्थिति उत्कृष्टा त्रीणि तराणि पल्यासंख्यलवस्तथा ११ ज
घन्यात्र घर्माद्यप्रस्तटापेक्षया भवेत् उत्कृष्टा च तृतीयाद्यप्रस्तटापेक्षयोदिता १२ नीलाया लघुरेषैवोत्कृ
ष्टा च दशवार्धयः पल्यासंख्येयभागाढ्याः कृष्णायाः स्यादसौ लघुः १३ स्थितिर्जघन्या नीलायाः शैलाद्यप्रस्
टेन वेत्र रिष्टाद्यप्रस्तटेत्वस्या ज्येष्ठा कृष्णास्थितिर्लघुः १४ कृष्णायाः पुनरुत्कृष्टा त्रयस्त्रिंशत्पयोधयः इयं मा २
घवत्यां ज्येष्ठायुष्कापेक्षया १५ इत्थं नारकलेश्यानां स्थितिः प्रकटिता मया अथ निर्जरलेश्यानां स्थि
तिं वक्ष्ये यथाश्रुतं १६ दशवर्षसहस्राणि कृष्णायाः स्याल्लघुस्थितिः एतस्याः पुनरुत्कृष्टा पल्यासंख्यांशसंमि
ता: १३ इयमेकसमयाधिका नीला स्थितिर्लघुः पल्यासंख्येयभागश्च नीलोत्कृष्टस्थितिर्भवेत् १४ पल्यासं
ख्येयभागोयं प्रोक्तासंख्यभागतः बृहत्तरो भवेदेवं ज्ञेयमग्रेपि धीधनैः १५ या नीलायाः स्थितिर्ज्येष्ठा समया
भ्यधिका वसा कापोत्या लघुरस्याः स्यात्पल्यासंख्यलवो गुरुः १६ लेश्यानां तिसृणामासां स्थितिर्यद्दर्शिता भव
न भवनेशव्यंतरेषु नान्येषु तदसंभवात् १७ एवं वक्ष्यमाणतेजोलेश्यायाश्चाप्यसौ स्थितिः भवनव्यंतरज्योति
ष्कल्पद्वयावधि १८ पद्मायाश्च स्थितिर्ज्ञेया ब्रह्मलोकानादनंतरं लांतकात्परतः शुक्ललेश्यायास्तावतामिति
१९ अथ प्रकृतं दशवर्षसहस्राणि तेजोलेश्यालघुस्थितिः भवनेशव्यंतराणां पत्योमासाम्नानुनिः २० उत्कृ
ष्टा भवनेशानां साधिकं सागरोपमं व्यंतराणां समुत्कृष्टा पल्योपममुदीरिता: २१ स्यात्पल्यस्याष्टमो भागो ज्यो
तिषां सा लघुर्मायमा उत्कृष्टा वर्षलक्षेणाधिकं पल्योपमं भवेत् २२ सा लघुर्वैमानिकानामेकं पल्योपमं मता

PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

27

उत्कृष्टा सोपयोराशी पल्यासंख्यलवाधिका २३ समयाभ्यधिकैषैव पद्माया: स्याल्लघुस्थिति: उत्कृष्टा पुनरेतस्या: स्थिति
र्दशपयोधय: २४ इयमेव च शुक्लाया: स्थितिर्लघ्वी क्षणाधिका उत्कृष्टा पुनरेतस्यास्त्रयस्त्रिंशत्पयोधय: २५ इत्थं नार
कदेवानां लेश्यास्थितिरुदीरिता अथ तिर्यग्मनुष्याणां लेश्यास्थितिरुदीर्यते २६ याया लेश्या येषु येषु नृषु तिर्यक्षु च
स्यात्ते आंतर्मुहूर्त्तिकी सा सा शुक्ललेश्यां विना नृषु २७ शुक्ललेश्यास्थितिर्नृणां जघन्यांतर्मुहूर्त्तिकी उत्कृष्टा नववर्षोना
पूर्वकोटी प्रकीर्त्तिता २८ यद्यप्यष्टवर्षवया कश्चिद्दीक्षामवाप्नुयात् तथाप्येतादृग्वयस: पर्यायं वार्षिकं विना २९ नो
देति केवलज्ञानमतो युक्तमुदीरिता पूर्वकोटिनवोष्टोना शुक्ललेश्यागुरुस्थिति: ३० इत्युत्तराध्ययनसूत्रवृत्ति प्रज्ञापना
वृत्त्यभिप्राय: तथैव संग्रहण्यामप्युक्तं॥ वरमान।राणपुनववासूणपुव्वकोडीवीति॥ संग्रहणीवृत्तौ प्रवचनसारोद्धारवृ
त्तौ च नराणां पुनश्चरमा शुक्ललेश्या उत्कर्षत: किंचिन्न्यूननववर्षोनपूर्वकोटिप्रमाणापि इयं च पूर्वकोटरूर्द्ध्वं संयमावाप्ति
र भावात्पूर्वकोट्यायुष: किंचित्समधिकवर्षाष्टिका रूर्द्ध्वमुत्पादितकेवलज्ञानस्य केवलिनोऽवसेया इत्युक्तं॥ अत्र च पूर्व
कोट्या नववर्षोनत्वं किंचिन्न्यूननववर्षोनत्वं किंचित्समधिकाष्टवर्षोनत्वमिति त्रयं मिथो यथा न विरुध्यते तथा बहु
श्रुतेभ्यो भावनीयं॥ प्रत्येकं सर्वलेश्यानामनंता वर्गणा: स्मृता: प्रत्येकं निखिला लेश्यास्तथानंतप्रदेशका: ३१ असंख्या
तप्रदेशावगाढा: सर्वा उदाहृता: स्थानान्यध्यवसायस्य तासां संख्यातिगानि च ३२ क्षेत्रतस्तान्यसंख्येयलोकाकाशांशसमा
नि वै कालतोऽसंख्येयकालचक्रक्षणमितानि च ३३ यदुक्तं असंखेज्जाणउस्सप्पिणीण उसप्पिणीण जे समया संखा २५
ईआ लोगा लेस्साणं हुंति ठाणाइं ३४ अभिप्रायोयं यथा पथपरिभ्रष्टा: पुरुषा: षण्महाटवीं प्राप्ता भ्रमंतो दैवतेन न

संदिग्धवर्त्मनि ३५ जंबूवृक्षं क्वचित्तत्र ददृशु: फलभंगुरं आक्रयंतमिवाह्वानमरुच्चपलपल्लवै: ३६ एक
स्तत्राह वृक्षोयं मूलादुन्मूल्यते तत: सुखासीना: फलास्वादं कुर्म: श्रमविवर्जिता: ३७ अन्य प्राह किमेतावान् पा
त्यते प्रौढपादप: शाखा महत्यश्छिद्यंते संतोति सुफलाश्रिय: ३८ तृतीयोथावदत्शाखा नदिष्यति क्वदहम
प्रशाखा एव पात्यंते यत एवैताफलैर्भृता: ३९ तुर्यावदावचैस्तर्ह्यपि तिष्टंत्वेता वराकिका: यथेष्टं गुच्छमे
वाद विज्ञायेषु फलोत्तम: ४० नन: प्रयोजनं गुच्छै: फलै: किं तु प्रयोजनं तान्येव नु विकीर्यंत पंचम: प्रो
विवानिति ४१ षष्टेन शिष्टमतिना समादिष्टमिदं तत: पतितानि फलान्यद्यो मा नुत्पातनपातकं ४२ ना
त्या: षण्मष्यमीषां लेश्या: कृष्णादिका: क्रमात् दर्श्यंतेभ्योपि दृष्टांतो दृष्टश्रीश्रुतसागरे ४३ केवनय
प्रघातेच चौरा: क्रूरपराक्रमा: क्रामंतो मार्गमन्योन्यं विचारमिति चक्रिरे ४४ एकस्तत्राह यत्प्राप्य
कश्चिद्दृष्टिमेति न: हंतव्य: सोद्यसर्वोपि द्विपदो वा चतुष्पद: ४५ अन्य: प्राह चतुष्पाद्भि रपराद्धं न किं
चनं मनुष्या एव हंतव्या विरोधाय: समं ह्यात्मना ४६ तृतीय: प्राह न स्त्रीणां हत्या कार्येति निंदिता पुरुषा एव
हंतव्या यतस्ते क्रूरचेतस: ४७ निरायुधैर्वराकैस्तैर्हतै: किं न प्रयोजनं घात्या: सशस्त्रा एवेति तुर्य आख्यद्दयावान् जगौ
४८ सशस्त्रैरपि नश्यद्भिर्हतै: किं न: फलं ततो नैतु मा युध्यद्यु घ्नतेय: सवध्य इत्याह पंचम: ४९ परद्रव्यापहरण
मेकं पापमिदं महत् प्राणापहरणं चान्यद्धे कुर्मस्तद्विका गति: ५० धनमेव तदादयं मारणीयो न कश्चन षष्ट: स्पष्ट
म नविष्ट ग्रहट त्रापि भावना ५१ सर्वस्तोका: शुक्ललेश्या जीवास्तेभ्यो यथोत्तरं पद्मलेश्यास्तेजोलेश्या असंख्येयगु

णाः क्रमात् ५२ अनंतघ्नास्ततोऽलेश्याः कापोताद्यास्तथस्तथा तेभ्यो नीलकृष्णलेश्याः क्रमाद्विशेषतोधिका ५
३ इतिलेश्यास्वरूपं निर्व्याघातंप्रतीत्यस्याद्दाहारः षड्दिगुद्भवः व्याघातेत्वेषजीवानां त्रिचतुर्पंचदिग्भवः ५४
अलोकविषयताहार द्रव्याणांस्खलनं हियत् सव्याघातस्तदभावो निर्व्याघात मिहोच्यते ५५ भावनात्वेवं सर्वाध
स्तादधोलोक निष्कुटस्याग्निकोणके स्थितोभवेद्यदैकाक्षस्तदासौ त्रिदिगुद्भवः
५६ पूर्वस्यां चदक्षिणस्या मधस्तादितिदिग्त्रये संस्थितत्वादलोकस्य ततोनाहा
रसंभवः ५७ अपरस्यामुत्तरस्या मूर्द्ध्वंतश्चेतिदिक्त्रयात् पुद्गलानाहरत्येवं
सूक्ष्मापेक्षयानिगोदगः ५८ तथोक्तं॥ इहलोकचरमांते बादरपृथ्वीकायिका
प्कायिकतेजोवायुवानसंति॥ सूक्ष्मास्तुपंचापिसंति बादरवायुकायिकाश्चेति
पर्याप्तापर्याप्तक भेदेन द्वादशस्थानाम्यनुसर्त्तव्यानीति॥ भग॰ शतक ३४
द्वयोर्दिशोस्तथैकस्या अलोकमावृतौबुधैः चतुःपंचदिगुत्पन्नोप्येषामेषविभा
व्यतां ५९ तथाहि सर्वदिस्तादधोलोक एवचेत्पश्चिमांदिशं स्थितोऽनुसरत्ये
काक्षः स्यात्सोव्यानव्यावृतिस्तदा ६० अधस्तनीवद्दक्षिणावद्वे एवव्यावृतेइति दि
ग्मोनाम्यश्चतसृभ्यः पुद्गलानाहरत्यसौ ६१ द्वितीयादिप्रतरेषु यदोर्द्ध्वं पश्चिमां दिशं स्थितोऽनुसरत्येकाक्षः स्या
त्तव्यावृतिरधोपियत् ६२ व्यावृतादक्षिणैवैकातत: पंचदिगागतान् पुद्गलानाहरत्येष एवं सर्वत्रभावना ६३ २९

Dr. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजीइत्याख्यस्यसमर्पितम्

द्रव्यतश्चसआहारः स्यादनंतप्रदेशकः संख्यासंख्यप्रदेशंहिनात्मग्रहणगोचरः ६४ असंख्यात्प्रदेशानां क्षेत्र
तः सोवगाहकः जघन्यमध्यमोत्कृष्टस्थितिकः कालतः पुनः ६५ भावतः पंचधावर्णरसेगंधेद्विधाष्टधास्पर्शै
रेकगुणत्वादिभेदैः पुनरनेकधा ६६ किंच अनंतरावगाढानिस्वगोचरगतानिच द्रव्याण्यसहार्याणि अ
णूनिबादराणिवा ६७ आहरंतिवर्णगंधरसस्पर्शान्पुराणतान् विनाश्यान्यांस्तथोत्पाद्या पूर्वान्जीवाः स्वभाव
तः ६८ इत्याहारदिक्प्रसंगात्किंचिदाहारस्वरूपंच॥ अस्तिसंबंधरूपाणितत्रसंहननानिच षोढाखलुवि
भिद्यंते दार्ढ्यादितारतम्यतः ६९ तथाहुः वज्जरिसहनारायं १ पढमं बीयंचरिसहनारायं २ नारायत्रमद्धनारा
य ४ कीलियापतहयछेवठं ७० कीलिकावज्रमृषभः पट्टोस्थिद्वयवेष्टकः अस्थ्नोर्मर्कटबंधोयसनाराचइ
तिस्मृतः ७१ ततश्च॥ बद्धेमर्कटबंधेनसंधौद्वयदस्थिनी अस्थ्नाचपट्टाकृतिनानवतः परिवेष्टिते ७२ तदस्थित्रयभावि
द्धस्थितेनास्थ्नाद्दृढीकृतं कीलिकाकृतिनावज्रर्षभनाराचकंहितत् ७३ ऋषभनाराचं कीलिकारहितंचतत् केचित्तु
वज्रनाराचं पट्टोज्झितमिदंजगुः अस्थ्नोर्मर्कटबंधेनयक्तचेदकपार्श्वतः अन्यतः कीलिकानद्धमर्द्धनाराचकंहितत्
७६ तत्कीलिकाख्यंयत्रास्थ्नोकेवलंकीलिकाबलं अस्थ्नांपर्यंतसंबंधरूपंसेवार्त्तमुच्यते ७७ सेवयाभंगाद्यया वाकृ
तंव्याप्तंस्नेहतस्तथा छेदैःखंडैर्मिथःस्पृष्टं छेदस्पृष्टमथापिवा ७८ यद्यपीस्युरनस्थीनामेतान्यस्थ्यात्मकानिन तद्गतः
शक्तिविशेषस्तथाप्येष्टपरचयति ७९ एकेंद्रियाणांसेवार्त्तमपेक्षैवकल्प्यते जीवाभिगमनुसृतैः केश्चिद्धांघसु
धांनुजां ८० संग्रहणीकारैस्तु छगसतिरिनराणं समुच्छिमपंणींदिविगलछेवठं सुरनेरइयाएगिंदियाय सव्व

असंघयणा ८१ इत्युक्तं ॥ इति संहननानि ॥ कषं संसारकांतारमयंते यांति यैर्जनाः ते कषायाः क्रोधमानमायालो-
भा इति स्मृताः ८२ तत्र च क्रोधोऽप्रीत्यात्मको मानोऽमर्षोत्कर्षलक्षणः मायान्यवंचनारूपा लोभस्तृष्णातिगृद्ध-
ता ८३ चत्वारोंतर्भवंत्येते तेन योर्द्वेषरागयोः आदिमौ द्वौ भवेद्द्वेषो रागः स्यादंतिमौ च तौ ८४ केचित्तु स्वपरोपघातरू-
पत्वान्मानोपि रागएव यत् तत्स्वाश्रयात्मको रागो द्वेषः क्रोधस्तु केवलं ८५ चत्वारोपि चतुर्भेदास्तु ते नंतानुबंधिनः
अप्रत्याख्यानकाः प्रत्याख्यानाः संज्वलना इति ८६ एतल्लक्षणानि च श्रीहेमचंद्रसूरिभिरित्यमूचिरे पक्षं संज्वलन
: प्रत्याख्यानो मासचतुष्टयं अप्रत्याख्यानको वर्षं जन्मानंतानुबंधिकः ८७ कर्मग्रंथकारैरप्यसदृष्टांता एवमेते जग-
दिरे जलरेणुपुढविपव्वय राईसरिसो चउव्विहो कोहो तिणिसलयाकट्ठट्ठिय सेलत्थंभोवमो माणो ८८ माया-
वलेहिगोमुत्ति मिंढसिंगघणवंसिमूलसमा लोहो हलिद्दखंजण कद्दमकिमिरागसामाणो ८९ तथा प्रज्ञाप-
नायां प्रज्ञप्ताः स्वात्मोभयप्रतिष्ठिताः अप्रतिष्ठितकाश्चैवं चत्वारोपि चतुर्विधाः ९१ चतुर्भिः कारणैरेते प्रायः
प्रादुर्भवंति च क्षेत्रं वास्तु शरीरं च प्रतीत्योपधिमंगिनां ९२ सर्वस्तोका निष्कषाया मानिनोनंतकास्ततः क्रुद्धमाया
विशेषाढ्याः स्युर्विशेषाधिकाः क्रमात् ९३ एकेंद्रियाणां चत्वारोप्यनाभोगाद्भवंत्यमी अदर्शितबहिर्दृग्विकारा
अस्फुटात्मकाः ९४ सर्वेषामेव चारित्रात्कषायाघनिवारिणः नोकषाया नवप्रोक्ता नवनीयकर्मांबुजैः ९५
हास्य१ रत्य२ रती३ भीति४ जुगुप्सा५ शोक६ एव च पुं७ स्त्री८ क्लीबा९ भिधा वेदाः नोकषाया अमीमताः ९६ २०
इतिकषायाः संज्ञास्याद्ज्ञानरूपैका द्वितीयानुभवात्मिका तत्राद्यपंचधा ज्ञानमन्या चस्यात्मरूपतः ९७ असातवे-

दनीयादिकर्मोद्भवसमुद्भवा आहारादिपरीणामभेदात्सा च चतुर्विधाः ९८ तथाहुः चत्तारि सण्णाउ प॰ तं॰ आहार
सण्णा भयसण्णा मेहुणसण्णा परिग्गहसण्णा इति स्थानांगे ॥ आहारे योभिलाषः स्याज्जंतोः क्षुद्वेदनीयतः आहारसं-
ज्ञासा ज्ञेया शेषाः स्युर्मोहनीयजाः ९९ भयसंज्ञा भयं त्रासरूपं यदनुभूयते मैथुनेच्छात्मिका वेदोदयजा मैथुना-
भिधा १०० स्यात्परिग्रहसंज्ञा च लोभोदयसमुद्भवा अनाभोगमयैरूपा एताश्चैकेंद्रियांगिनां १ भगवत्यसमत्र-
तकाष्टमोद्देशकेतु ॥ आहार१ भय२ परिग्गह३ मेहुण४ तह कोह५ माण६ माया७ लोभ८ लोगो९ ओहो१०
सण्णा दस सव्वजीवाणं २ एताश्चहेतोपलक्षणेन सर्वैकेंद्रियाणां साक्षादेवं दर्शिताः तद्यथा रुक्खाणजलाहा-
रो संकोअणिआ भएण संकुइयं नियतंतुएहिं वेढइ वल्लीरुक्खे परिग्गहेइ ३ इत्थिपरिरंभणेणं कुरुबगत-
रुणो फलंति मेहुणे तह कोनदस्स कंदे हुंकारे मुअइ कोहेणं ४ माणे झरइ रुअंती छायइ वल्ली फलाइं माया-
ए लोभे बिल्लपलासा खिवंति मूले निहाणुवरिं ५ रयणीए संकोओ कमलाणं होइ लोगसण्णाए ओहे चइत्तु मग्गं
चडंति रुक्खेसु वल्लीउ ६ प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ त्वेवं लिखितं तथा मतिज्ञानावरणकर्मक्षयोपशमात् शब्दार्थ-
गोचरा सामान्यावबोधक्रिया ओघसंज्ञा तद्विशेषावबोधक्रिया लोकसंज्ञा एवं चेदमापतितं दर्शनोपयोग ओघसंज्ञा
ज्ञानोपयोगो लोकसंज्ञा एष स्थानांगटीकाभिप्रायः आचारांगटीकायां पुनरभिहितं ओघसंज्ञा अव्यक्तोपयोगरूपा
वल्लीवितानारोहणादिसंज्ञा लोकसंज्ञा स्वच्छंदघटितविकल्परूपा लोकोपचरिता यथा न संत्यनपत्यस्य लोकाः
श्वानो यक्षा विप्रा देवाः काकाः पितामहा बर्हिणां पक्षवातेन गर्भ इत्यादिका इति आचारांगेतु मोह१ धर्म२ सु-

रव ३ दुःख ४ जुगुप्सा ५ शोक ६ नामभिः दशाताः षड्भिरेताभिः सह षोडशावर्णिताः ७ अथवा त्रिविधाः संज्ञाः प्रथ
मा दीर्घकालिकी द्वितीया हेतुवादाख्या दृष्टिवादाभिधापरा ८ सुदीर्घमप्यतीतार्थं स्मरत्यपि विचिंतयेत् कथं नु
नाम कर्तव्यमित्यागामिनमा॰ यया ९ तथापि चिंत्येष्टानिष्टछायातपादिवस्तुषु द्वितीययाप्यसौ स्वार्थं स्या
त्प्रवृत्तिनिवृत्तिमान् १० भवेत्सम्यग्दृशामेव दृष्टिवादोपदेशिकी एतामपेक्ष्य सर्वेऽपि मिथ्यादृशो ह्यसंज्ञिनः
११ सुरनारकगर्भोत्थजीवानां दीर्घकालिकी संमूर्छिमानां त्र्यक्षादिजीवानां हेतुवादिकी १२ छद्मस्थसम्यग्
दृष्टीनां श्रुतज्ञानातिकांतिमा मतिव्यापारनिर्मुक्ताः संज्ञातीताः जिनाः समे १३ इति संज्ञाः ॥ इंदुस्यात्परमैश्व
र्ये धातोरस्य प्रयोगतः इंदनात्परमैश्वर्यादिंद्र आत्माभिधीयते १४ तस्य लिंगं तेन सृष्टमितींद्रियमुदीरयेत् श्रो
त्रादिपंचधा तच्च तथाहुर्वाचकेनाप्युक्तं १५ इंदो जीवो सव्वोवलद्धिभोगपरमेसरत्तणओ सोत्ताइभेयमिं
दियमिह तल्लिंगाइभावाओ १६ श्रोत्रघ्राणरसनस्पर्शनानीति पंचधा तान्येकैकं द्विभेदं तद्द्रव्यभावविभेद
तः १७ तत्र निर्वृत्तिरूपं स्यात्तथोपकरणात्मकं द्रव्येंद्रियमिति द्वेधा तत्र निर्वृत्तिराकृतिः १८ सापि द्वि
धांतरंगा च बाह्या च स्फुटमीक्ष्यते प्रतिजाति पृथग्रूपा श्रोत्रपर्पटिकादिका १९ नानात्वान्नोपदेष्टुमा
क्या नियतरूपतः नानाकृतीनींद्रियाणि यतो वाजिनरादिषु २० अभ्यंतरा तु निर्वृत्तिः समाना सर्वजातिषु
कृत्स्नं संस्थाननैयत्यमेतामेवाधिकृत्य च २१ तथाहि श्रोत्रं कदंबपुष्पाभं मांसैकगोलकात्मकं मसूरधा ३१
न्यवत्प्रायाच्चक्षुरूपोंतर्गतागती २२ अतिमुक्तकपुष्पाभं घ्राणं च काहलाकृतिः जिह्वाक्षुरप्रकारास्या

स्पर्शनं विविधाकृतिः २३ स्पर्शनेंद्रियनिर्वृत्तेर्बाह्याभ्यंतरयोर्न भित् तथैव प्रतिपन्नत्वमुक्तत्वात्पूर्वसूरि
भिः २४ बाह्यनिर्वृत्तींद्रियस्य खड्गेनोपमितस्तथा धारोपमांतर्निर्वृत्तिरत्यच्छपुद्गलात्मिका २५ तस्याः शक्ति
विशेषोयः स्वीयस्वीयार्थबोधकः उक्तं तदेवोपकरणेंद्रियं तीर्थपार्थिवैः २६ युग्मं इदमांतरनिर्वृत्तेर्नन्नि
पकरणेंद्रियं अर्थांतरं शक्तिशक्तिमतोर्भेदात्कथंचन २७ कथं विभेदश्च तस्यामांतरनिर्वृत्तौ सत्यामपि परा
हते द्रव्यादिनोपकरणेंद्रियेऽर्थज्ञानादर्शनात् २८ इति द्रव्येंद्रियं ॥ द्विधा भावेंद्रियमपि लब्धितश्चोपयोगतः य
थाश्रुतमथावधिस्वरूपमुभयोरपि २९ जंतोः श्रोत्रादिविषयतत्तदावरणस्य यः स्यात्क्षयोपशमो लब्धिरूपं
भावेंद्रियं हि तत् ३० स्वस्वलब्ध्यनुसारेण विषयेषु य आत्मनः व्यापार उपयोगाख्यं भवेद्भावेंद्रियं च तत् ३१ उप
योगेंद्रियं चैकमेकदा नाधिकं भवेत् एकदा ह्युपयोगः स्यादेक एव यदंगिनां ३२ किंच ॥ एकाद्यादिव्यवहा
रो भवेद्द्रव्येंद्रियैः किल अन्यथा बकुलः पंचाक्षः स्यात्संवोपयोगतः ३३ यदुक्तं ॥ एकाद्यादिव्यवहारो भवेद
द्रव्येंद्रियैः किल अन्यथा पंचेंदिउव्व बउलो नरो व्व सव्वोवलद्धिभावाओ तहवि न भण्णइ पंचेंदिउ त्ति दव्वेंदियाभावा
३४ रणन्नूपुरशृंगारचारुलोलेक्षणामुखात् निर्यत्सुगंधिमदिरागंडूषाद्वपुष्पति ३५ ततः पंचाप्युपयोगाज्ञा
त्वा इति अंगुलासंख्येयभाग बाहल्यानि जिनेश्वराः ऊचुः पंचापींद्रियाणि बाहल्यं स्थूलता किल ३६ नन्वंगु
लासंख्येयभाग बाहल्ये स्पर्शनेंद्रिये खड्गादिघाते देहांतर्वेदनानुभवः कथं ३७ अत्रोच्यते ॥ त्वगिंद्रियस्य वि
षयः स्पर्शाः शीतादयो यथा चक्षुषो रूपमेवं च विषयो नास्य वेदना ३८ दुःखानुभवरूपा सा त्वात्मानुभव

त्ययं सकलेनापि देहेन ज्वरादिवेदनामिव ३९ अथ शीतलपानीयपाने तद्वेद्यते कथं शीतस्पर्शोंतराकोत स्फु
तं स्यात्स्पर्शनेंद्रियं ४० अत्रोच्यते सर्वत्रांगप्रदेशांतवर्त्तित्वगिंद्रियं किल न वेद्येते इति मंतव्यं पूर्वोपि संप्रदायत
: ४१ यदाह प्रज्ञापनामूलटीकाकारः सर्वप्रदेशपर्यंतवर्त्तित्वात्ततोऽन्यतरतोपि शुषिरस्योपरि त्वगिंद्रियस्य भावा
दुपपद्यतेंतरपि शीतस्पर्शवेदनानुभवः ४२ ततोंतरेपि शुषिरपर्यंते स्तित्वगिंद्रियं अंतः संवेद्यते शैत्यं क
र्णादिशुषिरेष्विव ४३ पृथुत्वमंगुलासंख्यभागोऽतींद्रियवेदिभिः त्रयाणामपि निर्दिष्टः श्रवणघ्राणचक्षुषां
४४ अंगुलानां पृथक्त्वं च पृथुत्वं रसनेंद्रिये स्वस्वदेहप्रमाणं च भवति स्पर्शनेंद्रियं ४५ त्वगिंद्रियं विनान्येषां चतु
र्णां पृथुता भवेत् आत्मांगुलेन सोत्सेधांगुलेन स्पर्शनस्य तु ४६ ननूत्सेधांगुलेनैव मितो देहो भवेत्ततः मातुं तेने
व युज्यंते तद्गतानींद्रियाण्यपि ४७ आत्मांगुलेन चत्वार्युत्सेधाकेनैकमिंद्रियं तानि स्वं मीयमानानि कथमौचित्य
माघति ४८ तथाहि अत्रोच्यते जिह्वादीनां पृथुत्वे चेदुत्सेधेनो रसकृते त्रिगव्यूतनरादीनां न स्याद्विषयवेदि
ता ४९ तथाहि त्रिगव्यूतादिमनुजाः षट्गव्यूतादिकुंजराः स्वस्वदेहानुसारात्स्युर्विस्तीर्णरसनेंद्रियाः ५०
तेषां मांतर निर्वृत्तिरूपं चेद्रसनेंद्रियं उत्सेधांगुलपृथक्त्वमिति स्यादल्पकं हि तत् ५१ न व्याप्नुयात्सर्व जिह्वां ततो
ति वेदतोऽनया सर्वात्मना रसज्ञानव्यवहारो न सिध्यति ५२ गंधादिव्यवहारोपि भावनीयो वशानया तत
आत्मांगुलेनैव पृथुत्वं रसनादिषु ५३ जघन्यतोक्षिवर्ज्यानामंगुलासंख्येयभागतः गृह्णंति विषयं चक्षुः स्वं २२
गुलासंख्यभागतः ५४ अयं भावः शब्दार्थविच्छेदकत्वात् श्रवणादीनि गृह्णते अंगुलासंख्येयभागादपि

शब्दादिमागतं ५४ अयं भावः शब्दार्थविच्छेदकत्वात् श्रवणादीनि गृह्णते अंगुलासंख्येयभागादपि श
ब्दादिमागतं ५५ चक्षुर्ण्यमत एवैषां व्यंजनावग्रहो भवेत् दृष्टांतोत्र प्रसुप्तस्य शायितो बोधकात्मकात् ५६ य
था सरावकं नव्यं नैवैकेनादबिंदुना क्लिद्यते किंतु भूयोपि पतद्भिस्तैरनंतरं ५७ एवं सुप्तोपि नैकेन शब्देन प्रतिबु
ध्यते किंतु तैः पंचषैः कर्णे शब्दद्रव्यैर्न्नतेस्मृति ५८ एवं व्यंजनावग्रहभावना नंदीसूत्रे ॥ चक्षुस्त्वप्राप्यकारि
त्वादंगुलसंख्यभागतः अर्थं जघन्यात्पश्यति ततोप्यवक्ति रन्तु ५९ तत एवातिपार्श्वस्थं नेत्रांजनमलादिकं
चक्षुः परिच्छिनत्तीति प्रतीतं सर्वदेहिनां ६० तथा श्रुतिर्द्वादशयोजन्याः शृणोति शब्दमागतं रूपं पश्यति
चक्षुः साधिकयोजनलक्षतः ६१ आगतं नवयोजन्याः शेषाणि त्रीणि गृह्णते गंधरससमस्पर्शस्य मुत्कृष्टो विष
यो ह्ययं ६२ ननु चाप्राप्यकारीणि श्रोत्रादीनींद्रियाणि चेत् परतोप्यागतान् शब्दादीन् गृह्णंति किं न तत् ६३
द्वादशयोजनादिर्योनियमः सोपि निष्फलः गृह्णाति प्राप्तसंबंधं सर्वमित्येव योक्तिकं ६४ अत्रोच्यते ॥ शब्दा
दीनां पुद्गलाये परतः स्युः समागताः तथा मंदपरीणामास्ते जायंते स्वभावतः ६५ यथा स्वविषयं ज्ञानं नोत्पादये
त्तु मीशते स्वानावान्नास्तिशक्तिश्चेंद्रियाणां ६६ ततो विषयनियमाद्युक्तोयं दर्शितः श्रुते प्राप्यकारित्वे चतुर्णा
मिंद्रियाणां स्थितेपि हि ६७ किंच नास्ति शक्तिश्चक्षुषोपि विषयात्परतः स्थितं परिच्छेत्तुं द्रव्यजातं युक्तस्तस्या
प्यसौ ततः ६८ जिह्वाघ्राणस्पर्शनानि त्रीण्यप्येतानि गृह्णते बद्धस्पृष्टं द्रव्यजातं स्पृष्टमेवं परं श्रुतिः ६९ यदुक्तं
पुट्ठं सुणेइ सद्दं रूवं पुण पासइ अपुट्ठं तु गंधं रसं च फासं च बद्धपुट्ठं वियागरे ७० बद्धं तत्रात्मप्रदेशैरात्मीकृ

तमिहोच्यते स्पृष्टमालिंगितमात्रं तनौ यं च पुष्पिरेणुवत् ७१ बद्धमश्लीकयं प्रदेशैर्दिं पुष्ठं रेणुं च तदणं मिष्टति व
चनात् समेपि प्राप्यकारित्वे चतुर्णामपि नन्वयं को विशेषः स्पृष्टबद्धस्पृष्टार्थग्रहणात्मकः ७२ अत्रोच्यते ॥
स्पर्शगंधरसद्रव्याणां शब्दद्रव्यापेक्षया अल्पत्वाद्बादरत्वाच्चाभावकत्वाच्च सत्वरं ७३ स्पर्शनघ्राणजिह्वानां
मंदशक्तितयापि च बद्धस्पृष्टं वस्तुजातम् गृह्णत्येतानि निश्चितम् ७४ स्पर्शादिद्रव्यसंघातापेक्षया शब्दसं
हतिः बह्वी सूक्ष्मासन्नशब्दयोग्यद्रव्याधिवासिका ७५ तन्निर्वृत्तींद्रियस्यांतर्गत्वोपकरणेंद्रियं स्पृष्टापि स
द्यः कुरुते निर्व्यक्तिं मास्वगोचरां ७६ अन्येंद्रियापेक्षया च श्रवणं पटुशक्तिकं ततः स्पृष्टानेव शब्दान् गृह्णा
तीति स्फुचितं जगुः ७७ स्पृष्टार्थग्राहकत्वं यत्सरेः स्तृणापि कथ्यते तदयुक्तं तथात्वे हि दाहः स्याद्वह्न्यवेक्षणात्
७८ तथा काचपात्राद्यंतरस्थं हि दृश्यते जलं तद्भित्वांतः प्रवेशोऽस्य जलस्याचः प्रसज्यते ७९ इत्याद्यधि
कं रत्नाकरावतारिकादिभ्योऽवसेयं विस्तरभयान्नेह प्रतन्यते ॥ ॥ यच्च सिद्धांते बद्धफासं बद्धमागच्छइ इति
श्रूयते तत्र स्पर्शशब्देन इंद्रियार्थसन्निकर्ष उच्यते तथाहु ॥ सूरिए वरवुफासं बद्धमागच्छइ इत्येतदुक्तं बृहद्वृ
प्रज्ञापनीवृत्तौ अत्र च स्पर्शशब्द इंद्रियार्थसन्निकर्षपरश्चक्षुषोऽप्राप्यकारित्वेन तदसंभवादिति ॥ ॥
मेया आत्मांगुलेनैव प्राप्येंद्रियगोचराः प्रमाणांगुलमानेन स्युर्महीयांसोऽधुना हि ते ८० उत्सेधांगुलमानेन क
थं नरतत्वक्रिणः पुर्यादौ स्वांगुलमित नवद्वादशयोजने ८१ एकत्र वादिता नंता सर्वत्र श्रूयते जनैः तस्मा २२
दंगुलेनमेया विषया इतियुक्तिमत् ८२ अद्य। प्रमाणांगुलजानेकलक्षयोजनसंमिते स्वर्विमाने कथं घं

टारवः श्रूयते सुरैः ८३ नैश्चयिकांगुलैरेव विषयो घटते श्रुतेः द्वितीयोपांगटीकायामस्योत्तरमवेक्ष्यतां ८४
तथाहि तस्यां मेघौघरसित गंभीरमधुरशब्दायां योजनपरिमंडलायां सुस्वराभिधानायां घंटायां त्रिस्ताडि
तायां सत्यां यत्सूर्याभं विमानं तत्प्रासादनिष्कुटेषु ये आपतिताः शब्दवर्गणापुद्गलास्तेभ्यः समुच्छलितानि
यानि घंटाप्रतिश्रुतिशतसहस्राणि घंटाप्रतिशब्दलक्षास्तैः संकुलमपि जातमभूत् किमुक्तं भवति घंटायां
महता प्रयत्नेन ताडितायां ये विनिर्गताः शब्दपुद्गलास्तत्प्रतिघाततः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु बहिर्भावतः
समुच्छलितैः प्रतिशब्दैः सकलमपि विमानमनेकयोजनलक्षमानमपि बधिरितमुपजायते इति एतेन द्वाद
शभ्यो योजनेभ्यः समागतः शब्दः श्रोत्रग्राह्यो भवति न परतः ततः कथमेकत्र ताडितायां घंटायां सर्वत्र तच्छ
ब्दश्रुतिरुपजायते इति यदुच्यते तदपाकृतमवसेयं सर्वत्र दिव्यानुभावतस्तथारूपप्रतिशब्दोच्छलनेन यथोक्त
दोषासंभवात् अपरं च इगवीसं खलु लक्खा चउतीसं चेव तह सहस्साइं तह पंचसया भणिया सत्तत्तीसाय अ
इरित्ता ॥२१॥३४॥५३७ इति नयणविसयमाणं पुक्खरदीवड्ढवासिमणुयाणं पुव्वेण य अवरेण य पि
हं२ होइ नायव्वं ॥ एवं च ॥ सद्यांगुलोद्भि विषयो नियमं वदतः कथं अत्रैतत्तत्त्वतामर्यमावदंत्येवं बुधैरिदं ८५ लक्ष
योजनमानाद्धि विषयः परमस्तु यः अनास्वरं पर्वतादि वस्त्वपेक्ष्य स निश्चितः ८६ स्यादनास्वरं तु सूर्यादि वस्त्वपेक्ष्याधि
कोऽपि सः व्याख्यानतो विशेषार्थप्रतिपत्तिरियं किल ८७ इदं विशेषावश्यके स्पर्शितः ॥ अनंताणुद्भवान्येतानींद्रिया
णि खिलान्यपि असंख्यप्रदेशावगाढानि निखिलानि च ८८ लोकावगाहात्कृष्णश्रोत्रघ्राणेष्वसंख्यगुणे क्रमात् त

तोऽसंख्यगुणा जिह्वासंख्यघ्नस्पर्शनं ततः ८९ स्लोकप्रदेशानयनं श्रोत्रे संख्यगुणाधिकं ततोऽसंख्यगुणं घ्राणं जिह्वा
संख्यगुणा ततः ९० ततोऽप्यसंख्यगुणितप्रदेशं स्पर्शनेंद्रियं इत्यल्पबहुत्वमेषां स्यादवगाढप्रदेशाश्रयोः ९१ रुर्यो
पांगेतु ॥ श्रोत्राक्षिनासिकं द्वेद्वे जिह्वैकास्पर्शनं तथा एवं द्रव्येंद्रियाण्यष्टौ भावेंद्रियाणि पंचच ९२ सर्वेषां सर्व
जातित्वे द्रव्यतो भावतोऽपिच अतीतानींद्रियाणि स्युरनंतान्येव देहिनां ९३ विनानादिनिगोदिभ्यो ज्ञेयमेतत्तु
कोविदैः स्वजातावेव तेषांच तान्यतीतान्यनंतशः ९४ एकादीनी संति पंचांतानि भावेंद्रियाणि च एकद्वित्रिचतु
ः पंचेंद्रियाणां स्युर्यथाक्रमं ९५ भावीनि नैव केषांचिद्व्रत्ते तेभुक्तियायिनां केषांचित्पंचषट्सप्तसंख्यासंख्यानं
तशः ९६ सिध्यतां भाविनी नवे नरनारकनाकिनां पंचाक्षतिर्यक्पृष्ट्वं बृहूणां पंचैव जघन्यतः ९७ ष
ष्ठ्यादि जन्मांतरितमुक्तीनां तु मनीषिभिः षट्सप्तप्रमुखान्येवं भाव्यानि प्रोक्तदेहिनां ९८ संख्येयानिच तानि
स्युः संख्यातभवकारिणां असंख्येयान्यनंतान्यसंख्येयानंतजन्मनां ९९ रिष्टामघामाघवती नारकाणां व यु
ग्मिनां नृणां तिरश्चां भावीनी दशतानि जघन्यतः १०० पंचाक्षेभ्योऽन्यत्रनेषामुत्पत्तिर्नाप्यनंतरे भवे मुक्तिस्तत
एषां दशोक्तानि जघन्यतः १ वाय्वग्निविकलाक्षाणां जघन्यतो भवंति षट् स्मादिजन्मांतरितेषां मुक्तिर्नानंतरं य
तः २ एकद्वित्रिचतुःपंचेंद्रियाणां स्युरनुक्रमात् द्रव्येंद्रियाणि संख्येकं द्वे चत्वारि षडष्ट च ३ भविष्यंति न केषां
चि केषांचिदष्टवा नव दशवा भन्याकेषांचिदसंख्यासंख्यान्यनंतशः ४ भावना प्राग्वत् ॥ नारकस्य नारकत्वे २४
भावतो द्रव्यतोऽपि वा तान्यतीतान्यनंतानि संति पंचाष्ट वस्फुटं ५ न विष्यंति न केषांचि केषांचित्पंचवष्टव तेया

नितान्येकवारं नरकं यास्यतोंगिनः ६ संख्येयान्येतानि संख्यवारं नरकयायिनः असंख्येयानप्यनंतान्येवं भाव्या
निधीधनैः ७ अतिक्रांतान्यनंतानि सुरत्वे नारकस्य च वर्त्तमानानि नैवस्युर्भाविनी पुनरुक्तवत् ८ विजयादिवि
मानत्वे यदि स्युर्नारकांगिनां भावनीयान्यतीतानि संति भाविनी चस्त्रयं ९ नृत्वे नृणामतीतान्यष्ट च पंचम् संति तद्भ
वमुक्तीनां तानि भावीनि नैव च १० अन्येषां तु मनुष्यत्वे भावीनि पंचवाष्टव जघन्यतोऽपि स्युर्मुक्तिर्यन्ममानुष्यमंतरा ११
अनुत्तरामराणां च स्वत्वे संत्यष्ट पंच च यदि स्युर्नत भावीनि तावंत्येव तदा खलु १२ विजयादिविमानेषु द्विरुत्पन्नो ह्यनंत
र भवे विमुक्तिमाप्नोति ततो युक्तं यथोदितं १३ अन्यजातित्वे त्वनंतान्यतीतान्यपि संति न भावीनि संख्यान्येवैषां नृ
त्ववैमानिकत्वयोः १४ तथोक्तं श्रीप्रज्ञापनावृत्तौ ॥ इह विजयादिषु उर्ध्वगतो जीवो नियमात्ततश्च्युतो न जातु चि
दपि नैरयिकादिषु पंचेंद्रियतिर्यक्पर्यवसानेषु तथा व्यंतरेषु ज्योतिष्केषु च मध्ये समागमिष्यति मनुष्येषु सौधर्मा
दिषु वागमिष्यतीति ॥ सर्वार्थसिद्ध देवत्वे सर्वार्थसिद्धनाकिनां नस्युर्नैतन्न विष्यंति संति पंचाष्ट वस्फुटं १५ तथा
मन्यगतित्वेऽतीतानि स्युरनंतशः नैव संति न विष्यंति नृगतावष्ट पंच वा १६ संज्ञिपंचेंद्रियाणां चतस्माद्विज्ञा
नसाधनं मनो नोइंद्रियं तच्च द्विविधं द्रव्यभावतः १७ तत्रच ॥ मनःपर्याप्तिनिर्माणनामकर्मोदयादिह मनोयोग्य
वर्गणा नमादाय दलिकान्यलं १८ मनस्त्वेनादितानि जंतुना द्रव्यमानसं जिनैरुक्तं तथा चाहुनंद्यध्ययनचूर्णि
कृत् १९ मणपज्जत्तिनामकम्मोदयओ जोग्गे मणोदव्वे घेत्तुं मणत्तेण परिणामियादव्वा दव्वमणो भन्नइ इति ॥
मनोद्रव्यावलंबेन मनःपरिणतिस्तु या उंतोर्भावमनस्तत्स्यात्तथोक्तं पूर्वसूरिभिः २० जीवस्स गुणपरिणामकि

रियावंतो भावमणं किं भणियं होइ मणदव्वालंबणो जीवस्स मणणवावारो भावमणो भन्नइ इति नंद्यध्ययनचूर्णौ ॥ अत एव च ॥ द्रव्यचित्तं विना भावचित्तं न स्यादसंज्ञिवत् विनापि भावचित्तं तु द्रव्यतो जिनवद्भवेत् २१ तथा च भावमनो विनापि च द्रव्यमनो भवति यथा भवस्थकेवलिनः इति प्रज्ञापनावृत्तौ लोके च वदंतः श्रोत्रघ्राणरसनत्वक्चक्षूंषि वाक्पाणिपादपायूपस्थलक्षणान्येकादशेंद्रियाणि सुश्रुतादौ उक्तानि नाममालायामपि बुद्धींद्रियस्पर्शपानादि पाण्यादि तु कर्मेंद्रियमित्यभिहितं इतींद्रियाणि ॥ संज्ञा येषां संति ते स्युः संज्ञिनोऽन्ये त्वसंज्ञिनः संज्ञिनस्ते च पंचाक्षा मनःपर्याप्तिशालिनः २२ ननु संमूर्छिमपंचाक्षां तेष्वेकेंद्रियादिषु आहाराद्याः संति संज्ञास्तन्नस्ते किं न संज्ञिनः २३ अत्रोच्यते ओघरूपादल्पत्वान्नास्ति भूमोहोदयेन च अत्यानना अव्यक्ताश्च ततो नहि संज्ञिनामता २४ निद्राव्याप्तोऽसुमान् कंडूयनादि कुरुते यथा मोहाच्छादितचैतन्यास्तथाहाराद्यमीष्वपि २५ ततश्च ॥ संज्ञासंबंधमात्रेण न संज्ञित्वमुरीकृतं न स्वेकेनैव निष्केन धनवानुच्यते जनैः २६ अताहृग्रूपयुक्कोऽपि रूपवान्नाभिधीयते धनी किंतु बहुद्रव्यैः रूपवान्रम्यते रूपतः २७ महत्या व्यक्तया कर्मक्षयोपशमजातया संज्ञया शास्त्रवेदिनां लभते संज्ञितां तथा २८ इदमर्थतो विशेषावश्यके ततश्च ॥ येषामाहारादिसंज्ञा व्यक्तचैतन्यलक्षणः कर्मक्षयोपशमजाः संज्ञिनस्तेऽपरे तथा २९ दीर्घकालिक्यादिका वा संज्ञा येषां न संति ते संज्ञिनः स्युर्यथायोगमसंज्ञिनस्तु उज्झिताः ३० इति संज्ञितादि ॥ वेदस्त्रिधा स्यात्पुंवेदः स्त्रीवेदश्च तथा परः क्लीबवेदश्च तेषां स्युर्लक्षणानि यथाक्रमं ३१ पुंसां यतो योषिदिच्छा स पुंवेदोऽभिधीयते पुरुषेच्छा यतः ३५

स्त्रीणां स स्त्रीवेद इति स्मृतः ३२ यतो द्वयाभिलाषः स्यात् क्लीबवेदः स उच्यते तृणफुंफुमवडंगज्वलनोपमिता इमे ३३ पुरुषादिलक्षणानि चैवं प्रज्ञापनावृत्तौ स्थानांगवृत्तौ योनिर्मृदुत्वमस्थैर्यं मुग्धता क्लीबता स्तनौ पुंस्कामितेति लिंगानि सप्त स्त्रीत्वे प्रचक्षते ३४ मेहनं खरता दार्ढ्यं शौडीर्यं श्मश्रु धृष्टता स्त्रीकामितेति लिंगानि सप्त पुंस्त्वे प्रचक्षते ३५ स्तनादि श्मश्रुकेशादि भावाभावसमन्वितं नपुंसकं बुधाः प्राहुर्मोहानलसुदीपितं ३६ पुमांसोऽल्पाः स्त्रियः संख्यगुणाः अनंतकाः अनंताः क्लीबवेदाश्च सवेदा अधिकास्ततः ३७ इति वेदः ॥ जिनोक्तादविपर्यस्ता सम्यग्दृष्टिर्निगद्यते सम्यक्श्रद्धानशालिनां साप्या स्वद्वैवं जायतेंगिनां ३८ चतुर्गतिकसंसारे पर्यटंति शरीरिणः वशीकृता विपाकेन गुरुस्थितिककर्मणां ३९ अथैतेषु कश्चिदंगी कर्माणि निखिलान्यपि कुर्याद्यथाप्रवृत्ताख्यकरणेन स्वभावतः ४० पल्यासंख्यलवानेककोट्यब्धिस्थितिकानि वै परिणामविशेषोऽत्र करणं प्राणिनां मतं ४१ तत्त्रिधात्र चाद्यं स्याद्यथाप्रवृत्तनामकं अपूर्वकरणं नामानिवृत्तिकरणं तथा ४२ वक्ष्यमाणग्रंथिदेशावधि प्रथममीरितं भिद्यमानेऽस्मिन् द्वितीयं भिन्ने ग्रंथौ तृतीयकं ४३ त्रीण्यप्यमूनि भव्यानां करणानि यथोचितं संभवंत्येकमेवाद्यमभव्यानां तु संभवेत् ४४ आद्येन करणेनांगी करोति कर्मलाघवं धान्यपल्यगिरिसरिदृषदादिनिदर्शनैः ४५ यथा धान्यं भूरि भूरि कश्चिद्गृह्णाति पल्यतः क्षिपत्यत्राल्पमल्पं च कालेन कियताप्यथ ४६ धान्यपल्यः सोऽल्पधान्यशेष एवावतिष्ठते एवं बहूनि कर्माणि जरयन्नसुमानपि ४७ बध्नंश्चाल्पाल्पानि तानि कालेन कियतापि हि स्यादल्पकर्मानाभोगात्मकाद्यकरणेन सः यथाप्रवृत्तकरणं नन्वनाभोगरूपकं

भवत्यनाभोगतश्चैवंरूपं कर्मक्षयोगिनां ४९ अत्रोच्यते यथा मिथो घर्षणेन ग्रावाणोऽद्रिनदीगताः स्युश्चित्राकृतयो
ज्ञानशून्या अपि स्वभावतः ५० तथा यथाप्रवृत्तात्स्युरप्यनाभोगलक्षणात् लघुस्थितिककर्माणो जंतवोऽत्रांतरेऽथ
च ५१ रागद्वेषपरीणामरूपोस्ति ग्रंथिरुत्कटः दुर्भेदो दृढकाष्ठादिग्रंथिवद्गाढचिक्कणः ५२ मिथ्यात्वं नोकषायाश्च
कषायाश्चेति कीर्त्तितः जिनैश्चतुर्दशविधोऽभ्यंतरग्रंथिरागमे ५३ प्रागुक्तरूपस्थितिककर्माणः केपि देहिनः यथा
प्रवृत्तकरणाद् ग्रंथेरभ्यर्णमियति ५४ एतावच्च प्राप्तपूर्वैरभव्यैरप्यनंतशः न त्वीशाते ग्रंथिमेनं भेत्तुं कदापि
हि ५५ श्रुतसामायिकस्यास्य लाभः केषांचिदत्र च शेषाणां सामायिकानां लाभस्त्वेषां न संभवेत् ५६ भव्या अपि बहवस्
तेऽत्रागता रागादिनिर्जिताः केचित्कर्माणि बध्नंति प्राग्वद्दीर्घस्थितीनि ते ५७ केचित्तत्रैव तिष्ठंति तत्परीणामशा
लिनः न स्थितीः कर्मणामेते वर्द्धयंत्यल्पयंति वा ५८ चतुर्गतिभवा भव्याः संज्ञिपर्याप्तपंचखाः अपार्द्धपुद्गलपरा
वर्त्तांतर्भवमुक्तयः ५९ तीव्रधारपर्शुकल्पापूर्वाख्यकरणेन हि आविःकृत्य परं वीर्यं ग्रंथिं भिंदंति केचन ६०
यथा जनास्त्रयः केपि महापुरं यियासवः प्राप्ताः क्वचन कांतारे स्थानं चौरैर्भयंकरं ६१ तत्र द्रुतं द्रुतं यांतो ददृ
शुस्तस्करद्वयम् तद्दृष्ट्वा त्वरितं पश्चादेको भीतः पलायितः ६२ गृहीतश्चापरस्ताभ्यामन्यस्त्ववगणय्य तौ भयस्था
नमतिक्रम्य पुरं प्राप पराक्रमी ६३ दृष्टांतोपनयश्चात्र जना जीवा भवोऽटवी पंथाः कर्मस्थितिर्ग्रंथिदेशस्त्विह
भयास्पदं ६४ रागद्वेषौ तस्करौ द्वौ तद्भीतो वलितस्तु सः ग्रंथिं प्राप्यापि दुर्भावाद्यो ज्येष्ठस्थितिबंधकः ६५ चौररुद्ध २६
स्तु स यस्तादृग्रागादिबाधितः ग्रंथिं भिनत्ति यो नैव न चापि वलते ततः ६६ स त्वभीष्टपुरं प्राप्तो योऽपूर्वकर

लब्धुं रागद्वेषावनाकृत्य सम्यग्दर्शनमाप्तवान् ६७ सम्यक्त्वमौपशमिकं ग्रंथिं भित्वाश्नुते सुमान् महानंदं भटइव जि
तदुर्जयशात्रवः ६८ तच्चैवं॥ अथानिवृत्तिकरणे नातिस्वच्छाशयात्मना करोत्यंतरकरणमंतर्मुहूर्त्तसंमितं ६९
कृते च तस्मिन्मिथ्यात्वमोहस्थितिर्द्विधा भवेत् तत्राद्यांतरकरणादधस्तन्यपरोर्द्धगा ७० तत्राद्यायां स्थितौ मिथ्या
दृक्सन्मिथ्यादलवेदनात् अतीतायामथैतस्यां स्थितावंतर्मुहूर्त्ततः ७१ प्राप्नोत्यंतरकरणं तस्याद्यक्षण एव सः
सम्यक्त्वमौपशमिकमपौद्गलिकमाप्नुयात् ७२ यथा वनदवो दग्धेंधनः प्राप्यातृणं स्थलं स्वयं विध्यायति तथा मिथ्या
त्वोग्रदवानलः ७३ अवाप्यांतरकरणं क्षिप्रं विध्यायति स्वयं तदौपशमिकं नाम सम्यक्त्वं लभतेऽसुमान् ७४ इदं
चोपशमश्रेण्यामपि दर्शनसप्तके उपशांते भवेच्छ्रेणिपर्यंतावधि देहिनां ७५ तथा यथौषधविशेषेण जनैर्मदनको
द्रवाः त्रिधा क्रियंतेऽशुद्धार्द्धशुद्धशुद्धभेदतः ७६ तथाऽनेनौपशमिकसम्यक्त्वेन पटीयसा विशोध्य क्रियते त्रेधा मिथ्या
त्वमोहनीयकं ७७ उदयेऽशुद्धपुंजस्य क्षायोपशमिकं भवेत् क्षायिकं तद्भवसिद्धेस्त्रिचतुर्भवभाजोऽथवा ७९ सम्य
ग्दृष्टिव्यपदेशनिबंधनमितीरितं सम्यक्त्वं त्रिविधं शुद्धश्रद्धारूपं मनीषिभिः ८० यद्विकद्वित्रिचतुःपंचभेदं भवे
दिदं जिनोक्ततत्त्वश्रद्धानरूपमेकविधं भवेत् ८१ द्विधा नैसर्गिकं चोपदेशिकं चेति भेदतः भवेत्क्षायिकं चाव
द्यारिकं चेति वा द्विधा ८२ द्रव्यतो भावतश्चेति द्विधा चापरिकीर्त्तितं तत्र नैसर्गिकं स्वाभाविकमन्यद्गुरोर्गिरा ८३
यथा पथभ्रांतः कश्चिदुपदेशं विनाऽध्वगः मार्गं प्राप्नोति कश्चित्तु मार्गविज्ञोपदेशतः तथैव ८४ यथा वा कोद्रवा
केचित्स्युः कालपरिपाकतः स्वयं निर्दमनाः केचिद्गोमयादिप्रयत्नतः ८५ कश्चिज्ज्वरो यथा दोषपरिपाकाद्व्रजे

उ.९
पुंजस्यार्द्धविशुद्धस्योदयेन भवति मिश्रदृग् ७८ उदयेऽशुद्धपुंजस्य

स्वयं कश्चित्पुनर्भेषजादिप्रयत्नेनोपशाम्यति ८६ स्वभावादपरोपाया यथा शुद्धं न चेत्स्वयः यथोज्वलं स्यात्स्त्र
वास्त्रा भावयन्नतोपि च ८७ सम्यक्त्वमेवं केषांचिदंगिनां स्यान्निसर्गतः गुरूणामुपदेशेन केषांचित्पुनर्वेदि
दं ८८ नैश्चयिकं सम्यक्त्वं ज्ञानादिमयात्मशुद्धपरिणामः स्याद्व्यावहारिकं तद्धेतुसमुत्थं च सम्यक्त्वं ८९ जिन
वचनं तत्त्वमिति श्रद्दधतोऽकलयतश्च परमार्थं तद्व्यतो न वेत्ता वस्तुनः परिणमविशस्य ९० क्षायोपशमिकमि
तं पौद्गलिकत्वाद्व्यतस्तदुपदिष्टं आत्मपरिणामरूपेण भावः क्षायिकौपशमिकेति ९१ गीतिः ॥ कारकरोच
कदीपकभेदादेतत्त्रिधाथवा त्रिविधं स्यात्क्षायोपशमिकमुपशमजं क्षायिकं चेति ९२ जिनप्रणीताचारस्य क
रणकारकं भवेत् रुचिमात्रकरं तस्य रोचकं परिकीर्त्तितं ९३ स्वयं मिथ्यादृष्टिरपि परस्य देशनादिभिः यः सम्य
क्त्वं दीपयति सम्यक्त्वं तस्य दीपकं ९४ क्षायोपशमिकादीनां स्वरूपं दर्शितं पुरा सास्वादनयुतेनास्मिस्त्रयेतस्याच्च
तुर्विधं ९५ वेदकेनान्वितेनास्मिन्नतुष्कं पंचधापि तत् सास्वादनं च स्यादौपशमिकं वमतोंगिनः ९६ त्रयात्रमुक्त
पुंजानां मध्ये क्षीणयोर्द्वयोः शुद्धस्य पुंजस्यांत्याणु वेदने वेदकं भवेत् ९७ षट्षष्टिः साधिका ष्टीनां क्षायोपशमि
कस्थितिः उत्कृष्टा स्याज्जघन्या चांतर्मुहूर्त्तमिता मता ९८ ज्येष्ठाप्यौपशमिकस्थितिरंतर्मुहूर्त्तकी क्षायिकस्य
स्थितिः सादिरनंता वस्तुतः स्मृता ९९ साधिकाः स्युर्भवस्थत्वे सात्रयस्त्रिंशच्च यः उत्कर्षतो जघन्या च सास्वादं त
मुहूर्त्तिकी १०० सास्वादनस्यावल्यः षट् ज्येष्ठा जघन्या समयात्मिका एकः समयो वेदकस्योत्कर्षजघन्यतोपि च १० ३ग
१ उत्कर्षादौपशमिकं पंचैवं सास्वादनं च पंचशः वेदकं क्षायिकं चैकवारं जीवस्य संभवेत् २ वारान्नवेत्यसंख्य

यान् क्षायोपशमिकं पुनः अथैतेषां गुणस्थाननियमः प्रतिपाद्यते ३ सास्वादनस्यात्सम्यक्त्वं गुणस्थाने द्विती
यके तुर्यादिषु चतुर्ष्वेषु क्षायोपकं भवेत् ४ अष्टासु तुर्यादिष्वौपशमिकं परिकीर्त्तितं तुर्यादिष्वेकादशसु सम्य
क्त्वं क्षायिकं भवेत् ५ तुर्यादिषु चतुर्षु वेदकं कीर्त्तितं जिनैः गुणस्थानप्रकरणाद्विशेषः शेषतस्ततः ६ मि
थ्यादृष्टिर्विपर्यस्तो जिनोक्तवस्तुतत्त्वतः सास्वादिमिथ्यात्विनां तच्च मिथ्यात्वं पंचधा मतं ७ आभिग्रहिकमाद्यं स्या
दनाभिग्रहिकं परं तृतीयं किल मिथ्यात्वमुक्तमाभिनिवेशिकं ८ तुर्यं सांशयिकाख्यं स्यादनाभोगिकमंतिमं
आभिग्रहेण निर्वृत्तं तत्राभिग्रहिकं स्मृतं ९ नानाकुदर्शनेष्वेकमस्मात्स्वाभीष्टदर्शनं इदमेव शुभं नान्यदि
त्यं वं प्रतिपद्यते १० समस्तं गीदर्शनानि यद्वशादखिलान्यपि शुभानि माध्यस्थ्याद्वदेतदनाभिग्रहिकं हि तत् ११
यतो गोष्ठामाहिलादिवदात्मीयकुदर्शने भवत्यभिनिवेशस्तदुक्तमाभिनिवेशिकं १२ यतो जिनप्रणीतेषु दे
शतः सर्वतोपि वा पदार्थेषु संशयः स्यात्तत्सांशयिकमीरितं १३ अनाभोगेन निर्वृत्तमनाभोगिकसंज्ञिकं यस्मा
देकेंद्रियादीनां मिथ्यात्वं पंचमं तु तत् १४ यस्य जिनोक्ततत्त्वेषु न रागो नापि मत्सरः सम्यग्मिथ्यात्वसंज्ञा सा
मिश्रदृष्टिः प्रकीर्त्तिता १५ यथैष्टिवनरानालिकेरद्वीपनिवासिनः जिनोक्तेषु मिश्रदृशो न द्विष्टा नापिरा
गिणः १६ यदाहुः कर्मग्रंथकाराः ॥ जिय अजिय पुण्णपावासवसंवरबंधमुक्खनिज्जरणा जेणं सद्दहइ स
म्मं खइगाइं बहुभेयं १७ मीसान रागदोसो जिणधम्मे अंतमुहु जहा अन्ने नालियरदीवमणुणो मिच्छं जि
णधम्मविवरीयं १८ सम्यग्मिथ्यादृशः स्तोकास्तेभ्योऽनंतगुणाधिकाः सम्यग्दृशस्ततो मिथ्यादृशोऽनंतगुणाधिका १९

इतिदृष्टिः मतिश्रुतावधिमनःपर्यायाख्यकेवलं ज्ञानानि पंच तत्राद्यमष्टाविंशतिधास्मृतं २० तथाहि अवग्रहेहावा
यारव्या धारणा चेति हीधियः मतिज्ञानस्य चत्वारो मूलभेदाः प्रकीर्तिताः २१ शब्दादीनां पदार्थानां प्रथमग्रहणं हि य
त् अवग्रहः स्यात्स द्वेधा व्यंजनार्थविभेदतः २२ व्यज्यते येन सद्भावादीपेनेव घटादयः व्यंजनं ज्ञानजनकं तच्चोपक
रणेंद्रियं २३ शब्दादिभावमापन्नो द्रव्यसंघात एव वा व्यज्यते यत्ततो व्यंजनं तदिति व्युत्पत्त्यपेक्षया २४ ततश्च व्यंजनैर्व्यं
जनानां यः संबंधः प्रथमः स हि व्यंजनावग्रहोस्पष्टतरावबोधलक्षणः २५ आवल्यसंख्येयभागो व्यंजनावग्रहे भवे
त् कालमानं लघु ज्येष्ठमानप्राणपृथक्त्वकं २६ स चतुर्धा श्रोत्रजिह्वाघ्राणस्पर्शनसंभवः अप्राप्यकारिभावात्स्यान्न
चक्षुर्मनसोरसौ २७ शब्दादेरर्थः परिच्छेदो मनाक्स्पष्टतरो भवेत् किंचिदित्यात्मकः सोयमर्थावग्रह उच्यते २८ का
लतोर्थावग्रहस्तु स्यादेकसमयात्मकः निश्चयाद्व्यवहारात्तु समयादांतमुर्हूर्तिकः २९ तस्यैवार्थावग्रहीतस्य धर्मान्वे
षणरूपिका ईहा भवेत्कालमानमस्याश्चांतमुर्हूर्तकं ३० निर्णीतार्थस्य मनसा धरणं धारणा स्मृता कालसंख्येतासं
ख्यस्त्वस्या मानमवेक्ष्यते ३१ बाल्ये दृष्टं स्मरत्येव पर्यंते संख्यजीवितः ततः स्याद्धारणामानमसंख्यकालसंमितं ३२ यथा
हि सुप्ते पूर्वं श्रोत्रेण शब्दसंहतिः ततश्च किंचिदश्रौषमित्यर्थावग्रहो भवेत् ३३ ततस्त्वाद्दिशब्दनिष्ठं माधुर्यादि
विचिंतयेत् इयमीहा ततोवायो निश्चयात्मा धृतिस्ततः ३४ एवं गंधरसस्पर्शेष्वपि भाव्या मनीषिभिः घ्राणजिह्वास्प
र्शनानां व्यंजनावग्रहादयः ३५ व्यंजनावग्रहाभावाच्चक्षुर्मानसयोः पुनः चत्वारोर्थावग्रहाद्या धारणांता भवंति हि ३८
३६ यथा प्रथमतो दृष्टे वस्तुगोचरमागते किंचिदेतदिति ज्ञानं स्यादर्थावग्रहोस्फुटं ३७ ततस्तत्तद्धर्माणां समी

क्षेहा प्रजायते निश्चयस्तस्तरे वाय मित्यवायस्ततो भवेत् ३८ ततस्तथा निश्चितस्य धारणं धारणा भवेत् भाव्यं ते मनसो
प्येवमथार्थावग्रहादयः ३९ यथा हि विस्मृतं वस्तु पूर्वं किंचिदिति स्मरेत् ततश्च तत्तद्धर्माः स्मर्यंते लीनचेतसा ४०
ततश्च तत्तद्धर्माणां स्मरणात्तद्विनिश्चयः ततः स्मृतानिश्चितस्य पुनस्तस्यैव धारणं ४१ एवमर्थावग्रहेहा अवायधार
णाः इह सुश्रुतविंशतिः षड्भिर्हि ताइंद्रियमानसैः ४२ व्यंजनावग्रहैः पूर्वोदितैश्चतुर्भिरन्विताः स्युस्ते ष्टाविंशतिर्भेदा
मतिज्ञानस्य निश्चिताः ४३ भगवतीवृत्तौ तु घोटाश्रोत्रादिभेदेनावायश्च धारणापि च इत्येवं द्वादशविधं मतिज्ञानमुदा
हृतं ४४ द्वादशेहावग्रहयोश्चत्वारो व्यंजनस्य च उक्ता भेदाः श्रोत्रतश्चैतत्रनिवच्चेत्यादिके ४५ यदाह भाष्यकारः
नाणमवायधिईओ दंसणमिट्ठं जहोग्गहेहाओ नन्वष्टाविंशतिविधं मतिज्ञानं यदागमे जेगीयते तत्कथमेवमुक्तं वि
कल्प्यते ४६ अत्रोच्यते मतिज्ञानवक्षराद्विदर्शनानां मिथो भिदं अविवक्षित्वैवमतिमष्टाविंशतिधाविदुः ४७ किंच
एकैकश्च प्रकारोयं द्वादशधा विनिर्दिश्यते ज्ञानस्यास्य ततो भेदाः स्युः षट्त्रिंशत्रिशतत्रयं ४८ तद्यथैवं बहु बहु बहु
विधान्यक्षिप्रारव्यनिश्रितरतदन्याः संदिग्धासंदिग्ध ध्रुवाध्रुवारव्या मतेर्भेदा ४९ तथाहि आस्फालिते तूर्यवृंदे
कश्चिच्छब्दकदंबकं भेरीशब्दा इयंतोत्र तावंतः शंखनिःस्वनाः ५० इत्थं पृथक् पृथक् कृत्वा जानात्यबहु वेदथा अथ
तोन्यस्तूर्यशब्दस्य तत्र बहु विद्भवेत् ५१ माधुर्यादिविविधबहुधर्मयुतं वक्ति यः स बहुविधवित् अबहुविध
वित्तु शब्दं वेत्येकद्व्यादिधर्मयुतं ५२ वेत्ति कश्चिदचिरेण चिरेणान्यो विमृश्य च क्षिप्राक्षिप्रग्राहिणौ तौ निर्दिष्टौ
यथाक्रमं ५३ लिंगापेक्षं वेत्ति कश्चित्तु जने ध्वजादिना यं सनं वेत्ति श्रितग्राही परो लिंगानपेक्षया ५४ निःसंशयं यस्तु

वेत्तिसोऽसंदिग्धविद्यादितः ससंज्ञायंयस्तुवेत्ति संदिग्धोगाढकोदिसः ५४ ज्ञातेयएकदानूघोनोपदेशमपेक्ष्य
तेंकवयाहीनचेदेषतदन्योऽकचविद्धवेत् ५६ नन्वेकसमयस्थायीप्रोक्तः प्राच्योरवग्रहः संभवेत्तिकथंतत्रप्र
कारावक्तादयः ५७ सत्यमेतन्मतः किंतुद्विविधोऽवग्रहः श्रुते निश्चयात्क्षणिकोव्यावहारिकश्चांतर्क्षणः
५८ अपेक्ष्यावग्रहंमत्वा ततश्चव्यावहारिकं भेदाग्रहोक्तावज्ञातादयोनैश्चयिकेतुन ५९ तथोक्तं तत्त्वार्थवृत्तौ न
त्वेवावग्रह एकसामायिकः शास्त्रे निरूपितो नचैकस्मिन्समयेवैवेकोवग्रह एवंविधोयुक्तोऽल्पकालत्वादित्युच्य
ते सत्यमेवमेतत् किंतु अवग्रहोद्विधा नैश्चयिकोव्यावहारिकश्च तत्र नैश्चयिकोनामसामान्यपरिछेदः सचैकसा
मयिकः शास्त्रे निर्दिष्टस्ततो नैश्चयिकादनंतरमीहेवमात्मिकाप्रवर्त्तते किमेषस्पर्शोन्यतास्पर्शइति तदनंतरो
ऽपायः स्पर्शोयमिति अयं चापायोऽवग्रहइत्युपचर्यते आगामिनोभेदानंगीकृत्ययस्मादेतेनसामान्यमवच्छिद्यते
यतः पुनरेतस्मादीहाप्रवर्तिष्यते कस्यायंस्पर्शस्ततश्चापायोनविष्यत्स्पर्शायमिति अयमपिचापायः पुनरवग्रह
इत्युपचर्यते अनंतरवर्तिष्यते केस्याय अनंतरवर्तिनीमीहामपायं वाश्रित्य एवं यावदस्यांतेनिश्चयस्तत्रजातो
नवतियत्रापरं विशेषंनाकांक्षतीत्यर्थः अपायएव नवतिनतत्रोपचारइति अतोयएषऔपचारिकोवग्रहस्तमं
गीकृत्यबह्वबह्वादयःअवग्रहास्तानीत्यतदुच्यते नत्वेकसमयवर्तिनं नैश्चयिकमित्येवं सर्वत्रौपचारिकाश्रयणंव्याख्येय तुले
मिति औत्पत्तिकीवैनयिकीकार्मिकीपारिणामिकी आभिः सहाभिनेदाः स्युश्चत्वारिंशाशतत्रयं ६० नदृष्टोन
श्रुतश्चप्राग्मनसापिनचिंतितः यथार्थस्तत्क्षणादेवययार्थोगृह्यतेधिया ६१ लोकद्वयाविरुद्धासाफलेनाव्य

भिचारिणी बुद्धिरौत्पत्तिकीनाम निर्दिष्टारोहकादिवत् ६२ गुरूणांविनयात्साप्ताफलदात्रपरत्रच धर्मार्थका
मशास्त्रार्थपटुर्वैनयिकीमतिः ६३ नैमित्तिकस्यशिष्येणविनयेनयथोदितः स्थविरायाघटकूपेसद्यः सुतस
मागमः ६४ शिल्पमाचार्यसंदेशात्स्यात्कर्मचस्वतः नित्यव्यापारशिल्पं कदाचित्कंतुकर्मवा ६५ याकर्मा
भिनिवेशोत्थलब्धतत्परमार्थिका कर्मन्यासविचारान्यांविस्तीर्णसुप्रशःफला ६६ तत्तत्कर्मविशेषेषुसमर्थाका
मिकीमतिः केषुचिद्दृश्यतेसाच चित्रकारादिकारुषु ६७ सुदीर्घकालेनयः पूर्वापरार्थालोचनादिजः आत्मधर्मः
सोत्रपरिणामस्तज्जन्यावाबुद्धया ६८ अनुमानहेतुमात्रंदृष्टांतैः साध्यसाधिका वयोविपाकेनपुष्टीभूताभ्युदयमोक्ष
जा ६९ अनयादेरिवश्रेयाद्यर्थासापारिणामिकी आभ्योधिकापंचमीतुनार्हतोप्युपलभ्यते ७० यद्वाद्वैधमतिर्लो
के प्रथमाश्रुतनिश्रिता शास्त्रसंस्कृतबुद्धेस्सा शास्त्रार्थालोचनोद्भवा ७१ सर्वथाशास्त्रसंस्पर्शरहितस्ययथा
विधात्क्षयोपशमतोजातानवेदश्रुतनिश्रिता ७२ सर्वाप्यंतरनवत्यस्मिनूमतिरश्रुतनिश्रिता यथोक्तधीचतु
ष्कवत्पंचमानास्तिसंभवः ७३ इदमर्थतोनंदीसूत्रवृत्तिस्थानांगसूत्रवृत्त्यादिषु जातिस्मृतिरप्यतीतसंख्यातनवा
वबोधिकामतिज्ञानस्यैवभेदः स्मृतिरूपतयाकिल ७४ यदाह्याचारांगटीकायांजातिस्मरणंचाभिनिबोधकविशेष
इति इतिमतिज्ञानं श्रूयतेतच्छ्रुतंशब्दः सश्रुतज्ञानमुच्यते भावश्रुतस्यहेतुत्वाद्धेतौकार्योपचारतः ७५ श्रुता
दुत्पद्यतज्ज्ञानं श्रुतज्ञानंतदुच्यते श्रुतग्रंथानुसारीयोबोधः श्रोत्रमनःकृतः ७६ ननुश्रुतज्ञानमपिश्रोत्रेंद्रिय
निमित्तकं तन्मतिज्ञानतःकोस्यभेदोयत्कथ्यतेपृथक् ७७ अत्रोच्यते वर्त्तमानार्थविषयंमतिज्ञानंपरंततः।

रीयो विषयं त्रैकालिकार्थविषयं श्रुतं ७८ विस्पष्टं चक्षुर्वद्धितानेकसूक्ष्मार्थदर्शनात् छद्मस्थोपि श्रुतबलादुच्यते
श्रुतकेवली ७९ तदुक्तं नयणं अणइसेसं वियाणइ एस छउमत्थो त्ति जीवस्य ज्ञस्वभावत्वान्मतिज्ञानं हि श्रुतं
संसारे भ्रमतोऽनादौ पतितं न कदापि यत् ८० अक्षरस्यानंतभागो नित्योद्घाटित एव हि निगोदिनामपि भवेदिति तत्
रिणामिकं ८१ यदागमः सव्वजीवाणं पि य णं अक्खरस्स अणंतभागो निच्चुग्घाडिओ चिट्ठइ जइ सो वि आवरिज्जा
जीवो अजीवत्तणं पाविज्जा इति ८२ श्रुतज्ञानं पुनर्नैवं मतिवज्जीवस्य सर्वदा आप्तोपदेशापेक्षं यस्मादेतन्मतिपूर्वकं
८३ मतिज्ञानं स्मरणादीन्द्रियानिन्द्रियहेतुकं श्रुतं तु स्यात्त्वशिक्षितोपि पदानुसारिणामिव ८४ इत्याद्यधिकं त[illegible]
श्यादिभ्योऽवसेयं ॥ चतुर्दशविधं तच्च यद्वा विंशतिधा भवेत् चतुर्दशविधत्वं तु तत्रैवं परिभाष्यते ८५ अक्षरश्रुत
मित्येकं स्याद्द्वितीयमनक्षरं तार्त्तीयीकं संज्ञिश्रुतं तुर्यं श्रुतमसंज्ञिनः ८६ सम्यक्श्रुतं पंचमं स्यात् षष्ठं मिथ्याश्रुतं
भवेत् स्यादिश्रुतं सप्तमं स्यादनादिश्रुतमष्टमं ८७ सांतश्रुतं तु नवममनंतं दशमं श्रुतं एकादशं गमरूपमगमं द्वादशं पु
नः ८८ त्रयोदशं चांगरूपमंगबाह्यं चतुर्दशं प्रायो व्यक्ता अमी भेदास्तथापि किंचिदुच्यते ८९ तत्राक्षरं त्रिधा संज्ञा व्यंज
नलब्धिभेदतः तत्र संज्ञाक्षरमेता लिप्योऽष्टादशोदिताः ९० तथा हि हंसलिवी १ भूअलिवी २ जक्खा ३ रक्खसीय ४
बोधव्वा उड्डी ५ जवणी ६ तुरुक्की ७ कीडी ८ दविडीय ९ सिंधविया १० ९१ मालविणी ११ नडी १२ नागरि १३ लाडलिवि
१४ पारसीय १५ बोधव्वा तह अनिमित्तीयलिवी १६ चाणक्की १७ मूलदेवीय १८ ९२ अकारादिहकारांतं भवति व्यंज ४८
नाक्षरं अज्ञानात्मकमप्येतद्यस्माच्छ्रुतकारणं ९३ ततः श्रुतज्ञानतया प्रज्ञप्तं परमर्षिभिः लब्ध्यक्षरं त्वक्षरोप

MEMORIAL

लब्धिरर्थविबोधिका ९४ तैस्तैरभिलाप्यभावानां प्रतिपादकं अक्षरश्रुतमुद्दिष्टमनक्षरश्रुतं परं ९५ कासि
तक्ष्वेडिताद्यं यन्मोमारूयतिवक्तिका इत्याद्यभ्यासायद्दितस्माच्छ्रुतमनक्षरं ९६ स्याद्दीर्घकालिकी संज्ञा येषां ते संज्ञि
नो मताः श्रुतं संज्ञिश्रुतं तेषां परं त्वसंज्ञिकश्रुतं ९७ सम्यक्श्रुतं जिनप्रोक्तं भवेदावश्यकादिकं तथा मिथ्याश्रुतमपि
स्यात्सम्यग्दृक्परिग्रहात् ९८ आवश्यकं तदपरमिति सम्यक्श्रुतं द्विधा षोढा चावश्यकं तत्र सामायिकादिभेदतः ९९
तथा हि सामाइयं १ चउवीसत्थो २ वंदणयं ३ पडिक्कमणं ४ काउस्सग्गो ५ पच्चक्खाणं ६ चेति ॥ आवश्यकेतरच्चांगा
नंगात्मकतया द्विधा अंगात्मकं द्वादशधा दृष्टिवादश्चांगात्मकं भवेत् १०० आचारांग १ सूत्रकृतं २ स्थानांगं ३ समवाय
कम् ४ पंचमं भगवत्यंगं ५ ज्ञाताधर्मकथापि च ६ १ उपासकांत ७ कृद ८ नुत्तरोपपातिका ९ दशाः प्रश्नव्याक
रणं चैव १० विपाकश्रुतमेव च ११ २ परिकर्म १ सूत्र २ पूर्वानुयोग ३ पूर्वगतः ४ चूलिका ५ पंच स्युर्दृष्टिवादभेदाः
पूर्वाणि चतुर्दशापि १४ पूर्वगते ३ उत्पादपूर्व १ मथाग्रायणीय २ मथ वीर्यतः प्रवादं ३ स्यात् अस्ति ४ ज्ञाना ५ त्स
त्याद् ६ अथात्मनः ७ कर्मण ८ श्च परं ४ प्रत्याख्यानं ९ विद्याप्रवाद १० कल्याणनामधेयं च ११ प्राणवायं च १२ क्रियाविशा
ल १३ मथ लोकबिंदुसारमिति १४ ५ दृष्टिवादं पंचधाय मंगं द्वादशमुच्यते उपांगमूलसूत्रादि स्यादनंतात्मकं च तत् ६
किंच व्याकर्णछंदोलंकृतिकाव्य नाट्यतर्कगणितादिसम्यक्दृष्टिपरिग्रहपूतं सम्यक्श्रुतं जयति ७ मिथ्याश्रुतं तु
मिथ्यात्विलोकैः स्वमतकल्पितं रामायणभारतादि वेदवेदांगकादि च ८ उक्तं च भाष्यकृता पूर्वांतर्गतेयं गाथा
ऋग् १ यजुः २ सामा ३ ऽथर्वाणो ४ वेदा अंगानि षट् ६ पुनः शिक्षा १ कल्पो २ व्याकरणं ३ छंदो ४ ज्योतिष निरुक्तः

६ १० ततश्च षडंगी वेदाश्चत्वारो मीमांसान्वीक्षिकी तथा धर्मशास्त्रं पुराणं च विद्या एताश्चतुर्दश ११ तथा। आ
युर्वेदो १ धनुर्वेदो २ गांधर्वं ३ चार्थशास्त्रकं ४ चतुर्भिरेतैः संयुक्ताः स्युरष्टादश ता पुनः १२ अपूर्णदशपूर्वी
तमपि सम्यग्श्रुतं भवेत् मिथ्यात्विभिः संगृहीतं मिथ्याश्रुतं विपर्ययात् १३ द्रव्य १ क्षेत्र २ काल ३ भावैः ४ सा
द्यंतं भवति श्रुतं अनाद्यपर्यवसितं भूयस्तान् प्रतीत्य च १४ साद्यंतं क्षेत्रतोऽत्रैव नरतैरवताश्रयात् अनाद्यपर्य
वसितं विदेहापेक्षया पुनः १५ कालतश्चावसर्पिण्युत्सर्पिण्योः सादिसांतिकं महाविदेहकालस्यापेक्षयाद्यंतवर्जि
तं १६ भवसिद्धिकमाश्रित्य साद्यंतं भावतो भवेत् क्षायोपशमिकज्ञाननाशो यदस्य केवलक्षणे १७ नठंमि छाउमथिए
नाणे इति वचनात् अनाद्यनंतं चाभव्यमाश्रित्य श्रुतमुच्यते श्रुतज्ञानश्रुताज्ञानभेदस्यात्राविवक्षणात् १८ क्षा
योपशमिकभावे यद्वानाद्यंतमीरितं एवं साद्यनादिसांतमनंतं श्रुतमूह्यतां १९ गमाः सदृशपाठाः स्युर्यत्र तद्गमि
कं श्रुतं तच्चाद्यो दृष्टिवादे स्यादन्यच्चागमिकं भवेत् २० अंगाविष्टं द्वादशांगान्यंमदावश्यकादिकं इत्थं प्ररूपिताः
प्राज्ञैः श्रुतभेदाश्चतुर्दश २१ ये भेदा विंशतिस्तेऽपि कथ्यंते लेशमात्रतः न ग्रंथविस्तरभया दिदसम्यक्प्रपंचि
ताः २२ तथाहि पद्यय १ अक्खर २ पय ३ संघाया ४ पडिवत्तीय ५ तहय अणुओग ६ पाहुडपाहुड ७ वत्थु ८
पुव्वाय ९ ससमासा २३ तत्र च अविभागपरिच्छेदो यो ज्ञानस्य प्रकल्पितः स पर्यायो य आद्यस्तस्यासौ पर्यायस
मासमासकः २४ लब्ध्यपर्याप्तस्य सूक्ष्मनिगोदस्य शरीरिणः यदाद्यक्षणजातस्य श्रुतं सर्वजघन्यतः २५ तस्माद ४१
न्यत्र यो जीवांतरे ज्ञानस्य वर्द्धते अविभागपरिच्छेदः स पर्याय इति स्मृतः २६ ये विभागपरिच्छेदा आद्ययोरन्येषु

द्वेष्विषु वृद्धिंगतास्ते पर्यायसमास इति कीर्त्तितः २७ तथो क्रमाचारांगवृत्तौ। सर्वनिकृष्टो जीवस्य दृष्ट उपयोग ए
षवीरेण सूक्ष्मनिगोदापर्याप्तानां स च भवति विज्ञेयः २८ तस्मात्प्रभृति ज्ञानविवृद्धिर्दृष्टा जिनेन जीवानामलब्धि
निमित्तैः करणैः कायेंद्रियवाग्मनोदृग्भिः २९ मध्ये च अक्षराणां स्याद्यदनंतरदक्षरं तदक्षरं तत्संदेहो ऽक्षरस
मास इष्यते ३० पदानां यादृशानां स्यादाचारांगादिषु ध्रुवं अष्टादशसहस्रादि प्रमाणं तत्पदं भवेत् ३१ आदीनित
त्समासः स्यादेवं सर्वत्र भाव्यतां संघातप्रतिपत्त्यादौ समासो ह्यनया दिशा ३२ गतींद्रियादि द्वाराणां ग्राषष्टेरेकदेश
कः गत्यादिरेकदेशोऽस्याः स्वर्गतिस्तत्र मार्गणा ३३ जीवादेः क्रियते सोऽयं संघात इति कीर्त्यते गत्यादि आद्य
वयवमार्गणात्तत्समासकः ३४ संपूर्णगत्यादिद्वारे जीवादेर्मार्गणा तु या प्रतिपत्तिरियं जीवा निगमे दृश्यतेऽधुना
३५ सत्पदप्ररूपणाद्यनुयोगद्वारमुच्यते प्राभृतांतः स्यादधिकारः प्राभृतप्राभृतं भवेत् ३६ वस्त्वंतवर्त्यधिकारः
प्राभृतं परिकीर्त्तितं पूर्वांतवर्त्यधिकारो वस्तुनाम्ना प्रचक्ष्यते ३७ पूर्वमुत्पादपूर्वादि ससमासाः समेऽप्यमी श्रुत
स्य विंशतिर्भेदा इत्थं संक्षेपतः स्मृताः ३८ इति श्रुतज्ञानं अवधानं स्यादवधिः साक्षादर्थविनिश्चयः अवशब्दो
व्ययं यद्वा सोऽधः शब्दार्थवाचकः ३९ अधोऽधो विस्तृतं वस्तु धीयते परिबुध्यते अनेनेत्यवधिर्यद्वा मर्यादा वाच
कोऽवधिः ४० मर्यादा रूपिद्रव्येषु प्रवृत्तिर्न त्वरूपिषु तयोपलक्षितं ज्ञानमवधिज्ञानमुच्यते ४१ अनुगाम्यननु
गामी वर्द्धमानस्तथा क्षयी प्रतिपात्यप्रतिपाती त्यवधिः षड्विधो भवेत् ४२ यद्विदेशांतरगतमप्यन्वेति स्वधा
रणं अनुगाम्यवधिज्ञानं तद्विज्ञेयं स्वनेत्रवत् ४३ यत्र क्षेत्रे समुत्पन्नं यत्तत्रैवावबोधकृत् द्वितीयमवधिज्ञानं त

शंखवलितदीपवत् ४४ यदंगुलस्यासंख्येयभागादिविषयं पुरा समुत्पद्यानुविषयं विस्तरेण विवर्द्धते ४५ अलोके
लोकमात्राणि यावत्खंडान्यसंख्यशः स्यास्तकाशयितुं शक्तं वर्द्धमानं तदीरितं ४६ अप्रशस्ताध्यवसायात् ही
यते यस्तु तिद्धणं आऊस्तदवधिज्ञानं हीयमानं मुनीश्वराः ४७ स्याद्वर्द्धमानं शुष्कोपचीयमाने धनाग्निवत् ही
यमानं परिमिताद्वग्निं धनवत्किंचित् ४८ योजनानां सहस्राणि संख्येयान्यप्यसंख्यशः यावल्लोकमपि दृष्ट्वा पत
ति प्रतिपातितत् ४९ प्रमादेन पतत्येतद्ध्वांतरांश्रयेण वा यथाश्रुतं स्वरूपं च वक्ष्येथाप्रतिपातिनः ५० य
स्य देशमलोकस्य दृष्टमेकमपि द्रुतं स्यात् अप्रतिपात्येव केवलं तदनंतरं ५१ हीयमानप्रतिपातिनोश्चायं
विशेषः प्रतिपाति हि निर्मूलं विध्यायत्येकदेलया ५२ हीयमानं पुनर्ज्ञाप्तिमुपयाति शनैः शनैः ५३ इत्यव
धिज्ञानं ॥ मनस्त्वेन परिणतद्रव्याणां यस्तु पर्यवः परिच्छेदस्स हि मनःपर्यवज्ञानमुच्यते ५३ यद्वा मनोद्रव्य
स्य पर्याया नानावस्थात्मको हि ये तेषां ज्ञानं खलु मनःपर्यायज्ञानमुच्यते ५४ स्यादृजुधीविपुलधीलक्षणस्वा
मिभेदतः तद्विभेदं संयतस्याप्रमत्तस्यर्द्धिशालिनः ५५ अनेनः चिंतितः कुंभ इति सामान्यग्राहिणी मनोद्र
व्यपरिच्छित्तिर्यस्यासहजुधीः श्रुतः ५६ अनेन चिंतितः कुंभः ससौवर्णः समाधुरः इयत्प्रमाणोऽद्यतनः पीत
वर्णः सदाकृतिः ५७ एवं विशेषविज्ञाने मतिर्यस्य पटीयसी ज्ञेयोयं विपुलमतिर्मनःपर्ययलब्धिमान् ५८
इति मनःपर्ययज्ञानं ॥ केवलं यन्मतिज्ञानाद्यन्यज्ञानानपेक्षणात् ज्ञेयानंत्यादनंतं वा शुद्धं वावरणक्षयात् ४२
५९ सकलं वादित एव निःशेषावरणक्षयात् अनन्यसदृशत्वेनाथवासाधारणं भवेत् ६० भूतभाविभव

द्भावस्वरूपोद्दीपकं स्वतः तद्ज्ञानं केवलज्ञानं केवलज्ञानिनिर्मितं ६१ इति केवलज्ञानं ॥ कुत्सितं ज्ञानमज्ञानं कु
त्सार्थस्य नत्रोन्वयात् कुत्सितत्वं तु मिथ्यात्वयोगात्त्रिविधं पुनः ६२ मत्यज्ञानं श्रुताज्ञानं विभंगज्ञानमित्यपि अ
थ स्वरूपमेतेषां दर्शयामि यथाश्रुतं ६३ मतिज्ञानश्रुतज्ञाने एव मिथ्यात्वयोगतः अज्ञानसंज्ञो भजतो नीचसंगा
दिवोत्तमः ६४ तथोक्तं ॥ अविसेसिया मइच्चिय सम्मद्दिट्ठिस्स सा मइन्नाणं मइअन्नाणं मिच्छादिट्ठिस्स सुअंपि एमे
व ६५ भंगा विकल्पा विरुद्धा सुस्तेत्रेति विभंगकं विरूपो वावधेर्भंगो भेदो यं तद्विभंगकं ६६ एतच्च ग्रामनगरसन्नि
वेशादिसंस्थितं समुद्रद्वीपवृक्षादिनानासंस्थानसंस्थितं ६७ अष्टानामप्यथैतेषां विषयो वर्ण्यतेऽधुना द्रव्यक्षेत्र
कालभावैर्व्यक्तस्तत्र कथ्यते ६८ सामान्यतो मतिज्ञानी सर्वद्रव्याणि बुध्यते विशेषतोऽपि देशादिभेदैस्तान्वगा
छति ६९ किंतु जानातिनिःशेषविशेषापेक्षया स्फुटान् एषधर्मास्तिकायादीन्सर्वेपसर्वात्मनातु न ७० योग्यदे
शस्थितान्सच्छदीस्तु जानाति पश्यति श्रुतभावितया बुध्या सर्वद्रव्याणि वेत्ति वा ७१ लोकालोकौ क्षेत्रतश्च का
लतस्त्रिविधं च तं सर्वाद्धा वा भावतस्तु भावानौदयिकादिकान् ७२ अत्र च भाष्यकारः ॥ आएसो त्तिपगारो ओघा
देसेण सव्वदव्वाइं धम्मत्थिकाइयाइं जाणइ न उ सव्वभावेणं ७३ खेत्तं लोगालोगं कालं सव्वद्धमहव तिविहं ति पं
चोदइयाइए भावे जं नेयमेवइयं ७४ आएसो त्ति वसोत्तं सुत्तं वलद्धसुतस्स मइनाणं पसरइ तब्भावणया वि
णावि सुत्ताणुसारेणं ७५ इति मतिज्ञानविषयः ॥ भावश्रुतोपयुक्तः सन् जानाति श्रुतकेवली दर्शपूर्वादि
भृद्ध्याणि निलाप्यानि केवलं ७६ यद्यप्यभिलाप्यानां नाशोऽस्ति श्रुतेन याप्येते सर्वेस्तु श्रुतविषयः प्रसंगतो

ऽनुप्रसंगाच्च ७७ यदाऽऽह ॥ पन्नवणिज्जा भावा अणंतभागो उ अणभिलप्पाणं पन्नवणिज्जाणं पुण अणंतभागो सुअ
निबद्धो ७८ तथा श्रुतानुवर्त्तिमनसा ह्यवस्तु दर्शनात्मना इत्यपूर्वादिन्द्रव्याण्यभिलाप्याणि पश्यति ७९ तद्वारतस्तु
नजननाविशेषाध्यविशेषतः इष्टवस्तु पश्यतीत्यत्र तत्त्वमेतन्निरूपितं ८० सर्वात्मनादर्शनेऽपि पश्यत्येव कथंचन श्रे
वेयकानुत्तरादि विमानालेख्यनिर्मितेः ८१ नो चेत्स्यात्सर्वथादृष्टस्यालेख्यकरणं कुतः तुर्योपांगे श्रुतज्ञानपश्यत्ता
पि प्ररूपिता ८२ क्षेत्रतः कालतोऽप्येवं भावतो वेत्ति सश्रुतः भावानौदयिकादींस्त्वापर्यायांश्चाभिलाप्यगान् ८३ इ
ति श्रुतज्ञानविषयः द्रव्यतोऽथावधिज्ञानी रूपिद्रव्याणि पश्यति भाषातैजसयोरंतःस्थानि तानि जघन्यतः ८४ उत्कृ
ष्टतस्तु सर्वाणि सूक्ष्माणि बादराणि विशेषाकारतो वेत्ति ज्ञानत्वादस्य निश्चितं ८५ क्षेत्रतोऽथावधिज्ञानी जघन्यात्
त्रिपश्यति उत्सर्पिण्यवसर्पिण्य असंख्येयतमं भागं मंगुलस्योपयोगतः ८६ अलोके लोकमात्राणि पश्येत्खंडा
न्यसंख्यशः उत्कर्षतोऽवधिज्ञानविषयः शास्त्र्यपेक्षया ८७ असंख्यभागमावल्या जघन्यादेष पश्यति उत्सर्पिण्यव
सर्पिण्युत्कर्षेणत्वसंख्यकाः ८८ अतीताश्चापि तावत्यस्तावतोऽनागता अपि तावत्कालेऽन्तर्भावि रूपिद्रव्यावबो
धतः ८९ पर्यायान् भावतोऽनंतानेष वेत्ति जघन्यतः आधारद्रव्यानंतेन प्रतिद्रव्यं तु नेयतः ९० उत्कृष्टतोऽपि पर्या
याननंतान्वेत्ति पश्यति सर्वेषां पर्यवाणां वानंतत्वेऽपि पर्यवाः ९१ इत्यवधिज्ञानविषयः स्कंधाननंतानृजुधी
रूपयुक्तो हि पश्यति नृक्षेत्रे संज्ञिपर्याप्तैर्मनस्त्वेनोररीकृतान् ९२ मनोज्ञानस्याऽनितरां क्षयोपशमपाटवात्
विशेषयुक्तमेवासौ वेत्ति वस्तु घटादिकं ९३ स्कंधान् जानाति विपुलधीश्चैतानेवसाधिकान् अपेक्ष्य द्रव्यप ४२

र्यायान् तथा स्पष्टतरानपि ९४ द्विधा मनःपर्यवस्य द्रव्यतो विषयो ह्ययं विषयं क्षेत्रतोऽप्यस्य ब्रवीमि ऋजुधीरिह ९
५ अधस्तिर्यग्लोकमध्याद्वेत्ति सप्रभावितो ऋजुधीर्यो जिन मद्भ्यांतसंज्ञिमनांस्यसौ ९६ ज्योतिश्चक्रोपरितलं या
वदूर्ध्वं सवीक्षते तिर्यक्क्षेत्रे द्विधाऽथोधिसार्द्धद्वीपद्वयात्मकं ९७ उक्तं क्षेत्रं विपुलधिर्निर्मलं वीक्षते विधा विष्कंभायामब
हुलैः सार्द्धांगुलसाधिकं ९८ ऋजुधीः कालतः पल्यासंख्यभागं जघन्यतः अतीतामागतं जनात्युत्कर्षादपि तन्मि
तं ९९ तावत्कालभूतगामीमनःपर्यायबोधतः तावंतमेव विपुलधीस्तु पश्यति निर्मलं १०० सर्वभावानंतभाववर्त्ति
नोऽनंतपर्यवान् ऋजुधीर्भावतो वेत्ति विपुलस्याश्च निर्मलान् १ इति मनःपर्यायविषयः केवली द्रव्यतः सर्वद्रव्यं मूर्त्तिम
मूर्त्तकं क्षेत्रतः सकलं क्षेत्रं सर्वकालं च कालतः २ भावतः सर्वपर्यायान् प्रतिद्रव्यमनंतकान् भावतो भाविनो भूतान् सम्य
ग् जानाति पश्यति ३ विदाय कालयोः सर्वद्रव्येषु संगतावपि पृथग्युक्तिः पुनः क्षेत्रकालरूपोऽतिविंसतो ४ इति केवल
ज्ञानविषयः ४ मत्यज्ञानी तु मिथ्यात्वमिश्रेणावग्रहादिका उत्पत्तिक्यादिना यज्ञापदार्थान् विषयीकृतान् ५ वेत्त्यपायादिनं
ताश्च पश्यत्यवग्रहादिना मत्यज्ञानेन विशेषसामान्यावगामात्मना ६ मत्यज्ञानपरिगतं क्षेत्रं कालं च वेत्त्यसौ मत्यज्ञानपरिग
तान् सर्वेत्तिपर्यवानपि ७ श्रुताज्ञानी पुनर्मिथ्या श्रुतसंदर्भगमितान् द्रव्यक्षेत्रकालभावान् कथंचिद्वेत्ति पश्यति ८
यथा स शिवराजर्षिर्दिग्प्रोक्षकतापसः विभंगज्ञानतोऽपश्यत्सप्तद्वीपपयोनिधीन् ९ निरूपितानसंख्येयान् जगद्गुरु
निरूपितान् संदिहानो वीरपार्श्वे प्रव्रज्य प्रययौ शिवं १० इदं पंचविधं ज्ञानं जिनैर्यत्परिकीर्त्तितं तद्धि प्रमाणं भवतः प्र
त्यक्षं च परोक्षकं ११ स्वस्य ज्ञानस्वरूपस्य घटादेर्यत्परस्य च निश्चायिकं ज्ञानमिदं तत्प्रमाणमिति स्मृतं १२ यदाऽऽह ॥

स्वपरव्यवसायिज्ञानं प्रमाणमिति॥ तत्रेंद्रियमनोऽपेक्षं यज्जीवस्यैवोपजायते तत्स्याध्यक्षं प्रमाणं स्यादत्र ज्ञानत्रयात्मकं १४
इंद्रियैर्देवनिर्ज्ञानं यदात्मसुप्रजायते तत्परोक्षमिति ज्ञेयमाद्यज्ञानद्वयात्मकं १५ प्रत्यक्षे च परोक्षे चापायांशो निश्च
यात्मकः यः स एवात्र साकारः प्रमाणव्यपदेशभाक् १६ यथाभिहितं॥ साकारः प्रत्ययः सर्वो विमुक्तः संशयादिना
साकारार्थपरिच्छेदात्प्रमाणं तन्मनीषिणाम् १७ सामान्यैकगोचरस्य दर्शनस्यात एव च न प्रामाण्यं संशयादेरप्येवं च न
प्रमाणता १८ अत एव मतिज्ञाने सम्यक्त्वदलिकान्वितः योऽपायांशः स प्रमाणं स्यात्सौगलिकसद्दृशां १९ प्रक्षीण
सप्तकानां चापायांश एव केवलः प्रमाणमप्रमाणं वा व्यवहाराच्चानिर्णयात् २० श्रुतज्ञानेऽप्यपायांशः प्रमाणमनया
दिशा निमित्तापेक्षणाद्द्वे ते परोक्षे इति कीर्तिते २१ परोक्षं द्वानलज्ञानं धूमज्ञाननिमित्तकं लोके तदिदमेवेद्ये इंद्रि
यादिनिमित्तके २२ इदं च निश्चयनयापेक्षयाभ्यपदिश्यते यत्सत्त्वव्यपदेशोऽपि व्यवहारात्मनो नयोः २३ तथोक्तं
नंद्यां तं समासओ दुविहं पन्नत्तं इंदियपच्चक्खं च नोइंदियपच्चक्खं च इत्यादि॥ ननु च॥ प्रत्यक्षमनुमानं चागमश्चेति त्र
यं विदुः प्रमाणं कापिलाश्चाक्षपादास्तत्सोपमानकं २४ मीमांसकाः षडर्थापत्त्यभावाभ्यां सहोचिरे द्वे त्रीणि वा कणभु
जो बौद्धाश्चार्हितो विदुः २५ एकं च लोकायतिकाः प्रमाणानीत्यनेकधा परैरुक्तानि किं तानि प्रमाणान्यथवान्यथा २
६ अत्रोच्यते॥ एतान्याद्यज्ञानयुग्मेंतर्भूतान्यखिलान्यपि इंद्रियार्थसंनिकर्षलिंगनिमित्तकतया किल २७ अप्रामाण्ये
निवामूनि मिथ्यादर्शनयोगतः असद्बोधव्याप्तत्वादन्नवाक्यप्रयोगवत् २८ पंचानामप्यथैतेषां सद्भावो विवा ४४
र्यते एकं द्वे त्रीणि चत्वारि स्युः सदैकत्र देहिनः २९ प्राप्तं निसर्गसम्यक्त्वं येन स्यात्तस्य केवलि मतिज्ञानमनां वा

न्यश्रुतस्यापि शरीरिणः ३० अत एव मतिर्यस्य श्रुतं तत्रानिश्रितं श्रुतं यत्र मतिज्ञानं तत्र निश्रितमेव हि ३१ मति
ज्ञानश्रुतज्ञानरूपे द्वे नवतः सह त्रीणि ते सावधिज्ञाने समनःपर्यवे तु वा ३२ चत्वारि सहभावोऽपि व्यस्यस्यात्प्रमाणे
नवेत् पंचानां सहभावे तु मतं हितमुच्यते ३३ केचिदूचुर्जिनस्यापि तिर्यग्याकर्म्युदितेषु सति महोऽसिचं यत्र दीपा
दिन्यखिलान्यपि ३४ नवेंत्य किं चित्कराणि किं तु प्रकाशनं प्रति बाह्यस्थिकान्निज्ञानानि प्रोक्ते केवलेन तथा ३५ ततो
न केवले नैषां सद्भावो विरुध्यते अप्यापारान्तिकाल्पानामप्यक्षाणामिवार्हतः सत्र्याभावान्मतिज्ञानं न संभवेत् श्रुतज्ञा
नमपि यत्तन्मतिज्ञानपूर्वकं ३७ रूपिद्रव्यैकविषये न तृतीयतुरीयके लोकालोकविषयकज्ञानस्य सर्ववेदिनः ३
९ क्षायोपशमजान्यस्मात्स्यं च क्षायिकं मतं सद्भावस्तद्वेतेषां पंचानामेति नोचिती ४० कैरप्यनुपकल्पं तेजालका
न्यंतरमृजत्तः केवलज्ञाने तु ते बोधवृत्तिः कृतः ४१ किंच ज्ञानदर्शनयोरेवोपयोगो स्यात् यथाक्रमं अथो परार्था
यद्व्यबोधिनोः सर्ववेदिनः ४२ एकस्मिन्समये ज्ञानं दर्शनं चापरक्षणे सर्वज्ञस्योपयोगौ द्वौ समयांतरितौ सदा ४३
तथाहुः नाणंमि दंसणंमि य एत्तो एकतरयंमि उवउत्ता सव्वस्स केवलिस्स वि जुगवं दो नत्थि उवओगा ४४ इदं सैद्धांति-
कमतं तार्किकाः केचनोचिरे स्यातामेवोपयोगौ द्वावेकस्मिन्समयेऽर्हतः ४५ अन्यथा कर्मणद्वयस्याद्यावारकतामि
थः एकैकस्योपयोगस्यान्योपयोगो दयादुहः ४६ यद्येतयोः साद्यनः नास्थितिस्मकोपयोगयोः व्यर्थास्यात्प्राप्तु
दयादेकैकसमयांतरे ४७ अन्ये च केचन प्राहुर्ज्ञानदर्शनयोरिह नास्ति केवलिनो भेदो निःशेषावरणक्षयात्
४८ उक्तं च केइ भणंति जुगवं जाणइ पासइ य केवली नियमा अन्ने एगंतरियं इच्छंति सुओवएसेणं ४९ अन्ने न चेव

वीसं दंसणम्मि छंति जिणवरिंदस्स । अंचियकेवलनाणं तं चियसंदेसणं बिंति ५० अथ ज्ञानस्थितिर्दिश्यते भगवद्भिः पर
मेश्वरैः साद्यनंता सादिसांता तत्राद्या केवलस्थितिः ५१ शेषज्ञानानां द्वितीया तत्राद्यज्ञानयोर्लघुः अंतर्मुहूर्त्तमुत्कृ
ष्टा षट्षष्टिसागराणि च ५२ इयं चैवं त्रयस्त्रिंशत्सागरमानो भवौ द्वौ विजयादिषु द्वाविंशतिसागरमानात् वाऽनवांस्त्रीन्
च्युतादिषु ५३ क्षयोपशमिकं वा या स्यात् सम्यक्त्वमथवा मनुजेषु सातिरेकान् वा भवैः षट्षष्टिर्वाब्धयस्तदा ५४ यदाहुः
दो वारे विजयाइसु गयस्स तिन्नच्चुए अहव ताइं । अइरेगं नरभवियं नाणाजीवाण सव्वद्धं ५५ अथोत्कृष्टावधिज्ञानस्थि
तिरेषोपवर्णिता जघन्या चैकसमयं तस्मिन्नेवावधिर्भवेत् ५६ यदा विभंगज्ञानी सम्यक्त्वं प्रतिपद्यते तदा विभं
गं समये तस्मिन्नेवावधिर्भवेत् ५७ तेन द्वितीये तद्ज्ञानं चेत्पतेन्मरणादिना तदा जघन्या विज्ञेयावधिज्ञानस्थि
तिर्बुधैः ५८ संयतस्याप्रमत्तत्वे वर्त्तमानस्य कस्यचित् मनोज्ञानं समुत्पद्य द्वितीयसमये पतेत् ५९ एवं मनःपर्य
वस्य स्थितिर्लघ्वी क्षणात्मिका देशोना पूर्वकोटीशु महती सापि भाव्यते ६० पूर्वकोट्यायुषो दीक्षाप्रतिपत्तेर
नंतरं मनोज्ञाने समुत्पन्ने यावज्जीवं स्थिते वसा ६१ केवलस्थितिरुक्तैव साद्यनंतेत्यनंतरं मत्यज्ञानश्रुताज्ञा
नस्थितिस्त्रेधा भवेदथ ६२ अनाद्यनंताऽभव्यानां भव्यानां द्विविधा पुनः अनादिसांता साद्यंता तत्राद्या ज्ञान
संभवे ६३ सादिसांता पुनर्द्वेधा जघन्योत्कृष्टभेदतः जघन्यांतर्मुहूर्त्तं स्यात्सा चैवं परिभाव्यते ६४ जंतोर्भ्रष्टस्य
सम्यक्त्वात् पुनरंतर्मुहूर्त्ततः सम्यक्त्वलब्धौ लघ्वी स्यादज्ञानद्वितयस्थितिः ६५ अनंतकालचक्राणि कालतः ४५
परमा स्थितिः देशोनं पुद्गलपरावर्त्तार्द्धं क्षेत्रतस्तु सा ६६ भावना सम्यक्त्वतः परिभ्रष्ट वनस्पत्यादिषु भ्रमन् सम्य

क्त्वं लभतेऽवश्यं कालेन तावता पुनः ६७ जघन्या त्वेकसमयं विभंगस्य स्थितिः किल उत्पद्यसमयं स्थित्वात्र पततः
सा पुनर्भवेत् ६८ त्रयस्त्रिंशत्सागराणि विभंगस्य स्थितिर्गुरुः देशोनया पूर्वकोट्याऽधिकानि तत्र भावना ६९ दे
शोनपूर्वकोट्यायुः कश्चिदंगी विभंगवान् ज्येष्ठायुः प्रतिष्ठाने तिष्ठेद्विभंगसंयुतः ७० इति ज्ञानस्थितिः ॥ अथांतरं ॥
मत्यादिज्ञानतो भ्रष्टः पुनः कालेन यावता ज्ञानमाप्नोति मत्यादिज्ञानानामंतरं हि तत् ७१ अनंतकालचक्राणि कालतः स्या
न्मतिश्रुते देशोनं पुद्गलपरावर्त्तार्द्धं क्षेत्रतोंतरं ७२ एवमेवावधिमनःपर्यायज्ञानयोः परं अंतर्मुहूर्त्तमात्रं च सर्वेषामं
तरं लघु ७३ केवलस्यांतरं नास्ति साद्यनंता हि तत्स्थितिः अनाद्यंताऽनादिसांते ज्ञानद्वयेऽपि नांतरं ७४ सादिसांते पुन
स्त्रयोऽधिकाः पुनः षट्षष्टिसागराः इयमुत्कृष्टसम्यक्त्वस्थितिरेव तदंतरं ७५ अंतरं स्याद्विभंगस्य ज्येष्ठं कालो
वनस्पतेः अंतर्मुहूर्त्तं तेषु त्रिषु ज्ञेयं जघन्यतः ७६ स्तोका मनोज्ञा अवधिमंतोऽसंख्यगुणास्ततः मतिश्रुतिज्ञानवंतो
मिथस्तुल्यास्त्रयोऽधिकाः ७७ असंख्येयगुणास्तेभ्यो विभंगज्ञानशालिनः केवलज्ञानिनोऽनंतगुणास्तेभ्यः प्रकीर्त्ति
ताः जिनैः ७९ सर्वेषां पर्यवा द्वेधा स्वकीयापरभेदतः स्वस्वधर्मस्वरूपास्तत्र स्वे परधर्मात्मकाः परे ८० क्षयोपशमवैचि
त्र्यमतेरवग्रहादयः अनंतभेदाः षट्स्थानपतितत्वाद्भवंति हि ८१ षट्स्थानानि चैवं च अनंतासंख्यसंख्येयभागो
ऽवृद्धिर्यथाक्रमं संख्यासंख्यानंतगुणे वृद्धिरितीदृक्षषट् ८२ अनंतासंख्यसंख्यानामनंतासंख्यसंख्यकाः भे
दाः स्युरित्यनंतास्तु मतिज्ञानस्य पर्यवाः ८३ यतिज्ञेयं मतिज्ञानं विनयेतयथापवा ज्ञेयानंतास्ततोऽनंता मतिज्ञानस्य
पर्यवाः ८४ निर्विभागैः परिच्छेदैः स्थित्वं कल्पनयाथवा यतस्तत्रोपयुज्यंते ततस्तेऽप्यस्य पर्यवाः ८५ यद्यप्यस्मिन्न संबं

ध्य तथाप्यस्योपयोगतः तेद्रमीयाअसंबद्वस्वोपयोगिभिर्नादिवत् ८६ आह च॥ जइते परपज्जाया न तस्स अह तस्स
न परपज्जाया आचार्य आह॥८७ जं तंमि असंबद्धा तो परपज्जाय ववदेसो ८८ चायसपज्जायविसेसणाइणा तस्स जमु
वजुज्जंति सधणमिवासंबद्धं दव्वं तितो पज्जवा तस्स ८९ त्यागेन स्वपर्यायैर्विशेषणादिना च परपर्याया घटा
दिपर्यायायेन कारणेन तस्य ९० ज्ञानस्योपयुज्यंते उपयोगं यांति यतो घटादिसकलवस्तुपर्यायपरित्याग एव ज्ञादिरर्थः
९१ सुज्ञातो भवतीति सर्वे परपर्यायाः परित्यागमुखेनोपयुज्यंते तथा परपर्यायसद्भाव एव तेऽ ९२ स्वपर्याय इति विशेष
यितुं शक्या इति स्वपर्यायविशेषणेन परपर्याया उपयुज्यंते ९३ श्रुतेप्यनंताः पर्यायाः प्रोक्ताः स्वपरभेदतः स्वीयास्तत्र
च निर्दिष्टास्तत्राक्षरानक्षरादयः ९४ क्षयोपशमवैचित्र्याद्विषयानंत्यतश्च ते श्रुतानुसारिबोधाना मानंत्यात्स्युरनंतकाः
९५ अविभागपरिच्छेदै रनंतावान्चैतिते अनंताः परपर्याया अप्यस्मिंस्ते घटवत् ९६ अथवास्याक्षुतज्ञानं श्रुत
२ ग्रंथानुसारतः श्रुतग्रंथस्याक्षरात्मा नान्यकारादिकानिच ९७ तच्चैकैकमुदात्तानुदात्तस्वरितभेदतः एकस्वान्य
प्रयत्नामनासिकाद्विशेषतः ९८ संयुक्तासंयुक्तयोगद्वा दिसंयोगभेदतः आनंताच्चाभिधेयानां भिद्यमानमनंतधा
९९ केवलोजननेकारः शेषवर्णयुतश्च तान्ते सर्वेस्य स्वपर्यायास्तदन्ये परपर्यवा १०० एवं च॥ अनंतस्वान्यपर्या
यमेकैकमक्षरं श्रुते पर्यायास्तेखिलद्रव्यपर्यायराशिसम्मिता १ आह च॥ एक्केकमक्खरं पुण सपरपज्जायभेयओ
भिन्नं तं सव्वदव्वपज्जायरासिमाणं मुणेयव्वं २ जेत्तह इकेवलोसे सव्वण सहितो अपज्जवेगारो तेतस्स सपज्जाया सेसा ४६
परपज्जवा तस्स ३ अयंभावः यान्यान्केवलोकारः शेषवर्णसहितश्च जनने ते तस्य स्वपर्यायाः शेषाःशेषव

र्णसंबंधिनो घटाद्यपरपदार्थसंबंधिनश्च परपर्यायास्तस्याकारस्येति एवं विधानेकवर्णपर्यायौघैः समन्वितं तत
आनंतपर्यायं श्रुतज्ञानं श्रुतं श्रुते ४ अथावधेः स्वपर्याया विविधाया भिदोऽवधेः क्षायोपशमिकभवप्रत्ययादि
विभेदतः ५ तिर्यग्नैरयिकस्वर्गिनरादिस्वामिभेदतः अनंतभित्स्वविषयद्रव्यपर्यायभेदतः ६ असंख्यभि
त्सविषयक्षेत्रकालभेदतोपि च निर्विभागैर्विभागैश्च तेचैवं स्युरनंतकाः ७ एवं मनःपर्यवस्य केवलस्य च पर्यवाः
निर्विभागैर्विभागैश्च स्वाम्यादिभेदतोपि च ८ अनंतद्रव्यपर्यायज्ञानाच्च स्युरनंतकाः अज्ञानत्रितयस्यैवं ज्ञेयानंत
पर्यवा ९ अष्टोप्येतानि तुल्यानि व्यपेक्षास्वान्यपर्यवान् यद्वोऽल्पबहुत्वं
च तदपेक्ष्य स्वीयपर्यवान् १० तत्र स्तोकाः सर्वतः स्तोका मनःपर्यायपर्यवाः मनोद्रव्यैकविषयमिदं ज्ञानं वेद्यतः ११
एभ्योऽनंतगुणाः किंच विभंगज्ञानपर्यवा मनोज्ञानापेक्षया यद्विभंगविषयो महान् १२ आरभ्य नवमग्रैवेयकादास
प्तमस्थितिं उपाधःक्षेत्रके तिर्यक् चासंख्यद्वीपवार्धिगे १३ रूपिद्रव्याणि कतिचित्तत्पर्यायांश्च वेत्ति सः अनंत
गुणितास्तेभ्यः श्रुताज्ञानमिदं यतः सर्वमूर्तामूर्तद्रव्यसर्वपर्यायगोचरं १६ श्रुताज्ञानविषयानां केषांचिद्विषय
त्वतः स्पष्टत्वाच्च श्रुतज्ञानतेभ्यो विशेषतोधिका १७ अभिलाप्यानभिलाप्य विषयेऽनंतसंगुणाः मत्यज्ञाने श्रुताज्ञा
नादनभिलाप्यैकगोचरात् १८ मतिज्ञानपर्यवाश्च तत्ता विशेषतोधिकाः मत्यज्ञानाविषयत्वात्स्फुटत्वतः १९ तेभ्यो यानांविषय
प्यनंतगुणिताः केवलज्ञानपर्यवाः सर्वानावावविनिखिलद्रव्यपर्यायभासनात् २० इतिज्ञानं द्विरूपं
हि न वेद्वस्तु सामान्यतां विंघतः तत्र सामान्यबोधाय स्तद्दर्शनमितोदितं २१ यथा प्रथमतो दृष्टो घटोयमिति

बुध्यते तद्दर्शनं तद्विशेषबोधो ज्ञानं भवेत्ततः २२ सामान्येनावबोधाय चक्षुषा जायतेंगिनां तच्चक्षुर्दर्शनं प्राज्ञ
स्तस्माच्चतुरिंद्रियान् २३ यः सामान्यावबोधोयं श्चक्षुषो जायतेंगिनां तेष्वेवे- स्पर्शाद्यक्षवर्जपरेंद्रियैः
अचक्षुर्दर्शनं तस्मात्सर्वेषामपि देहिनां २४ येनावधेरुपयोगे सामान्यमवबुध्यते अवधिज्ञानतोम
वतस्मादवधिदर्शनं २५ यद्येवमवधिज्ञाने भवत्यवधिदर्शनं एवं विभंगेप्यवधिदर्शनं कथितं श्रुते २६
अयं भावः सम्यग्दृगवधिज्ञाने सामान्यावगमात्रकं यद्येतत्स्यात्तथा मिथ्यादृग्विभंगेपि तद्भवेत् २७ ना
म्नावकथितं प्राज्ञैस्तत्तप्यवधिदर्शनं अनाकारत्वाविशेषाद्विभंगदर्शनं ततः २८ अयं सूत्राभिप्रायः ॥ आहुः
कर्मग्रंथकारास्तु यद्यपि स्तः पृथक्पृथक् साकारेतरभेदेन विभंगावधिदर्शने २९ तथापि मिथ्यादृक्पत्वान्नसम्यग्वस्तु
निश्चयः विभंगस्याप्यनाकारत्वेनास्यावधिदर्शनात् ३० ततोऽनेनदर्शनेन पृथक्विवक्षितेन किं तत्कर्मग्रंथिके
नास्य पृथग्गेतद्विवक्षितं ३१ तथोक्तं सुत्ते अविभंगस्स परूवियं उहिदंसणं बहुसोकीसपुण पडिसिद्धं कम्मप
गडीपगरणंमि ३२ इत्याद्यधिकं विशेषणवत्याः प्रज्ञापनायाश्चाष्टत्रिंशत्तमपदवृत्तितश्चावसेयं ॥ सर्वभूतभवज्ञाविव
स्तुसामान्यभावतः बुध्यते केवलज्ञानादस्तु केवलदर्शनात् ३३ आदौ दर्शनमन्येषां ज्ञानं तदनु जायते केवलज्ञा
निनामादौ ज्ञानं तदनु दर्शनं ३४ अतएव सव्वन्नूणं सव्वद्दरसीणमिति पठ्यते प्रज्ञप्ताः सर्वतः स्तोकाजंतवो
ऽवधिदर्शनाः अचक्षुर्दर्शनास्तेभ्योऽनंतगुणिताधिकाः ३५ कालश्चक्षुर्दर्शनस्य जघन्योऽन्तर्मुहूर्तकं साति ४३
रेकं पयोराशिसहस्रं परमः पुनः ३७ अचक्षुर्दर्शनस्याथ भव्याभव्यापेक्षया भवेत् अनाद्यंतोऽनादिसांतो भव्या

नां सिद्धियायिनां ३८ जघन्येनैकसमयः स्यात्कालोऽवधिदर्शने उत्कर्षतोऽवधिषट्षष्टिर्वार्द्धयः साधिकामताः
३९ ज्येष्ठेनावधिज्ञानकालः षट्षष्टिवार्द्धयः अवधिदर्शनेतद्द्वियथोक्तं घटेतकथं ४० अत्रोच्यते अव
धौ विभंगे वाऽवधिदर्शनमास्थितं ततो द्वाभ्यां सद्भावाद्युक्तः सोऽवधिदर्शने ४१ अत्र बहुवक्तव्यं तत्तु प्रज्ञापना
ष्टादशपदवृत्तितोवसेयं ॥ कालः सादिरनंतश्च भवेत्केवलदर्शने एतकस्याप्यनादित्वं नाचक्षुर्दर्शनं विना ४२ इ
ति दर्शनं चतुष्टयी दर्शनानां अज्ञानी ज्ञानपंचकं अमी द्वादश निर्दिष्टा उपयोगा बहुश्रुतैः ४३ ज्ञानपंचकम
ज्ञानत्रयं साकारका अमी ऊक्ताः शेषास्त्वनाकाराश्चतुर्दर्शनलक्षणाः ४४ इत्युपयोगाः आहारकाः स्युः सर्वस्या
ः सर्वे विक्रगतिं विना त्रिचतुःसमयांतास्यात्तत्रानाहारितापि च ४५ गतिर्द्विधा हि जंतूनां प्रस्थितानां परं भवं सरला
ऋद्विक्राचापि तत्रैकसमयादिमा ४६ उत्पत्तिदेशो यत्र स्यात्समश्रेणिस्थितस्थितः तत्रैकसमयेनैव ऋजुगत्यासु
मान्व्रजेत् ४७ परजन्मायुराहारौ क्षणेस्मिन्नेव सोश्रुते उत्पमेतद्दृजुगतौ निश्चयव्यवहारयोः ४८ द्वितीयसमये
भुंक्ते व्यवहारनयाश्रयात् उदेति परजन्मायुरिदं तात्पर्यमत्र च ४९ प्राग्भवांत्यक्षणो वक्रापरिणामाभिमुख्यतः के
श्चिद्वक्रादिसमयो गण्यते व्यवहारतः ५० ततश्च भवांतराद्यसमये गते स्वस्मिन्द्वितीयके समये परजन्मायुरु
देतिखलुतन्मते ५१ यदाहुः उज्जुगइ पढमसमये परभवियं आउयं तहाहारो वक्काइ बीयसमये परभविआ
उं उदयमेइ ५२ निश्चयनयाश्रयात्तु संमुखो गागतेर्यः प्राक्भवस्य क्षणे तथापि हि सत्त्वात्प्राग्भवसंबंधि संघातपरि
शाटयोः ५३ समयः प्राग्भवस्यैव संभवेत्पुनर्गतेः प्राच्यांगसर्वशाटो यो भवेद्धारक्षणे एव यत् ५४ परभवपटमेसा

डोत्ति आगमवचनात् उदेति समयेन्नैव गतिः सद्ददत्तद्वायुषा ततोऽन्यजन्मायुर्वक्रगता वृष्यादिमत्क्षणे ५५ त्रिभिर्वि
शेषकं॥ तत्र संघातपरिशाटस्वरूपं चैवमागमे संघातः परिशाटश्चूतो द्वौ समुदितावपि ५६ औदारिकादिदेहानां
प्रत्येकं करणत्रयं ५७ सर्वात्मना पुद्गलानामाद्ये हि ग्रहणक्षणे सर्वात्मनोत्पत्तिदेश द्वितीयादिषु चोनयं ५८ यथा सर्प
र्पिकायां स्नेहायामपूपकः गृह्णाति प्रथमं स्नेहं सर्वात्मना तु सृजेत् ५९ ततश्च किंचित् गृह्णाति स्नेहं किंचित्तु न
स्सृजेत् संघातभेदरूपत्वात् पुद्गलानां स्वभावतः ६० तथैव प्रथमोत्पन्नः प्राण्युत्पत्तिप्रथमक्षणे सर्वात्मनोत्पत्तिदेशा
स्थितान् गृह्णाति पुद्गलान् ६१ ततश्चाभवपर्यंतं द्वितीयादिक्षणेषु तु गृह्णन् सृजंश्चतान् क्रियात् संघातपरिशाट
नं ६२ तत आयुः समाप्तौ च भवायुः प्रथमक्षणे स्यात् शाटएव प्राग्देहपुद्गलानां न तु ग्रहः ६३ औदारिकं चैक्रि
याहारकेषु त्रयोप्यमी संघातः परिशाटः स्यात् तैजसे कार्मणे सदा ६४ अनादित्वान्न चैतेनैव संघातः केवलोऽन
योः केवलः परिशाटश्च संभवेन्मुक्तिगामिनां ६५ अत्र वक्तव्यताविस्तरोऽस्ति सचावश्यकवृत्त्यादिभ्योऽवसेयः
अप्रस्तुतं॥ वक्रागतिश्च तत्र स्यादेकैकवक्रादिनिर्युता तत्राद्याद्विसैकैकक्षणद्वयाक्रमासुरा ६६ तथाहि
यदोर्ध्वलोकपूर्वस्यामधः श्रयति पश्चिमां एकवक्राद्विसमयास्याद्वक्रागतिस्तदा ६७ समश्रेणिगतित्वेन जंतु
रेकेनयात्यधः द्वितीयसमये तिर्यग्गत्युत्पत्तिदेशमाश्रयेत् ६८ पूर्वदक्षिणोर्ध्वदेशादधश्चेदपरोत्तरां व्रजेत्तदाद्वि
कुटिलागतिस्त्रिसमयात्मिका ६९ एकेनाधः समश्रेण्या तिर्यगन्येन पश्चिमां तिर्यगेवतृतीयेन वायव्यां दिशि याति ४८
सः ७० त्रसानामेतदंतैव वक्रास्यान्नाधिकापुनः स्थावराणां चतुःपंचसमयांतापि साभवेत् ७१ तत्र चतुः

समयात्वेवं॥ त्रसनाड्या बहिरधोलोकस्य विदिशोदिशं यात्येकेन द्वितीयेन त्रसनाड्यंतरे विशेत् ७२ ऊर्ध्वं यातितृतीये ।विग्रहगति
न चतुर्थे समये पुनः त्रसनाड्या विनिर्गत्य दिशं प्राप्य स्थानमाश्रयेत् ७३ दिशो विदिशि या नेतु नाडीमाद्ये द्वितीयके ऊर्ध्वा स्थापना२४
धस्तृतीये तु बहिर्विदिशि तुर्यके ७४ यदोक्तरीत्या विदिशोऽधोचेत विदिशि क्वचित् त
दात्समयाः पंचात्स्यात् पंचसमयागतिः ७५ उक्तंच॥ विदिसाउ दिसंपढमे बीए पइस
रइ नाडिमज्झंमि उड्ढं तइए तुरिए उनीइ विदिसं तु पंचमए ७६ इति भगवतीवृत्तौ शतक
१४ प्रथमोद्देशके स्थापनेयं भगवती सप्तमशतक प्रथमोद्देशके तु पंचसामयिकी
विग्रहगतिमाश्रित्येत्थमुक्तं दृश्यते इदं च सूत्रेन दर्शितं प्रायेणेत्थमनुत्पत्तेरिति व्यवहा
रापेक्षया चन वेदाहारकोऽसुमान् गतौ किंजेक वक्रायां समयद्वितयेपि हि ७७ तथाहि
समये पूर्वे शरीरमथ तत्सृजेत् तस्मिंस्तु नस्तच्छरीरयोग्याः केचन पुद्गलाः ७८ लोमाहारेण
संबंधमायांति जीवयोगतः औदारिकादिपुद्गलादानं चाहारउच्यते ७९ एवमाद्यसम
ये आहारः परिभावितः सचैवं द्विवक्रादावप्याद्यक्षण आहृतिः ८० द्वितीयसमये चासु
मुत्पत्तिदेशमापतेत् तदा तद्वयोग्याणून् यथासंभवमाहरेत् ८१ द्विवक्रातु त्रिसमया
मध्यस्तत्र निराहृतिः आद्यंतयोः समयोराहारः पुनरुक्तवत् ८२ एवं च त्रिचतुर्वक्रे
चतुःपंचक्षणात्मके मध्यास्तयोर्निराहाराः साहारावादिमांतिमौ ८३ यदाहुः इगउत्तिच

उक्कोसु उ गाइसमयेषु परभवाहारो उ गावक्काइसु समया इगदोतिन्नि उ अणाहारा ८४ निश्चयनयेन भवस्य भाविन: प्र
थमे क्षणे प्राग्वपुषा सह असंबंधादनाहारता च भाविनोगस्य नाकृति: ८५ द्वितीयसमये तु स्वं स्थानं प्राप्याहरेत्तत: समय: स्या
दनाहार एकवक्रगतावपि ८६ अन्यस्यां त्वनाहारो तृतीयस्यां त्रयस्तथा चतुर्थ्यामपि चत्वार: साहारांत्योऽखिलासु
यत् ८७ ततश्च व्यवहारेणोत्कर्षत: समयास्त्रय: निश्चयेन तु चत्वारो निराहारा: प्रकीर्तिता: ८८ सामान्यात्सर्वत: स्तो
का निराहारा: शरीरिण: आहारका असंख्येयगुणास्तेभ्य: प्रकीर्तिता: ८९ त्रिविधश्च स आहार ओजआहार आदिम:
लोमाहारो द्वितीयश्च प्रक्षेपाख्यस्तृतीयक: ९० तत्राद्यं देहमुत्सृज्य ऋज्व्या कुटिलयाथवा गत्वोत्पत्तिस्थानमाप्य प्रथ
मे समये सुमान् ९१ तैजसकार्मणयोगेनाहारयति पुद्गलान् औदारिकाद्यंगयोग्यान् द्वितीयादिक्षणेषु च ९२
औदारिकादिमिश्रेण रश्रुत्वा रूपप्रस्तत: यावच्छरीरनिष्पत्तिरंतर्मुहूर्तकालिकी ९३ सूत्रं यदाहु: तेएण
कम्मएणं आहारेइ अणंतरं जीवो तेण परं मीसेणं जाव सरीरस्स निप्फत्ती ९४ समस्तैरप्योजआहार ओजो देहार्हपुद्ग
ला: ओजो वा तैजस: कायस्तद्रूपस्तेन वा कृत: ९५ शरीरपर्याप्त्यनंतरं पुद्गलानां समाहृति: त्वगिंद्रियादिस्पर्शेन
लोमाहार: स उच्यते ९६ मुखे कवलनिक्षेपाद्यो कावलिकाभिध: एकेंद्रियाणां देवानां नारकाणां च नह्यसौ
९७ जीवा: सर्वेऽप्यपर्याप्ता ओजआहारिणो मता: देहपर्याप्तिपर्याप्ता लोमाहारा: समेंऽगिन: ९८ ओजसो नाभोग एव
लोमस्त्वाभोगजोऽपि च एकेंद्रियाणां लोमोऽपि स्यादनाभोग एव हि ९९ तथोक्तं संग्रहणीवृत्तौ एकेंद्रियाणामति ४९
स्तोकाऽपटुमनोद्रव्यलब्धीनामाभोगमात्राद्वस्तुतोऽनाभोगनिर्वर्तित एव द्विक्षणोनोनवक्रे जघन्याकायस्थि

ति: आहारित्वेतरित्वकालश्चक्राणसंख्यया: १००० गुणानां गुणस्थानान्यमूनि च चतुर्दश वक्ष्ये स्वरूपमेते
षामन्वर्थव्यक्तिपूर्वकं १ तथाहु: मिच्छे सासणमीसे अविरयदेसे पमत्त अपमत्ते नियट्टी अनियट्टी सुहुम उवसम खी
ण सजोगी अजोगी गुणा: २ गुणा ज्ञानादयस्तेषां स्थानं नाम स्वरूपभित् शुद्ध्यशुद्धिप्रकर्षापकर्षकृत्वात्र प्रकीर्त्यते
३ तत्र मिथ्या विपर्यस्ता जिनप्रणीतवस्तुषु दृष्टिर्यस्य प्रतिपत्ति: स मिथ्यादृष्टिरुच्यते ४ यत्तु तस्य गुणस्थानं सम्यग्दृ
ष्टिमाश्रित: मिथ्यादृष्टिगुणस्थानं तदुक्तं पूर्वसूरिभि: ५ ननु मिथ्यादृशां दृष्टेर्विपर्यासात्कुतो न वेह ज्ञानादिगु
णसद्भावो यद्गुणस्थानतोच्यते ६ अत्र ब्रूम: नवेद्यद्यपि मिथ्यात्ववतामस्ताभिदा प्रतिपत्तिर्विपर्यस्ता प्रतिपत्तिर्न
वि ध्रुवं ७ आस्तामन्येमनुष्याद्या निगोददेहिनामपि अस्त्यव्यक्तस्पर्शमात्रप्रतिपत्तिर्यथास्थिता ८ यथा घनघनच्छन्ने
र्केऽपि स्यात्कापि तत्प्रभा अनावृत्तानवेद्यात्रिदिनाभेद: प्रसज्यते ९ इति प्रथमगुणस्थानं १ आद्यमौपशमिकाख्यस
म्यक्त्वमपि गच्छति अनंतानुबंध्युदये जघन्यात्समयेन यत् ११ षडावलिं त्वाक्षेपेयकारस्य नवेत्सदं आसादनमि
त्यनंतानुबंध्युदयवाचकं १२ ततश्च ॥ आसादनेन युक्तो य: ससासादन उच्यते स चासौ सम्यग्दृष्टिस्तद्गुणस्थानं द्वि
तीयकं १३ तत्रैवं प्राग्लब्धस्यौपशमिकसम्यक्त्वस्य जघन्यत: शेषे क्षणे परं सुशेषास्तकार्षदावली च षट् १४ महा
विभीषिकोस्योनकल्प: केनापि हेतुना कस्याप्यनंतानुबंधिकषायानुदयोन्वेत् १५ अथैतस्मिन्ननंतानुबंधिनामु
दये सति सासादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थानं स्पृशत्यसौ १६ यदिवोपशमश्रेण्या: स्यादिदं पततोंगिन: सम्यक्त्वस्यौपशमि
कस्यांते कस्यापि पूर्ववत् १७ ततश्च ऊर्ध्वं च मिथ्यात्वमवश्यं प्राप्नोगच्छति पतन्द्वितीयसोपानाद्यथा मेवह्निगच्छति १८

म्यक्तस्यात्रमाद
येत् यो ऽनंतानुबं
धिकषायोदय:
सायमादन: १०
उत्कर्षादावली
षट्कात् स

नाम्नासास्वादनसम्यग्दृग्गुणस्थानमपष्टः अतेतत्वचाश्चयोमितिमद्भिरयंस्मृतः १९ उद्वम्यमानसम्यक्त्वास्वादनेनस
ह्यास्तियः सहिसास्वादनसम्यक्दृष्टिरित्यभिधीयते २० यथाहिभुक्तक्षीरान्नमुद्वमन्मक्षिकादिना किंचिदास्वादयत्ये
वतद्रसंवम्यमानसः २१ तथायमपिमिथ्यात्वाऽभिमुखोऽत्रांतमानसः सम्यक्त्वमुद्वमन्नास्वादयेत्किंचनतद्रसं २२ इदं
द्वितीयं ॥पूर्वोक्तपुंजत्रितये सयद्यर्द्धविशुद्धकः समुदेतितदातस्योदयेनस्याछरीरिणः २३ श्रद्धाजिनोक्ततत्त्वेश्र
चिश्रुद्धासौतदोच्यते सम्यग्मिथ्यादृष्टिरितिगुणस्थानंवतत्रतत् २४ अंतर्मुहूर्त्तकालोस्य ततऊर्द्धंसदेहन्नृतं
अवश्यंयातिमिथ्यात्वंसम्यक्त्वमथवाप्नुयात् २५ इतितृतीयम् सावद्ययोगाविरतायः स्यात्सम्यक्त्ववानपिगुण
स्थानमविरतसम्यग्दृष्ट्याख्यमस्यतत् २६ पूर्वोक्तमौपशमिकं शुद्धपुंजोदयेनवा क्षायोपशमिकंनिरवंसम्यक्त्वं
प्राप्तवानपि २७ सम्यक्त्वंक्षायिकंवाप्तो क्षीणदर्शनसप्तकः कलयन्नपिसावद्यविरतिंमुक्तिदायिनी २८ नैवाप्र
त्याख्याननामकषायोदयविघ्नतः सदेशतोपिविरतिं कर्त्तुंपालयितुंक्षमः २९ इतिचतुर्थम् ॥ स्थूलसावद्यविर
माद्योदेशविरतिंश्रयेत् सदेशविरतिस्तस्यगुणस्थानंतदुच्यते ३० सर्वसावद्यविरतिंजनतोप्यस्यमुक्तिदां तदादे
तोप्रत्याख्यानावरणायांतिविघ्नतां ३१ इतिपंचमः संयतस्सर्वसावद्ययोगेभ्योपिरतोपियः कषायनिद्राविकथादि
प्रमादैः प्रमाद्यति ३२ सप्रमत्तः संयतोस्य प्रमत्तसंयताभिधं गुणस्थानंप्राक्तेनेभ्यः स्याद्विशुद्धिप्रकर्षिते ३३ व
क्ष्यमाणेभ्यश्चतेभ्यः स्याद्विशुद्धप्रकर्षितं शुद्धिप्रकर्षापकर्षावेवंनाचोपरिष्ठपि ३४ इतिषष्टम् यश्चनिद्रा
कषायादिप्रमादरहितोयतिः गुणस्थानंभवेत्तस्याप्रमत्तसंयताभिधं ३५ इतिसप्तमम् स्थितिघातोरसघातोगुण

MEMORIAL

श्रेणिस्तथापरा गुणानांसंक्रमश्चैव बंधोनवतिपंचमः ३६ एषांपंचानामपूर्वकरणंप्रागयेक्षया नवेयस्यासावपूर्व
करणोनामकीर्त्तितः ३७ गरीयस्याःस्थितेर्ज्ञानावरणीयादिकर्मणां योपवर्त्तनयाघातः स्थितिघातःसउच्यते ३८
कर्मद्रव्यस्यकटुकत्वादिकस्यरसस्यहि योपवर्त्तनयाघातोरसघातःसकीर्त्यते ३९ एतौपूर्वगुणस्थानेषुल्पावे
चकरोतिसः विशुद्धत्वात्तयास्मि सुमहांतौ स्युद्धिर्द्धितः ४० यस्याग्राश्रित्यदलिकस्वनांनालघीयसीं चकारकाल
लेद्राघीयसीं शुध्यपकर्षतः ४१ अस्मिंस्त्वाश्रित्यदार्धलकरचनांताप्रघीयसीं करोतिकालतोल्पानदपूर्वांप्रागपेक्ष
या ४२ तथाबध्यमानसुनप्रकृतिष्वशुभात्मनां तासामबध्यमानानांदलिकस्यप्रतिक्षणे ४३ असंख्यगुणवृ
ध्यायः पेक्षः सगुणसंक्रमः तमप्यपूर्वंकुर्वीतसोत्रशुद्धिप्रकर्षतः ४४ स्थितिंद्राघीयसींपूर्वगुणस्थानेषुबद्ध
वान् अशुद्धत्वादिहपुनस्तामपूर्वांविशुद्धतः ४५ पल्यासंख्येयभागेनहीनहीनतरांसृजेत् तद्गुणस्थानमस्यस्यादपू
र्वकरणनिधं ४६ अष्टमि:कलकम् ॥ क्षपकश्चोपशमिकश्चेत्यसोन्वृतिद्विधा क्षपणोपशमार्हत्वादेवायंश्रो
मततथा ४७ नयद्यपिक्षपयति नचोपशमयत्ययं तथाप्युक्तस्तथाराज्यार्हः कुमारोयथानृपः ४८ अंतर्मुहूर्त्त
मानाया अपूर्वकरणस्थितेः आद्यएवक्षणएतद्गुस्थानंप्रपन्नकान् ४९ त्रैकालिकांजिनोपेक्ष्य जघन्यादीन्यसं
ख्यसः स्थानान्यध्यवसायस्योत्कृष्टांतान्यभिचंतिहि ५० असंख्यलोकाकाशांशमितानिस्युरमूनि च ततोधिकाधि
कानिस्युर्द्वितीयादिक्षणेषुतु ५१ आद्येक्षणेयजघन्यंततोनंतगुणोज्ज्वलं भवेदाद्यक्षणोत्कृष्टं ततोनंतगुणाधिकं
५२ क्षणद्वितीयेजघन्यमेवमंत्यक्षणावधिमिथः षट्स्थानपतितान्येकक्षणभवानितु ५३ समकालंप्रपन्नानांगु

णस्थानमिदं खलु बहूनां भव्यजीवानां वर्त्तते परस्परं ५४ तत्कृताध्यवसायस्थानव्यावृत्तिलक्षणा निवृत्ति
स्तन्निवृत्त्याख्यमपूर्वत्कीर्त्यते बुधैः ५५ इति चाष्टमम् ॥ परस्पराध्यवसायस्थानव्यावृत्तिलक्षणा निवृत्तिर्यस्य
नास्त्यसावनिवृत्त्याख्यो समानस्तु चेत् ५६ तथा किट्टीकृतसूक्ष्मसंपरायव्यपेक्षया स्थूलो यस्यास्त्यसौ तस्माद् बादर
संपरायकः ५७ ततः पदद्वयस्यास्य विहिते धर्मधारये स्यात्सो निवृत्तिबादरसंपरायाभिधस्ततः ५८ तस्यानिवृ
त्तिबादरसंपरायस्य कीर्त्तितं गुणस्थानमनिवृत्तिबादरसंपरायकं ५९ अंतर्मुहूर्त्तमानस्य यावंतोस्य क्षणाः ख
लु तावंत्येवाध्यवसायस्थानान्याहुर्जिनेश्वराः ६० यस्मिन् यदेकसमये प्राप्तानां भूयसामपि एकमेवाध्यवसाय
स्थानकं कीर्त्तितं जिनैः ६१ अनंतगुणशुद्धं च प्रतिक्षणं यथोत्तरं स्थानमध्यवसायस्य गुणस्थानेत्र कीर्त्तितं ६२
क्षपकश्चोपशमकश्चेत्यसौ भवति द्विधा क्षपयेच्चोपशमयेच्चासौ यन्मोहनीयकं इति नवमं सूक्ष्मः कीट्टीकृतो
लोभ कषायोदयलक्षणः संपरायो यस्यासौ सूक्ष्मसंपरायः स उच्यते ६४ क्षपकश्चोपशमश्चेति स्यात्सोपि द्विविधः गुण
स्थानं तस्य सूक्ष्मसंपरायादिनामयोभिधं स्मृतं ६५ इति दशमम् ॥ येनोपशमिता विद्यमाना अपि कषायकाः नीता
विपाकप्रदेशोदयादीनामयोग्यतां ६६ उपशांतकषायस्य वीतरागस्य यत् छद्मस्थस्य गुणस्थानं तदाख्यातं तदाख्य
या ६७ असौ ह्युपशमश्रेण्यारंभेऽनंतानुबंधिनः कषायान् प्राग् विरतो देशेन विरतोऽथवा ६८ प्रमत्तो वाप्रमत्तः
सन् शमयित्वा ततः परं दर्शनमोहत्रितयं शमयेद् धर्मशुद्धधीः ६९ कर्मग्रंथावचूरौ तु इहोपशमश्रेणिकृदप्र
मत्तयतिरेव केचिदाचार्या अविरतदेशविरतप्रमत्ताप्रमत्तयतीनामन्यतमस्याहुरिति दृश्यते ७० परिवृत्तिशता ५१

वृत्त्यासौ प्रमत्ताप्रमत्तयोः गत्वा चापूर्वकरणगुणस्थानं ततः परं ७१ क्लीबस्त्री
वेदौ हास्यादिषट्कं पुंवेदमप्ययक्रमात् प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यानसंज्वलनाः क्रुधः
७२ तथैव त्रिविधमानं मायां च त्रिविधां तथा द्वितीयतृतीयौ लोभौ विंशतिः
प्रकृतिरिमा ७३ शमयित्वा गुणस्थाने नवमे दशमे ततः शमी संज्वलनं लोभं
शमयत्यपि दुर्जयं ७४ उपशमश्रेणिस्थापना ॥ एकं क्षणं जघन्येनोत्कर्षेणां
तर्मुहूर्त्तकं उपशांतकषायः स्यात् ह्येव नियमात्ततः ७५ अद्धाक्षयाद्भवांता
द्वा पतत्यद्धाक्षयात् पुनः पतन् पश्चानुपूर्व्यासौ याति यावत्प्रमत्तकं ७६ गुणस्था
नद्वयं याति कश्चित्ततोप्यधस्तनं कश्चित्सासादनभावं प्राप्य मिथ्यात्वमप्यहो
७७ नवक्षयाद्यः पतति सत्वाद्यक्षण एव हि सर्वाण्यपि बंधनानि करणानि प्रवृत्त
येत् ७८ गुणस्थानस्यास्य योक्ता स्थिति रेकं क्षणं लघुः अंतर्मुहूर्त्तः सा
याज्जीविताक्षयात् ७९ कुर्याद् उपशमश्रेणिमुत्कर्षादेकजन्मनि द्वौ वारौ चतु
रो वारांश्चांगी संसारमावसन् ८० श्रेणिरेकैव एकभवे भवेत्सिद्धांतिनां मते
क्षपकोपशमकश्रेण्योः कर्मग्रंथमते पुनः ८१ कृतैकोपशमश्रेणिः क्षपक
श्रेणिमाश्रयेत् नवेतत्रद्विः कृतोपशमश्रेणिस्तु नैव तां ८२ इति कर्मल·ह

उपशमश्रेणि
स्थापना १३

०६त्येकाः॥ क्षीणाः कषायाः यस्मिंस्तु यस्मात् क्षीणकषायकः वीतरागछद्मस्थ गुणस्थानं यदस्य तत् ८३ अपूर्वं
दत्तनोवर्षाष्टकाधिकवयान्: सध्यानः क्षपकश्रेणिमप्रमादः प्रपद्यते ८४ तथोक्तं कर्मग्रंथलघुवृत्तौ॥ क्षपकश्रेणिप्रतिप
न्नो मनुष्यो वर्षाष्टकोपरिवर्त्ती अविरतादीनामन्यतमोऽत्यंतशुद्धपरिणामउत्तमसंहननः तत्र पूर्वविदप्रमत्तः शुक्ल
ध्यानोपगतोऽपि केचन धर्मध्यानोपगतस्याद्यः तत्क्रमश्चायं॥ सउर्यादिगुणस्थानचउष्कान्यतरेंतद्येत् अंतर्मुह
र्त्तायुगपत्सागनंतानुबंधिनः ८५ ततः क्रमेण मिथ्यात्वं मिश्रं सम्यक्त्वकं तद्येत् अंतर्मुहूर्त्तायुगपदन्यते कृतकृतक
रणः क्षीणेऽस्मिन् सप्तकेऽत्र सः ८६ बद्धायुः क्षपकश्रेण्यारंभकश्चेन्निवर्त्तते अनंतानुबंधिनाशानंतरं जीवितक्षया
त् ८७ तदा मिथ्यात्वोदयेन स्याद् योऽनंतानुबंधिनः बध्नाति मिथ्यात्वरूपतद्बीजस्याविनाशतः ८८ क्षीणमिथ्यात्वबी
जेऽत्र स्यात् अनंतानुबंधिनो न बंधोऽस्ति क्षितिरुद्धो बीजदग्धे हि नांकुरः ८९ सुरेष्वुत्पद्यतेऽवश्यं बद्धायुः क्षीणसप्तकः
चेत्तदानीमपतितपरिणामो म्रियेत सः ९० निपतत्परिणामस्तु बद्धायुर्म्रियते यदि गतिमन्यतमां याति स विशुद्ध्य
नुसारतः ९१ बद्धायुष्कोऽथवाऽबद्धायुः क्षपको म्रियते न चेत् नियमात्सप्तमे क्षीणे विश्राम्यति तथाप्यसौ ९२ सकलक्ष
कश्चैव विधायसप्तकक्षायं क्षयं नयेत्तु नरकतिर्यगायुषी ततः परं ९३ प्रत्याख्यानाष्टमं तद्येत् गुणे नवमे तस्मिन्न
ष्टक्षपिते क्षपयेदिति षोडशप्रकृतीः ९४ तिर्यग्नरकस्थावरयुगलान्युद्योतमातपं चैव स्यानर्द्धित्रयमाधारणवि
कलैकाक्षजातीश्च ९५ कषायाष्टकशेषं च क्षपयित्वांतये क्रमात् क्लीबस्त्रीवेदहास्यादिषट्कपुरुषवेदकान् ९६
क्रमः पुंस्यारंभकेऽयं स्त्रीउक्षपयितुमात् क्लीवपुंवेदहास्यादिषट्कं नपुंवदं ततः क्रमात् ९७ ततः संज्वलन

क्रोधमानमाया अपि लोभनयेत् ततः संज्वलनं लोभं क्षपयेद्दशमे गुणे ९८ ततोऽपद्वादशे
क्षीणकषायाख्ये गुणे सुमान् निद्रां च प्रचलां चास्यांतये दंतादिमक्षणे ९९ पंचज्ञानावर
णानि चतस्रो दर्शनावृत्तीः पंचविघ्नांश्च क्षणेऽन्त्ये क्षपयित्वा जिनो भवेत् १०० क्षपकश्रेणि
स्थापना॥ योगो नामात्मनो वीर्यं तत्स्याद्द्विविधं यतः वीर्यांतरायक्षयणक्षयोपशम
संभवात् १ योगो द्विधा सकरणोऽकरणश्चेति कीर्त्तितः तत्रैकेवलिनो ज्ञेयदृश्येषु
खिलवस्तुषु २ उपयुंजानस्य किल केवले ज्ञानदर्शने योऽसावप्रतिघो वीर्यविशे
षोऽकरणः स तु ३ अयं चनात्राधिकृतो योगः सकरणस्तु यः मनोवाक्कायकरणहेतु
कोऽधिकृतोऽत्र सः ४ केवल्युपेतस्तैर्योगैः सयोगीकेवलीन चेत् सयोगिकेवल्याख्यं स्या
द्गुणस्थानं च तस्य यत् ५ मनोवाक्काययोगांश्चैवं योगाः केवलिनोऽपि हि भवंति कार्यि
कस्तत्र गमनागमनादिषु ६ वाचिको यतमानानां जिनानां देशनादिषु भवत्येवं
मनोयोगोऽप्येषां विश्वोपकारिणं ७ मनःपर्यायवद्भिर्वा देवैर्वानुत्तरादिभिः पृष्ट
स्य मनसार्थस्य कथनं मनसोत्तरं ८ नास्ति योगोऽस्यैत्ययोगी सा दृक्ताग्यश्च केवली
गुणस्थानं भवेत्तस्यायोगिकेवलिनामकं ९ तद्वैवम् अंतर्मुहूर्त्तशेषायुः सयो
गीकेवली किल जेत्राणातीतं प्रतिपित्सु ध्यानं योगान् रुणद्धि सः १० तत्र पूर्वं वाद

क्षपकश्रेणिस्थापना १४

रेण काययोगेन बादरौ रुणद्धि वाङ्मनोयोगौ काययोगं ततश्च तं ११ सूक्ष्मक्रियं चानिवृत्ति शुक्लध्यानं विभावयन् सूक्ष्मात्
स्वांगयोगेन सूक्ष्मौ मानसवाचिकौ १२ रुणद्ध्यथो काययोगं स्वात्मनैव च सूक्ष्मकं स्यात्तदा त्रिभागोन देहव्यापिप्रदेश
कः १३ शुक्लध्यानं समुच्छिन्नक्रियमप्रतिपाति च ध्यायन्पंचह्रस्ववर्णोच्चारमानं स कालतः १४ शैलेशीकरणं याति
स्वप्राप्तो भवतस्ततो योगव्यापाररहितोऽयोगी सिध्यत्यसौ ततः १५ आद्यं द्वितीयं तुर्यं च गुणस्थानान्यमूनि वै गच्छंत
मनुगच्छंति परलोके शरीरिणं १६ मिश्रदेशाविरताद्यन्येकादशपराणि च सर्वथा त्वपरित्यज्य जीवा यांति परं भवं १
७ तत्र मिश्रे स्थितः प्राणी मृतिं नैवाधिगच्छति सुदेशाविरतादीनि यावत्क्षीणं निवर्तयेत् तृतीयं गुणस्थानं द्वादशं
च त्रयोदशं विनान्ये ह्येकादशसु गुणेषु म्रियतेऽसुमान् १९ स्तोका एकादशगुणस्थिता उत्कर्षतोऽपि यत् चतुःपंचाश
देवामी युगपत्संभवंति हि २० तेभ्यः संख्यगुणाः क्षीणमोहास्ते त्वष्टयुक्शतं युगपत्स्युरष्टमादित्रिगुणस्थास्ततोऽधिका
: २१ मिथस्तुल्याश्च यच्छ्रेणिद्वयस्था अपि संगता स्युर्द्विदशाप्युत्तरशतं प्रत्येकं त्रिषु तेषु ते २२ योग्यप्रमत्तप्रमत्ता स्तेभ्यः
संख्यगुणाः क्रमात् यत्ते मिताः कोटिकोटिशतकोटिसहस्रकैः २३ पंचमस्था द्वितीयस्था मिश्राश्चाविरताः क्रमात् प्र
त्येकं स्युरसंख्येयगुणास्तेभ्यस्त्वयोगिनः २४ स्युरनंतगुणा मिथ्यादृशस्तेभ्योऽप्यनंतकाः इदमल्पबहुत्वं स्यात्सर्वत्रोत्कर्ष
संभवे २५ विपर्ययोऽप्यन्यथा स्यात् स्तोकाः स्युर्जातुचिद्यथा उत्कृष्टशांतमोहेभ्यो जघन्याः क्षीणमोहकाः २६ एवं स्या
त्साद्यनादिष्ट विभाव्यः मिथ्यात्वं कालतोऽनादिमांतं स्यात्सादिसांतकं अनाद्यनंतं च न तत्साद्यनंतं तु संभवेत् २७ ५२
स्यादाद्यं तत्र भव्यानामनापूर्वसदृशां द्वितीयं प्राप्य सम्यक्त्वं पुनर्मिथ्यात्वमीयुषां २८ स्यात्तृतीयमभव्यानां सदामि

थ्यात्ववर्त्तिनां आनंत्यासंभवात्सादेस्तुर्यं युक्तमसंभवि २९ सासादनं चोत्कर्षेण षडावलिमितं पुरा तुर्यं मितं समधिक
त्रयस्त्रिंशत्पयोधिभिः ३० सर्वार्थसिद्धदेवत्वे त्रयस्त्रिंशत्पयोनिधीन् स्थित्वाविरतसम्यक्त्व ततोऽत्राप्यागतोऽसकौ ३१
यावद्द्वयापि विरतिं नाप्नोति तावदप्ययत् तुर्यमेव गुणस्थानमुररीकृत्य वर्त्तते ३२ किंचिन्न्यूनवाष्टाब्द पूर्वकोटि
मितं मतं त्रयोदशं पंचमं च गुणस्थाने उभे अपि ३३ अंतिमं ह्रस्वपंचवर्णमात्रं रूपैः किलाक्षरैः अविलंबोच्चरितयो
च्चारितो प्रथमं भवेत् ३४ आंतर्मुहूर्तिकानि स्युः शेषाणि ह्यप्यमूनि च स्यात्पुनः प्राप्तिरूपमेषामुच्यतेंतरं ३५ जघ
न्यं सास्वादनस्य पल्यासंख्यांशसंमितं शेषेषु च दशानां स्यादंतर्मुहूर्तमंतरं ३६ मिथ्यात्वस्यात्तदुत्कृष्टं द्विषट्षष्टिपयो
धयः साधिकाः कथितास्तत्र श्रूयतां भावनात्विदं ३७ अनुभूय स्थितं कश्चित्सम्यक्त्वस्य गरीयसीं मिश्रं ततो मुहू
र्तमनुभूय ततः पुनः ३८ षट्षष्टांभोनिधिमितां सम्यक्त्वस्य गुरुस्थितिं समाप्य कोऽपि मिथ्यात्वं जातु याति तदा हि तत्
३९ देशोनपुद्गलपरावर्त्तार्द्धप्रमितं मतं द्वितीयादीनां दशानां गुणानां ज्येष्ठमंतरं ४० क्षपकस्यांतरं जातु न स्यात्त्रिष्टष्टमा
दिषु सकृत्स्यात्क्षीणमोहादित्रयेऽप्यंतरं न हि ४१ इति गुणः दश पंचाधिका योगाः सप्तस्युस्तत्र कायिकाः चत्वारो मान
सास्तावंतश्च वाचकाः ४२ औदारिकस्तन्मिश्रः स्याद्वैक्रियस्तेन मिश्रितः आहारकस्तन्मिश्रः सप्तमस्तैजसकार्म
णः ४३ पर्याप्तानां नृतिरश्चामौदारिकाभिधो भवेत् स्यात्तन्मिश्रस्त्वपर्याप्ता पर्याप्तानां तथोच्यते ४४ कार्मणेन वैक्रिये
णाहारकेण त्रिविधा औदारिकमिश्रकाययोगं योगीश्वराः जगुः ४५ औदारिकांगनामादि तादृक्कर्मनियोगतः
उत्पत्तिदेशं प्राप्तेन तिरश्चा मनुजेन वा ४६ यदौदारिकमारब्धं न च पूर्णीकृतं चेत् तावदौदारिकमिश्रः कार्मणेन सह

ध्रुवं ४७ तथोक्तं॥ निर्युक्तिकारेण शस्त्रपरिज्ञाध्ययने॥ तेएण कम्मएणं आहारेइ अणंतरं जीवो तेण परं मिस्सेणं जा
व सरीरस्स निप्फत्ती ४८ ननु मिश्रत्वमुभयनिष्ठमौदारिकं यथा मिश्रं भवेत् कार्मणेन तथा तेनापि कार्मणं ४९ सत
औदारिकमिश्रमेवेदं कथमुच्यते अस्य कार्मणमिश्रत्वमपि किं नाभिधीयते ५० अत्राहुः॥ आसंसारकार्मणस्याविच्छि
न्नत्वेन सर्वदा सकलेष्वपि देहेषु संभवेदस्य मिश्रिता ५१ ततश्च कार्मणमिश्रमित्युक्ते निर्णेतुं नैव शक्यते किमौदारि
कसंबंधि किं चापरशरीरजं ५२ औदारिकस्य चोत्पत्तिं समाश्रित्य प्रधानता कादाचित्कतया चास्य प्रतिपत्तिरसंशया
५३ तदौदारिकमिश्रत्वव्यपदेशस्य यौक्तिकः न तु कार्मणमिश्रत्वव्यपदेशस्तथाविधः ५४ यदाप्यौदारिकदेहधरो
वैक्रियलब्धिमान् पंचाक्षतिर्यग्मनुष्यश्च पर्याप्तो बादरानिलः ५५ वैक्रियांगमारभते न चापूर्णीकृतं भवेत् तदौदारिक
मिश्रं स्याद्वैक्रियेण सह ध्रुवं ५६ एवमाहारकारंभकाले मत्तलब्धिशालिनः सदाहारकदेहेन मिश्र औदारिको भवेत् ५७
यद्यप्यत्रोभयत्रापि मिथः स्यादेव मिश्रिता तथाप्यारंभकत्वेनौदारिकस्य प्रधानता ५८ तत औदारिकेणैव व्यपदेशोऽपि न
वैक्रियाहारकाभ्यां व्यपदेशो जिनैः स्मृतः ५९ मतं सिद्धांतिनामेतत् कर्मग्रंथविदः पुनः वैक्रियाहारकमिश्रे एव प्राहु
रिमे क्रमात् ६० यदारंभे वैक्रियस्य परित्यागे च तस्य ते वदंति वैक्रियं मिश्रमेवमाहारकेऽपि च ६१ वैक्रियदेहपर्याप्त्या प
र्याप्तस्य शरीरिणः वैक्रियः काययोगः स्यात् मिश्रस्तद्विधानवेत् ६२ यथा यादृशायां स्यान्मिश्रो नारकनाकिनां योगः स
म्यक् कार्मणेन सह स्याद्वैक्रियमिश्रकः ६३ तथा यदा मनुष्यो वा वा तिर्यक्पंचेंद्रियोऽथवा वायुर्वा वैक्रियं कृत्वा कृतका ५४
र्योऽयत्त्यजेत् ६४ औदारिकशरीरांतः प्रवेष्टुं यतते तदा योगो वैक्रियमिश्रः स्यात् सममौदारिकेण च ६५ मिश्रीभा

वो यदप्यत्रोभयनिष्ठस्तथाप्यसौ प्राधान्याद्वैक्रियेणैव स्यातो नौदारिकेण तु ६६ प्राधान्यं तु वैक्रियस्य प्रारंभे निरूपि
तं ततः औदारिकेऽनुप्रवेश एतस्यैव बलेन यत् ६७ आहारकांगपर्याप्त्या पर्याप्तानां प्तानां शरीरिणां आहारकः काय
योगः स्यादुक्तः पूर्वर्षिणां ६८ आहारकं वपुः कृत्वा कृतकार्यस्य तस्य तु त्यक्तुकामस्य प्रविशतस्तदाहारकमि
श्रकः ६९ द्वयोः समेऽपि मिश्रत्वे बलेनाहारकस्य यत् औदारिकेऽनुप्रवेशस्तेनेत्थं व्यपदिश्यते ७० तैजसं कार्म
णं चेति द्वे सदा सहचारिणी ततो विवक्षितः सैको योगस्तैजसकार्मणः ७१ अंतरां विग्रहगतावथ केवलिनं पु
नः समुद्घाते समयेषु स्यात् त्रितीयादिषु त्रिषु ७२ एवं निरूपितास्सप्तयोगाः कायसमुद्भवाः अथ चित्तवचोजातां श्र
णुश्चतुरो ब्रुवे ७३ सत्योऽथासत्यमृषा न सत्यो न मृषापि च मनोयोगश्चतुर्द्धैवं वाग्योगोऽप्येवमेव च ७४ तत्र च संत
इत्यभिमीयंते पदार्था मुनयोऽथवा तेषु साधुहितं सत्यं मनःसंचरतो यथा ७५ पदार्थानां हितं तत्र यथावस्थितचिं
तनात् मुनीनां च हितं यस्मान्मोक्षमार्गैकसाधनं ७६ स्वतो विप्रतिपत्तिर्वा वस्तुस्थापयितुं किल सर्वज्ञोक्तानु
सारेण चिंतनं सत्यमुच्यते ७७ यथास्ति जीवसद्रूपो व्याप्यस्थितस्तनुं भोक्ता स्वकर्मणां सत्य मित्यादि परिचिंतनं
७८ प्रश्ने विप्रतिपत्तौ वा स्वभावादुक्तवस्तुषु विकल्पितं जैनमतोत्तीर्णं यत्तदसत्यकं ७९ नास्ति जीवो यथैकांत
नित्योऽनित्यो महानणुः अकर्त्ता निर्गुणो सत्यमित्यादि परिचिंतनं ८० किंचित्सत्यमसत्यं वा यस्यां तूभयधर्मयुक्
स्यात्तत्सत्यमृषा मिश्रं व्यवहारनयाश्रयात् ८१ यथान्यद्रुमिश्रेषु बहुष्वशोकशाखिषु अशोकवनमेवेदं मित्या
दिपरिचिंतनं ८२ सत्त्वात्कतिपयाशोकतरूणामत्र सत्यता अन्येषामपि सद्भावादवेद सत्यतापि च ८३ न वेद सत्य

मेवेदं निश्चयापेक्षया पुनः विकल्पितस्वरूपस्या सत्यावादिह वस्तुतः ७४ विमर्शप्रतिपत्तिरिषासां स्वरूपमात्रचिंतनं उ
क्तनयद्वयेण योगात्सत्यं न मृषा चेनतत् ७५ यथा चैत्राद्यावनीया गौरनेयो घटस्ततः पर्यालोचन मित्यादि स्यादस
त्यामृषाभिधं ७६ व्यवहारापेक्षयैव एष्य तदुदीर्यते निश्चयापेक्षया सत्ये सत्ये चांतर्भवेदिदं ७७ तथाहि आ
यच्चेत्यादि संकल्प्य दंभेन विदधीत चेत् अंतर्भवेत्तदासत्ये सत्ये पुनः स्वभावतः ७८ सत्यमितस्माज्ञापनीयं वाग्यो
गस्य विशेषतः भाविताश्चिंतनभेदा भाष्यास्तत्र तु जल्पने ७९ एवं मनोवचोयोगाः स्युः प्रत्येकं चतुर्विधा ततो योगाः
पंचदश व्यवहारनयाश्रयात् ८० किमु कश्चिद्विशेषोस्ति भाषावाग्योगयोर्ननु भाषाधिकारो यस्तोक्तः सत्वे वाग्यो
गतः पृथक् ८१ अत्रोच्यते सुप्यतेऽनियोगात्स्यादिति व्युत्पत्तियोगतः भाषाप्रवर्त्तको जंतुप्रयत्नो वाग्योग उच्यते
८२ भाषात्वेनापादिताया भाषाद्रव्यसंततिः सा भाषास्यादतो भेदो भाषावाग्योगयोः स्फुटं ८३ तथोक्तं भाष्य
कइहेतो गिण्हइ य काइएणं निसिरइ तह वाइएण जोएणंति अत्र कश्चिदाह तत्र कायिकेन गृहीतानीत
घक्तं तस्यात्मव्यापारस्वरूपत्वात् निसृजति उक्तं एवं वाचिकेन कोयं वाग्योग इति किं वाग्व्यापारपत्न अहो स्वि
त् हि समर्हेउः कायसंरंभ इति यदि प्रथमो विकल्पः स खल्वयुक्तस्तस्य योगत्वानुपपत्तेस्तथा च नवा केवलाजीवव्या
व्यापारस्तस्या पुद्गलमात्रपरिणामस्वरूपत्वात् रसादिवत् योगश्चात्मनः शरीरवतो व्यापार इति न च तया भाषानि
सृजतीत्यापन्नमनिष्टं चैतदत्रोच्यते नाभिप्रायापरिज्ञानादिदमनुयोगविधानं एव वाग्योगो मनोयोगश्चेति का
यव्यापारस्वरूपस्य सिद्धवत्तदभावात्ततश्चात्मनः शरीरव्यापारे सति येन शब्दद्रव्योपादानं करोति स कायिकः
परस्रजते किं तु सैव निसृज्यत इत्युक्तं अथ द्वितीयं पक्षः ततः स कायव्यापार एवेति कृत्वा कायिकेनैव

५५

येन तु कायसंरंभेण तान्येवं मुंचति स वाचिक इति तथा येन मनोद्रव्याणि मन्यते समानस इति कायव्यापार एवा
यं व्यवहारार्थं त्रिधा विभक्त इत्येतोऽदोषः अथ प्रसंगतो भाषास्वरूपं वक्ति सापि हि चतुर्विधोक्ता या येन स
त्यासत्यादिभेदतः ८४ संतो जीवादयो भावाः संतो वा मुनयोथवा मूलोत्तरगुणास्तेभ्यो हितासत्याभिधीयते ८५
अयं भावः मुक्तिमार्गाराधनीया सा गीः सत्योच्यते हिता सा तु सत्याप्यसत्येव यान्येषामहितावहा ८६ असत्या
दिनवेऽषा मुक्तिमार्गविराधनी द्विस्वभावा तृतीया स्यान्नाराधनविराधनी ८७ उक्तं च सच्चादिया सच्चामिह संतो
मुनयो गुणा पयत्या वा तव्विवरिया मोसा मीसा जा तदुभयसहावा ८८ अणहिगया जा तीसु वि सद्दो च्चिय केवलो
असच्चमोसा इति तत्र सत्या दशविधा प्रज्ञप्ताः परमर्षिभिः एभिः प्रकारैर्दशभिर्वदन्सत्याधिराधकः
८९ तथाहुः जणवय१ सम्मय२ ठवणा३ नामे४ रूवे५ पडुच्चसच्चे६ य ववहार७ भाव८ जोगे९
दसमे ओवम्मसच्चे य १० ११२ तस्मिंस्तस्मिन् जनपदे वचोर्थप्रतिपत्तिकृत् सत्यं जानपदं पिच्चं कोंकणादौ य
थापयः १ नवेत्संमतसत्यं व यत्सर्वजनसंमतं यथाम्भोजं पंकजत्वेप्यरविंदादि पंकजं २ तदन्नवेत्स्थापनासत्यं
स्थापितं तत्स्मृतीतिकृत् यथैककपुरो बिंदुद्वययुक्तः शतं भवेत् ३ अर्हदादिविकल्पेन कर्मलेप्यादिकं हि
यत् स्थाप्यते तदपि प्राज्ञैः स्थापनासत्यमीरितं ४ यद्यस्याभिमितं नाम नामसत्यं तु तद्भवेत् अवर्धयन्नपि
कुलं यथास्या कुलवर्धनः ५ तत्तद्वेषाद्युपादानाद्रूपसत्यं भवेदिदं यथात्र मुनिनेपथ्यो दांभिकोप्युच्यते मुनिः
६ वस्त्वंतरं प्रतीत्यस्याद्दीर्घता ह्रस्वतादिकं यदेकत्र तत्प्रतीत्यसत्यमुक्तं जिनेश्वरैः ७ दैर्घ्यं यथानामिकाया अ

धिकस्त्यकनिष्ठिको तस्यापेक्षयाद्यस्तु मध्यमामधिकस्तु ८ यथा चैत्रस्य पुत्रत्वं स्यात्तत्पितुरपेक्षया पितृत्वमपित
स्य च स्वपुत्रस्यापेक्षया ९ विवक्षया यल्लोकानां तस्मात्सत्यं व्यवहारतः गलत्यमत्रं शिखरी दह्यतेऽनुदरा कनी १०
न्यूनत्वस्य त्वरणादी नाम मत्रोदकयोरपि अविभेदं विवक्षित्वा लोको ब्रूते तथाविधं ११ संभोगबीजसंभूतो दराभावे
दं तिच १२ भावो वर्णादिकस्तेन सत्यं भावतो यथा नैकवर्णोपिनी
लस्य धवलत्वाद्बकोदरित १३ स्कंधस्कंधेषु सर्वेषु सर्ववर्णरसादयः निश्चयाद्व्यवहारस्तु प्रबलेन प्रवर्त्तते १४ यो
गाद्वस्तुसंबंधो योगसत्यं ततो भवेत् छत्रयोगाद्यथा छत्री छत्राभावेपि कर्हिचित् १५ इदं साधर्म्यमौपम्यं तेन सत्यं
तु रूपसा काव्येषु विदितं यद्वत्तटाकोऽयं पयोधिवत् १६ मृषा भाषापि दशधा क्रोधमानविनिस्सृताः माया लोभ प्रेम हा
स्य भय द्वेष विनिःसृताः १७ आख्यायिकानिःसृता तु कथास्वसत्यवादिनः चौर्यादिनाख्यातोपघात विनिः
सृता १८ तथाहुः कोहे माणे माया लोभे पेज्जे तहेव दोसेय हासे भय अक्खाइय उवघाइयणिस्सियादसमा । १९ सत्य
मृषापि दशधा प्रथमोत्पन्नमिश्रिता विगतमिश्रिता चान्यो त्पन्नविगतमिश्रिता २० जीवाजीवमिश्रे तत्र प्रथमोत्प
न्नमिश्रिता उत्पन्नानामनिश्चितसंख्यानं वदतो भवेत् २१ यथात्र नगरे जाता न्यूनं दशाद्य दारकाः मृतांस्तान्वदतोप्ये
वं भवेद्विगतमिश्रिता २२ शंखशंखनकादीनां राशौ तान्जीवतो बहून् दृष्ट्वा स्वांश्च मृतान्जीवराशावुक्तौजीव
मिश्रिता २३ तत्रैव स्वमृतान्भूरी दृष्ट्वा स्वल्पांश्च जीवतः अजीवराशिरित्येवं वदतोजीवमिश्रिता २४ एतावंतो ५६
ऽजीवंत एतावंतो मृता इति तत्रानिश्चित्य वदतो जीवाजीवविमिश्रिता २५ अनंतकायनिकरं दृष्ट्वा प्रत्येकमिश्रि

तं अनंतकायं तं सर्वं वदतोऽनंतमिश्रिता २६ एवं प्रत्येकनिकरमनंतकायमिश्रितं प्रत्येकं वदतः सर्वं भवेत्प्रत्ये
कमिश्रिता २७ अद्धाकालः स च दिनं रात्रिर्वा परिगृह्यते यस्यां स मिश्रितो साद्धा मिश्रिता जायते यथा २८ कंचनत्व
रयन्कश्चिद्वदेदुत्तिष्ठ भो लघु रात्रिर्वा परिगृह्यते जातेति दिवसे रात्रौ च रविरुद्गतः २९ अद्धाद्धैकदेशः स्या
द्रात्रेर्वा दिवसस्य वा सा मिश्रिता यया ह्यद्धा मिश्रिता स भवेदिह ३० कश्चिद्यथाद्यपौरुष्यां कंचनत्वरयन्वदेत् ज्वर
स्व जातो मध्याह्न एवमेव निशास्वपि ३१ यात्वसत्यामृषा मिश्रा भाषा सापि जिनेश्वरैः प्रज्ञप्ता द्वादशविधा विविधा
तिशयान्वितैः ३२ आमंत्रणाज्ञापनी च याचनी प्रच्छनी तथा प्रज्ञापनी प्रत्याख्यानी भाषा वेच्छानुलोमिका ३३ अन
भिगृहीता भाषा भिगृहीता निश्चयपरा संदेहकारिणी भाषा व्याकृताव्याकृता तथा ३४ हे देवेत्यादिकत्राद्या द्वितीया त्वमि
दं कुरु तृतीयेदं ददस्वेति तुर्या स्यात्पृच्छनोदनं ३५ पंचमी तु विनीतस्य विनेयस्योपदेशनं यथा हिंसाया निवृत्ता जंतवः स्युश्चि
रायुषः ३६ उक्तं च पाणिवहाउ नियत्ता हवंति दीहाउया अरोगाय एमाई पन्नत्ता पन्नवणी वीयरागेहिं ३७ षष्ठी तु याच
मानस्य प्रतिषेधात्मिका भवेत् सप्तमी पृच्छतः कार्यं स्वीयानुमतिदानतः ३८ कार्यं यथारभमाणः कश्चित्कंचन पृ
च्छति स प्राहेदं कुरु लघु ममाप्येतन्मुखं स्वख ३९ उपस्थितेषु बहुषु कार्येषु युगपद्यदि किमिदानीं करोमीति
कश्चित्कंचन पृच्छति ४० स प्राह सुंदरं यत्ते प्रतिभाति विधेहि तत् भाषानभिगृहीताख्या सा प्रज्ञप्ता जिनेश्वरैः
: ४१ अभिगृहीता सत्रैव नियतार्थावधारणं यथाधुनेदं कर्त्तव्यं न कर्त्तव्यमिदं पुनः ४२ अनेकार्थवादिनी तु
भाषा संशयकारिणी संशयः सैंधवस्योक्तौ यथा लवणवाजिनोः ४३ व्याकृता तु भवेद्भाषा प्रकटार्थनिश्चायिनी

अल्पा स्तनागमोरार्घ्यो ऽथवाऽसंख्या स्युरसंख्यिता ४४ आद्यास्त्रिंदशविधस्फुर्याद्दशधापुनः द्विचत्वारिंशदित्येवं भाषाभे
दाजिनैस्मृता: ४५ स्तोका:सत्यगिर:शेषा स्त्रयोऽसख्यगुणा: क्रमात् अनाषकाश्चतुर्भोपि स्युरनंतगुणाधिका: ४६
इतियोगा: के के जीवा:कियंतस्युरितिदृष्टातपूर्वकं निरूपणं यत्तन्मान मित्यत्र परिकीर्त्तितं ४७ परस्परं कतिपय
सजातीयव्यपेक्षया वस्त्वल्पत्वबहुता मात्रत्वेयाकनीयसी ४८ न्यायसो दिशि कस्यां के जीवा: कस्यां च केऽल्पका:
एवंरूपाल्पबहुता विशेयादिगपेक्षया ४९ प्राप्य इष्टादित्वमंगी जघन्योत्कर्षत:पुन: कालेन यावता प्नोति तस्मा
च्चेस्यात्तदंतरं ५० विवक्षितभवादुत्क्षेऽन्यस्मिंश्चयद्भवांतरे गत्वानुयोपितत्रैव यथासंभवमागति: ५१ जघन्यादुत्क
र्षतश्च वाराने तावतो भवेत: इत्यादियत्रोच्यते सो भवसंवेध उच्यते ५२ सदृशजातीयजीवानां परस्परव्यपेक्षया वस्तु
ते याल्पबहुत्वमहाल्पबहुतात्वसा ५३ भवउत्सुगमं द्वारैरेभि:सदागमज्ञानने नगरमिवसश्रीकं जीवास्तिकाय
निरूपणं विमलमनसां चेतां सीदप्रविश्यपरांमुदं दधउ विविधैरेधैर्व्यक्तीकृतैश्च पदेपदे ५४ विश्वाश्चर्यद कीर्त्ति
कीर्त्तिविजय श्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतनयोतनिष्टविनय: श्रीतेजपालात्मज: काव्यं यत्किलतत्र निश्चित
जगत्तत्वप्रदीपोपमे सर्गोनिर्गलितार्थसार्थसुभग: पूर्णस्तृतीय:सुखं इतिश्रीलोकप्रकाशे तृतीय:सर्ग:
ग्रंथाग्रं १२३८ व: द्वाराण्येवं वर्णितानि सप्तत्रिंशदितिक्रमात् निर्दिश्यंतेऽथसंसारिजीवेषु स्तिमितत्त्वव १ ज
घतो भाव्यते संसारिषु द्वारकदंबकं आदौ ततो विशेषेण प्रत्येकं भावयिष्यते २ द्विधा संसारिणो जीवा त्रसस्था
वरभेदत: त्रिविधा:स्युस्त्रिभिर्वेदै र्गतिभेदैश्चतुर्विधा: ३ एकद्वित्रिचतु:पंचेंद्रिया इति च पंचधा षोढाकायप्रका
रै:

॥५५॥ द्वाराण्येवं वर्णितानि सप्तत्रिंशदितिक्रमात् निर्दिश्यंतेऽथ संसारि जीवेष्वमूनि तत्र च १ जघतो
भाव्यंते संसारिषु द्वारकदंबकं आदौ ततो विशेषेण प्रत्येकं भावयिष्यते २ द्विधा संसारिणो जीवा त्रसस
स्थावरभेदत: त्रिविधा: स्युस्त्रिभिर्वेदै र्गतिभेदैश्चतुर्विधा: ३ एकद्वित्रिचतु:पंचेंद्रिया इति च पंचधा षो
ढाकायप्रकारै: स्युर्भवंत्येवं च सप्तधा ४ एकाक्षा बादरा: सूक्ष्मा: पंचाक्षा:संज्ञ्यसंज्ञिन: चत्वारोऽमी विकल
स्तै स्त्रिभि:सप्तसमन्विता: ५ चतुष्कैकेंद्रिया:सूक्ष्मा अपर्याप्तान्यभेदत: पंचाक्षा विकलाक्षाश्च भवंतीत्य
वमष्टधा ६ अंडजादिभेदतोऽष्टौ त्रसास्तत्रांडजा: किलपक्षिसर्प्पाद्या रसोत्था मद्यकीटादयोंगिन:
७ जरायुजा नृपगवाद्या यूकाद्या: स्वेदजा मता: संमूर्छजा जलूकाद्या: पोतजा: कुंजरादय: ८ उद्भिज्जा:
खंजनाद्या: देवाद्याश्चौपपातिका: स्थावरेणैकेन युक्ता नवधैत्यंगिनो मता: ९ अथवा नवधा स्थावरा:
पंच पंचाक्षै विकलैर्युता: दशधा विकलै:क्ष्माद्यै: पंचाक्षै: संज्ञ्यसंज्ञिभि: १० स्थावरै र्विकलै: पंचेंद्रिय
श्चवदत स्त्रिभि: एकादशधाऽमी स्यु: कायै: पर्याप्तकापरै: ११ पर्याप्तापर्याप्तकैश्च स्थावरै स्त्रिविधैस्त्रसै:
वदभेदादभवंत्येवं त्रयोदशविधा:किल १२ प्रागुक्ता:सप्तधा पर्याप्तकापर्याप्तभेदत: चतुर्दशविधा जीवा:
स्यु: पंचदशधाप्यमी १३ पंचाक्षा नारैतिर्यंच:स्त्रिविधा वेदभेदत: देवा द्विधा नारकाश्च त्वेवं पंचेंद्रिया नव
१४ द्विविधा बादरकाक्षा: पर्याप्तापरभेदत: सूक्ष्मकाक्षा विकलाक्षा: स्यु:पंचदशसंयुता: १५ तिर्यंच:पंच
धकाक्षा द्विका:पंचाक्षसंज्ञिका: वृंदवनारकाश्चाष्टौ पतेपर्याप्तकापरा: १६ इतिषोडशभेदा: प्रयुक्ता

नवधापंचेंद्रियाश्च पंचेंधेकस्थाः त्रिविधा विकलाएवं स्युः सप्तदशधांगिनः १८ प्रागुक्ता नवधा जीवाः पर्या
प्तापर्याप्तभेदतः भवंत्यष्टादशविधा जीवा एवं विवक्षिताः १९ पंचाक्षा नवधा प्रागष्टदशधा परेंगिनः पर्या
प्तान्याः स्युः जसूक्ष्मैकाक्षाः सविकलेंद्रियाः २० एकोनविंशतिविधा भवंत्येवं शरीरिणः प्रागुक्ता दशधा
पर्याप्तान्या विंशतिधेति च २१ स्थावरा विंशतिः सूक्ष्मान्य पर्याप्तान्यभेदतः चैसन्नवसमायुक्ता एकविं
शतिधांगिनः २२ प्रवेदिताः प्रकाराये एकादशशरीरिणां द्वाविंशतिविधाः पर्याप्तान्यभेदाद्धि धीकृ
ताः २३ एवं विवक्षावशतो जीवा भवंत्यनेकधा जीवानामाश्रयतः स्थानं लोकः सर्वोप्युदीरितः २४ शरी
रपर्याप्त्यादीनि सर्वाण्यप्यविशेषतः संभवंत्याश्रयतोजीव विज्ञेयानि यथागमं २५ इति समासतः सं
सारिजीवनिरूपणं ॥ संसारिणो द्विधोक्ताः प्राक्त्रसस्थावरभेदतः स्थावरास्तत्र पृथ्व्यंबु तेजो वायुमही
रुहः २६ पंचमी स्थावराः स्थावराख्य कर्मोदयाक्किलक्षता शमरुतौ तत्र जिनैरुक्तौ गतित्रसौ २७ इ
ति जीवाभिगमस्याभिप्रायेण आचारांगनिर्युक्ति वृत्त्यभिप्रायेण तु दुविहेत्यादि त्रसा एव जीवाश्च स
जीवा लब्धितस्तु त्रसा गति त्रसाश्च लब्धितो जीवा पुत्रसा इहेति अनेव नारकादयो गतित्रसा इति तात्प
र्यं ॥ वनस्पतिश्च प्रत्येकः साधारण इति द्विधा सर्वेऽपि बादराः सूक्ष्मा विना प्रत्येकभूरुहं २८ एकाद ५८
शैकेंद्रियाः स्युरेवं प्रत्येकसंयुताः अपर्याप्ताश्च पर्याप्ता एवं द्वाविंशतिः कृताः २९ तत्र स्म नोऽग्निप
वनाः साधारणवनस्पतिः एते पर्याप्तपर्याप्ता दशैवं सूक्ष्मदेहिनः ३० सुक्ष्मनामकर्मयोगाद्ये

प्रामाः सूक्ष्मातामिव चर्मचक्षुरगम्यास्ते सूक्ष्माः पृथ्व्यादयः स्मृताः ३१ सूक्ष्माः साधारणवनस्पतयो येत्र
शंसिताः ते च सूक्ष्मनिगोदाख्याः व्यंते श्रुतकोविदैः ३१ अनंतानामसुमतामेकैं सूक्ष्मनिगोदिनां साधा २
रणशरीरं यत्तु निगोद इति स्मृतः ३२ तच्चैकं भवति ह्यासि संबंधिस्तिबुकाकृति औदारिकं स्यात्प्रत्येकं त्वे
षां तैजसकार्मणे ३३ ते सदा ह्युच्छ्वासनिःश्वासाः समप्राहारकारिणः अनंता अति सूक्ष्मेंगो मरंते दंतयातनां
३४ तथोक्तं जं नरए नेरइया इक्कं पावंति गोअमा तिक्कं तं पुण निगोअमज्झे अणंतगुणियं वियाणाहि ३५
सूक्ष्मा अनंतजीवात्मका निगोदा भवंति भुवनेस्मिन् पृथ्व्यादि सर्वजीवा संख्यायकः संमिताश्चासंख्यया ३६
गीति भगवतीवृत्तौ एभिः सूक्ष्मनिगोदैश्च निचितोस्त्यखिलोपि हि लोकोंजनचूर्णपूर्ण समुद्गवत्समंततः ३
७ जीवाभिगमवृत्तौ असंख्येयैर्निगोदैश्च स्यादेकः किल गोलकः गोलकास्तेप्यसंख्येया भवंति भुवनत्र
ये ३८ गोलकप्ररूपणा चैवं षड्दिशं यत्र लोकः स्यात्तत्र संपूर्णगोलकः निष्पद्यते तन्मध्ये च स्यादुत्कृ
ष्टपदं खलु ३९ भूम्यासन्नापवरककोणांतिमप्रदेशकं देशानुकुर्यात्त्रिदिशमलोकावरणेन यः ४०
तत्र खंडस्य गोलस्य निष्पत्तिः सकलस्य न स्याज्जघन्यपदं तस्मिन् स्पृष्टमल्पैर्निगोदकैः ४१ लोकांतवर्यत्र
कुत्रापि संस्थितः स्यान्निगोदकः एकांगुलासंख्य भागमितक्षेत्रावगाहनः ४२ अन्योपि तत्रासंख्येया स्ता
वन्मात्रावगाहनाः अन्योन्यानुप्रवेशेन स्थितास्संति निगोदकाः ४३ तत्रान्यापेक्षया शश्वैः स्पृष्टं जीव
प्रदेशकैः विवक्षणीयमुत्कृष्टपदमेकप्रदेशकं ४४ तस्यामेव निगोदाव गाहनायां समंततः अन्य

निगोदाः षट्त्रिंशति प्रदेशवृद्धिहानितः ४५ विवक्षितनिगोदस्य मुत्कृष्टांश्रित्य प्रदेशकान् आकृष्याधापराने
ते स्वस्थिते र्निगोदकैः ४६ विवक्षितममुंचद्भिः स्वउत्कृष्टपदं किल एकोनिष्पाद्यते गोलो ह्यसंख्येयनि
गोदकः ४७ तथोक्तं उक्कोसपयममोत्तुं निगोअ ओगाहणाए सव्व ओ निप्फाइज्जइ गोलो पएसपरिवुड्ढि
हाणीहिं ४८ अथ गोलकमाश्रित्य तमेव प्राक् लक्षणं अन्यो निष्पाद्यते गोलो मुक्तोत्कृष्टपादं दितस्
४९ निरुक्तगोलकोत्कृष्टपदाश्रयत्रिनिगोदके परिकल्प्योत्कृष्टपदमन्यगोलककल्पनात् ५० इत्येके
क निगोदाव गाहनाप्रमिते किल क्षेत्रे भवति निष्पत्तिरेकैकगोलकस्यवै ५१ विवक्षितनिगोदाव गा
हनायामुत्थैः धिकाः निगोदांशास्तत्प्रदेशहानिस्थित्या व्यवस्थिताः ५२
विवक्षणीयास्त्रगोलकात् तत्रानुप्रविष्टकाः एवं गुरूपदेशेन ज्ञेया गोलकप
द्धतिः ५३ उक्तं हि तत्तो च्चिय गोलाओ उक्कोसपयं मुइत्तु जो अन्नो होइ निगो
यत्तंमि वि अन्नो निप्फज्जइ गोलो ५४ एवं निगोयमित्ते खेत्ते गोलस्स हो
इ निप्फत्ती एवं निप्फज्जंते लोगे गोला असंखिज्जा ५५ स्थापना च इत्या
द्यर्थतो भगवतीशतक ११ उद्देशके १० निगोदानि चिताश्चैतेनंतानंता
गिनिस्तथा निगोदेभ्यो यथा नित्यं नचैकोपि सदीयते ५६ यद्व्यावहा
रिकोगिभ्यो यावंतोयांति निर्वृतिं निर्यांति तावंतोऽनादि निगोदेभ्यः॥

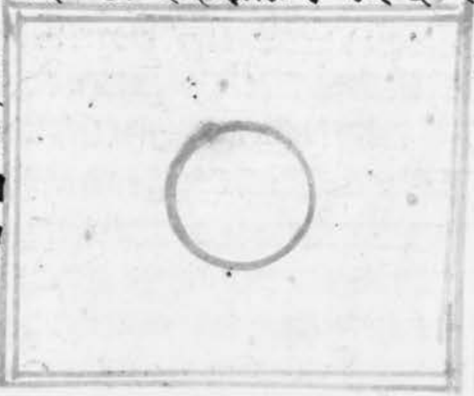

५९

शरीरिणः ५७ तथोक्तं सिज्झंति जत्तिया किर इह संववहाररासिमज्झाओ इंति अणाइवणस्सइ मज्झाओ
तात्तिआतंमि ५८ इत्यादि प्रज्ञापनाद्धेतौ अनंतेनापि कालेन यावंतः स्युः शिवंगताः सर्वेप्येकनिगोदै
कानंतभागमिताह्निते ५९ कालेनभाविनाप्येवमनंता मुक्तिगामिनः विंत्यंते समुदिता सर्वापि नाधिका
स्ततः ६० एवं नता हृद्गभविताकाले सिद्धाः सोपूर्या अपि च शाधिकानंवत्येक निगोदानंतभागतः ६१ त
थाहुः जइयाहोई पुच्छा जिणाणमग्गंमि उत्तरं तइया इक्कस्स निगोअस्सय अणंतभागो उ सिद्धिगओ ६२
निगोदेष्विह येजीवा स्त्रैकेऽव्यावहारिकाः व्यवहाराद्तीतत्वा त्तेऽव्यावहारिकाः ६३ सूक्ष्मान्निगो
दतोऽनादेर्निर्गताएकशोपि ये पृथ्व्यादिव्यवहारं ते प्राप्ता व्यावहारिकाः ६४ सूक्ष्मानादिनिगोदेषु
यांति यद्यपिते पुनः तेप्राप्तव्यवहारत्वा त्तथापि व्यवहारिणः ६५ कदापि ये न निर्याता बहिः सूक्ष्मनि
गोदतः अव्यावहारिकास्तेस्यु र्दरीजातमृताइव ६६ तदुक्तं विशेषणवत्यां अत्थि अणंता जीवा जेहि
न पत्तो तसाइपरिणामो ते वि अणंताणंता निगोअवासं अणुहवंति ६७ सूक्ष्माणं भेदाः २ एभिर्लोको
खिलो व्याप्तः कज्जलेनेव कूंपिका क्वापि प्रदेशो नास्त्येभिर्विहीनः पुद्गलैरिव ६८ इति स्थानं ३ आहा
श्चतस्रस्तिस्रः स्युरेषां पर्याप्तयः क्रमात् पर्याप्तान्येषामथायुः श्वासः कायबलं तथा ६९ त्वगिंद्रियं चेत्या
मीषां प्राणाश्चत्वार ईरिताः संख्यायोनि कुलानां तु एषां गोषां न लभ्यते ७० नतत्र संख्या योनि कुला
नीया बादराणां प्रवक्ष्यते एतेषामपि सर्वासी सर्वसंवृतयोनयः ७१ इति पर्याप्त्यादिद्वारचतुष्टयं

अंतर्मुहूर्त्तमुत्कृष्टा नवत्येषां नवस्थितिः जघन्यास्तु लक्कनव रूपमंतर्मुहूर्त्तकं ७२ तथोक्तं दससहस्स
समासुरनारयाण सेसाणखुड्डुनवो इतिनवस्थिति: ७ सूक्ष्मनिगोदजीवानां त्रिधा कायस्थितिर्भवे
त् अनाद्यंताऽनादिसांतासाद्यंता वेतिभेदतः ७३ सूक्ष्मान्निगोदतोऽनादेर्निर्गता न कदापि ये नैवापि
निर्गमिष्यंति तेषामाद्या स्थितिर्भवेत् ७४ अनंतपुद्गलपरावर्त्तमानानवेदियं संतिवेवंविधा जीवा
येषामेषा स्थितिर्भवेत् ७५ यदुक्तं सामग्गिअभावाओ ववहारियरासिअप्पवेसाओ भवा वित्ते अणंता
जे सिद्धिसुहं न पावंति ७६ निगोदात्सूक्ष्मतो ये च निर्गता न कदाचन निर्यास्यंति पुनर्जातु स्थितिर्ये
षां द्वितीयिका ७७ अनंतपुद्गलपरावर्त्तमानात्वसावपि गतस्य कालस्यानंत्या त्केषांचिज्जाविनि
श्चित ७८ अनादिस्थितिकानस्तु यद्यनंता निगोदितः तदावक्ष्यमाणवनस्पतिकायस्थितिद्वये ग
रूत्तेकायपरावर्त्तं निखिलैर्वनकायिकैः वनस्पतीनां निर्लेपोऽनंतोऽप्यसंभवात् ८० अनार
तं किं च मुक्तिं गच्छद्भिर्भव्यदेहिभिः अवरादेवजगति भव्याभावः प्रसज्यते ८१ मुक्तिमार्गव्यवच्छेदो
प्येतच्चनेष्यते बुधैः संतीति प्रतिपत्तव्यं ततोऽनादिनिगोदिनः ८२ इत्याद्यधिकं प्रज्ञापनाप्रदेशप
दवृत्तितोऽवसेयं पुनर्याम्मान्निगोदं ये नुव्यवहारितां कायस्थितिः स्यात्साद्यंता तेषांतावद्विमा
नतः ८३ उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः संख्यातीताः प्रकीर्त्तिताः कालतः क्षेत्रतश्चाम्याः स्थितेर्मानमथब्रुः
वे ८४ लोकाकाशमिता संख्यखंडानां प्रदेशकाः एकैकस्यापहारेण क्रियमाणाः क्षणे क्षणे ८५ ६०

यावद्भिः कालचक्रैः स्युर्निर्लेपाश्च लतेऽपि हि तावंति तानि स्यात्काय स्थितिरेषा तृतीयिका ८६ कालचक्रा
ण्यसंख्यानि भवंत्येतान्यसंख्यया कालतोऽपि सूक्ष्मतरं क्षेत्रमाहुर्जिनेश्वराः ८७ यतोंगुलमिताकाश
श्रेण्यामत्रप्रदेशकाः गण्यमानाः समानाः स्युरसंख्योत्सर्पिणीक्षणैः ८८ यदाहुः सुहुमोयहोइकालो यहो४
तत्तोसुहुमयरं हवइखित्तं अंगुलसेढीमत्ते उसप्पिणीओ असंखेज्जा ८९ सूक्ष्मस्तोकोऽपिसमयः स्तोकं
कालतः क्षेत्रतोऽपि च स्यात्कायस्थितिरेषैव सूक्ष्मत्वेऽपि तथोक्ततः ९० एकेंद्रियत्वतिर्यक्त्वासंज्ञित्वे
ष्वप्यसंगतः वनस्पतित्वे क्लीबत्वे कायस्थितिमथब्रुवे ९१ आवल्यसंख्यभागस्य यावंतः समयाः खलु
स्युः पुद्गलपरावर्त्ताः तावंतः कायसंस्थितिः ९२ सर्वेषामियमुत्कृष्टा कायस्थितिरुदाहृता जघन्या
भवदंत मर्हूर्त्तमविशेषतः ९३ इतिकायस्थितिः ९ तैजसंकार्मणं चौदारिकं चेति वपुस्त्रयं एषा
दिसूक्ष्मजीवानां प्रज्ञप्तं परमेष्ठिभिः ९४ निगोदानां त्वनंतानामेकमौदारिकं वपुः सर्वसाधारणं हृद्य
प्येकत्वेकमीरिते ९५ इति देहाः ९ एकेंद्रियाणां संस्थानं सर्वेषां हुंडमीरितं तच्चाप्यपविशेषस्तु स्थ
ष्ठाहपजगत्त्रये: ९६ मसूरचंद्रसंस्थाना सूक्ष्मा क्षोणी द्विधापि हि सूक्ष्माः स्तिबुकसंस्थाना आपः प
यहरैः स्मृताः ९७ सूचीकलापसंस्थानं तेजो वायुर्ध्वजाकृतिः सूक्ष्मोनिगोदोऽनियतसंस्थानः परिकी
र्त्तितः ९८ इति जीवाभिगमाभिप्रायः संग्रहणीवृत्तौ च निगोदौदारिकदेहं स्तिबुकाकारमुक्तमिति
ज्ञेयं इति संस्थानं १० अंगुलासंख्यांशमानं सूक्ष्मैकेंद्रियादिहिनां सामान्यतः शरीरं स्यात् द्विशपत

स्तुवक्ष्यते ९९ इति देहमानं २ कषायानां वेदनाया मृत्योश्चेति जिनैस्त्रयः निरूपिताः समुद्घाताः
सूक्ष्मैकाक्षशरीरिणां १०० इति समुद्घाताः १२ एकेंद्रियेषु सर्वेषु विकलेंद्रियकेषु च संख्येयायुर्गर्भ
जेषु तिर्यक्पंचेंद्रियेष्वपि १ तादृशेष्वेव मर्त्येषु तेषु संमूर्छिमेषु च एते विपद्योत्पद्यंते सूक्ष्मा दशविधा अ
पि २ तेजो ऽनिलोद्भवं वर्जं नोत्पद्यंते स्वभावतः मनुष्येष्विति गच्छंति तत्सर्वौकेषु तान्विना ३ इति गतिः
१२ उत्पद्यंते च सर्वौकाः सूक्ष्मैकाक्षेषु ते ऽखिलाः स्वस्वकर्मानुभावेन गरिष्टनवशीकृताः ४ नारका
निर्जरास्तिर्यग्नराश्चासंख्यजीविनः नैषां सूक्ष्मेषु गमनं ० न चाप्यागमनं ततः ५ गतिष्वेवं चतसृषु
संक्षेपात्तु विवक्षिताः द्विगतयो द्व्यागतयो भवंति सूक्ष्मदेहिनः ६ तेजो ऽनिलोद्भवा नृत्वे नोत्पद्यंते स्वभा
वतः ततस्त एकगतयः प्रोक्ता द्व्यागतयो ऽपि च ७ सूक्ष्मेषु पृथ्वीसलिल तेजो ऽनिलेषु जंतवः उत्पद्यंते
च्यवंते च असंख्या निरंतरं ८ वनस्पतौ त्वनंतानामुत्पत्तिविलयौ सदा स्वस्थानतः परस्माच्च त्वसंख्या
नामागमो ऽमी ९ एकस्यापि निगोदस्य संख्यांशानंतजीवकः जायंते म्रियंते चापि किं पुनः सर्वमी
लीने १० तथाहि विवक्षितनिगोदस्य विवक्षितक्षणे यथा असंख्येयतमो भाग एक उद्वर्त्तते ध्रुवं ६१
११ उत्पद्यते ऽन्यस्तथैव द्वितीयसमये ऽपि हि एक उद्वर्त्तते ऽसंख्य भाग उत्पद्यते ऽपरः १२ उद्वर्त्तनोप
पातौ विरवेवं स्यातां प्रतिक्षणं यथैकस्य निगोदस्य संख्यभागस्य सर्वदा १३ तथैवान्यनिगोदाना
मपि त्रैलोक्यवर्त्तिनां उद्वर्त्तनोपपातौ स्तो ऽसंख्यांशस्य पृथक्पृथक् १४ उद्वर्त्तनोपपाताभ्यां न

वश्यामित्यनुक्षणं परावर्त्तंते निगोदा अंतर्मुहूर्त्तमात्रतः १५ जायमानैर्म्रियमाणैरंतर्मुहूर्त्तजीवि
भिः निगोदिभिर्नवनवैः स्युः शून्यास्तु मनागपि न ते १६ तथोक्तं गोलासंखभागो वट्टइ उव्वट्टणोववाए
१३४ मिएगनिगोए निच्चं एवं सेसेसु वि समए अंतोमुहुत्तमित्ता विइ निगोआ एअं विनिद्दिट्ठा पल्लट्टंति नि
गोआ तम्हा अंतोमुहुत्तेणं १८ एषामुत्पत्तिमरण विरहस्तु न विद्यते यज्जायंते म्रियंते वा ऽसंख्यानंतमनि
रंतरं १९ इत्यागति २४ अनंतराप्तिः समये सिद्धिर्वदितबुधैः ज्ञेयैषां प्राच्यशास्त्रेषु विभागेनाविवक्ष
णात् ३० इति द्वारद्वयं २६ कृष्णा नीला च कापोती लेश्यात्रयमिदं भवेत् सर्वेषां सूक्ष्मजीवानामित्युक्तं
सूक्ष्मदर्शिभिः ३१ इति लेश्याः २७ निर्व्याघातं प्रतीत्यैषामाहारः षड्दिगुद्भवः भवेद्व्याघातमाश्रित्य त्रि
चतुष्पंचदिगुद्भवः ३२ इत्याहारदिक् २८ न संहननमेतेषां संभवत्यस्थ्यभावतः मतांतरेण चैतेषां स
वार्त्तमित्युदाहृतं ३३ इति संहननानि २९ सर्वे कषायाः संज्ञास्तु स्युश्चतस्रो ऽथवा दश इंद्रियं चैकमा
स्यात् मतेषां स्पर्शनेंद्रियं ३४ इति द्वारत्रयं ३२ भूतभाविभवद्भाव स्वभावालोचनात्मिका संज्ञा
नैकेंद्रियाणामस्या स्तदेते ऽसंज्ञिनः स्मृताः ३५ इति संज्ञिता ३३ अमी जिनेश्वरैः क्लीव वेदा एव
प्रकीर्त्तिताः वेदस्त्वव्यक्तरूपः स्यादेषामंशात्कषायवत् ३६ इति वेदः ३४ संक्लिष्टपरिणामत्वा
त्सर्वैकेंद्रियदेहिनां मिथ्यादृष्टय एवामी निर्दिष्टाः परमेष्ठिभिः ३७ इति दृष्टिः ३५ मत्यज्ञानश्रुता
ज्ञाने सूक्ष्मैकेंद्रियदेहिनां तत्राप्यत्यंतमस्पष्टे शेषजीवव्यपेक्षया ३८ इति ज्ञाने ३६ चक्षुर्दर्श

नेषेषां मनश्चक्षुर्दर्शने न भवेत उपयोगास्त्रयो ज्ञानद्वयमेकं च दर्शनं २९ निराकारोपयोगाः स्युरचक्षु
र्दर्शनाश्रयात् द्वे ज्ञाने तु साकारा उपयोगाः सूक्ष्मदेहिनः ३० इति द्वारद्वयं २८ आहारकाः स
दाप्येते स्युर्विग्रहगतिं विना तस्यां त्वनाहारकाः अप्येते त्रिचतुरान् क्षणान् ३१ एषामुत्पन्नमात्राणा
मोजआहार ईरितः लोमाहारस्ततो द्विधा अनाभोगज एव च ३२ सचित्तः स्यादचित्तः स्यान्मिश्रया
त्मापि कर्हिचित् आहारे वा तसं नास्ति सदाहारार्थिनो ह्यमी ३३ तथोक्तं प्रज्ञापनायां पुढवी
काइयाणं भंते केवइकालस्स आहारट्ठे समुप्पज्जइ गोयमा अणुसमयं अविरहिए एवं जाव वण
स्सइकाइयाण इति इत्याहारकत्वं ३४ आद्यमेव गुणस्थानमेकं सूक्ष्मशरीरिणां अनाभोगिक
मिथ्यात्ववतामेषां निरूपितं ३४ इति गुणाः ३० दशानामपि सूक्ष्माणां त्रयो योगाः प्रकीर्तिताः
औदारिकस्तन्मिश्रश्च कार्मणश्चापि विग्रहे ३५ इति योगाः ३१ असंख्येयलोकमाननभः
खंडप्रदेशकैः तुल्याः सूक्ष्माग्निपृथ्व्यंबुमरुतः किंतु तत्र च ३६ लोकाकाशमिताः खंडा असंख्ये
याः अपि क्रमात् अग्न्यादिषूत्तरेषु तस्माद्रितमा मताः ३७ पर्याप्तापर्याप्त सूक्ष्मबादरानं
तकायिकाः चत्वारोऽपि स्युरनंत लोकाकाशांशसंमिताः ३८ अयं भावः लोकाकाशप्रदेशेषु ६२
निगोदसत्कजंतुषु प्रत्येकं स्थाप्यमानेषु पर्यंते स्यावनंतशः ३९ तत्रापि बादरसाधारणेभ्यः
पर्याप्तेभ्योऽनंतविदि अपर्याप्ता बादरास्तु असंख्येयगुणाधिकाः ४० बादरापर्याप्तकेभ्यः स

॥ असंख्यघ्नाः सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्यगुणास्ततः ४

स्युः पर्याप्तका इमे असंख्यघ्नाः सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्यगुणास्ततः ४१ इति मानं ३२ सूक्ष्मास्तेजस्का
यिकाः स्युः सर्वस्तोकास्ततः क्रमात् सूक्ष्माः क्ष्मांबुमरुतो विशेषाभ्यधिकाः स्मृताः ४२ असंख्येयलोक
मान नभः खंडप्रदेशकैः तुल्याः सर्वेऽप्यमी किंतु यथोत्तराधिकाधिकाः ४३ असंख्येयगुणाः सूक्ष्मवा
युभ्यः स्युर्निगोदकाः असंख्येयप्रमाणत्वाद्देतेषां प्रतिगोलकं ४४ तेभ्योऽनंतगुणाः सूक्ष्माः स्युर्वनस्प
तिकायिकाः तेभ्यः सामान्यतः सूक्ष्मा विशेषाभ्यधिकाः स्मृताः ४५ स्वस्वजातिष्वपर्याप्तकेभ्यः सं
ख्यगुणा मताः पर्याप्तकाय देहेन्या पेक्षयाभ्यधिकजीविनः ४६ आचारांगवृत्तौ तु सूक्ष्मा अपि पर्याप्त
कापर्याप्तकभेदेन द्विधा एव किंत्वपर्याप्तकनिश्रया पर्याप्तकाः समुत्पद्यंते यत्रैकोऽपर्याप्तकस्तत्र नि
यमादसंख्येयाः पर्याप्ताः स्युरित्युक्तमिति ज्ञेयं अत एवैकेंद्रियाः स्युः सामान्यतो विवक्षिताः पर्याप्ता ए
व भूयांसो जीवाश्रयणाद्यतस्तथा ४८ इति लघ्वल्पबहुता ३३ दिशामपेक्षयाल्पबहुत्वं तेषां न संभ
वेत् अमी प्रायः सर्वलोकापन्नाः सर्वत्र यत्समाः ४९ तथोक्तं प्रज्ञापनावृत्तौ इदं चाल्पबहुत्वं बा
दरानधिकृत्य द्रष्टव्यं न सूक्ष्मान् सूक्ष्माणां सर्वलोकापन्नानां प्रायः सर्वत्र समत्वात् इति दिग
पेक्षयाल्पबहुता ३४ उद्धृतः सूक्ष्मजीवानामंतरं यदि विद्यते अंतर्मुहूर्तं सूक्ष्मत्वे जघन्यं कथि
तं जिनैः ५० यदुत्पद्य बादरेषु सूक्ष्मः सन्नुत्पद्य सूक्ष्मतां स्थित्वा तत्रांतर्मुहूर्तं पुनः सूक्ष्मत्वमाप्नुया
त् ५१ उत्कर्षतः कालचक्राण्यसंख्यातानि तानि च निष्पाद्यान्यंगुलासंख्यभागस्थ खांशमितैः क्षणैः ५२

अयं भावः एकस्मिन्नंगुलासंख्यभागे येऽभ्रप्रदेशकाः यावंति कालचक्राणि हृतैस्तैः स्युः प्रतिक्षणं
५३ उत्कर्षतो बादरत्वे तावती वर्णिता स्थितिः तां समाप्य पुनः सोऽन्य शरीरायुक्रमं दोंतरं ५४ सू-
क्ष्मस्योत्कृष्टमस्ता मित्थंपत्तिक्रमंतरं लघुस्यादंतर्मुहूर्त्तमनंतानामितरेषु ५५ तत्र सूक्ष्म-
क्ष्मादिजंतोः सूक्ष्मस्थूलवनस्पतौ गत्वा स्थित्वानंतकालं सूक्ष्मक्ष्मादित्वमीयुषः ५६ वनस्पतेश्च
सूक्ष्मस्यांतरमुत्कर्षतोऽनेहः कालचक्राण्यसंख्येयलोकमानानि पूर्ववत् ५७ तत्र सूक्ष्मक्ष्मा-
दितया त्यद्यसूक्ष्मवनस्पतेः स्थित्वोक्तकालं पुनरपु त्यक्त्वा स्ववनस्पतौ ५८ न संभवति चैतेषा-
मनंतकालमंतरं विना वनस्पतीनन्यत्रानंतस्थित्यभावतः ५९ जघन्यमंतरं त्वेषामंतर्मुहूर्त-
मीरितं क्ष्मादिष्वंतर्मुहूर्त्तं तत्र स्थित्वोत्पन्नो भवेदिह ६० इत्यंतरं ३५ प्रायो भवसंवेधो महात्-
बहुता त्वनेकजीवानां वक्ष्यते इत्थमयं वक्ष्ये जीवप्रकरणांते ६१ वर्णिताः किमपि सूक्ष्मदे-
हिनः सूक्ष्मदर्शिवचनानुसारतः युक्तभेदकथितं विशेषतः लक्ष्यश्रुतगिरावसीयतां ६२ वि-
श्वाश्चर्यकीर्त्तिकीर्त्तिविजयः श्रीवाचकेंद्रांतिषद्राज श्रीतनयोऽतनिष्ट विनयः श्रीतेजपालात्म-
जः काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे सर्गो निर्गलितार्थसार्थसुभगः पूर्णश्चतुर्थः ६३
सुखं १६३ इति लोकप्रकाशे चतुर्थः सर्गः समाप्तः ग्रंथाग्रं २८४ अक्षर १६ पं लिपं स्वतो विज-
यन ९८५॥ ॥वर्ण्यंति यत्र सप्तानां बादरैकेंद्रियांगिनः तेवपोटापविम्बु तेजोनिलास्त

थाक्षुमाः १ प्रत्येकाः साधारणाश्च षडप्येते द्विधा मताः पर्याप्ता अपर्याप्तभेदाद् द्वेधा दश बादराः २
बादराख्यनामकर्मोदयाद्ये स्थूलतां गताः चर्मचक्षुर्ग्राह्यमाना बादरास्ते प्रकीर्त्तिताः २ तत्रच अ-
पर्याप्तास्त्वविस्पष्टवर्णाद्या अल्पजीवनात् पर्याप्तानां च वर्णादिभेदैर्भेदाः सहस्रशः ३ बादरापृ-
थिवी द्वेधा मृदुः खरा अपरा भेदाः सप्त मृदोस्तत्र वर्णभेदविशेषजाः ४ कृष्णा नीलारुणा पी-
ता शुक्लेति पंच मृद्भिदः षष्ठी देशविशेषोत्था मृत्स्ना पांडुरिति श्रुता ५ नद्यादिपूरापगमे देशेत्र २
तिपिच्छिले मृदुश्लक्ष्णपंकरूपा सप्तमी पनकीति सा ६ इत्यर्थतः प्रज्ञापनावृत्तौ उत्तराध्ययनवृत्तौ
तु पांडुरिति पांडुः पांडुराईषत्कृष्णवतीत्यर्थः इति वर्णभेदेन षड्विधत्वमुक्तं इह च पांडुरग्रहणेन कृष्णा-
दिभेदानामपि स्वस्थाने भेदांतरसंभवसूचकं पनकोऽत्यंतसूक्ष्मरजोरूपः स एव मृत्तिका पनकमृत्तिका
पनकश्च नभसि विवर्त्तमानः स्यल्लोके पृथ्वीत्वेन रूढत्वाद्भेदेनोपादानमित्याद्युक्तं चत्वारिंशत्खरायाः २
श्च भेदाः प्रज्ञापिताः श्रुतेः अष्टादश मणिभेदास्तथा द्वाविंशतिः परे ७ गोमेद्यकांकस्फटिकलोहि-
ताख्या हरिन्मणिः षष्ठो मसारगल्लः स्याद् सप्तमो भुजमोचकः ८ इंद्रनीलश्चंदनश्च गैरिको हंसगर्भकः सौगंधिक
श्च पुलकः सतश्चंद्रप्रभाभिधः ९ वैडूर्यं जलकांतश्च रुचकांकोपजा इति खरक्ष्माया एव भेदा तन्मध्ये द्वा-
विंशतिस्त्विव १० भूर्नदीतटभित्त्यादेः १ शर्करा पलकर्कराः २ सिकताः सूक्ष्मकणिकाः ३ उपलाः
ग्रावाश्मकाः ४ शिलाः सदाः ५ क्षारभूरूपा ६ लवणं समुद्रजं ७ सुवर्णं ८ रूप्यं ९ ताम्रं १० त्रपु ११

त्रपु १२ सीसकं १२ धातवः १३ वज्रं १४ हरितालश्च १५ हिंगुलश्च १६ मनःशिला १७ प्रवालं १८ पा
रदश्चापि १९ सौवीराभिधमंजनं २० १३ पटलंपुनरभ्राणां २१ तथाताभ्रवालुकाः २२ अन्येप्येवंवि
धाश्चाद्या ज्ञेयाआप्तिवाक्यतः १४ इत्यर्थतः प्रज्ञापनावृत्तौ इतिपृथ्वीकायभेदाः जलभेदाजलंशुद्धं शी
तमुष्णमथावतः क्षारमीषदतिक्षारमम्लमीषत्तथाधिकं १५ हिमावश्यायकरका धूमरीक्ष्मांतरिक्षजं
हमामुद्भिद्तृणाग्रसंज्ञं नाम्नादरतनूदकं १६ घृतेक्षुवारुणीदुग्धोदकंतत्ररसांकितं घनोदध्यादयश्चा
प्येवेतयेनोपिताहृशाः १७ इत्यप्कायभेदाः शुद्धाग्निरत्राभिज्वाला स्फुलिंगांगारविद्युतः अलाता
ल्कामर्मुराख्या निर्घातकणकाभिधाः १८ काष्ठसंघर्षसंभूतः सूर्यकांतादिसंभवाः वह्निभेदाअमी
चाद्या येषामन्येपितथाविधाः १९ इत्यग्निभेदाः प्राच्योदीच्यप्रतीचीन दाक्षिणात्याविदिग्भवाः ऊर्ध्वाध
संभवावाता उद्भ्रामोत्कलिकानिलाः १९ गुंजाझंझाख्यसंवर्त्ता वातोमंडलिकाभिधः घनवात
स्तनुवात स्तत्रोद्भ्रामोऽनवस्थितः २० लहर्यइवपाथोधे वातस्योत्कलिकास्तुयाः रेणुकासुस्फु
टयोगस्त स्यानुकूलिकानिलः २१ गुंजनसशब्दंयोवाति सगुंजावातउच्यते झंझानिलोवृष्टि
युक्तः स्याद्वायोत्यंतनिष्ठुरः २२ आवर्तकस्तृणादीनां वायुःसंवर्त्तकाभिधः मंडलाकृतिरा ६४
मूलो मंडलीवातउच्यते २३ घनोघनपरीणामो धराद्याधारईरितः विरलःपरिणामेन
तनुवातस्ततोप्यधः २४ मंदंमंदंवयोवाति शीतःस्पर्शसुखावहः सउच्यतेशुद्धवात इत्या

द्याःस्युर्भूरिभिदः २५ इतिवायुकायभेदाः क्रमप्राप्तानिरूप्यंते भेदाश्चथवानस्पतेः साधारणस्यप्रत्येक
वपुषश्चयथाक्रमं २६ स्थावराणांसात्मकत्वमनंगीकुर्वतःप्रति आदौवनस्पतिद्वारा स्पष्टंतदुपप 7
द्यते २७ वृक्षादीनांसात्मकत्वे युक्तिर्युक्तोपियुक्तयः वनस्पतेःसात्मकत्वे गम्याःस्वजलदृष्टाअपि २
८ हिमात्रेणाचतोगर्वदर्पणेव्यक्तिपूर्वकं ततस्तदनुसारेण ज्ञेयान्येष्वपिचेतना २९ मूलेसिक्तेषुवृ
क्षेषु फलादिषुरसःस्फुटः सचोद्धामसमंतरेण कथमूर्ध्वंप्रसर्पति ३० रसप्रसर्पणंस्पष्टं सत्यूर्ध्वाम्ल
स्मादिषु तद्भावेतदभावो दृष्टश्चमृतकादिषु ३१ अन्वयव्यतिरेकाभ्यां ततोरसप्रसर्पणं उच्छ्वा
समाक्षिपतियत्र व्याप्यंनव्यापकंविना ३२ उच्छ्वासश्चात्मनोधर्मो निर्विवादमिदंखलु धर्मश्चधर्मिणि
भूते स्याविनाभावतःस्फुटं ३३ किंच दृश्यतेदोहदोत्पत्ति द्रुणामपिनृणामिव यत्नसाध्यफलंत्येते
ऽपिचपूर्यंतिवान्यथा ३४ दोहदश्चात्मनोधर्मः कथंनात्मानमाक्षिपेत् इच्छारूपोदोहदोहिनेच्छा
वंतंविनाभवेत् ३५ पंक्त्यानियतसंकोच विकाशाश्चप्रसुखाश्चपि पंक्तिनंकथमात्मानं नज्ञापयंति
युक्तिभिः ३६ यथातारतम्यमेवं द्रुमेष्वपिनरेष्विव केप्यरंडादिवन्नीचाः केप्याम्रादिवदुत्तमाः ३
७ उत्कटाःकंटकैःकेपि केचिदत्यंतकोमलाः कुटिलाःकेपिसरलाः कुब्जादीर्घाश्चकेचन ३८ द्रु
द्रावर्णगंधरसस्पर्शाः केचिच्चतान्यथा सविषानिर्विषाःकेपि सफलानिष्फलाःपरे ३९ जाताः
केचिदवकर स्थानादौचकेचन केचिच्चिरायुषःशाखाद्यैः केचिच्छिप्रमृत्यवः ४० विनाकर्माणि

नानात्व मिदं युक्तिसंगतं कथं विना कारणनानात्वं कार्यतद्भिन्नं संभवेत् ४१ कर्माणि च कार्यतया सं
न्नं कर्त्तारमेव हि आक्षिपंत्यविनाभूताः कुलालं कलशादिव ४२ वनस्पतेः सात्मकत्वं स्फुटमेव प्र
तीयते जन्मादिधर्मोपितत्वा मनुष्यादिशरीरवत् ४३ अनुमानं पुरस्कृत्य साधयत्यागमोपि वन
स्पतेः सचैतन्यमाचारांगे यथोदितं ४४ इमं पि जाइधम्मयं एयंपि जाइधम्मयं इमं पि वुड्ढिधम्मयं
एयंपि वुड्ढिधम्मयं इमं पि चित्तमंतयं एयंपि चित्तमंतयं इमं पि छिन्नं मिलाइ एयंपि छिन्नं मिलाइ
इमं पि आहारगं एयंपि आहारगं इमं पि अणिच्चयं एयंपि अणिच्चयं इमं पि असासयं एयंपि अ
सासयं इमं पि चओवचइयं एयंपि चओवचइयं इमं पि विपरिणामधम्मयं एयंपि विपरिणामधम्म
यमित्यादि अत्रैकं इदं शब्दवाच्यं मनुष्यशरीरं द्वितीयं चैतच्छब्दवाच्यं वनस्पतिशरीरमित्यनयोर्दृ
ष्टांतदार्ष्टांतिकयोजना वनस्पतेः सचैतन्यमेवं सिद्धमागमात् ततोऽस्य योनिजातत्वमपि सिद्धं
तदुच्यते ४५ तथाहि बीजस्य द्विविधावस्था योन्यवस्था तथापरा तन्मध्ये योन्यवस्थायां सा चैवं परि
ज्ञायते ४६ अंकुरोत्पत्तिक्षणेऽर्वाक् अंकुरनाम्याद्युक्तितः अत्यक्तयोन्यवस्थं च तद्बीजं योनिभूतकं ४७
तत्त्व अंकुरोत्पत्तिनिश्चयेन ध्रुवाज्ञातुं न शक्यते ततोऽनतिशायी बीजं सचेतनमुतेतरत् ४८ योनि
भूतं व्यवहारे यावद्ध्वस्तयोनिकं ध्वस्तयोनित्वजीवत्वा दग्धयोनिभूतमेव हि ४९ यन्नष्टेपि सजी
वत्वे योनित्वं नाशवित् न भवेत् परिनष्टे च योनित्वे सजीवत्वं न संभवेत् ५० एवं च उत्पत्तिस्थानकं

MEMORIAL

जंतोर्यदविध्वस्तशक्तिकं सा योनिस्तत्र शक्तिस्तु जंतूत्पादनयोग्यता ५१ तथोक्तं प्रज्ञापनावृत्तौ अथ
योनिरिति किमभिधीयते उच्यते जंतोरुत्पत्तिस्थानमविध्वस्तशक्तिकं तत्रस्थजीवपरिणमनशक्तिसंप
न्नमिति भावः अतएव श्रुतेपि यवा १ यवयवाश्चापि २ गोधूमं ३ व्रीहिश्च शालयः ५ धान्यानां श्रीजिने ३
शा मुक्ता योनिस्त्रिवार्षिकी ५२ कलाद १ मापाच पल ३ तिल ४ मुग ५ मसूरकाः ६ कुलत्थ ७ तुवरी
८ वृत्तचणका ९ वल्लका १० स्तथाप्युक्ता योनिरेतेषां श्रीजिनैः पंचवार्षिकी ५३ यद्वृत्ती लट्टातसी
शणकं गुकारट्टपककोद्रवाः बीजानि मूलकानां सर्षपावरट्टशालकाः ज्ञ्रयोनिरेतेषां सा सम
सप्तवार्षिकी ५४ षद्वृत्ती इयमत्र भावना कोष्टकादिषु निक्षिप्ते तेषां पिधानशालिनां लिप्तानां मु
द्रितानां चोक्तैव यायोनिसंस्थितिः ५५ तदनुध्वंसते योनि रंकुरोत्पत्तिकारणं न वेहीनमबीजं ते
नास्मं अंकुरितं भवेत् ५६ अंतर्मुहूर्त्तं सर्वेषां सर्षा योनिरूपन्यतः तत्केषांचिद्विचित्रत्वं जायते तमु
हूर्त्ततः ५७ परंतत्सर्वविज्ञेयं व्यवहारपथेन तु व्यवहारानुपूर्व्वोक्तेः कालमानेरचित्तता ५८ इ
दमर्थतः पंचमांगवचसारोद्धारे च ततश्च बीजे च योनिभूतं व्युत्क्रामति सदैव जंतुरपरो वा मूलस्य
श्च कर्त्ता स एव तत्प्रथमपत्रस्य ५९ आर्या इयमत्र भावना बीजस्य निर्वर्तकेन जीवेन स्वायुषः
क्षयात् यद्बीजं स्यात्परित्यक्तमथ बीजस्यतस्य च ६० अंबुकालक्ष्मादिरूपसामग्री संभवेस
ति स एव जीवस्तद्बीजानामौ बद्धाहशाकमेकः ६१ उत्पद्यते तत्र बीजे न्यो वा पृथ्वीकायिकादिकः नि

वहमूलादिनामगोत्रकर्मविज्ञायते ६२ सएवनिर्वर्त्तयति मूलंपत्रंतथादिमं मूलप्रथमपत्रेव त
तएवैककर्तृके ६३ यदागमः जोवियमूलेजीवो सोवियपत्तेपढमयाएत्ति अत्राहपरः नत्वेवमा
दिमदले मूलजीवकृतेसति उत्कृष्टकिशलेनंत कायिकत्वंविरुध्यते ६४ यदागमः सव्वोविकि
सलोखलु उग्गममाणो अणंतओभणिओत्ति अत्रोच्यते बीजमूलतयात्यद्य बीजजीवोथवापरः
करोत्युत्सूनतावस्थां ततोऽनंतरभाविनीं ६५ ध्रुवंकिशलयावस्थां सृजेत्यनंतजंतवः ततश्चते
षुजीवेषु विनष्टेषुस्थितिक्षयात् ६६ सएवमूलजीवस्तां तनुमनंतदेहिनां समापाद्यस्वांगतया
तावद्वर्धयतेकिल ६७ यावत्प्रथमपत्रंस्या त्ततश्चनविरुध्यते किशलेनंतकायित्व मेककर्तृ
कतापिच ६८ चतुर्भिःकलापकं अन्येत्वाचक्षते इहबीजसमुत्सूनावस्थैवप्रतिपाद्यते प्रथ
मपत्रशब्देनतस्याः प्रथमसमुद्भवात् ६९ ततश्च मूलंबीजसमुत्सूना वस्थाचेत्येककर्तृके अने
नचैवंनियमो लभ्यतेसूत्रसूचितः ७० एकजीवकृतेएव मूलेवास्तुनतादृशः नावश्यंमूलजी
वोऽहं शेषंकिशलयादिकं ७१ ततोऽत्रानयमध्यक्षिरूहं जोवियमूलेजीवो सोवियपत्तेपढम
याएइति सव्वोविकिसलओखलु उग्गममाणोअणंतओभणिओ इतिच एतदर्थतः प्रज्ञापनावृ ६६
त्तौ आचारांगवृत्तावपितथैव यदुक्तं यश्चमूलतयाजीवाः परिणमते सएवप्रथमपत्रतया
पीति एकजीवकर्तृके मूलप्रथमपत्रेइति यावत् प्रथमपत्रकंचयासोबीजस्यसमुत्सूनावस्था

समुत्सूनकालापेक्षयैवोच्यते इति नियमप्रदर्शनमेतत् शेषंतुकिशलयादिसकलंनमूलजीवपरिणामाविर्भावित
मेवेत्येवगंतव्यं उत्कृष्टप्रथमोङ्कुरः सर्वसाधारणोभवेत् वर्धमानोयथायोगं स्यात्प्रत्येकोथवापरः ७२ तत्रसा
धारणलक्षणं सामान्यतएवं शरीरोच्छ्वासनिःश्वासाहाराः साधारणाःखलु येषामनंतजीवानां तेस्युःसाधारणां
गिनः ७३ विशेषतस्तुलक्षणंचैवं मूलादिदशकस्यहि यस्यभंगःसमोभवेत् अनंतजीवंतद्ज्ञेयं मूलादिद
शकेखलु ७४ वनस्पतिसप्ततौसमभंगलक्षणमेवमुक्तं खंडिआईचुन्ननिष्फइयाइ वत्तीइजारिसोभंगो सव्वत्थ
समसरूवो केआरतरीइकुत्तोवा ७५ इच्छपुणविसेसोयं समभंगाइत्तिजेसयाकालं तेच्चियअणंतकाया नउणो
जेकोमलत्तेण ७६ मूलादिदशकंत्वेवं मूले१कंदे२खंधे३तयाय४साले५पवाल६पत्तेय७पुप्फे८फलए९बीएविय
१० पत्तेयंजीवठाणाइं ७७ मूलादेर्यस्यभग्नस्य मध्येहीरोनदृश्यते अनंतजीवंतद्ज्ञेयं यदस्मादपितादृशं ७८ ही
रोनामविषमः छेदउद्दंतुरोवा यत्रस्कंधकंदमूल शाखासुखलुवीक्ष्यते त्वचोस्थूलतराकाष्ठात् सात्वचानंत
जीविका ८० येषांमूलकंदपत्र फलपुष्पत्वचांभवेत् चक्राकारःसमच्छेदो भंगोऽनंतात्मकंहितत् ८१ ग्रंथि
पर्वान्विकानंग स्थानंसामान्यतोथवा रजसाछुरितंयस्य नंतकायिकंहितत् ८२ यदागमः चक्कागंभज्जमाण
गंठीचुन्नघणोभवे पुढवीसरिसभेएण अणंतजीवंवियाणाहि ८३ सक्षीरंवापिनिःक्षीरं पत्रंगूढशिरंचय
त् अलक्ष्यमाणपत्रार्द्ध द्वयसंधिचयद्भवेत् ८४ अनंतजीवंतत्सर्वं ज्ञेयमित्यादिलक्षणैः बह्वश्रुतेप्युक्तं
यानि लक्षणान्यपराण्यपि ८५ अयोगोलोयथाध्मातो जातस्तप्ततपनीयसदृक् सर्वोप्यग्निपरिणतो निगोदोपित

धोगिभिः ८६ तत्रापि बादरानंतकायिकाः स्युरनेकधा मुलकश्रृंगबेराद्या प्रत्यक्षाजनचक्षुषां ८७ तथाहि स
वत्रकंदजाई सूरणकंदोय १ वज्रकंदोय २ अल्लहलिद्दाय ३ तहा अल्लं ४ तह अल्लकचूरो ५ ८८ सत्तावरी
६ विरालीउ ७ कुआरि ८ तह थोहरी ९ गलोई अ १० लसणं ११ वंसकरिल्ला १२ गज्जर १३ लूणउ १४ लोढो १५
८९ गिरिकन्नि १६ किसलपत्ता १७ खिरिंसुआ १८ थेग १९ अल्लमुच्छा य २० तह लूणरुक्खछल्ली २१ खिल्ल
हडो २२ अमयवल्ली य २३ ९० मुला २४ तह भूमिरुहा २५ विरुहा २६ तह ढक्कवत्थुलो अ तहा २७ पढं
को २९ कोमलंबिलिया ३० ९१ आलू ३१ तह पिंडालू ३२ हवंति एए अणंतनामेहिं अन्नमणंतं नेयं लक्खण
जुत्तीइ समयाउ ९२ अन्ये पि स्नुही प्रभृतयोऽनंतकायिका अवगंतव्या इत्यादि प्रज्ञापनोक्त वाक्य प्रबंध
तो ज्ञेया इति साधारणवनस्पतिभेदाः प्रत्येकलक्षणं चैवं यत्र मूलादिदशके प्रत्यंगं जंतवः पृथक् प्रत्ये
कनामकर्माद्या स्युः प्रत्येक मिहोच्यते ९३ तथा चाहुर्जीवविचारे एगसरीरे एगो जीवो जेसिं तु ते उ पत्तेया फ
लफुल्लछल्लिकट्ठा मूलापत्ताणि बीआणि ९४ किंच मूलादेर्यस्य भग्नस्य मध्ये हीरः प्रदृश्यते प्रत्येकजी
वं लक्ष्या तदन्यथा पिनाहशं ९५ यत्र मूलस्कंधकंद शाखासु दृश्यते स्फुटं त्वचा तनीयसी काष्ठात् सा त्वक्प्र
त्येकजीविका ९६ तस्य द्वादश भेदाः स्युः प्रत्येकस्य वनस्पतेः यथाप्रसिद्धि तान् कांश्चिद् दर्शयामि समासतः ९७ ६७
वृक्षा १ गुच्छा २ गुल्मा ३ लताश्च ४ वल्ल्यश्च ५ पर्वगाश्चैव ६ तृण ७ वलय ८ हरितकौ ९ औषधि १० जलरुह ११
कुहणा १२ श्च विज्ञेयाः ९८ आर्या वृक्षास्तत्र द्विभेदाः स्युः फलोद्बीजभेदतः एकबीजफलाः केचिद्

भूरिबीजफलाः परे ९९ अंकोल्लजंबूनिंबाम्राः प्रियालसालपीलवः मल्लकी शैलुवकुल भिल्लातक बिभीतकाः
: १०० हरीतकी पुत्रजीवाः करंजारिष्ट किंशुकाः अशोकनागपुन्नाग प्रमुखा एकबीजकाः १ कपित्थतिंदु
कप्लक्ष धवन्यग्रोध दाडिमाः कदंबकुटजालोभ्रः फणस श्चंदनार्जुनाः २ काकोडुंबरिकामातुलिंगास्तिल
कसंज्ञकः कपूपर्ण दधिपर्ण प्रमुखा बहुबीजकाः ३ प्रत्येकमेषां वृक्षाणां प्रत्येकासंख्यजीवकाः मूल
कंदस्कंधशाखा त्वक्प्रवालान्तदीरिताः ४ पुष्पाण्यनेकजीवानि वैकेकोऽगी दले दले प्रत्येकमेकजीवानि बी
जानि च फलानि च ५ एकः पूर्णतरुस्कंधव्यापी भवति चेतनः मूलादयो दशाप्यस्य भवंत्यवयवाः किल ६ तथो
क्तं सूत्रकृतांगवृत्तौ श्रुतस्कंधे २ अध्य० ३ आहारपरिज्ञाध्यापकस्यार्थः अथापरमेतदाख्यातं तद्दर्शय
ति इहास्मिन् जगत्येके न तु सर्वे तथा कर्मोदयवर्तिनो वृक्षयोनिकाः सत्त्वा भवंति तदवयवाश्रिताश्चापरे वन
स्पतिरूपा एव प्राणिनो भवंति तथाहि योऽसौ एको वनस्पतिजीवः सर्ववृक्षावयवव्यापी भवति तस्य चापरे तदव
यवेषु मूलकंदस्कंधत्वक्शाखाप्रवालपुष्पपत्रफलबीजभूतेषु दशसु स्थानेषु जीवाः समुत्पद्यंते ते च तत्रोत्पद्यमा
ना वृक्षयोनिका वृक्षेषु क्रमात्सोत्पद्यंते मूलंस्याद्भूमिसंबद्धं तत्र कंदः समाश्रितः तत्र स्कंधश्च तिमिश्रो बीजांता
: स्युर्युताः समं ७ अतः पृथ्वीगतरसमादरंति समेप्यमी यावत्फलानि पुष्पस्थं बीजानि फलसंगतं ८ आवणा
ह्निचतुर्मस्यां प्रावृड्वर्षासु भूरुहः सर्वतो बहुलाहारा अपां बाहुल्यतः स्मृताः ९ ततः शरदि हेमंते क्रमाद
ल्पाल्पभोजिनः यावद्वसंते त्वाहारा ग्रीष्मेऽत्यंतमिताशनाः १० यत्तु ग्रीष्मेऽपि द्रुमाः स्युर्दलपुष्पफलाद्भुताः तद्

स्मयोनिजीवानामुत्पादात्तत्रस्वयमा ११ इति भग० श० ७ उ० ३॥ ननु च मूलादयो दशाप्येवं यदि प्रत्येकदेहिनिः आ
तास्तनेके स्तत्त स्मिन्नेकमूलादिधीः कथं १२ अत्रोच्यते श्लेषणद्रव्यसंमिश्रैर्घटितानेकसर्षपैः भूरिसर्षपरूपा
प वर्त्तिरेकैव भासते १३ अत्रोच्यते यथा ते सर्षपाः सर्वे स्वस्वमाना पृथक् पृथक् वर्त्तेर्बुद्धिं सृजंतोपि स्थिताः स्वस्वा
वगाहनाः १४ तथा प्रत्येकजीवास्ते पृथक् स्वस्ववपुर्भृतः सृजंत्येकत्र मिलिता एकमूलादिवासनां १५ इष्टद्वेष
रागाभ्यां संचितं पूर्वजन्मनि हेतुरेकत्र संबंधे तत्कर्मश्लेषणोपमं १६ स्तैवं विधकर्मणो जीवास्ते सर्षपोपमाः
मूलादिवर्त्तिस्थानीय मिति दृष्टांतयोजना १७ तिलराष्कुलिकाप्येष मर्या तिलविमिश्रिता अनेकतिलजातापि यथैका
प्रतिभासते १८ इहापि दृष्टांतयोजना प्राग्वत् अथ गुच्छादयः वृंताकी बदरी नीली तुलसी करमर्द्दिकाः मुसरः कण
वीरश्च जात्याद्या गुल्मजातयः २० अशोकचंपकलता नागपद्मलता अपि अतिमुक्तक वासंती प्रमुखाः स्युर्लता
इमाः २१ एकैव शाखा यत्स्कंधे महत्यप्ये विनिर्गता नैवान्यास्तादृशाः सत्या लताख्यश्चंपकादिकः २२ कूष्मांडी त्रपु
षी तुंबी कालिंगी चिर्भटी तथा गोस्तनीकारवेल्लीच वल्ल्यः कर्कोटिकादिकाः २३ इक्षुर्वंशो वीरणानि इक्कडः श्चार
इत्यपि वेत्रो नद्वश्च काशश्च पर्वगा एवमादयः २४ इत्वदिर्भार्जुनैरंडाः कुरुविंदकरोहिषाः सुंकल्पाख्यश्च क्षीरवि
समित्याद्यास्तृणजातयः २५ पूगखर्जूरसरला नालिकेर्यश्च केतकाः तमालतालकंदल्य इत्याद्या वलयाभिधाः
२६ आर्यकं दमनकमरुवक मंडूकी सर्षपाभिधो शाकोप्यपि तंदुलीयवास्तुकमित्याद्या हरितकाः ज्ञेयाः २७ आ
र्या अथ धाः फलपाकांता स्युः स्युरोषधिजातयः चतुर्विंशति संख्यानि तानिधान्यतः किल २८ तथाहि धान्य

ऽ७ यवासा धाउनिर्गुंडी इत्याद्या गुल्मजातयः १९ मल्लिकाकुंदकोरिंट यूथिकानवमल्लिकाः

६८

इंद्रव्रीहिः जव१ गोधूम २ सालि ३ वीहि ४ सठि ५ कोद्रव ६ अणया ७ कंगू ८ रालय ९ तिल १० मुग्ग ११ मासा य १२
२९ अयसि १३ हरिमंथ १४ तिउडग १५ निप्फाव १६ सिलिंद १७ रायामासा य १८ उक्खू १९ मसूर २० तुवरी २१ कु
लत्थ २२ तह धन्नय २३ कलाया २४ ३० इति सर्वेतिजलमध्ये ये स्युर्जलरुहा इमे कदंबशैवलकशेरुकाः
पद्मसिंदोमिताः ३१ कुहणा अपि बोद्धव्या नामांतरतिदिताः स्फुटाः देशविशेषेषु वत्रुंगोपांगदर्शिताः ३२
तद्यथा से किं तं कुहणा कुहणा अणेगविहा पन्नत्ता तं आएकाए कुहणे कुणके दव्वहलिया सप्पाए स
ज्झाए सत्ता एवंमीणद्दिया कुरु एजेयावन्ने तहप्पगारा से त्तं कुहणा इत्यादि गुच्छादीनां च मूलाद्या अपि अ
संख्यजीवकाः सूत्रे हि वृक्षमूलादेर्वोक्तासंख्यजीवता ३३ तथोक्तं वनस्पतिसप्ततौ रुक्खाणमसंख
जिआ मूला कंदा तयाय खंधाय साला तहा पवाला पुढो पुढो हुंतिनायव्वा ३४ गुच्छाईणं पुणसंख जीव
यानद्दएईम्यायं रुक्खाणं चियजम संख जीवत्ताबोसु ए भणिनं ३५ अत्रायं विशेषः तालश्च नालिके
री च सरलश्च वनस्पतिः एकजीवस्कंध एषां पत्रपुष्पादि सर्ववत् ३६ तथा पंचमांगे निर्दिष्टत्वा प्रज्ञागणधारि
नि: अनंतासंख्यसंख्यात जीवकास्ते क्रमादिमे ३७ तत्राद्याः श्रृंगबेराद्याः कपित्थाम्रादिकाः परे संख्यातजीव
कायेव तयाभावभयेनत्ते ३८ तथेदं तालतमालेतक्कलि तेतलिसालेयसालकल्लाणे सरलेजावइकेयइ कंद
लितह चम्मरुक्खे य ३९ भुअरुक्ख हिंगुरुक्खे लवंगरुक्खे य होइ बोधव्वे पूयफलीखज्जूरी बोधव्वा नालिएरी
य ४० तथा प्रज्ञापनावृत्तावपि तालसरलनालिकेरी प्रभृतीनां पत्रस्थलं तेनाम्नेषामपि यथागममेकजीवा

श्रिष्टितत्वेस्कंधस्यप्रतिपत्तव्यमिति   श्रृंगाटकस्यगुच्छःस्यादनेकजीवकः किल पत्राण्येकैकजीवानि द्वौद्वौजीवौ
फलंप्रति ४१ पुष्पाणांत्वयं विशेषः जलस्थलोद्भूततया द्विधासुमनसः स्मृताः नालबद्धावृंतबद्धाः प्रत्येकं द्विवि
धास्तुताः ४२ याः काश्चिन्नालिकाबद्धास्ताः स्युः संख्येयजीवकाः अनंतजीवकास्तेयाः स्नुहीप्रभृतिजाः पुनः ४
३ किंचपद्मोत्पलनलिनानां सौगंधिकस्यगकोकनदकानां अरविंदानांचतथा शतपत्रसहस्रपत्राणां ४४
आर्या वृंतंबाह्यदलानिचसकेसराणिस्युरेकजीवस्य पृथगेकैककजीवान्यंतर्दलकेसराणिबीजानि ४५ गी
तः पर्वगाणांतृणानांच अयंविशेषः इक्षुडीक्कनलादीनां सर्ववंशानिद्वांतथा नवंसैकस्यजीवस्य प्रवाक्किपरि
मोटकाः ४६ तत्राक्षिप्रोच्यतेग्रंथिः प्रतीतंपर्वमुचेतः चक्राकारंपर्वपरिवेष्टनंपरिमोटकः ४७ पत्राणिप्रत्ये
कमेषामेकजीवाश्रितानिवै पुष्पाण्यनेकजीवानि प्रोक्तानिपरमर्षिभिः ४८ फलेषुचैषामयंविशेषः पुष्पफ
लंकालिंगं तुंबंचिर्भटमथत्रपुषसंज्ञं घोषातकंपटोलं तिंदुकंचैवफलंइदं ४९ आर्याएतेषांच वृंतगर्भकटाहा
नामेकोजीवःसमर्थकः पृथग्जीवानिपत्राणि बीजानिकेसराण्यपि ५० एतच्चसर्वमंगवृत्तेः क्वचित्साधारणश्चाय
: प्रज्ञापनागतमेव श्रीहेमचंद्रसूरिभिश्चाभिधानचिंतामणावित्युक्तं करंटाद्याअग्रबीजा १ मूलजास्तूत्पलादयः
: २ पर्वयोनयइक्ष्वाद्याः ३ स्कंधजाःसल्लकीमुखाः ५१ शाल्यादयोबीजरुहाः ५ संमूर्छजास्तृणादयः ६ स्युर्वन   ६८
स्पतिकायस्य षडेतामूलजातयः ५२ इदमर्थतः प्रथमांगेपि दशवैकालिकेपि तथाजीवाभिगमेतु चतस्रोमुख्य
वल्ल्यःस्युःस्तावच्छताश्चतद्विदः ख्यातामुख्यलताश्रेष्ठौ तावच्छताश्चतद्विदः ५३ नामग्रहंतुतानोक्ताः शास्त्रैरपि

पंडितैः ततोनतत्रदोषोनस्तत्पदव्यनुसारिणां ५४ त्रयोहरितकायाःस्युर्जलस्थलोभयोद्भवाः भेदाःशतानितावं
ति तद्वांतरभेदजाः ५५ सहस्रंवृंतबद्धानि वृंताकादिफलान्यथ सहस्रंनालबद्धानि हरितेष्वेवतान्यपि ५६ किं
च मूलत्वक्काष्ठनिर्यास ४ -पत्रपुष्पफलान्यपि गंधांगभेदाःसप्तामी जिनैरुक्तावनस्पतौ ५७ मूलमौशीरवाला
दि त्वक्चसिद्धातजादिका काष्ठंचकाकतुंडादि निर्यासोघनसारवत् ५८ पत्रंतमालपत्रादि प्रियंग्वादिसुमान्यपि
कक्कोलैलालवंगादि फलंजातिफलाद्यपि ५९ मूलादयस्तेसप्तापि नानावर्णैर्नवंस्मृताः गुणिताःपंचभिर्वर्णैः पंचत्रिं
शद्भवंतिहि ६० दुर्गंधसावतःश्रेष्ठ गंधेनैकेनताडिताः तेपंचत्रिंशदेवस्युरेकेनगुणितंद्वितत् ६१ नानारसाश्चते
सर्वे ततःपंचरसाहताः संजाताःशतमेकंते पंचसप्ततिसंयुतं ६२ स्पर्शास्तुयद्यप्यष्टापि संभवंत्येववस्तुतः तथाप्य
त्रप्रशस्तत्वाद्धस्तेतेपितादृशाः ६३ लघुखरमृदुस्निग्धैः स्पर्शैरतैचतुर्गुणाः शतानिसप्तजातानि गंधांगानांदि
शानया ६४ उक्तंचजीवाभिगमवृत्तौ मूलतयकट्ठनिज्जास पत्तपुष्फफलमाइगंधंगा वलाइउत्तरभेया गंधंगसयामुणे
यव्वा ६५ सूत्रालापश्च कतिणंभंते गंधंगागंधंगसयापण्णत्ता गो सत्तगंधंगा सत्तगंधंगसयापण्णत्ता इत्यादि एवंवृत्यादिसूत्रा
लापाअपिवाच्याः लोकेत्र भूप्रसत्तांकदस्ताश्च सर्वेंदुवसुवक्त्रयः ३८११२९९७०४० एतत्संख्याकनिर्दिष्टोवन
भारः प्रकीर्तितः ६६ पाठांतरेच रामोवसवश्चंद्रः सूर्योभूमिस्तथैवच मुनिश्चाब्दसमादिष्टं ३८११२१७ भारसं
ख्यानिगद्यते ६७ एकैकजातेरेकैक पत्रप्रचयतोभवेत् प्रोक्तसंख्येमिलेद्भार स्तेत्वष्टादशसंख्यकाः ६८ तथाचत्वारो
ऽपुष्पकाभारा अष्टौचफलपुष्पिताः स्युर्वल्लीनांचषड्भाराः शेषनागेनभाषितं ६९ इत्यादुच्यते इतिबादराणांभेदाः

नतु अप्रविष्टक्षीष्वते जस्कायिकवर्जपृथिवीकायिकादिस्पर्शो नारकाणां युक्तस्तेषां तासु विद्यमानत्वात् तेजस्कायिकस्पर्शस्तु कथं। बादरतेजसां समयक्षेत्र एव भावात् तेजसां पुनस्तत्र सद्भावेऽपि स्पर्शनेंद्रियाविषयत्वादित्यत्रोच्यते। इह तेजस्कायिकस्य परमाधार्मिकनिर्मितज्वलनसदृशा वस्तुनः स्पर्शस्तेजस्कायिकस्पर्श इति व्याख्येयं। न तु साक्षात्तेजस्कायिक

प्रमिताः सप्तयाः पृथ्व्यः वसुमत्यष्टमी पुनः ईषत्प्राग्भाराभिधास्या तासु स्वस्थानतोऽष्टसु ७० अधोलोके च पाताल
कलशावलिभित्तिषु भवनेष्वसुरादीनां नारकावासपंक्तिषु च ७१ ऊर्द्ध्वलोके विमानेषु विमानप्रस्तटेषु च तिर्यग्लोके
च कूटाद्रि प्राग्भार विजयादिषु ७२ वक्षस्कार वर्षशैल जगतीवेदिकादिषु द्वारद्वीपसमुद्रेषु पृथ्वीकायिकोद्भव
: ७३ चतुर्भिः कलापकं इति पृथ्वीकायस्थानानि स्वस्थानतोऽबुकायानां स्थानान्युक्तानि सूरिभिः घनोदधिवलयेषु
घनोदधिषु सप्तसु ७४ अधः पातालकुंभेषु भवनेष्वासुरेषु च ऊर्द्ध्वलोके विमानेषु स्वर्गपुष्करणीषु च ७५ तिर्यग्लो
के च कूपेषु नदीनदसरस्सु च निर्झरोज्झरवापीषु गर्त्ताकेदारपंक्तिषु ७६ जलाश्रयेषु सर्वेषु शाश्वताशाश्वतेषु द्वी
पेषु च समुद्रेषु बादराप्कायसंभवः ७७ चतुर्भिः कलापकं इत्यप्कायस्थानानि स्वस्थानतोऽग्निकायानां स्थानमा
हुर्जिनेश्वराः नरक्षेत्रे द्विधापि सार्द्धद्वीपद्वयात्मके ७८ तत्रापि काले युगलिनामग्निः काले च विलवासिनां वि
देहेषु च सर्वासु कर्मभूषु न तोऽन्यदा ७९ किंच ऊर्द्धाधोलोकयोर्नायं तिर्यग्लोकेऽप्यसौ भवेत् सदा विदेहे भरतैराव
तेषु च कदाचित् ८० पाकदाहादिसंतापं तन्नु तेनरकेषु यः मतोग्निः किं तु तत्तुल्याः स्पर्शविकुर्वितपुद्गलाः ८१ यथोष्ण
वेदना तेषु श्रूयते संततारुणा पृथिव्यादिपुद्गलानां परिणामः स तादृशः ८२ सैवाप्यथवा भवांतरानुभूततेजस्कायि
कस्पर्शापेक्षया व्याख्येयं इति भग० शत० १९ उ० ४ वृत्तौ ॥ स्वर्गादौ पद्मपद्यादि श्रूयते यच्चागमे तत्तुल्याः पुद्गलास्तेऽपि
कृत्रिमाकृत्रिमात्मकाः ८३ एतच्चार्थतः प्रायस्तृतीयतुर्योपांगयोरेव ग्रंथांतरेऽपि पंचिंदियएगिंदिय उड्ढे अहे य ति
रियलोए य विगलिंदियजीवा पुण तिरियलोए मुणेयव्वा ८४ पुढवीआउवणस्सइ बारसकप्पेसु सत्तपुढवीसु पु ७५

ढवीजासिद्धिसिला तेऊ नरखित्त तिरिलोए ८५ सुरलोअवाविमज्झे मच्छाई नत्थि जलयरा जीवा गेविज्जे न हु वावी वाविअ
भावे जलं नत्थि ८६ इत्यग्निकायस्थानं घनानिलवलयेषु घनानिलेषु सप्तसु तनुवातवलयेषु तनुवातेषु सप्तसु ८७ अ
धोलोके च पाताल कुंभेषु भवनेषु च छिद्रेषु निष्कुटेष्वेवं स्वस्थानं वायुकायिनां ८८ ऊर्द्ध्वलोके च कल्पेषु विमानेषु तदालि
षु विमानप्रस्तटच्छिद्र निष्कुटेषु तदुद्भवः ८९ तिर्यग्लोके दिक्षु विदिक्षु अधऊर्द्ध्वं च तज्ज्ञैः जगत्यादिगवाक्षेषु लोक
निष्कुटकेषु च ९० इति वायुकायस्थानं प्रत्येकः साधारणश्च द्विविधोऽपि वनस्पतिः प्रायोऽप्कायसमः स्थाने जलाश्र
येऽधिकोऽन्ततः ९१ इति वनस्पतिस्थानं उपपातसमुद्घात निजस्थानैर्भवंति हि लोकासंख्यतमे भागे पर्याप्ता बादरा इमे
९२ तत्र वायोस्त्वयं विशेषः पंचसंग्रहसूत्रवृत्तौ बायरपवणा असंखेसु त्ति लोकस्य यत्किमपि सुषिरं तत्र सर्वत्र पर्याप्त
बादरवायवः प्रसर्पंति। यत्तु नरातिनिचिडनिचितावयवतया सुषिरहीनं कनकगिरिमध्यादि तत्र न। तच्च लोकस्यासंख्ये
य भागमात्रं। ततएकमसंख्येयभागं मुक्त्वा शेषेषु सर्वेष्वप्यसंख्येयेषु भागेषु वायवो वर्त्तंते इति पर्याप्त बादर वनस्पतय उप
पातसमुद्घाताभ्यां सर्वलोकव्यापिनः स्वस्थानतो लोकासंख्येयभाग इति ॥ अपर्याप्तास्तु सर्वे स्वस्थानैः पर्याप्तसन्निभा
उपपातसमुद्घाते त्वशेषलोकवर्त्तिनः ९३ नवरं वह्निकायस्त्वपर्याप्तस्तिर्यग्लोकस्य तद्दके उपपातेन निर्दिष्टो
द्वयोर्लोककपाटयोः ९४ तच्चैवं आलोकांतं दीर्घसार्द्धद्वीपांबुधिद्वयविशाले अधऊर्द्ध्वं लोकांतस्पृशी कपाटे उभे क
ल्प्ये ९५ तयोः कपाटयोस्तिर्यग्लोकेस्थानोदधिसीमनि योजनाष्टादशशतबाहल्ये सर्वतोऽपि हि ९६ अपर्याप्त बाद
राग्नः स्थानं स्यादुपपाततः तिर्यग्लोकं कपाटस्थमेव केप्यत्र मन्वते ९७ त्रिधा बादरापर्याप्तास्तेजस्कायिषु कद

द्विनः स्युरेकभविकाबद्धायुषश्चास्युदितायुषः ९८ तत्रयेऽनंतरभवे उत्पत्स्यंतेऽग्निकायिषु अपर्याप्तबादरेषु सएकभवि
काः स्मृताः ९९ येत्वपूर्वभवसत्क तृतीयांशादिषुध्रुवं बद्धस्थूलाऽपर्याप्ताग्न्यायुष्काबद्धायुषश्चते १०० येत्वपूर्व्वभवंत्य
क्ता साक्षाद्भवंतितैः स्थूलाऽपर्याप्तवह्न्यायुस्तेभवंत्युदितायुषः १ तत्रैकभविकाबद्धायुषश्च द्रव्यतः किलस्थूलाऽपर्या
प्ताग्नयः स्युर्भाविनस्तूदितायुषः २ अत्रच द्रव्यतो बादराऽपर्याप्ताग्निभिर्नप्रयोजनं स्थूलापर्याप्ताग्नयोये भावतस्तैः
प्रयोजनं ३ ततश्च यद्येषुक्तकपाटास्यां तिर्यग्लोकाच्चयेबहिः उदीतबादरापर्याप्ताग्न्यायुष्काभवंतिहि ४ तेष्वप्यंतेत
प्रात्वेन ऋजुसूत्रनयाश्रयात् तथाऽपिव्यवहारस्य नयस्याश्रयणादिह ५ येस्वस्थानसम
श्रेणि कपाटद्वयसंस्थिताः स्वस्थानानुगतेयेच तिर्यग्लोकप्रविष्टकाः ६ सएवव्यप
दिश्यंते ऽपर्याप्तबादराग्नयः शेषाः कपाटांतरालस्थितांनैवतथोदिताः ७ येनाद्या
प्यागतास्तिर्यग्लोकेप्यवाकपाटयोः तेप्राक्तनभवावस्था एवगण्यामनीषिभिः ८
उक्तंचप्रज्ञापनावृत्तौ पणयाललक्खपिहुला पुन्विकवाडायवहिसिंसुहा लोगं
तेतम्मिंतो जेतेऊतेऊछिप्पंति ९ ततउक्तं उववाएणं दोसुकवाडेसु तिरियलो ७१
अतद्देय स्थापना एष्वादिषुचतुर्ष्वेक पर्याप्तनिश्रयामताः असंख्येया अपर्याप्ता
जीवावनस्पतेपुनः १० पर्याप्तकस्यैकैकस्या पर्याप्तानिश्रयास्मृताः असंख्येयाश्च
संख्येया अनंताअपिकुत्रचित् ११ तत्रच संख्यासंख्यास्तुपर्याप्त प्रत्येकतरुनिश्रया

अनंताएवपर्याप्तसाधारणवनाश्रिताः १२ इतिबादराणांस्थानानि २ पर्याप्तयस्त्रिचतुरा अपर्याप्तान्यभेदतः
प्राणाश्चत्वारोंगबलश्वासायूंषित्वगिंद्रियं १३ इतिपर्याप्तिः ३ पृथ्व्यंबुवह्निमरुतां प्रत्येकंपरिकीर्त्तिताः योनिलक्षा
:सप्तसप्त सप्तसप्तेतिसप्रभेः १४ योनीनांदशलक्षाणि स्युः प्रत्येकमहीरुहां साधारणतरूणांच योनिलक्षाश्चतुर्द्द
श १५ इतियोनिः ४ द्वादशसप्तत्रीणिच सप्ताष्टाविंशतिश्चलक्षाणि कुलकोटीनांपृथ्वीजलाग्निनिलतरूणांक्रम
तः १६ एवंचसप्तपंचाश लक्षाणिकुलकोटयः एकेंद्रियाणांजीवानां संग्रहण्यनुसारतः १७ आचारांगवृत्तौतु
कुलकोडिसयसहस्सा बत्तीसट्ठनवयपणवीसा एगिंदियबितिइंदिय चउरिंदियहरियकायाणं १८ अद्ध
तेरसबारस दसदसनवचेव कोडिलक्खाइं जलयरपक्खिचउप्पय उरभुअपरिसप्पजीवाणं १९ पणवीसंछव्वीसं
चसयसहस्साइं नारयसुराणं बारसयसयसहस्सा कुलकोडीणंमणुस्साणं २० एवंद्वीन्द्रियादिष्वपि संग्रहण्यभि
प्रायेण वक्ष्यमाणासुकुलकोटिसंख्यासुमतांतरं अतएवास्यैव तथा लक्षाणिकुलकोटीनां षोडशोक्तानितात्वि
कैः केवलंपुष्पजातीनां तृतीयोपांगदेशकैः २१ तानिचैवं चतस्रोलक्षकोट्यो जलरुहाणां जातिभेदतः कोरिंटका
दिजातीनां चतस्रः स्थलजन्मनां २२ चतस्रोगुल्मजातीनां जात्यादीनां विशेषतः मधुकादिमहावृक्षजातानांतसंख्यको
टयः २३ इतिकुलादि ५ मिश्रासचित्ताचित्ताच योनिरेषांभवेत्त्रिधा उष्णाशीतोष्णशीताग्नौ न्वितातेस्युःप्ययोनयः
२४ पंचाप्येतेविनिर्द्दिष्टा जिनैःसंवृतयोनयः उत्पत्तिस्थानमेतेषां स्पष्टंयन्नोपलक्ष्यते २५ इतियोनिसंवृतत्वादि
६ द्वाविंशतिःसहस्राणि वर्षाणामायुरोभवेत् पृथ्वीकायस्थितिर्ज्येष्ठा विशेषस्तत्रदर्श्यते २६ एकवर्षसहस्रं मात्

स्थितिर्ज्येष्ठाम्बुस्थितेः द्वादशाब्दसहस्राणि कुमारमृत्तिकास्थितिः २७ चतुर्दशसहस्राणि सिकतायास्तु जीवितं मनः
शिलायाश्चोत्कृष्टं षोडशाब्दसहस्रकाः २८ अष्टादशसहस्राणि शर्कराणां गुरुस्थितिः द्वाविंशतिः सहस्राणि स्यात्सा
क्ष्मादिखरस्थितेः २९ सप्तवर्षसहस्राणि ज्येष्ठा स्यादंभसां स्थितिः त्रयो वर्षसहस्राश्च मरुतां परमा स्थितिः ३० अहोरा
त्रास्त्रयोऽग्नीनां दशवर्षसहस्रकाः प्रत्येकद्रुमाणामन्येषां तु सान्तर्मुहूर्तकं ३१ ऊनिते तन्मुहूर्तेन स्वस्वोत्कृष्टस्थि
तेः खलु पंचानामप्यमीषां स्यात् ज्येष्ठा पर्याप्तता स्थितिः ३२ अंतर्मुहूर्तं सर्वेषां यतोऽपर्याप्तता स्थितिः अंतर्मुहूर्ते क्षिप्ते ऽ
स्मिन् स्थितयस्ताः स्युरोघतः ३३ पंचानामप्यथैतेषां जघन्या स्याद्भवस्थितिः अंतर्मुहूर्तमानैव दृष्टा दृष्टजगत्त्रयैः ३४
अपर्याप्तानां च पंचानामप्येषां स्याद्भवस्थितिः अंतर्मुहूर्तप्रमिता जघन्यापरमापि च ३५ इति भवस्थितिः ७ सूक्ष्मा
दीनां चतुर्णां सूक्ष्मदेहवनस्पतेः सप्ततिः कोटिकोट्योऽम्भोधीनां कायस्थितिः पृथक् ३६ ओघतो बादरत्वेन बादरे च वन
स्पतौ उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यो यावत्यस्तावतीमथ ३७ अंगुलासंख्यांशमानैर्नभःप्रदेशकैः प्रतिक्षणं हृतैर्याः स्यु
स्तावतीस्ता विचिंतय ३८ निगोदत्वेनौघतः सूक्ष्मबादरत्वाविवक्षया द्व्यर्धपुद्गलपरावर्त्ता सार्धैः कायस्थितिर्भवेत् ३
९ पर्याप्तत्वे क्ष्मादीनां प्रत्येकं कायसंस्थितिः संख्येयाब्दसहस्रात्मा वह्नेः संख्यदिनात्मिका ४० पर्याप्तत्वे क्ष्मा
दीनां प्रत्येकं कायसंस्थितिः संख्याब्दसहस्रात्मा वह्नेः संख्यदिनात्मिका ४० विशेषश्चात्र पर्याप्तत्वे बादरा
याः क्षितेः कायस्थितिर्भवेत् वत्सराणां लक्षमेकं षट्सप्ततिसहस्रयुक् ४१ तथाहि भवेदष्टभवान्यावत् ७२
ज्येष्ठायुः क्षितिकायिकः ज्येष्ठायुष्कस्थितित्वेनोत्पद्यमानः पुनः पुनः ४२ यदुक्तं भगवत्यां भवादेसेणं जहन्न

५

णं दो भवग्गहणाइं उक्कोसेणं अट्ठ भवग्गहणाइं इति स्थितिरुत्कर्षतश्चैकभवे प्रोक्ता क्ष्मांगिनां द्वाविंशतिसह
स्रा लक्षणा परमर्षिभिः ४३ अष्टनिघ्नेनानया भवस्येवं यथोदितं षट्सप्ततिवर्षसहस्राधिकं वर्षलक्षकं ४४
षट्पंचाशद्वर्षसहस्राण्येवं जलकायिनां स्युश्चतुर्विंशतीरात्रिंदिवानि वह्निकायिनां ४५ स्युश्चतुर्विंशतिर्वर्ष
सहस्राण्यनिलांगिनां अशीतिश्च सहस्राणि वर्षाणां वनकायिनां ४६ एषु सर्वेषु परमा लब्ध्यपर्याप्तता स्थितिः
अंतर्मुहूर्तप्रमिता वर्णितत्रापि भावना ४७ क्ष्मादिष्वन्यतरत्वेनोत्पद्योत्पद्य जीवितः असकृत्कोऽप्यपर्याप्त
एव याति भवांतरं ४८ भवांश्च तादृशान् कांश्चित् कुर्यादंतर्मुहूर्तकान् तैर्लघ्वंतर्मुहूर्तैश्च स्याद्गुर्वंतर्मुहू
र्तकं ४९ अंतर्मुहूर्तमानाश्च सर्वा एता जघन्यतः प्ररूपिताः श्रुते कायस्थितयः पुरुषोत्तमैः ५० इति कायस्थि
तिः ८ स्थापना औदारिकं सतैजसकार्मणमेतद्वपुस्त्रयं ह्येषां मरुतां च वैक्रियाढ्यं चतुष्टयं संभवेद्वपुषां ५१
इति देहाः ९ मसूरचंद्रसंस्थानं बादराणां भुवां वपुः जलानां स्तिबुकाकारं
सूच्योघाकृति तेजसां ५२ मरुतां तद्ध्वजाकारं द्वैधानामपि नूरुहां स्युः शरी
राण्यनियतसंस्थानानीति तद्विदः ५३ इति संस्थानं १० असंख्येयांगुलस्यांशः
क्ष्मादीनां देहसंमितिः जघन्यादुत्कर्षतश्च स एव हि महान् भवेत् ५४ जघ
न्यादुत्कर्षतश्च वायोर्यद्वैक्रियं वपुः स्यात्तदप्यंगुलासंख्यभागमात्रावगाहनं ५५
अंगुलासंख्यांशमानं प्रत्येकशोर्जघन्यतः उत्कर्षतो योजनानां सहस्रं साधिकं च
१: ५६

पं.८
मूले कंदे स्कंधे
त्वचायां शाले प्रवा
ले पत्रेय। सप्तस्वपि
बाणे पुढवत्तं। अंगु
लमो पुष्फफलबी
ए। इति भगवत्य
कविंशशतकस्तो
त्र सूत्रेपि॥

उत्सेधांगुलनिष्पन्नसहस्रयोजनोन्मिते जलाशयेयप्योत्कर्षाः स्युर्लताकमलादयः ५७ प्रमाणांगुलमानेषु यानि
वार्धिह्रदादिषु भौमांन्येव ज्ञानितानि विरोधः स्यान्मिथोन्यथा ५८ तद्यथा उद्वेधः कसमुद्राणां प्रमाणांगुल
जोमहान् ह्रदलघन्यत्सुत्रनालानि मितान्योत्सेधिकांगुलैः ५९ किंच शाल्यादिधान्यजातीनां स्यान्मूलादिषु सप्तसु
धनुः पृथक्त्वप्रमिता गरीयस्यवगाहना १ उत्कृष्टैषां बीजपुष्पफलेषु चावगाहना। पृथक्त्वमंगुलानांच त्वोक्तं पूर्वम
र्षिभिः २ शालिः कलः २ अयमिनः वंसे ४ उरके ५ दभे अद ३ अन्न ७ उलसीय ८ अठेते दसवग्गा असीति पुणहोंतिउ
द्देसा ३ एकैकस्मिन्वर्गेमुला द्यो दशदशोद्देशका इत्यर्थः सर्वेमी शालिवज्ज्येष्टामिह्यपेक्षावगाहनाम् शाल्यादयो
मीसर्वेष्ट पृथक्त्वपरमाणुधः ४ किंच॥ तालेगठिय २ वऊवीय गायइगुच्छाय ४ गुम्मय वल्लीय ६ ब्वदसवग्गाएए
सठिंपुणहोतिउद्देसा ५ बालादीनां ज्येष्टा वगाहनामूलकंदकिशलेषु चापपृथक्त्वं पत्रेप्येवं कुसुमेतु कर पृथक्त्वं
मा ६ स्कंधशाखात्वचासुस्यात् गव्यूतानां पृथक्त्वकम् अंगुलानांपृथक्त्वं च मानवेत्फलबीजयोः ७ तालादीनां चप्र
वालादि पंचकस्यस्थितिर्गुरुः दशवर्षसहस्राणि लघ्वी चांतर्मुहूर्तिकी ८ प्रवालादिपंचकस्य त्वेषामुत्कर्षतः स्थितिः
नववर्षाणि लघ्वी उ। प्राग्वदांतर्मुहूर्तिकी ९ तालादयश्चतालतमालेत्यादिगाथायुग्मतोज्ञेयाः एकास्थिकबहुबी
जकवृक्षाणा मात्रदाडिमादीनाम् मूलादेर्दशकस्या वगाहनातालवत्स्थितिश्चापि १० गुच्छानांगुल्मानां स्थितिरुत्कृ ७२
ष्टावगाहनाचापि शाल्यादिवदस्सेया वल्लीनां स्थितिरपितथैव ११ वल्लीनां च फलस्या वगाहनास्यात्पृथक्त्वमिहधनुषा ७२
म् शेषेषुनवसुमूलादिषु ताललपमतिवक्तव्या १२॥ एवंच अंगुलासंख्यांशमात्र मेकाक्षाणां जघन्यतः उत्कर्षे

तांगमधिकं योजनानांसहस्रकं ६० तत्रापि देहः सूक्ष्मनिगोदानामंगुलासंख्यभागकः सूक्ष्मानिलाग्न्यंबु
भुवामसंख्येयगुणः क्रमात् ६१ वाय्वादीनां बादराणां ततोऽसंख्यगुणः क्रमात् बादराणांनिगोदानामसंख्ये
यगुणः ... ततः ६२ स्वस्वस्थानेतु सर्वेषां मंगुलासंख्यभागता अंगुलासंख्यभागस्य वैचित्र्याउपपद्यते ६३ पर्याप्त
नां बादराणां मरुतांयच्च वैक्रियं जघन्यात्उत्कर्षतश्च तदप्येतावदेव हि ६४ विशेषतश्च निगोदपवनाग्न्यंबु भुवः पंचा
प्यमी द्विधा सूक्ष्मा बादरास्तेपि पर्याप्तान्यतराद्विधा ६५ एवंविंशतिरप्येते जघन्योत्कृष्टभूघनाः जाताश्चत्वारिंश
देव मधप्रत्येकस्तरुः ६६ पर्याप्तापर्याप्तहीनो ऽकृष्टलघनभेदतः चतुर्धेवंचतुश्चत्वारिंशदेकेंद्रियांगिनः ६७
अथावगाहनास्वेषां तारतम्यमितीरितं पंचमांगेकोनविंशशत्तोद्देशेतृतीयके ६८ अपर्याप्तनिगोदस्य स्यात्सूक्ष्म
स्यावगाहना सर्वस्तोका ततोऽष्टाना मसंख्येयगुणाः क्रमात् ६९ अपर्याप्तानिलाग्न्यं बुभुवांसूक्ष्मारीयसां ततोपर्या
प्तयोः स्थूला नंतप्रत्येकतरुहो: ७० असंख्येयगुणेतुल्ये मिथोवगाहनेलघुततः सूक्ष्मनिगोदस्य पर्याप्तस्याव
गाहना ७१ असंख्येयगुणालघ्वी क्रमात्तनोधिकाधिके अपर्याप्तपर्याप्तस्यो त्कृष्टेतस्यावगाहने ७२ ततः सूक्ष्म
वाय्वग्न्यंबु भूवांस्युर्यक्रमं पर्याप्तानांजघन्याऽपर्याप्तानां चगरीयसी ७३ पर्याप्तानां तथोत्कृष्टा क्रमेणासंख्यसंगुण
विशेषाभ्यधिकाचैव विशेषाभ्यधिकापुनः ७४ एवं स्थूलानिलाग्न्यंसः पृथ्वीनिगोदिनामपि प्रत्येकं त्रित
यीमाव्या ऽवगाहनानिदक्रमात् ७५ प्रत्येकवत्चारिंशोत्स्युः किंत्ववगाहनानिदः पर्याप्तस्थूलनिगोदज्येष्टा
वगाहनावधि ७६ पर्याप्तप्रत्येकतरोर्जघन्यासंख्यगुणाततः तस्याऽपर्याप्तस्यगुर्वीस्यादसंख्यगुणाततः ७७ ततो

संख्यगुणा तस्य पर्याप्तस्यावगाहना सातिरेकं योजनानां सहस्रं मायतो भवेत् ७७ यत्तु श्रीजिनचन्द्रसूरिभिः स्वकृतदेहाल्पबहुत्वोद्धारे अपर्याप्तप्रत्येकतरूत्कृष्टावगाहनातः पर्याप्ततरूत्कृष्टावगाहनाया विशेषाभ्यधिकोक्तास्ति तं अंगुलासंख्येयभागमाना पर्याप्तप्रत्येकतरूत्कृष्टावगाहनातः सातिरेकयोजनसहस्रमानाया:

प्रत्येक वनस्पति ००० पर्या अप	भूमि बादर पर्या अप, सूक्ष्म पर्या अप	जल बादर पर्या अप, सूक्ष्म पर्या अप	अग्नि बादर पर्या अप, सूक्ष्म पर्या अप
वायु बादर पर्या अप, सूक्ष्म पर्या अप	निगोद बादर पर्या अप, सूक्ष्म पर्या अप		

ज॰	सर्वस्तोका अवगाह	१
उ॰	विशेषाधिका	१२
ज॰	असंख्यगुणा	११
उ॰	विशेषाधिका	१३
ज॰	असंख्यगु॰ मिथस्तु॰	१०
उ॰	विशेषाधिका	३५
ज॰	असंख्यगुणा	३८
उ॰	विशेषाधिका	४०
ज॰	असंख्यगुणा	२
उ॰	विशेषाधिका	१५
ज॰	असंख्यगुणा	१४
उ॰	विशेषागुणा	१६
ज॰	असंखगुणा	६
उ॰	विशेखगुणा	२७
ज॰	असंख्यगुणा	२६
उ॰	विससगुणा	२८
ज॰	असंख्यगुणा	३
उ॰	विशेषाधिका	१८
ज॰	असंख्यगुणा	१७
उ॰	विशेशगुणा	१९
ज॰	असंख्यगुणा	७
उ॰	विशेषाधिका	३०
ज॰	असंख्यगुणा	२९
उ॰	विशेषाधिका	३१
ज॰	असंख्यगुणा	४
उ॰	विशेशगुणा	२१
ज॰	असंख्यगुणा	२०
उ॰	विशेशगुणा	२२
ज॰	असंखगुणा	८
उ॰	विशेषाधिका	३३
ज॰	असंखागुणा	३२
उ॰	विशेशाधिका	३४
ज॰	असंख्यगुणा	५
उ॰	विशेख्यगुणा	२४
ज॰	असंख्यगुणा	२३
उ॰	विशेशगुणा	२५
ज॰	असंख्यगुणा	९
उ॰	विशेशगुणा	३६
ज॰	असंख्यगुणा	३५
उ॰	विशेषाधिक	३७
ज॰	असंख्यगुणा मिथस्तु॰	१०
उ॰	असंख्यगुणा	४२
ज॰	असंख्यगुणा	४१
उ॰	असंख्यगुणा	४३ प्र

७४

पर्याप्तप्रत्येकतरूत्कृष्टावगाहनाया विशेषाधिकत्वस्यासंगतत्वात् भगवतीसूत्रेणसह विरोधाच्च तथाचतत्सूत्रं: पत्तेयसरीरबादरवणस्सईकाइयस्स पज्जत्तगस्स जहन्निया ओगाहणा असंखेज्जगुणा तस्सचेव अपज्जत्तगस्स उक्कोसिया ओगाहणा असंखिज्जगुणा। तस्सचेव पज्जत्तगस्स उक्कोसिया ओगाहणा असंखिज्जगुणा इति भगवतीश त१९ तृतीयोद्देशके भावार्थसंग्रह कादृशेय: अत्र जीवभेदाश्चतुश्चत्वारिंशत् अवगाहनाभेदाश्च त्रिचत्वारिंश देव अपर्याप्तबादरनिगोदजघन्यावगाहनाया अपर्याप्तप्रत्येकवनस्पतिजघन्यावगाहनायाश्च मिथस्तुल्यत्वात् अत एवकोष्ठकाश्चतुश्चत्वारिंशत् अंकास्त्रिचत्वारिंदेव पंचमैकचत्वारिंशयो: कोष्ठयोर्दशकस्यैवसद्भावादितिध्येयं इत्संगमानं ११ एषांत्रय:समुद्घाताश्च द्या:स्युर्वेदनादय: क्ष्मादीनांतेऽनिलानांतु चत्वार:स्यु:सवैक्रिया: ७९ इतिसमुद्घात:१२ बादरक्षितिनीराणि प्रत्येकाश्च द्रुमा अपि मृत्वोत्पद्यंतेऽखिलेषु तिर्यक्ष्वेकेंद्रियादिषु ८० संख्यात्वेष्वपि तिर्यक्षु गर्भसंमूर्छजन्मसु नरेष्वपि हि भेदेषु संख्येयायुष्कशालिषु ८१ युग्मं गच्छतो वा शुचिवायूतु सर्वे ष्वनरान्विना तत: प्रवेंद्रिगतयो मीत्वेकगतय:स्मृता: ८२ इतिगति:१३ एकद्वित्रिचतुरक्षा: पंचाक्षा:संख्य जीविन: तिर्यंचो मनुजाश्चैव गर्भसंमूर्छनोद्भवा: ८३ अपर्याप्ताश्चपर्याप्ता सर्वेप्येते सुरास्तथा भवनव्यंतरज्योतिष्काद्यकल्पकल्पद्वयोद्भवा: ८४ मृत्वाप्रत्येकविटपि बादरक्षितिवारिषु: आयांतितेषु देवास्तु पर्याप्तेष्वपरेषु न ८५ अपर्याप्तेषु त्रिष्वेषु निगोदाग्न्यनिलेषु च उत्पद्यंते चएवैका: प्राणिनोनिर्जराव्विना ८६ निर्जरोत्पत्तियोग्यानां मुक्त्वा: प्रत्येकभूरुहाम् विशेष: पंचमांगस्य कविंशादिशादिशतकद्वये १ शाल्यादिधान्यजातीनां पुष्पे

बीजे फलेषु च देव उत्पद्यतेऽन्येषु न मूलादिषु सप्तसु २ कोरंटकादिगुल्मानां देवः पुष्पादिषु त्रिषु उत्पद्यते न मूलादि सप्तके
कि लशालिवत् ३ इक्षुवाटिकमुख्यानां मूलादिनवकेऽसुरः उत्पद्यते नैव किंतु स्कंधे उत्पद्यते परम् ४ इक्षुवाटिकादयस्त
मी पंचमांगे प्रायो दृष्टिगम्याः पर्वकविशेषाः अह भंते उक्खुवाडिय वीरण इक्कड भमास सुंठ सत्त वेत्त तिमिर संसय वोर
नलवाण एएसि णं जे जीवा मूलत्ताए वक्कमंति एवं जहेव वंसवग्गो तहेव एत्थ वि मूलादिया दस उद्देसगा नवरं खंधुद्देसए दे
वो उववज्जइ चत्तारि लेस्साउ ७ तालप्रभृति वृक्षाणां तथैकास्थिक भूरुहाम् तथैव बहुबीजानां बद्धीनामप्यनेकधा
उत्पद्यते प्रवालादिष्वेव पंचसु निर्जरः न मूलादिपंचके शेषो क्वापि वनस्पतौ ८ तथोक्तं पत्तपवाले पुप्फे फले य बीए य दे
इ उववाउ रुक्खेसु सुरगणाणं पसत्थरसवण्णगंधेसु १ इति भगवती द्वाविंशशतक वृत्तौ 〃 एकसामयिकी संख्योत्पत्तौ च म
रणेऽपि च विज्ञेया सूक्ष्मवन्नास्ति विरहोऽत्रापि सूक्ष्मवत् ८३ इत्यागतिः १४ विपद्यानंतरभवे तिर्यक्त्वेनाश्रुतागताः स
म्यक्त्वं देशविरतिं लभंते न तु दश कद्रुमाः ८४ विपद्यानंतरभवे प्राप्य गर्भजमर्त्यतां सम्यक्त्वं विरतिं मोक्षमप्याप्नुवंति
केचन ८५ विपद्यानंतरभवे न लभंतेऽग्निवायवः समकमपि दुष्कर्मतिमिराहतलोचनाः ८६ इत्यनंत
राप्तिः १५ पृथ्व्यंबुकायिका मुक्तिं यांत्यनंतरजन्मनि चत्वार एकसमये षड् वनस्पतिकायिकाः ८७ इति समये
सिद्धिः १६ पृथ्व्यंबुप्रत्येकतरुष्वाद्यं लेश्याचतुष्टयं आद्यं लेश्यात्रयं साधारणेषु मारुताग्निवायुषु ८८ चतुर्थलेश्या
संभवस्त्वेवं तेजोलेश्यावतां येषु नाकिनां गतिसंभवः आद्यमंतर्मुहूर्तं स्यात्तेजोलेश्यापि तेषु वै ८९ इति ले
श्या १७ एषां स्वस्वक्षमादीनामाहारः षट्दिगुद्भवः सूक्ष्मानिलस्य त्रिचतुःपंचदिक्संभवोऽप्यसौ ९० इत्याहार

दिक् १८ एकोनविंशतितमादीन्येकादशास्त्वस्ववत् द्वाराणि सूक्ष्मपृथ्व्यादि जीवानां जगुरीश्वराः ९१ आद्यं
गुणस्थानमेषु । मतं सिद्धांतिनां मते कर्मग्रंथिमते त्वाद्यं तद्द्वयं भूजलद्रुषु ९२ एवं द्वाराणि ३१ अंगुलासंख्यांशमा
ना यावंतोंऽशा भवंति हि एकस्मिन्प्रतरे सूचीरूपा लोके घनीकृते ९३ तावंतः पर्याप्ता निगोद प्रत्येकतरु धराश्र
याः स्युः किंचिन्न्यूनावलि घनसमयमितास्त्वनलजीवाः ९४ अत्र च यद्यपि पूर्वाद्युक्ता अत्वारस्तुल्यमानका
: प्रोक्ताः तदपि यथोत्तरमधिकाः प्रत्येकमसंख्यगुणाः १२०० उक्तांगुलासंख्यभागो यः सूचीखंडकल्पने तस्यासं
ख्येयभेदत्वात् घटते सर्वमप्यदः १ घनीकृतस्य लोकस्यासंख्येयभागवर्त्तिषु असंख्यप्रतरेष्वस्यु यावंतोऽत्र प्रदे
शकाः २ तावंतो बादराः पर्याप्तकाः स्युर्वायुकायिकाः इदं प्रज्ञापनावृत्त्या वाद्यांगवित्तिवित्तिदं ३ स्युः संवर्त्ति
तलोकैक प्रतरासंख्यभागगैः प्रदेशैः प्रमिताः स्थूलाः पर्याप्तक्ष्मांबुवायवः ४ क्षेत्रपल्योपमासंख्य भागप्रदेश
संमिताः पर्याप्ता बादरवह्नि र्जुनैः प्रोक्ताः पुरातनैः ५ संवर्तित चतुरस्त्री कृत लोकश्रेण्यसंख्यभागगैः
वियदंशैः पर्याप्तास्तुल्याः प्रत्येकतरुजीवाः ६ संवर्त्तितचतुरस्त्री कृतस्य लोकस्य यः प्रतरैकः तदसंख्य भागवंशा
शप्रमिताः पर्याप्तबादर निगोदाः ७ अतः परं तु प्रत्येकं वाच्यं तुल्यमेव च । बादराः स्थावराः सर्वे ह्यपर्याप्तकाः पुनः
स्युः प्रत्येकमसंख्येय लोकाकाशांशमिताः खलु ८ लोकमानान्यखंडानामनंतानां प्रदेशकैः तुल्याः स्थूलानंतका
य जीवाः प्रोक्ता जिनेश्वरैः ९ इति मानं पर्याप्ता बादराः सर्वस्तोकाः पावककायिकाः असंख्येयगुणास्ते
भ्यः आपस्तेभ्यश्च वायवः ११ तेभ्योऽनंतगुणाः स्थूलाः स्युर्वनस्पतिकायिकाः सामान्यतो बादराश्चाधिकाः

उ॰४ प्रत्येकधराणी
रुद्रः १० असंख्ये
यगुणास्तेभ्यः स्यु
बादरनिगोदकाः
तेभ्योऽब्कायिका
स्तेभ्यः

सामान्यतो बादरास्त्वाधिकाः पर्याप्तकास्ततः १२ स्वस्वजातीयपर्याप्तकेभ्योऽसंख्यगुणाधिकाः अपर्याप्तास्तु जातीय दे
हिनः परिकीर्तिताः १३ यद्बादरस्य पर्याप्तकस्यैकैकस्य निश्रया असंख्येया अपर्याप्ताः स्वजातीया भवंति हि १४
सर्वस्तोका दक्षिणस्यां नृकायादिगपेक्षया उदक्प्राक्च ततः प्रत्यक्क्रमाद्विशेषतोऽधिकाः १५ तथोक्तं प्रज्ञापना
यां पज्जत्तगनिस्साए अपज्जत्तगा वक्कमंति जत्थ एगो तत्थ नियमा असंखेज्जा इत्यल्पबहुत्वं १६ उपपत्ति
श्चात्र यस्यां दिशि घनं तस्यां बहवः क्षितिकायिकाः यस्यां च सुषिरं तस्यां स्तोका एव न वं समी १७ दक्षिणस्यां
च नरकनिवासा भवनानि च भूयांसि भवनेशानां प्राचुर्यं सुषिरस्य तत् १८ अल्पा उदीच्यां नरका भवनानीति
तत्र ते घनप्राचुर्यतोऽनल्पाः सुर्याम्यदिगपेक्षया १९ प्राच्यां रविशशिद्वीपसद्भावाद्घनदूरिता उत्तरापेक्षयात
त्र बहवः क्षितिकायिकाः २० प्राक्प्रतीच्योरविशशिद्वीपसाम्येपि गोतमः द्वीपोऽधिकः प्रतीच्यां स्यात्ततस्तत्राधि
काः स्मृताः २१ ननु प्रतीच्यामधिको द्वीपोऽयं प्रास्ति गोतमः तथात्र संत्यधोग्रामाः सहस्रयोजनोंडुताः २२ तत्खा
तपूरितन्यायात् घनस्य सुषिरस्य च साम्यात्पृथ्वीकायिकानां प्रत्यक्प्रचुरता कथं २३ अत्रोच्यते यथाप्रसंगधोग्रा
मास्तथा प्राच्यामपि ध्रुवं गर्त्तादिसंभवात्सेच किंच द्वीपोपि गोतमः २४ वक्ष्यमाणाद्धुयायाम व्यासः प्रक्षिप्यते
धिया यद्यधोग्रामसुषिरे तदप्येषोतिरिच्यते २५ एवं च घनबाहुल्यात्प्रतीच्यां प्रागपेक्षया पृथ्वीकायिकबाहुल्यं १६
युक्तमेव यथोदितं २६ भवंत्यप्कायिकाः स्तोकाः पश्चिमायां ततः क्रमात् प्राच्यां याम्यामुदीच्यां च विशेषेण
धिकाधिकाः २७ उपपत्तिश्चात्र प्रतीच्यां गोतमद्वीपस्थाने वारामभावतः सर्वस्तोका जिनैरुक्ता युक्तमेवांबु

२

कायिकाः २८ पूर्वस्यां गोतमद्वीपाभावाद्विशेषतोऽधिकाः दक्षिणस्यां चंद्रसूर्यद्वीपाभावात्ततोऽधिकाः २९ उदीच्यां मा
नससरःसद्भावात्सर्वतोऽधिकाः अस्ति ह्यस्यां तदसंख्ययोजनायतविस्तृतं ३० याम्युदीच्योर्वह्निकायाः स्तोकाः
प्रायामिथः समाः आगमारंभकबाहुल्यात् प्राच्यां संख्यगुणाधिकाः ३१ ततः प्रतीच्यामधिका वह्न्याधारंभका
रणं ग्रामेष्वधोलौकिकेषु बाहुल्याद्धरणीस्पृशां ३२ पूर्वस्यां मरुतः स्तोकास्ततोऽधिकाधिकामताः प्रतीच्यामु
त्तरस्यां च दक्षिणस्यां यथाक्रमं ३३ यस्यां स्याच्छुषिरं भूरि तस्यां सुभूरयोऽनिलाः घनप्राचुर्ये च तेल्पास्तच्च प्रा
गेव भावितं ३४ सुर्यद्यपि खातपूरितयुक्त्या प्रत्यग्धराधिका तदपि प्रत्यगधोग्रामत्वात् निम्नत्वाद्वास्त्येवशु
षिरबहुता ३५ वनानामल्पबहुता भाव्या प्कायिकवद्बुधैः तरूणां ह्यल्पबहुता जलाल्पबहुतानुगा ३६ सा
मान्यतोपि जीवानां मल्पता बहुतापि च वनाल्पबहुतापेक्षा अनंता एत एव हि ३७ इति दिगपेक्षयाल्पबहुता
३२ कायस्थितिर्यस्सूक्ष्माणां प्रागुक्ता तन्मितं मतं सामान्यतो बादराणां बादरत्वे किलांतरं ३८ स्थूलसूक्ष्मांभोग्निप
वन प्रत्येकद्रुषु चांतरं अनंतकालोल्पमेषां लघु चांतर्मुहूर्त्तकं ३९ कालं निगोदेषु यत्तु नंत चांतर्मुहूर्त्तकं ।
स्थूलत्वात्सूक्ष्मादिभावे पुनः केचिदवापुयुः ४० बादरस्य निगोदस्यांतरमुत्कर्षतो भवेत् कालो संख्यः पृथि
व्यादिकायस्थितिमितश्चसः ४१ सामान्यतः स्थूलवनकायत्वेप्यतदंतरं जघन्यतस्तु सर्वेषामंतर्मुहूर्त्तमेव तत्
४२ स्वरूपमेकेंद्रियदेहिनां मया श्रियाल्पया किंचिदिदं समुद्धृतं श्रुतादगाधादि च द्वावधिवारिधेर्जलं स्वकचुल्ला
शिशुनापवित्रिणा ४३ विश्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयः श्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतनयोतनिष्ट विनयः श्रीतेज

पाठात्मजः कार्त्स्न्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे सर्गो निर्गलितार्थसार्थसुभगः पूर्णः सुखं पंचमः ॥४४ इति श्री
कल्पकारे पंचमः ॥ग्रंथाग्रं ५१२ ॥ ॥श्री॥

७७

२७

॥६॥ विकलान्यसमग्राणि स्पर्शनादीनि इंद्रियाणि वै विकलेंद्रियसंज्ञास्ते द्वित्रिचतुरिंद्रिया २
तत्र प्रथमभेदाः अंतर्जाः कृमयो देहे कुक्षिगाश्च समुद्भवाः विष्टाद्यमेध्यजाः कीटाः काष्ठकीटा घु
णाभिधाः ३ गंडोलाश्च जलौकाश्च शंखाः शुक्तयः पूतरा अपि जलौकसः पूतरका मेहरा जालका अपि
४ नानाराभाः शंखनका कपर्दशुक्तिचंदना इत्याद्या द्वींद्रियाः पर्याप्ता पर्याप्ततया द्विधा ५ इति द्वीं
द्रियभेदाः पिपीलिका बहुविधा घृतेल्यश्चोपदेहिकाः लिक्षा मत्कोटिका यूकाः गर्दभा मत्कुणाद
यः ५ इंद्रगोपेलिका सावा गुल्मी गोमयकीटका चौरकीटा धान्यकीटा पंचवर्णाश्च कुंथवः ६ तृण
काष्ठफलाहाराः पत्रवृंताशना अपि इत्याद्यास्त्रींद्रियाः पर्याप्ताऽपर्याप्ततया द्विधा ७ इति त्रींद्रि
यभेदाः वृश्चिका ऊर्णनाभाश्च भ्रमर्यो भ्रमरा अपि कंसार्यो मशकास्तिड्डा मक्षिका मधुमक्षिकाः प
तंगा झिल्लिका दंशाः खद्योता ढिंकणा अपि रक्तपीतहरित्कृष्ण चित्रपक्षाश्च कीटकाः ९ नंद्या
वर्त्ताश्च कपिलडोलाद्याश्चतुरिंद्रियाः भवंति तेपि द्विविधाः पर्याप्तान्यतया खिलाः १० इति चतु
रिंद्रियभेदाः ऊर्ध्वाधोलोकयोरेकदेशगा भवंति ते तिर्यग्लोके नदीकूपतटाकदीर्घिकादि
षु ११ द्वीपांभोधिषु सर्वेषु तथा नीराश्रयेषु च षोढापि विकलाक्षाणां स्थानान्युक्तानि तात्विकैः १२
उपपाता समुद्घाता निजस्थानादपि स्फुटं असंख्येयतमभागे ते लोकस्य प्रकीर्तिताः १३ इति स्थानं
३ आहारांगेंद्रियोच्छ्वास भाषाख्या एषु पंच वै पर्याप्तयस्तथा प्राणाः षट् सप्ताष्टौ यथाक्रमं १४
७ चत्वारः स्थावराख्यास्ते जिह्वावाग्भ्यां विवर्जिताः षड्विंद्रियेषु षैकैकेंद्रियवृद्धितस्तयोः १५ इति
पर्याप्तयः ३ लक्षद्वयं च योनीनां मेषु प्रत्येकमिष्यते लक्षाणि कुलकोटीनां सप्ताष्टनव च क्रमा
त् इति योनिकुलसंख्या १६ विवृता योनिरेतेषां त्रिविधापि प्रकीर्तिता सचित्ताचित्तमिश्रा।

ज्ञा भावनात्र दर्श्यते २७ जीवप्रदेशादिदेहोत्थ क्ष्मादीनां सचित्तका अचित्ता काष्ठाद्युत्पन्नघु
णादीनामचित्तका २८ सचित्ताचित्तकाष्ठादि संजातानां तु मिश्रका उष्णा शीता च शीतोष्णा त्यपि सा
त्रिविधा मता २९ इति योनिस्वरूपं ६ यत्रीशानादशाष्टानि भवेत्स्थानवस्थितिः सप्तानां पुनरा
कानां भवन्देवासरा ३० षण्मासाः स्युत्तराणां जघन्यातर्मुहूर्तकं सातर्मुहूर्तं नात्विषां स्या।
त्पर्याप्ततयास्थितिः ३१ इति भवस्थितिः ७ उदयतो विकलाक्षेषु कायस्थितिरुदीरिता संख्याताब्दस
हस्राणि प्रत्येकं वत्सरा त्रिषु ३२ पर्याप्तत्वेन वरं स्यात्कायस्थितिर्मता संख्यातान्यवसर्पिणी।
श्रूयतां तत्र भावना ३३ भवस्थितिर्द्वीन्द्रियाणां मुक्ता द्वादशवार्षिकी ताद्दृग्भिरंतरक्रियत्सु वाद ।
नादत्रोन्नवेत् ३४ एवमन्येपि संख्येयदिनस्पाद पर्याप्तत्रिंन्द्रियांगिनां पर्याप्तचतुरक्षाणां संख्ये
यमाससापेका ३५ इति कायस्थितिः ८ कार्मणं तैजसं चौदारिकमेतत्तनुत्रयं इति देहाः ९ केवलं
हुडसंस्थानमेतेषां परिकीर्तितं ३६ इति संस्थानं १० योजनानि द्वादशैषां त्रिकगव्यूत्येकयोजनं
क्रमाज्ज्येष्ठा तनुर्जघन्या गुलासंख्येयभागता ३७ आकण्ठ बारसजोयण अमरवा तिकोसगुम्मी।
यजोयणं भमरा इति इत्यंगमानं ११ वेदनोत्थः कषायोत्थो मारणांतिक इत्यपि विकलेन्द्रिय
जीवानां समुद्घाता अमी त्रयः ३८ इति समुद्घाताः १२ दृष्ट्याद्याः स्थावराः पंच द्वीन्द्रिया
द्यास्त्रयः पुनः संख्येयजीविनः पंचेन्द्रियतिर्यग्नरा अपि ३९ स्थानकेषु दशस्वेषु गच्छंति। ७८
ने विकलेन्द्रियाः दशभ्य एव स्थानेभ्य उत्पद्यंते विकलेन्द्रिया ४० न देवनारकासंख्यजीवतिर्य।
ग्नरेषु च एषां गमागमौ तस्माद्विगता गता इति ४१ उपपातच्यवनयो विरहो द्वीन्द्रियादि
षु अंतर्मुहूर्तमुत्कृष्टो जघन्यः समयावधि ४२ उत्पद्यंते विपद्यंते चैकेन समयेन ते ए।

को द्वौ वा त्रयः संख्या असंख्या विकलेन्द्रियाः ४३ इति गतागती १४ लब्ध्वा मृत्यादिसामग्री केचिदास
दयंत्यमी भावद्वीशांनवेनामी नउमास्वत्पावत ४४ इत्यनंतराप्तीः॥ १५ एकस्मिन्समये सिद्धि
विकलानां न भवेत् ग्रामानान्तिःक्रतःसीमा मोक्षो नास्तीति साक्रतः ४५ इत्येकसमयसिद्धिः।
१६ कृष्णानीला च कापोती तेषां लेश्यात्रयं स्मृतं इति लेश्याः १७ अनाभोगतः सत्या दाहारः षड्
दिशं भवेत् ४६ इत्याहारदिक् १८ एषां संहननं चैकं सेवार्त्तं परिकीर्तितं इति संहननं १९ मानो
मायाक्रोधलोभाः कषाया एषु वर्णिता ४७ आहारप्रमुखाः संज्ञा अत्रस्व एषु दर्शिता इति संज्ञाः २१
अक्षाणां स्पर्शनं जिह्वे त्वाद्यानामिन्द्रियद्वयं ४८ तत्र चतुरक्षाणां क्रमाद्घ्राणेक्षणाधिकं इतीन्द्रियं २२
असत्यामृषसंज्ञानां तेनिर्दिष्टा असंज्ञिनः ४९ यथा न दीर्घकालिकी नापि दृष्टिवादोपदेशिकी
स्याद्धेतुवादिकी ह्येषां न तया संज्ञिता पुनः ५० इत्यसंज्ञिता २३ केवलं क्लीववेदाश्च इति वेदः २४
मिथ्यादृष्टय एव ते सम्यग्दृशो ह्यल्पकालं विद्यंत्योतिर्निदर्शनात् ५१ सास्वादनाख्यसम्यक्त्वे किं
चित्शेषे मृतिं गताः विकलाक्षेषु जायंते ये केचित्तदपेक्षया ५२ अपर्याप्तदशायां स्युः सम्यक्
दृशोपि केचन पर्याप्तत्वे अमी वीपि मिथ्यादृष्टय एव ते ५३ युग्मं इति दृष्टिः २५ मतिश्रुताभिधज्ञा
नद्वयं सम्यग्दृशां भवेत् मत्यज्ञानश्रुताज्ञाने तेषां मिथ्यात्विनां पुनः ५४ इति ज्ञानं २६ अचा
क्षुर्दर्शनोपेता स्त्र्यक्षाश्चतुरिन्द्रियाः चक्षुर्दर्शनावस्तु दर्शनाः कथिता जिनैः ५५ इति द
र्शनं २७ स्युः साकारोपयोगास्ते ज्ञानाज्ञानव्यपेक्षया निराकारोपयोगास्ते दर्शनापेक्षया पु
नः ५६ इत्युपयोगाः २८ द्विवक्रास्त्रिक्षणात्तत्र भवत्येषु विग्रहः तत्र तत्रैकसमयं व्युवद्या
रादनाहारिता किल ५७ निश्चयादस्तु त्रिसमया स्यादनाहारिता किल विग्रहे विकलाक्षाणामाहारक

त्वमन्यदा ४८ एतेषामोज आहारा स्ततः पर्याप्तभावत लोमआहाराः कावलिका हारा अपि भ
वेत्यमी ४९ सचित्ताचित्तमिश्राख्य एषामाहार इष्यते अंतर्मुहूर्तमुत्कृष्ट माहारस्यांतरं मतं ५०
इत्याहारः २९ पर्याप्तानां गुणस्थान मेतेषामुत्कृष्टमादिमं पर्याप्तानां तदाद्यं हि तियमपीजात वि
त्त ५१ इति गुणाः ३० औदारिकः काययोग स्तन्मिश्रकार्मणस्तथा वागसत्यामृषाचेति योगा
श्चत्वार एव ध्वमी ५२ इति योगाः ३१ एकस्मिन्प्रतरे संख्या गुलसंख्यांशका यत्ति अपर्याप्ता हि त्रि
चतुरक्षास्तावंत ईरिताः ५३ उक्तं च पज्जत्तापज्जत्ता बितिचउअस्सन्निणो अवहरंति अंगुलसं
खासंखप्पएसभइयं पुढो पयरं ५४ इति मानं ३२ सर्व स्तोकाश्चतुरक्षाः पर्याप्ताः परिकीर्तिताः प
र्याप्तद्वींद्रियास्तेभ्यो धिकास्तेभ्यस्त्रिखास्तथा ५६ असंख्येयगुणास्तेभ्यो ऽपर्याप्तचतुरिंद्रियाः त्रि
द्वींद्रिया अपर्याप्ता स्ततोधिकाधिकाः क्रमात् ५७ इत्यल्पबहुत्वं ३३ इमे प्रतीच्यामल्पा अ
र्व्यां विशेषतोधिका दक्षिणस्यामुत्तरस्यां मेन्योऽधिकाधिकाः क्रमात् ५८ अल्पतां बहुतां वाऽत्र स
रंत्येतेंबुकायिनां आयेजलाशये येषां न्यूनोत्पत्तिः प्रतीयते ५९ अद्वाः पूतर शरवाद्याः स्फःप्र
थाबद्धवोजले शैवालादौ चक्रेयाद्या न्नागाद्याश्चांबुजादिषु ६० इति दिगपेक्षयाल्पबहुत्वं
व ३४ अल्पमंतर्मुहूर्तं स्या कालोऽनंतातरं महत् मेनमप्यत्यादिषु स्थित्वा पुनर्विकलताजुषां ६१ इ
त्यंतरं ३५ तिर्यंचो मनुजा देवा नारकाश्चेतितात्त्विकैः स्मृताः पंचेंद्रिया जीवा श्चतुर्धा गणधारिभिः ७८
६२ त्रिधा पंचाक्ष तिर्यंचो जलस्थलखचारिणः अनेकधा भवंत्येते प्रतिभेदविवक्षया ६३ इष्टा
जलचरास्तत्र पंचधातीर्थपार्थिवैः मत्स्याश्च कच्छपा ग्राहा मकराः शिशुमारकाः ६४ तत्राने
कविधा मत्स्याः श्लक्ष्णा स्तिमितिमिंगला नक्रास्तंडुलमत्स्याश्च रोहिताः कणिकाभिधाः ६५

॥तावंतोद्वित्रि
चतुरिंद्रियाः प
र्याप्तकाः अथ
क ५३ एक
स्मिन्प्रतरे स
ख्यो गुलासं
ख्यांशका य
ति॥ ३०५

पिठपाठीनशकुलाः सहस्रदंष्ट्रसंज्ञकाः नवमीनाउलूपीच सोष्टीवमफुराअपि ६६ चटाश्चटकरा
श्चापि पत्ताकातिपताकिकाः सर्वतमत्स्यजातीया येवान्येपितथाविधा ६७ कोछपाद्विवि
धा अस्थि कच्छपामांसकच्छपा ह्येया संज्ञाभिरेतासि ग्राहाः पंचविधाः पुनः ६८ दिली १ वेढ
लो २ मुहलो ३ पुलगा ४ सीमागारा ५ इति द्विविधा मकराः शौंडा मद्य इति विल्लक्षतः एकाक २
राः शिशुमाराः सर्वे मीज लवारिणः ६९ इति जलचराः चतुष्पदाः परिसर्पा इति स्थलचरा
द्विधा चतुष्पदाश्चतुर्भेदा स्तत्रेष्टा ज्ञाविशारदैः ७० केचिदेकखुराः १ केचिद्विखुरा २ अपरे
पुनः गंडीपदा ३ श्वसनखपदा अन्य उत्कीर्तिताः ७१ अभिन्नाः स्फुः खुरा येषां तस्मुरेकखु
राभिधाः गर्द्दभाश्वादयस्तेषु त्रे रोमंथरवयंति न ७२ भिन्ना येषां खुरा तत्प्र द्विखुरा बहुजा
तयः महिषागवयाउष्ट्राः वराहच्छागलेडकाः ७३ रुरवः शरभाश्चापि चमरा रोहिषा मृगाः गोकर्णाद्या
अपि सर्वे रोमंथंरचयंति वै ७४ इत्यनेकशः स्यात्पद्मकर्णिकागंडी तद्वद्येषां पदाश्चते हस्तिगंडखड्गाद्या गंडी
पदाः प्रकीर्तिताः ७५ इत्युत्तराध्ययनवृत्तौ प्रज्ञापनावृत्तौ तु गंडी सुवर्णकारा धिकरणस्थानमिति॥ येषां
पदानखैर्दीर्घैः संयुताः सुश्रुनामिव नार्थकरैस्तेऽत्र नखपदा इति निरूपिता ७६ सिंहाव्याघ्राद्वीपिनश्च तर
क्षाऋक्षका अपि श्रृगालाः शशकाश्चित्राः श्वानश्चान्ये तथाविधा ७७ इति चतुष्पदाः भुजोरःपरिसर्पत्वा-
त्परिसर्पा अपि द्विधा तत्रोरःपरिसर्पाश्च चतुर्धादर्शिता जिनैः ७८ अहयो १ जगरा २ आसालिका ३ म
होरगा इति अहयो द्विविधा दर्वी करामुकुलिनस्तथा ७९ दर्वीकराः फणाभृतो यादेहावयवा कृतिः॥
फणाना वोवितासास्या न्मुकुलिनस्तुताः परे ८० दर्वीकरा बहु विधा दृष्टाद्विजात्रयैः आशीविषाः १ दृष्टि
विषा २ उग्र ३ भोगविषा अपि ८१ लाला विषा ५ त्वग्विषाश्च ६ श्वासो ७ च्छ्वासविषा अपि कृष्णसर्पा ८

खेदमर्ष्याः २६ काकोदरादयोप्येव ॥ ८२ तत्रैव आशीर्दंष्ट्राविषं तस्या येषामाशीविषास्ते जंबूद्वीपमितं दे
हे विषमाक्रष्टुमीश्वराः ८३ शक्तिर्विषयमात्रार्थे न तेन वर्तितं भाविनो तादृग्शरीरासंपत्त्या एवमागोऽर्थतो ह
दः ८४ योगमाहात्म्यमुक्तलिन इत्येवमद्वयोद्विधा एकाकारा अगारा आसालिकानघरवे ८५ अंतर्मुहू
र्त्तस्थितेस्य केवलं कर्मभूमिषु कालपुनर्युगलिनां विदेहेष्वपंचसु ८६ चक्रार्द्धचक्रिरामाणां महानृप
महीभृतां स्कंधावारनिवेशानां विनाशे समुपस्थिते ८७ एवं च नगरग्रामनिगमखेटादीनामुपस्थिते
विनाशे तदधः संमूर्छत्यासालिकसंज्ञका ८८ अंगुलासंख्यभागांगाः प्रथमोत्पत्तिकाले भी वर्द्धमानशरी
राश्चोत्कर्षाद्द्वादशयोजनाः ८९ बाहल्यं चक्रजत्वात्पौ ज्ञेयास्तदनुसारतः अज्ञानिनोऽसंज्ञिनश्च ते मिथ्या
दृष्टयो मताः ९० उत्पन्ना एव ते नश्यंत्यंतर्मुहूर्तजीविताः नष्टेषु तेषु तत्स्थाने गर्त्ता पतति तावती ९१ मन्ये
कारामभागाद्गर्त्ता राक्षसीव बुभुक्षिता क्षिप्रं ग्रसति तत्सर्वं स्कंधावारपुरादिकं ९२ उक्तं जीवसमासेत्र
स्पुरते वीडियाइति शारीरोत्कर्षमाधर्मा देवत्वं च केवली ९३ महोरगा बहुविधाः केचिदंगुलदेह
का तत्पृथक्त्वांगकाः केचित्तितत्तनवपरे ९४ एवं गव्यूतिकाः केचिद्योजनैः सद्धैतैरपि द्वयत्कर्षत
यावत्ते सहस्रयोजनांगकाः ९५ स्थलेजलेपि विचरंत्येते स्थलोद्भवा अपि नरक्षेत्रेन संत्येते बाह्यद्वीप
समुद्रगाः ९६ इत्युरःपरिसर्पाः वक्ष्ये भुजपरिसर्पा सत्वनेकविधाः स्मृताः नकुलाः सरटा गोधाः १
बाहुसर्पा प्रदगोलिका ९७ कुकुंदरी मूषकाश्च हालेनी जाहकादयः एवं खचरा उक्ता अपातरव
चराश्च ९८ त्वग्वर्मलोमपर्णसमुद्गवितपक्षदाः तत्र हंसाः कलहंसाः कपोतकेकीवायसाः ९९
टंकाः कोकिलाश्चाषा बकचातकखंजनाः शकुनिका ढंकागृध्राः शुकहंसपनसारिकाः २ भातपत्ररत
नरिता

ढंकाः कंकाः चक्रवाकाः चक्राकौ चकोराः कपिंजलाः कुकुटाश्च श्यकतिति लावकाः ॥ २०॥३०॥ ॥

८०

रत्याद्याः कनकाराश्चटिटिभाः कुर्कीकौशिकदात्यूह समुद्गलोमपक्षिणः ३ वल्गुलीचर्मचटिका श्च
र्मपक्षिण उपक्षिणः समुद्गवायसाजीवं जीवाद्याश्चर्मपक्षिणः ३ समुद्गवत्संघटितौ येषामुड्डयनेपि हि
पक्षौ स्यातां ते समुद्गपक्षिणः पक्षिकोत्तिंगाः ४ स्थानेपियत्पक्षौ ततौ ते विततच्छदाः द्वयोस्तः पक्षि
णां भेदौ द्वौ बाह्यद्वीपवार्द्धिषु ५ संमूर्छिमा गर्भजाश्च त्वमी सुविविधाः समे विना गर्भसामग्री जाताः सं
मूर्छिमाश्च ते ६ तथा गर्भादिसामग्र्या ये जातास्ते हि गर्भजाः आसालिकाभिन्नाः संमूर्छिमा एव हि ते ध्रुवं ७ यदुक्त
नक्षत्रांगे आहारपरिज्ञाध्ययने आसालिका गर्भजत यो क्तास्तत्सहशनामा नानाविजातीया एव संभाव्यंते
अन्यथा प्रज्ञापनादिभिः सह विरोधापत्तेः अपर्याप्ताश्च पर्याप्ताः प्रत्येकं द्विविधा इमे एवं पंचाक्षतिर्यंच।
सर्वेपि स्युश्चतुर्विधाः ८ इति भेदाः १ विकलाक्षवदङ्गानि स्थानान्येषां जिनेश्वरैः नक्षत्रस्थानविरोधु।
क्तस्त्वयं नाभोविविकित्ति ९ इति स्थानानि २ षट्पर्याप्तयोऽमीषां पर्याप्तिं मानसीं विना संमूर्छि
मानामन्येषां गर्भजानां भवंति षट् २० असंज्ञिनोऽमनस्काय स्युर्वर्त्तित्यपतादिषु आहारसंज्ञास
ज्ञेया पर्याप्तिर्नत्वमामी २१ अथवान्यमनोद्रव्यं वर्त्तते संज्ञिना मपिप्रवर्त्तते निवर्त्तते त्तपिष्टा
निष्टयोसतत २२ समूर्छिमानां प्राणाः स्फुर्नवान्येषां वते दश इति पर्याप्तिः जहाश्चतस्त्रायोनीना मे
षां सामान्यतः स्मृताः २१ इति योनिसंख्या ४ एवं समूर्छिमा गर्भजभेदाद्विवक्षया जलचारिक्ळ
कोटीनामेषां मिताजरीश्वरा २२ अथ गर्भनि द्वादशैव भवंति जलचारिणां खेचराणां द्वादशाष्ट
चतुष्पदां गिनां दश २३ दशैवोरगजीवानां भुजंगानां नवैति च एषां सार्द्धत्रिपंचाशल्लक्षा कुल
लक्षाटयः २४ इति कुलसंख्या ५ विवृतायोनिरेतेषां संमूर्छिमशरीरिणां गर्भजानां तु संवृतयोषां
योनिर्विवृतसंवृता २५ समूर्छिमानां त्रैधेयं सचित्ताचित्तमिश्रका गर्भजानां तु मिश्रैव यदेषां

गर्भसंभवे १६ जीवात्मसात्कृतत्वेन सचित्ते शुक्रशोणिते तत्रोत्पद्यमानाः स्फुरच्चित्ताः पुद्गलाप
ः पे १७ संमूर्छिमानां त्रिविधा शीतोष्णमिश्रभेदतः गर्भजानां तिरश्चां च नेवन्मिश्रैव केवला १
८ इतियोनिसंवृतत्वादि १९ पूर्वकोटिमितोत्कृष्टा स्थितिः स्याज्जलचारिणां चतुष्पदानां चतुर
शीतिर्वर्षसहस्रिका १९ उरगाणां त्रिपंचाशत्सहस्राण्युरगामिनां भुजगानां द्विचत्वारिं सत्स्रा
हस्राः स्थितिर्मता २० खचराणां सहस्राणि द्वासप्ततिः स्थितिर्गुरुः संमूर्छिमानां सर्वेषा मित्युत्कृ
ष्टा स्थितिर्भवेत् २१ गर्भजानां पूर्वकोटि सत्कृष्टा जलचारिणां चतुष्पदानामुत्कृष्टा स्थितिः पल्यो
पमत्रियं २२ भुजोरःपरिसर्पाणां पूर्वकोटिः स्थितिर्गुरुः खचराणां च पल्यस्य संख्येयांशो गुरुः
स्थितिः २३ गर्भजानां तिरश्चां स्याद्दोषेनोत्कर्षतः स्थितिः पल्यत्रयं समेषाम प्यवरांतर्मुहूर्तकं २४
इतिभवस्थितिः ७ संमूर्छिमानां पंचाक्ष तिरश्चां कायसंस्थिति सप्तकं पूर्वकोटीनां नदेवपरिणामते २५।
मृत्वा मृत्वा ऽसकृत्संमूर्छिमस्तिर्यङ् भवेद्यदि तदाप्सप्त भवान्यावत् पूर्वकोटीमितस्थितीन् २६
यष्टमे भवेप्यत तिर्यग्भवमवाप्नुयात् तदासंख्यायुष्कतिर्यग्गर्भजः स्यात्ततः सुरः २७ कोट्यः सप्त
पूर्वाणां पल्योपमत्रयान्विताः कायस्थितिर्गर्भजानां तिरश्चां तत्र भावना २८ संख्येयायुर्गर्भजेषु ति
र्यक्षूत्पद्यते ऽसुमान् उत्कर्षेण सप्तवारान् पूर्वैककोटिजीविषु २९ अष्टमायदि वेलायां तिर्यक्षु भव
मवाप्नुयात् असंख्यायुस्तदा स्यात्तत् स्थितिः पल्यत्रयं गुरुः ३० अत एव श्रुते प्यूक्तं पंचिंदियकाइ ८१
मइगाउ उक्कोसं जीवोउ संवसे सत्तट्ठभवगाहणे समयं गोयम मा पमाए ३१ अत्र संख्यातायुर्भवाप
हयासतोभयापेक्षया वाष्टाविति पूर्वकोट्यधिकायुस्तु तिर्यङ् सोऽसंख्यजीवितः तस्य देवगतित्वे
न मृत्वा तिर्यङ् नो भवः ३२ अष्टमंवत्सरोत्कृष्टा जघन्यांतर्मुहूर्तिकी गर्भस्थितिस्तिरश्चां स्या त्प्रय

वोवाततोमृतिः ३३ संख्यातायुष्याधिकं वार्द्धिसहस्रमोघतो भवेत् पंचेंद्रियतया कायस्थितिरुत्कर्षतः किल
३४ पर्याप्तपंचाक्षतया कायस्थितिर्गरीयसी शतपृथक्त्वमब्धीनां जघन्यांतर्मुहूर्तकं ३५ इतिकायस्थिति
८ देहास्त्रयस्तैजसश्च कार्मणौदारिकाविति संमूर्छजानां युग्मिनां च तेऽन्येषां वैक्रियाविति ३६ इतिदेहाः ९
संमूर्छिमानां संस्थानं हुंडमेकं प्रकीर्तितं गर्भजानां यथायोगं भवंति निखिलान्यपि ३७ इतिसंस्थानं
१० संमूर्छिमानामुत्कृष्टं शरीरं जलचारिणां सहस्रं योजनान्येतन्मत्स्यादीनामपेक्षया ३८ चतुष्पदानां
गव्यूत पृथक्त्वं परिकीर्तितं भुजगानां खगानां च कोदंडपृथक्त्वकं ३९ योजनानां पृथक्त्वं चोरगा
णां स्याद्गुरु गर्भजानां चाश्वराणां संमूर्छिमांबुचारिवत् ४० चतुष्पदानां गव्यूत षट्कं भुजगदेहि
नां गव्यूतानां पृथक्त्वं स्या ६ इत्थं ग्रन्थतुमूयतं ४१ तथोरःपरिसर्पाणां सहस्रयोजनवपुः यतोऽनेक
विधा उक्ता शतज्ञा तोमहोरगा ४२ अंगुलनमितां केपि वत्यं कापरे केचिद्गमार्द्धमानाः सह
स्रयोजनामिता ४३ गर्भजानां खचराणां धनुःपृथक्त्वमेवतत् अंगुलासंख्यांशमानं सर्वेषां तज्जघन्य
तः ४४ वैक्रियं योजनशत पृथक्त्वप्रमितं गुरु आरंभेंगुलसंख्यांशमानं तत्स्याज्जघन्यतः ४५ इत्यंगमानं
११ आद्यास्त्रयः समुद्घाताः संमूर्छिमशरीरिणां गर्भजानां तु पंचैते केवल्याहारकौ विना ४६ इतिसमु
द्घाताः १२ यांति संमूर्छिमा नूनं सर्वास्वपि गतिष्वमी तत्रापि नरके यांति यावदाद्यं नरकावधि ४७ ए
कें द्रियेषु सर्वेषु तथैव विकलेष्वपि संख्यासंख्यायुर्युतेषु तिर्यक्षु मनुजेषु च ४८ असंख्यायुर्नृतिर्य
क्षु त्पद्यमानास्त्वसंज्ञिनः उत्कर्षाद्यांति तिर्यंचः पल्यासंख्यांशजीविषु ४९ असंज्ञिनोहि तिर्यंचः प
ल्यासंख्यांशलक्षणं आयुष्कं उर्ध्वमपि बध्नंत्युत्कर्षतः खलु ५० अंतर्मुहूर्त्तमानं च नृतिरश्चां जघन्य
तः देवनारकयोर्वर्ष सहस्रदशकोन्मितं ५१ नत्रापि देवायुर्भस्व पल्यासंख्यांशसंमितं नृतिर्यग्नार

॥अत्रस्थाजिवाभि ॥मान्निजायेण संमू र्छिमपंचाक्षतिर॥ श्चांमत्यमवेकंपं टनसंस्थानंवस्या त्सष्टकर्मग्रंथाभि प्रायेण॥उपद्रुपिता निसूः॥इत्यर्थस्त! संग्रहणीवृद्धवृत्तौ ॥बा॥ठेलीदेवली ५७॥

कायुष्क ऽसंख्यप्रमानियथाक्रमं ५२ इदमर्वाक्तोप्यगवतीयत २ द्वितीयोद्दिशके॥ देवेषुत्पद्यमानास्फ
र्मचनव्यंतरावधि एतद्योग्यायुषोऽनावा न्नज्योतिष्कादिनाकिषु ५३ यांति गर्भजतिर्यंचो ध्रुवंगतिच
तुष्टये विशेषस्तत्र नरक गत्ताविष निरूपिताः ५४ सप्तस्वपिक्ष्मासु यांति मत्स्याद्याजलचारिणः रौद्रा
ध्यानार्जितमहापाप्मानो हिंसकामिषः ५५ चतुष्पदाश्च सिंहाद्या श्वतसृषाद्यन्नमिषु पंचसुरःपरि
सर्पा स्त्रियस्त्वषाद्यासुपद्विणि ५६ भुजपरिसर्पा गच्छंति प्रथमद्वितीयावधि देवेषु गच्छतामेषां सर्वेषं
समतागतौ ५७ भवने शव्यंतरेषु ज्योतिष्केषु वयांत्यमी वैमानिकेषु चोत्कर्षा दष्टमत्रिदिवावधि
५८ सुरेषु यांति सर्वेपि तिर्यंचोऽसंख्यजीविनः निजायुःसमहीनेषु नाधिकस्थितिषु क्वचित् ५९ अथ सं
ख्यजीविखचरा अंतरद्वीपजा अपि तिर्यक्च पंचेंद्रिया यांति भवन व्यंतरावधि ६० ततःपरं यतोनास्ति
पल्यासंख्यांशिका स्थितिः नचैवमीशानादग्रे यांति केप्यमितायुषः ६१ इतिगतिः २३ एकाक्षा विक
लाक्षाश्च तिर्यंचःसंज्ञसंज्ञिनः संमूर्छिमेषु तिर्यक्षु यांति नो देवनारकाः ६२ एकविधित्रिचतु
रक्षाःपंचाक्षाःसंज्ञसंज्ञिनः भवनव्यंतरज्योतिःसहस्रारांतरनिर्जराः ६३ संमूर्छिमागर्भजाश्च
मनुष्याःसर्वनारकाःगर्भजेष्वेव तिर्यक्षु जायंते कर्मयंत्रिता ६४ अंतर्मुहूर्तमुत्कृष्ट मुत्पत्तिमरणांत
रं संमूर्छिमानां गर्भजानां द्वादशांतर्मुहूर्तिका ६५ समयप्रमितज्ञेयं जघन्यंत द्वयोरपि एकसामयिकी
संख्या ज्ञेयैषां विकलाक्षवत् ६६ इत्यागति २४ लब्धेतेःनंतरभवे समवाप्तादिशिवावधि नैवैकस्मिन् ८२
क्षणे मुक्तिं यांतोयांतिदशैव हि ६७ इत्यनंतराप्तिः २५ समयेसिद्धि २६ लेश्यात्रितयमाद्यस्या।
संमूर्छिमशरीरिणां गर्भजानां यथायोग्यं लेश्याःषडपि कीर्तिताः ६८ इति लेश्याः २७ षडप्याहार
कर्मो द्वयानामप्यमत्व सांमूर्छानां संहनन मन्येषाम खिलान्यपि ७० इत्याहारदिक् २८ संहन

नंच २९ सर्वकषायाःसंज्ञाश्च निखिलानींद्रियाणि च द्वयानांसंमूर्छिमाःस्फ रसंज्ञिनःपरेन्यथा ७१ इतिक
षाय ३० संज्ञा ३१ इंद्रिय ३२ संज्ञिताः ३३॥ संमूर्छिमेषु तिर्यक्षु स्त्रीपुंसाश्च न संभवेत् केवलं क्लीबवेदास्ते के
वलज्ञानिनिर्मिताः ७२ स्त्रियःपुमांसः क्लीबाश्च तिर्यंचोगर्भजास्त्रिधा पुंभ्यःस्त्रियस्त्रिनीरूपे रधिकास्त्रिगुणा
स्तथा ७३ इतिवेदा ३४ विकलेंद्रियवद्दृष्टि द्वयंसंमूर्छिमांगिनां तिस्रोपिदृष्टयोन्येषां तत्रसम्यग्दृशो
द्विधा ७४ केचिद्देशेन विरताःपरेत्वविरताशयाः अभावःसर्वविरते स्तेषांभवस्वभावतः ७५ इत्यदृष्टि
३५ संमूर्छिमास्तु द्वेज्ञाना द्विज्ञानाअपिकेचन द्वित्र्यज्ञानागर्भजा हि त्रज्ञाना अपिकेचन ७६ इतिज्ञानं
३६ दर्शनद्वयमाद्यस्या तृतीयमपिस्फुट अवधिज्ञानिनां तु गर्भजानां त्रिदर्शनी ७७ इतिदर्शनं
३७ संमूर्छिमानां चत्वार उपयोगाःप्रकीर्तिता गर्भजानांतु चत्वारःषट्पंचवा यथाक्रमवापिते ७८ यदेषां के
वलज्ञानमुक्त्वा केवलदर्शनं ज्ञानंमनःपर्यवंच सर्वेन्यसंभवंतिते ७९ इत्युपयोगाः ३८ स्यादनाहा
रिता त्वेषा मेकद्विसमयावधिः तत्र आदिस्त्रिधाहारः सचित्ताद्विशिष्ट त्रिधा ८० प्रथमंत्वोजआहारा
लोमकावलिकाततः अंतर्द्वौ दिनेज्येष्ठं लघु चांतर्मुहूर्तकं ८१ ज्येष्ठं चेतत्कावलिका हारस्यस्मृतम
तरं स्यात्मा विकत्रिपल्यायुर्युक्ततिर्यक्प्रपेक्षया ८२ इत्याहारः ३९ गुणस्थानद्वयं संमूर्छिमानांविकलाक्ष
वत् गर्भजानां पंचतानि प्रथमानि भवंतिच ८३ इतिगुणाः ४० संमूर्छिमानां चत्वारो योगाःसुर्विकला
क्षवत् आहारकद्वयंमुक्त्वा गर्भजानांत्रयोदश ८४ इतियोगाः ४१ प्रतरासंख्यभागस्थाः संख्ययश्रेणि
वर्तिनः नभःप्रदेशैःप्रमिता स्तिर्यंचःखचराःस्मृता ८५ एवमेवस्थलचरा स्तथाचजलचरा अपि भवंति
किंतु संख्येय गुणाधिकाःक्रमादिमे ८६ यद्वाप्रतरासंख्य भागःप्रागुदितःखलु यथाक्रमंस्थुलप्राक्षो
ह्यप्तेरुतःक्रमः ८७ प्रपंचवाशांगुलप्रात द्वयमानानिनिश्चितं यावंतिखंडानि सुरकप्रतरस्फुट

८१ तावद्भ्यो ज्योतिष्कदेवेभ्यः स्युः संख्येयगुणाः क्रमात् तिर्यक्पंचेंद्रियाः खेचरा नराः स्थलखचारिणः ८८ एत
त्संमूर्छिमगर्भोत्थानां समुदितैः खलु जीवानां मानमाम्नायं श्रुते दृष्टयात्र कीर्तितः ८९ इति मानं ३२ ए
भ्यः खचरास्तेभ्यः संख्यघ्नाः खेचरस्त्रियः ताभ्यः स्थलचरास्तेभ्यः संख्यघ्नाः स्युस्तदंगनाः ९० ताभ्यो ज
लचरास्तेभ्यो जलचर्यस्ततः क्रमात् नपुंसकाः संख्यगुणाः नभःस्थलांबुचारिणः ९१ एतेषां संमूर्छिमा
श्च क्लीबा इति ज्ञेयं इति लघ्वल्पबहुता ३३ स्तोकाः पश्चात् तिर्यंचः प्रतीच्यां स्युस्ततः क्रमात् प्राच्यां याम्या
मुदीच्यां च विशेषेणाधिकाधिका ९२ इति दिगपेक्षयाल्पबहुता ३४ तिर्यक्पंचेंद्रियाणां स्यादंतर्मु
हूर्तसंमितं जघन्यमंतरं ज्येष्ठं त्वनंतकालसंमितं ९३ एतद्वनस्पतेः कायस्थितिं तु स्याद्गरीयसी उत्
पत्त्या तिर्यक्त्वं त्यक्त्वा मानस्य संभवेत् ९४ अत्यादि तिर्यक्नेत्थं स्वरूपमेवमयोक्तं किल लेशमात्रं।
विशेषविस्ताररसार्थिनस्तु सिद्धांतवार्धौ निधयोऽवगाह्याः ९५ विश्वाश्चर्यदकीर्तिकीर्तिविजयवि
जयः श्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतनयोऽतनिष्टविनयः श्रीतेजपालात्मजः काव्यं यत्किल तत्र निश्चितज
गत्तत्त्वप्रदीपोपमे सर्गो निर्गलितार्थसार्थसुभगः सप्तमः समाप्तः सुखं ९६ इति श्रीलोकप्रकाशे सप्तमः स
र्गः ग्रंथाग्रं ११४ अक्षर ४॥ बा॥ श्रीरस्तु॥ ॥संमूर्छिमगर्भजाश्च द्विविधा मनुजा अपि व
क्ष्ये संक्षेपतस्तत्र प्रथमं प्रथमानिह १ अंतर्द्वीपेषु षट्पंचाशत्यथाकर्मभूमिषु पंचाधिकासु दशसु त्रिंशत्य
कर्मभूमिषु २ पुरीषे च १ प्रस्रवणे २ श्लेष्म ३ सिंघाणयोरपि ४ वांतेपित्ते ६ शोणिते च ७ शुक्रे ८ मृतक
लेवरे ९ तु स्पष्टे १० स्त्रीपुंससंयोग ११ शुक्रपुद्गलविच्युतौ १२ पुरनिर्द्धमने १३ सर्वेष्वपवित्रस्थलेषु च ४
स्युर्गर्भजमनुष्याणां संबंधिष्वेषु वस्तुषु संमूर्छिमनराः सैकं शतं ते क्षेत्रभेदतः ५ इति भेदाः स्थानमेषां द्वीप
द्वयाधि सार्धद्वीपद्वयावधि स्थानोत्पादसमुद्घातैर्लोकासंख्यांशगा अमी ६ इति स्थानं २ आस्त्वपर्याप्तपर्या

नवशाणद्वितिरसेयहणपाचचुर्लो

प्तीस्ते म्रियंतेऽसमाप्तताः प्राणानवेतितयाद्याः तेषां वाद्यान्सेविना ७ इति पर्याप्तिः ३ संख्यायोनिकुलानां हि ते
संगर्भजतः पृथक् योनिस्वरूपत्वे तेषां विज्ञेयं विकलाक्षवत् ८ इति द्वारत्रयं ६ जघन्योत्कर्षयोरंतर्मुहू
र्तं स्यान्नव स्थितिः भवस्थं च मुहूर्त्तानामेषां कायस्थितिर्मता ९ ६ इति भवस्थितिकायस्थिति ८ आद्यास्त्रि
देही संस्थानं हुंडं देहोऽंगुलस्य च असंख्यांशमितः स्युर्वे समुद्घातास्त्रयो मताः ९ इति द्वारचतुष्टयं १२ एषां
तिर्विकलाक्षवद्धैवागतिस्तु ते किंतु मीवह्निवायुभ्यो नागच्छंति नरत्वतः २० अष्टचत्वारिंशदेषां नाड्यो ज
न्मात्ययांतरं एकसामयिकी संख्या विज्ञेया विकलाक्षवत् २१ इति गत्यागती २४ अनंतराप्तेः समये सिद्धं
गणनामिव दृघनलक्षेते ह्येषां माविज्ञेया नकेश्रुतात् २२ इति द्वारद्वयं २६ द्वाराणि लेश्यादीन्येषां वेत्तेषां
विकलाक्षवत् अज्ञानि किं त्रिंद्रियाणि पंचैतेषां श्रुतानुगैः २३ द्वाराणि २४ मिथ्यादृशोऽमी एते वा मांधाज्ञान
द्वयं तथा अचक्षुर्दर्शनं तस्मादुपयोगचतुष्टयं २४ साकारान्योपयोगाश्च ज्ञानदर्शनवत्तया विकलाक्ष
वदाहारः स्ततः कावलिकं विना २५ इति द्वार २७ आद्यगुणस्थानमेषामिदं योगत्रयं पुनः औदारिकस्तन्मिश्रा
श्च कार्मणश्चेति कीर्त्तितं २६ इति द्वार ३२ अंगुलप्रमितक्षेत्रप्रदेशराशिवर्त्तिनि तृतीयवर्गमूलघ्ने वर्गमू
ले किलादिमे २७ यावंतः प्रदेशराशिः स्यात्खंडास्तावत्प्रदेशकाः यावंत एकस्यामेकप्रादेशिक्यां स्युरावलौ २८
तावंतः संमूर्छिमादि मनुजा मनुजोत्तमैः निर्दिष्टा दृष्टविस्पष्टसर्वभावचरविष्टपैः २९ इति मानं ३३ द्वारा
ण्येषां शेषाणि पंचैतेषां मनाप्रितिः ज्ञातव्यानीह वक्ष्यमाणगर्भजवन्मनुष्यवत् ३० कर्माकर्मधरांतद्वी
प जन्मा गर्भजा नराः त्रिविधाः स्युः पंचदश त्रिंशत् तषट्पंचाशद्विधाः क्रमतः ३१ म्लेच्छा आर्या इति द्वेधा
मनुजाः कर्मभूमिजाः म्लेच्छाः स्युः शकयवनमुरुंडशबरादयः ३२ आर्याः पुनर्द्विधा प्रोक्ताः ऋद्धिप्राप्ता
यापरे ऋद्धिप्राप्तास्तत्राद्याः षोढा प्रज्ञप्ताः परमेश्वरैः ३३ अर्हंतः १ सार्वभौमाश्च २ महैश्वर्यमनोहराः बा।

लदेवा वासुदेवाः सुविद्याधरचारणाः २४ अनृद्धयो नवविधाः क्षेत्रजातिकुलार्यकाः कर्मशिल्पज्ञ २
भाषा चारित्रदर्शनार्यकाः २५ तत्र क्षेत्रार्या आर्यदेशोत्थास्ते षोडश पंचविंशतिः अंगा वंगाः क
लिंगाश्च मागधाः कुरुकोशलाः २६ काश्यः कुशार्त्ताः पंचाला विदेहा मलयास्तथा वत्साः सुराष्ट्राः शा
ण्डिल्या वराटा वरणास्तथा २७ दशार्णा जंगला वेद्यः सिंधुसौवीरकास्तथा भंगाः वृत्ताः सुरसेनाः कुणा
ला लाटसंज्ञकाः २८ केकयार्द्धमिमे सार्द्धं पंचविंशतिरीरिताः नामानि राजधानीनां ब्रविम्येषु क्रमाद
थ २९ चंपा तथा ताम्रलिप्ती स्यात्कांचनपुरं पुरं राजगृहं गजपुरं साकेतं च वणारसी ३० शौर्यपुरं च कांपि
ल्यं मिथिला भद्रिलपुरं कौशांबी च द्वारावती नंदिः वछा सिंध्ये पुरे ३१ अछापुरं मृत्तिकावत्यहिछत्रा ति
थापुरी शुक्तिमती वीतभयं पापामासपुरं पुरं ३२ मथुरा नागरी चैव श्रावस्ती नगरी वरा कोटीवर्षश्वेतं
विका राजधान्यः क्रमादिमा ३३ एष्वेवार्हच्चक्रिराम वासुदेवोद्भवो भवेत् आर्यास्तत इमे न्ये च तद्भावा
दनार्यकाः ३४ स्वेच्छतां गर्हणीयां चानार्यलक्षणमेवमुक्तं: धम्मोत्तियक्खराइं जेसु वि सुमिणे न सुव्वेति ॥
२१ विज्ञेयास्तत्र जात्यार्या येषां ते स्युर्जातयः उग्रभोगादिकुलजाः कुलार्यास्ते प्रकीर्तिताः ३५ कर्मार्या वाणि
काः सौत्रिकाः काष्ठाः कार्पासिकादयः शिल्पार्यास्तु तन्तुकाराः स्तंतुवायादयोपि च ३६ भाषार्या ये इमागध्या ।
भाषंते भाषमात्रते ज्ञानदर्शनचारित्रार्यास्तु ज्ञानादिभिर्युताः ३७ अत्र न्यूनाधिक्यतोऽस्ति सदुद्धरापनादि
तः विज्ञेयो विबुधैर्भेदः प्रोच्यते विस्तरेण यात् ३८ इति भेदाः १ एषा तिर्यग्नरक्षेत्रा वधिर्भन्मात्पयादिके यो ८४
जनानां दशाशती मध्येन परतः पुनः ३९ इति स्थाने २ एषा पर्याप्तयः सर्वा पर्याप्तानां प्रकीर्तिताः यथासंभव
मन्येषां प्राणाश्च निखिलाश्च्यपि ४० इति पर्याप्तयः ३ चतुर्दशायोनिलक्षा एषां संमूर्छिमैः सह गर्भजास्तु।
ऋजुकाद्या योनिर्विवृतसंवृता ४१ मिश्रा सचित्ताचितत्वात् शीता सन्त्वाश्च साप्तचेत वर्द्धिपत्रानयासंख्या

वर्षा ऊर्ध्वमंतर्मुहूर्तास्ति च ४२ इति द्वारः ६ पल्योपमानां त्रितय मुत्कृष्टैषां भवस्थितिः सायुग्मिनां परेषां तु पूर्वको
टिः प्रकीर्तिता ४३ जघन्या नरगर्भस्य स्थितिरंतर्मुहूर्तिकी उत्कृष्टा द्वादशाब्दानि विज्ञेया मध्यमा परा ४४ ४४:॥
पिता दिइषितः पापी कार्मणादिवशो ध्रुवा द्वादशाब्दानि गंधति तिष्ठेत्सिद्धनृपादिवत् ४५ चतुर्विंशतिव
र्षाणि गर्भकायस्थितिर्नृणां उत्कृष्टस्थितिगर्भस्य मृत्वोत्पन्नस्य तत्र सा ४६ स्थित्वा द्वादशवर्षाणि गर्भके
स्मिन्मृतयवान् विपद्येतस्य यततत्रैव तावत्तिष्ठत्यसौ यतः ४७ इति भवस्थिति ७ इत्यर्धतोगवतिसत २ पं
चमोद्देशके ॥ पूर्वाणां कोटयः सप्त तथा पल्योपमत्रयं भाव्या गर्भजतिर्यग्वदेषां कायस्थितिर्गुरुः ४८ इ
ति कायस्थिति ८ संख्येयजीविनां देहाः पंचासंख्येयजीविनां भवेदेहत्रयमेव विना हारकवैक्रिये ४९
इति देहाः ९ संख्येयजीविनां षट् नृणां संस्थानान्यखिलान्यपि चतुरस्रं भवेदेतदसंख्येयायुषां पुनः ५० इति
संस्थानः ॥१०॥ गव्यूतानि त्रीणि च तेषां वपुः संख्येयजीविनां गव्यूतत्रयमन्येषां मुत्कर्षेण प्रकीर्तितं ५१ जघन्यतोंगुल २
संख्यभागमानमितं भवेत् अपर्याप्तदशायां तत्कालएवास्य संभवः ५२ संख्यायुषां वैक्रियस्याधिके लक्षयोज
ने उत्कर्षेण जघन्यात्स्यादंगुलसंख्याशसंमितं ५३ आहारकशरीरं यत् स्यादेषां लब्धिशालिनां श्रुतकेवलिनां त
तु मानतो हस्तसंमितं ५४ इत्यंगमानं ११ षट् समुद्घाता नृणां संख्येयजीविनां असंख्येयायुषामाद्या
स्त्रय एव भवंति ते ५५ इति समुद्घाताः १२ यांति सर्वेषु रेषेव नराः संख्यजीविनः निजायुः सम हीनेषु नाधि
कस्थितिषु क्वचित् ५६ नतांतरद्वीपजाता भवनव्यंतरावधि यांति योज्ञानदिव्यावत् हरिवर्षादिजास्तु ते ।
५७ सौधर्मांत हैमवत हैरण्यवतजा इमे जघन्या पियदिशाने धिकपल्योपमास्थिति ५८ सर्वसंसारिगा ।
तिषु नराः संख्ययजीविनः गच्छति कर्मविनाशादेतिमुक्तिगतावपि ५९ तत्र च तिरश्चामस्तेषामन्ता सप्ताव २
न्तरास्थिनः द्वैपायनादिवद्वैरशमयांत्यस्वरेष्वमी ६० उत्पन्नकिंपासंपातगलपाशविषाशनैः स्वदुःखं स्वयंमृतास्ते

व

स्य व्यंतराः ज्ञात्वा वचः ६१ अविराधकविरतानां जघन्यायुष्कता सौधर्मे उत्कर्षेण च सर्वार्थसिद्धेः स्याद् विराधकानां ते
ः ६२ आराधकसंयमासंयमे भवनेशायुष्कता विषो क्रमाज्जघन्योत्कर्षाभ्यां सौधर्मे अच्युते च ख्याता ६३ आराध
केशविरतेः सौधर्माच्युतता विषो विराधके शाविरते भवनज्योतिष्कालयौ ६४ तापसानामपि तथा नाव
व्यंतिगाश्चरी कांदर्पिकाणां भवनाधिपसौधर्मता विषो ६५ चरकाणां परिव्राजां भवनब्रह्मता विषो
सौधर्मलांतकौ कल्पौ ख्यातौ किल्बिषिकाणिनां ६६ विमानभूतायुष्मानां पंचेन्द्रियतोऽन्यत्र संतिकि
ल्बिषिकादेवा भवनाधिपतिष्वपि ६७ आजीविकाभियोगानां भवनाच्युतता विषो निन्हवानां च भवने
शान्त्यग्रैवेयकौ किल ६८ भव्यानामभव्यानां साधुवेषगुणस्पृशां अपि मिथ्यादृशामेव विषयः स
क्रियाबलात् ६९ निर्ग्रंथगुणवत्त्वेपि तत्सु मिथ्यादृशायतः अस्य इदस्य तदमपि मिथ्यात्वी सूत्रतामि
ने ७० सूत्रलक्षणं चैव माकुः ॥ सुदंगणधररचितं तदेव प्रत्येकबुद्धरचितं च सुश्रुतकेवलिगणाद्यक्षं।
अभिन्नदशपूर्विणाः रचितं ७१ देवसुगहत्तामेषां स्याद्वक्षागतिगायवं: नत्वेषां गतिरेषैव त्याशांक
मतिषालिभिः ७२ कांदर्पिकादिलक्षणं चैवं कंदर्पः परिहासोस्ति यस्य कांदर्पिकस्वसः कंदर्पवि
कथाशंसि तत्सहंसोपदेशकृत् ७३ नानाहास्यकलाः कुर्वन् मुखदृश्यांगचेष्टितैः अदृष्टसंहासमयं
ख्यात्वा ज्ञानाजीवकतादिभिः ७४ श्रुते किल्बिषे पापस्याशि स किल्बिषिक उच्यते माया विज्ञानस्व
र्मा चार्यसाध्वानिंदकः ७५ वर्ज्येच्यप्तुनवद्वत् वेषमाजीविकाकृते बाह्यापवादस्वरः स आजीविक
उच्यते ७६ अभियोगः कार्मणादिस्तस्य योक्ताभियोगिकः द्रव्यानुयोगमंत्रादिः सद्धिकादयमावृतः २ य
थोक्तः कुविहाराणुबुद्धि अभियोगो दर्शनादिकायलोडनाय हो दृढमिहाऽभोगो विद्यामंत्रादेयथाविधि २ इति भा
वतिकृतौ प्रथमशताधिति उच्यते ॥ विवदीरणचारित्रे वेनाभ्युते वरित्रिणा जन्मेतद्दृष्टीसदृशा दोषेरेते

वि ८५

र्थसोदिते ७७ प्रयांति नरकेष्वेव नियमादर्द्धचक्रिणः नचैवचगतिर्द्वेया प्रत्यर्द्धचक्रिणामपि ७८ च
क्रिणोऽप्यत्यक्तराज्याः प्रयांति नरकेषु ते सप्तस्वपि यथाकर्म कृष्णस्तु कतयापरं ७९ तथांकं भाव
तीशतरभ्भवमा द्विशाकहत्तो चक्रवर्तिभ्रांतरनिरूपणाधिकारे जहाण्णां सातिरेगं सागरोवमं तिक्ष
सपरित्यक्तसंगाश्च चक्रवर्तिनो नरकं प्रविश्य तत्स्थानात् सुचयप्राप्य सुकृष्टस्थितयो भवंति ततश्च नर
देवो मृतः प्रथमपृथिव्यामुत्पन्नस्तत्रोत्कृष्टां स्थितिं सागरोपमप्रमाणामनुभूय नरदेवो जायत इत्येवं
सागरोपमं सातिरेकत्वं च नरदेवस्य च ककरतोत्पत्तेर्वाविकालेनर्द्धेत्यमिति श्रीहरिभद्रसूरिकृत
दशवैकालिकवृत्तौ हेमविरचिते नवपदप्रकरणवृत्तौ च चक्रिणः सप्तम्यामपात्यक्तराज्यायांतत्सुक्रमिति
नियमः ॥ त्यक्तराज्यास्तु ये सार्वभौमास्ते यांति तत्रा विषे मुक्तिं वा प्रसिरिणोपि ध्रुवे स्वर्गमुक्तिगामिनः ८० इतिगतिः
अथागत्यायुर्नतिरश्च सप्तमक्षितिनारकान् वायूनग्नीश्च विना सर्वं सुत्पद्यते नृजन्मसु ८१ अर्हंतो वा
सुदेवाश्च बलदेवाश्च चक्रिणः सुरनैरयिकेभ्यस्तु नृतिर्यग्भ्यान कर्हिचित् ८२ तत्रापि प्रथमं नर
काः स्यात्तु चक्रवर्तिनः व्यन्तरादिवलतलवर्तीर्थपाः ८३ चतुर्विधाः सुराश्च तथा भवंति
बलचक्रिणः जिना वैमानिका एव द्वयोपयनरतरं ८४ एवं मनुष्यरत्नानि यांति स्फः पंचचक्रिणां ता
न्यागत्याविनोत्यानि स्थमानेन मनुष्यवत् ८५ वैमानिकेभ्य एवेदि भवंति तानि तद्विच अनुत्तरसुराभु
क्ता नेभ्यः स्फ वासुदेववत् ८६ मुहूर्तो द्वादशोत्कृष्टं समयो लघुरंतरं तिर्यग्भवे देकसमय संख्या।
संमूर्छिमैः सह ८७ नानोगिनामप्यासन्नेनान्त्विरिता उत्कर्षतादिवसादेन पल्यासंख्यावावधिः १ अ
पर्याप्तनरत्वेन स्थितिरेकस्यवानिनः उत्कर्षता जघन्याश्चा तदुहूर्तेनिरंतरं २ इत्यर्थः पंचसंग्रहे॥ इत्यागति
रथ ॥ सम्यक्त्वदेशविरतिं चारित्रमुक्तिमप्यति जन्मेते अनंतरभवे लभ्यानस्यवादिकं ८८ अनंतरभवे चैते

देव

नलभंते कदाचन अर्हत्त्वं चक्रवर्तित्वं बलत्वं वासुदेवत्वं ९७ लब्धिरष्टाविंशतौ यायेषामित्यत्र
मनि संभिन्नेति संयोग नादश्यर्थातयथागमं ९०० कफ २ विप्रुण्मला ३ मर्श ४ सर्वौषधि ५ महर्द्धयः संभिन्न
श्रोतोलब्धिश्च ६ विपुल ७ ऋजुधिया ८ वधि ९०१ चारणाशीविषावधि ११ मार्द्दव १२ गणधारिताः १३ ...
क्रित्वा ईत्रु १५ बल १६ ताः विष्णुत्वं पूर्वधारिता ९०२ क्षीरमध्वाज्याश्रवाश्च १९ बीज २० कोष्ठधी
तथा २१ पदानुसारिता २२ तेजोलेश्या २३ हारक २४ वैक्रिये २५ ९०३ शीतलेश्या २६ क्षीणमहा
नसी २७ पुलाकसंज्ञिता २८ इत्यष्टाविंशतिर्लब्धयः पुंसां भव्ययोर्मता ९०४ चक्रार्हच्छिष्णुबलरामभिन्न
श्रोतस्त्व पूर्विता ४ गणभृत्त्वं चारणत्वं पुलाकाहारकेऽपि ९०५ विना दशामूः स्त्री २१ अन्याः सुभव्याः
यः आस्त्वार्हत्त्वं कदाचिद्यत्नला स्वर्यनयोरिति ९०६ दशैताः केवलित्वं च विपुलर्जुधिया कपि अ
नव्यपुंसां नैवैताः संनवेति त्रयोदश ९०७ अनव्ययोषितामेताः क्षीराद्याश्रवसंयुताः नस्युश्चतुर्दशैत
सां तनोऽथयाश्चतुर्दश १०० इत्येनंतराशिः २५ अनंतरजवैवैते प्राप्य मानुष्यकादिकं सिध्यंत्येकसम
मये सिंसतिनामिकाः पुनः २ तत्रापि पुमनुष्येभ्यो जाताः सिध्यंति तेऽदश नारीभ्योऽनंतरजाताः सौधर्मे
कत्रविंशतिः ३ इतिसमये सिद्धिः २६ लेश्याहारदिशः संज्ञा एषां संहननान्यपि सर्वकषायाश्च संज्ञाश्चै
डियाणपरित्वान्यपि ३ लेश्याश्चतस्त्रः स्माद्या जवत्यसंख्यजीविनां एषामाद्यं संहननं मेकमेवप्राकीर्त्ति
ते ४ इतिद्वारपंचकं २२ लज्ञावा प्रकसंज्ञानामेतेसंज्ञिनयामताः दीर्घकालिक्यादिकानाममिसस्यात्रभेवते
४ ५ इतिसंज्ञिता ॥ २ शानेषु नवतः पुंस्त्री वेदावसंख्यजीविषु पुंनिस्तुल्याः स्त्रियश्चैषु सुर्युग्मित्वेन सर्वदा ३
पुंस्त्रीक्लीवास्त्रिधान्ये स्फ स्तत्र पुंभ्यस्त्रियो मताः सप्तविंशात्यतिरिक्ताः सप्तविंशतिसंगुणाः ९ गर्भजाः क्लीबा
स्तुपुमाकारनाजः पुंसु स्त्र्याकारनाजस्तु स्त्रीषु गण्यंते इति हस्वादः इति वेदः २४ तिस्रो हशोज्ञानाज्ञान।

MEMORIAL

८६

दर्शनान्यखिलान्यपि द्वादशोत्सुपयोगाः स्फ स्त्रिधैतः समुद्घातनीतिः ८ आहारस्यकावलिकः स्यांतरस्या
स्त्वनावज्ञ ज्येष्ठं दिनत्रयं प्रागवदनाहारकतापिच ९ हिन्नाणविग्रहगतौ समुद्घाते तु सप्तमे नवत्यनाह २
रकता तृतीयादिक्षणत्रये १० अयोगित्वे पुनस्तास्या दशोत्यसमयात्मिका गुणस्थानानि निखिलान्या
पुयोगास्तथाखिलाः ११ इतिद्वारसप्तकं ३१ गर्भजानां मनुष्याणां संख्यामानेनिरूप्यते एकोनत्रिंशतांके
स्तमितानपनातोपिहि १२ तवामी॥ ॥ ४॥ इति शति २ खपपणपनवद्वतिण रुव ३४ पण पतिण २ नव
पंच ५ सग ७ ति ३ तिग ३ चउ ४ छ ६ दु २ चउ ४ इग १ पण ५ दु २ छ ६ इग १ अ ८ ट ८ दु २ चउ ४ नव ९ सग ७
ज इ २ गेहरा १२ इतिपर्यंतवर्त्तिनां कस्थानाद्धारतोंकस्थानसंग्रहः ७९२२८१६२५१४२६४३३७५९
३५४३९५०३३६ एकं १ दश २ शतं ३ सहस्रं ४ दशसहस्रं ५ लक्षं ६ दशलक्षं ७ कोटि ८ दशकोटि ९।
कोटिशतं १० कोटिसहस्रं ११ दशकोटिसहस्रं १२ कोटिलक्षं १३ दशकोटिलक्षं १४ कोटाकोटि १५ दश
कोटाकोटि १६ कोटाकोटिशतं १७ कोटाकोटिसहस्रं १८ दशकोटाकोटिकोटिसहस्रं १९ कोटाकोटिल
क्षं २० दशकोटिलक्षं २१ कोटाकोटिकोटी २२ दशकोटाकोटिकोटी २३ कोटाकोटिकोटिशतं २
४ कोटाकोटिकोटिसहस्रं २५ दशकोटाकोटिकोटिसहस्रं २६ कोटाकोटिकोटिलक्षं २७ दशको
टाकोटिलक्षं २८ कोटाकोटिकोटिकोटि २९ इत्याद्यंकवाचनप्रकारः एतेषामेवएकोनत्रिंशतोंक
स्थानानां पूर्वप्रसंघैः पूर्वपूर्वांगैः परिसंख्यानं कर्त्तव्यं पदशरीतं नवचतुरशीति लक्षाणि पूर्वांगं चतुरशी
तिलक्षाश्चैष्व चतुरशीतिलक्षैर्गुणिते ततः पूर्वं भवति तस्य परिमाणं सप्ततिः कोटिलक्षाणि षट्पंचाशत्सह
स्राणि ७०५६००००००००००० एतत्पूर्वांकः कंदगाशागोजिप्यते ततश्चागतं सप्तत्याणजदल्पदे ९।
कारमप्येकोटाकोटि वावीसकोटिलक्षा कोटिसहस्रायचतुरशीतिः ? एवं वयकोटिसया पुरुणादश

नरा तत्रैकंति एकाशीइलक्षा पंचाणत्रक्षमदस्माय २ बपन्नातितिन्निसया पुत्राणंपुत्रवशित्रशाश्रो
एतेषु त्रैगाइं इमाइं अद्धियाइं अणाइं ३ लरकाइं एगवीसं पुत्राणाणसयरीसदस्माइं बत्ते वेगूणगा पु
त्राणंसया हुंति ४ तसी इसयसहस्सा पन्नासं खलु भवे सहस्साय तिन्निसयाब्रन्नीसा एवइया अविर
लामणुया ५ उत्कर्षेण समुदिता गर्भजं मूर्छिजा नराः असंख्येयकालचक्रसमयैः प्रमिता नराः ६ मनुष्याद् ला
कृष्टपादपिष्ठ एणसंख्यया जानागातश्रादशिरात्रिप्रमाणाजन्यते इतिप्रज्ञापनावृत्तौ इति मानं ७२ गर्भजाः
पुरुषास्तोका स्ततः संख्यगुणाः स्त्रियः ततो संख्यगुणाः २२ नराः संमूर्छिमैर्युता २४ इति लघ्वाल्पबहुता
३३ दक्षिणोत्तरयोस्तोकाः स्युर्मनुष्या मिथः समाः प्राच्यां ततः संख्यगुणाः प्रतीच्यां च ततोऽधिकाः २५ नरत्वे
रवतादीनि क्षेत्राण्यल्पान्यपागुदक् ततः संख्यगुणानि स्फुः पूर्वपश्चिमयोर्दिशोः २६ किंत्वल्पे लौकिकथ्या
मि पूर्वत्याः स्युर्नराय तः ततः प्रतीच्यामधिका मनुष्याः प्राच्यपेक्षया २७ इति दिगपेक्षयाल्पबहुता ३४
अंतर्मुहूर्तमल्पिष्टं मनुष्याणां महांतरं कालोनंतः सर्वोत्कृष्टः कायस्थितिर्वनस्पतेः २८ ३५ वन्निल्पेवांतरं
प्रोक्तं साधिकाष्टिमितं जघन्य ज्येष्ठंश्चपुद्गलपरावर्ताई पंचमारके २८ न्हृ। न्दृणामिति मितिकरा विहिता मयैवं
वं समयग् विविधसमया स्वगुरुप्रसत्त्या पूर्णाप्रणादिवकणः कलमो क्तिकानां दीपश्रिया सवणिजा घणिजाम
णिजाति वेत्रा २९ विश्वाश्चर्यदकीर्तिकीर्तिविजयः श्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतनयोतनिष्ट विनयः श्रीते
जपालात्मजः काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्वप्रदीपोपमे सर्गो निर्गलितार्थसार्थसुभगः सर्गः सुखं सप्तमः
३० इति लोकप्रकाशे मनुष्याधिकारस्य सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ ग्रंथाग्रंथ २५२ अक्षर २६ ॥ ॥ एर्द० ॥ सुरा ७७
श्चतुर्धा भवनव्यंतरज्योतिषा अपि वैमानिका इति प्रोक्ताः स्तान्प्रभेदैरथ ब्रुवे १ एतेवसवेक्कि मारोपपदा इति
ज्ञेयं परमाधार्मिकाः पंच दशाथ परिकीर्तिताः यथार्थनामभिः ख्याता अंबरिष्टन्त्यश्वते २ अंबः १ अंबरीष २

शबल ३ श्याम ४ रौद्रोपरुद्रकाः ६ असिपत्र ७ धनुः ८ कुंभ ९ महाकालश्च १० कालकः ११ वैतरणी १२
वालुका १३ श्च महाघोष १४ खरस्वरः १५ एतेऽसुरनिकायांतर्गताः पंचदशोदिताः ५ नीत्वोर्ध्वं पातयंत्यादौ।
नारकान् स्वस्थानः परः करोति त्राङ्गुपाकार्पणं द्वितीयोंत्रहृदादिभिः ६ शातनादिकरस्तेषां तुरीयः पंचमः
पुनः कुंतादौ प्रोतकस्तेषां षष्ठोंगोपांगानिभंजन ७ अस्याकारपत्रयुक्तं वनं सृजति सप्तमः धनुर्मुक्तार्धचंद्रादि
बाणैर्विध्यति वाष्टमः ८ नवमः पाकक्षातेषां कुंभादौ दशमः पुनः खंडयित्वा सक्षंतश्च हा मांसखंडानि खा
दति १० तान्कदंबादौ पचत्येकादशश्च गादशः सृजन नदीं वैतरणीं तप्तरक्तपूयादि पूरितां २० कदंबपु
ष्पाद्याकार वालुकासु पचेत्परः त्रपतस्तान्महानादैर्निरुणद्धि च रुंदशः २१ आरोपयंत्यसौ वृक्षे वज्र
कंटकशीलिनि खरस्वरः पंचदशाः सप्ता कर्षति नारकान् २२ परमाधार्मिकास्ते च संचितानंतपातकाः मृत्वां
डगोलिकतया त्पद्यंते न्यतटुः खिता २ यत्र सिंधुः प्रविशति नदी लवणवारिधिं योजनैर्द्विशत्यामाग्यां पंच
पंचाशता ततः १ अस्ति स्थलं वेदिकांतः प्रतिसंतापदायकं प्रमाणतो योजनानि सार्धानि द्वादशैव तत् ३
योजनात्रिंशति सार्धाभ्यु चेरो महोदधेः शाश्वत्यारिंशदत्र संत्युतिततामसाः ४ आद्यसंहननास्तासु वसंत्युत्प
गाक्रमाः नराजलचरामद्य मांसस्त्रिग्धा गर्भजनुपा ५ दुर्वर्णाः कठिनस्पर्शाः नीषणाकारदृष्टयः अर्धद्वादश
करदेहाः संख्येयजीविताः ६ तत्र रत्नद्वीपमस्ति स्थलातरतापदायकात वार्धौ योजनैरेकत्रिंशतान्यूर्ध्वसीमा
नवम् ७ घरट्टान्वज्रिकास्तत्र मनुष्यास्तन्निवासिनः लिंपंति मद्यैर्मांसैश्च तेषु तानि क्षिपंति च ८ मद्यमांसा
लोलुपास्तः पूर्वं वदनानि ते गच्छंति जलधीमध्यं मांसैस्तान्लोभयंति च ९ मद्यमांसास्वादलुब्धा स्ततस्तदनु
यायिनः निपतंति घरट्टेषु क्रमात्ते जलमानुषाः १० मांसानि वज्रिपक्वानि जीर्णमद्यानि ते नराः यावद्दिनानि हि
त्राणि भुंजानाः सुखमासते ११ तावत् दृष्टाः सुमनसा रत्नद्वीपनिवासिनः संयोजितान् घरट्टेषु स्तान् तेषु पयति

समंततः २२ वर्षयावद्वाहयंति घरट्टान्तितु सहान् तथापि तेषामस्तीति न स्फुटंति मनागपि २३ ते दा
रुणानिहः खानि सहमानाः शरीरयाः प्रपिद्यमाना वर्षेण म्रियंते त्यंतदुर्मरा २४ अथांडगोलकास्तेषां।
जनास्ते रत्नकांक्षिणः चमरीपुच्छवालाग्रैः गुंफित्वा कर्णयोर्द्वयोः २५ निबध्य प्रविशंत्यब्धौ नानन्यजल
चारिणः कुलीरते त्वमीनाद्याः प्रवर्तंति न बाधितुम् २६ इति महानिशीथवृत्तौ षष्ठपद्यनेऽर्थतः॥ ॥पिशाचा
भूतयक्षाश्च राक्षसाः किंनरा अपि किंपुरुषा महोरगा गंधर्वा व्यंतरा इमे २३ पिशाचास्तत्र सहज सुरूपाः सौ
म्यदर्शना रत्नाभरणवग्रीवा हस्ताः षोडशधामताः २४ कूष्मांडाः १ पटका २ जोषाः ३ आह्निकाः ४ कालका
५ अपि चोक्षा ६ अचोक्षा ७ महाकाला ८ स्तथा वनपिशाचकाः ९ २५ तूष्णीका १० तालमुखर ११ पिशाचा
१२ देहसंज्ञका १३ विदेहा १४ श्च महादेहा १५ स्तथाधस्तारका १६ इति २६ सुरूप १ प्रतिरूपाति २ रूपा ३
भूतोत्तमा ४ इति स्कंदिकाद्याः ५ महावेगा ६ महास्कंदिकसंज्ञकाः ७ २७ आकाशका ८ प्रतिच्छन्ना ९
भूतानवविधा अमी सौम्याननाः सुरूपाश्च नानाभक्तिविलेपनाः २८ मानोन्मानप्रमाणोपपन्नदेहा वि
शेषतः रक्तपाणिपादतल तालुजिह्वोष्ठपाणिजा २९ किरिटधारिणो नाना रत्नात्मकविभूषणा यक्षास्त्र
योदशविधा गंभीराः प्रियदर्शना ३० पूर्ण १ माणि २ श्वेत ३ हरि ४ सुमनो ५ व्यतिपातक ६ भद्राः ७ स्फः सर्व
तोभद्राः ७ सुमनोभद्र ८ अष्टमाः स्मृताः ३१ यक्षोत्तमा ९ रूपयक्ष १० धनाहा ११ धनाधिपाः १२ मनुष्ययक्षा १३
इत्येवं सर्वेऽप्येते त्रयोदश ३२ कराला रक्तलंबोष्ठाः तपनीयविभूषणाः राक्षसाः सप्तधा प्रोक्ता स्तेऽभिभीषण ८८
दर्शनाः ३३ विघ्नाः १ भीमः २ महाभीमा ३ स्तथा राक्षस ४ राक्षसः ५ पारविनायका ६ ब्रह्म राक्षसा ७ जलरा
क्षसाः ७ ३४ मुखेष्वधिकरूपाढ्याः किंनरा दीप्तमौलयः दशधाः किंनरा १ रूपशालिनो २ हृदयंगमा
३ ३५ रतिप्रिया ४ रतिश्रेष्ठा ५ किंपुरुषा ६ मनोरमाः ७ अनिंदिताः ८ किंपुरुषोत्तमा ९ अथ किं

नरोत्तमा १० ३६ सुखोरुबाहुप्रमुखा श्चित्रस्रगनुलेपनाः दश किंपुरुषास्ते सत्पुरुषाः १ पुरुषोत्तमा
२ ३७ यशस्वंतो ३ महादेवा ४ मरुत् ५ मेरुप्रभा ६ इति महा ७ अतिपुरुषाः ८ किंपुरुषाः ९ पुरुषा
र्षभाः १० ३८ महोरगा दशविधा भुजगा १ भोगशालिनः २ महाकाया ३ अतिकायाः ४ भास्वंतः ५
स्कंधशालिन ६ ३९ महेष्वक्षा ७ स्मरकांता ८ महावेगा ९ मनोरमाः १० सर्वेऽप्यमी महावेगा मह
गाश्चित्रभूषणाः ३० गंधर्वा द्वादशविधाः सुस्वराः प्रियदर्शनाः १० सुरूपा मौलिमुकुट धराहार। ना
विभूषणाः ३१ हाहा १ हूहू २ स्तुंबरवो ३ नारदा ४ ऋषिवादिकाः ५ भूतवादिक ६ कादंबा ७
महाकदंब ८ रैवताः ३२ विश्वावसु १० गीतरति ११ सद्गीतयशस १२ स्तथाः सप्तावशीति रिमस
र्वे तृतीयांगोतपात्तलमी ३३ अणपन्नी पणपन्नी इसिवाइ भूअवाइ एव च कंदीय महाकंदी
कोहंडे चेव पयएय ३४ तथा अन्नपानवस्त्रवेश्म शय्यापुष्पफलोजये पे ज्ञानत्यचप्रस्य वि
रसत्वादिकारकाः ३५ अन्नादिजृंभकास्तेऽष्टौ सुर्विद्याजृंभकाः परे यत्नन्नाद्यविभागेन जृंभंतस्ते
जृंभकाः ३६ विचित्रचित्रकूटयमक वैताढ्यकांचनादिषु वसंति शैलेषु दशपल्योपमायुषः ३७ नि
त्यप्रमुदिताः क्रीडाः परा सुरतसेविनः स्वच्छंदचारित्वादेते जृंभंत इति जृंभकाः १ क्रुद्धानेतांश्चयः पश्य
त्यसौ यशोनर्थमाप्नुयात् तुष्टान् पश्यन्य यशो विद्यां किंतु वज्रमुनिर्वत् २ शापानुग्रहशीलाश्च मेषां शक्ति
स्तादृशी अथ व्यंतर पंचमांगे शतके ४ उद्देशे ८ शतं पंचोत्तरसंमेद पूर्ववैमंतरामराः भवंति नानाक्रि
डाभिः क्रीडंतः काननादिषु ३८ ज्योतिष्काः पंचधा चंद्रार्क ग्रह नक्षत्र तारकाः स्थिराश्चराश्चेति दशा
निदामवंतितेः ३९ वैमानिका द्विधा भेदात् कल्पातीत कल्पोपपन्नकाः कल्पोत्पन्ना द्वादशधा तत्वमी देवलो
कजाः ४० सौधर्मेशान सनत्कुमार माहेंद्र ब्रह्मलांतकजाः शुक्र सहस्रारानत प्राणतजा आरणाच्युतजा ४१

आद्यकल्पद्वयाधःस्था स्युस्तृतीयाधस्तना अपि लांतकत्रिदिवाधःस्था स्त्रिधा किल्बिषिका अमी ४२ क
ल्पातीता द्विधा ग्रैवेयकानुत्तरसंभवाः स्वामिसेवकभावादि कल्पेन रहिता इमे ४३ अधस्तनाध
स्तनं च स्यादधस्तनमध्यमं अधस्तनोपरितनं मध्यमाधस्तनं ततः ४४ मध्यममध्यमं चैव मध्योपरित
नं ततः उपरिस्थाधस्तनं चोपरिस्थमध्यमं पुनः ४५ उपरिस्थोपरितनं नवग्रैवेयकाः सुराः विजया
दिविमानोत्थाः पंचधानुत्तरामराः ४६ सारस्वता १ दित्य २ वह्नि ३ वरुणा ४ गर्दतोयका ५ तुषिता
६ व्याबाध ७ मरुत ८ रिष्टा ९ लौकांतिका अमी ४७ पर्याप्तापर्याप्तभेदेन सर्वेपि द्विविधा अमी जाताः षट्पं
चाशमेवं सुरभेदाः शतत्रयं ४८ पंचधा गीताः द्रव्यदेवा नरदेवा धर्मदेवास्तथापरे देवाधिदेवा ये भाव
देवास्ते पंचधा मता ४९ तत्र च पंचेंद्रियो नरस्तिर्यङ् संपादितशुभायतिः उत्पत्स्यते यो देवत्वे द्रव्य
देवः स उच्यते ५० नरदेवाः सार्वभौमा धर्मदेवास्तु साधवः देवाधिदेवा अर्हंतो भावदेवाः सुरा इमे ५१
इत्येवं देवैरधिकारः इति भेदाः १ त्रैलोक्येपि स्थानमेषां क्षेत्रलोके यदुच्यते स्थानोत्पादसमुद्घात
लोकासंख्यांशगा अमी ५२ इति स्थानं २ पर्याप्तयः षडेषां पंचाप्येकविवक्षया वाक्चेतसोर्दसश्रा
णा एतेषां परिकीर्तिता ५३ इति पर्याप्तिः ३ चतस्रो योनिलक्षाः स्युः लक्षाश्च कुलकोटिजाः द्वादशैषाम
चित्ताख्या योनिः शीतोष्णसंवृता ५४ इति द्वारत्रयं ६ पयोधयस्त्रयस्त्रिंशदुत्कर्षेण भवस्थितिः सहस्राणि
दशाब्दानां स्यादेषां जघन्यतः ५५ इति भवस्थिति ७ कायस्थितिस्त्वेषां भवस्थितिरेव ८ देहास्त्रयस्ते ७०
जसं च कार्मणं वैक्रियं तथा संस्थानं चतुरस्रं स्याद्रम्यं पुण्यानुसारतः ५६ इति द्वारद्वयं १० उत्कर्षतः स
प्तहस्ताः वपुर्जघन्यतः पुनः अंगुलासंख्यभागं स्यादादौ स्वाभाविके वपुः ५७ ततः कृत्रिमं वैक्रियं सा
धिकैकलक्षयोजनं ज्येष्ठमंगुलसंख्यांशमानमादौ च तद्भवेत् ५८ इत्यंगमानं ११ आद्याः पंच समुद्घाताः

७

पंच स्युस्तेयांत्यमी पर्याप्तगर्भजनरतिर्यक्संख्यजीविषु ५९ पर्याप्तबादरक्ष्मांबुप्रत्येकद्वितिजेषु च गर्भ
जा मनुजाः पंचेंद्रियास्तिर्यंच एव च ६० संमूर्छिमा गर्भजाश्च गच्छंत्यमृतभोजिषु विशेषस्त्वदितः श्राक्
क्षेत्रलोकेपि वक्ष्यते ६१ मुहूर्तानि द्वादशैषामुत्पत्तिच्यवनांतरं सामान्यतः स्यादुत्कृष्टं जघन्यं समया
वधि ६२ उत्पद्यंते च्यवंतामी एकस्मिन् समये पुनः एको द्वित्राश्च संख्येया असंख्येयाश्च कर्हिचित्
६३ इति द्वारत्रयं २४ सम्यक्त्वं देशविरतिं चारित्रं मुक्तिमप्यमी लभंते लघुकर्माणो विपद्यानंतरे भवे ६४
इत्यनंतराप्तिः २५ सिध्यंत्यनंतरभवे एकस्मिन् समये त्वमी उत्कर्षतः साष्टशतं विशेषस्त्वत्र तत्र च ६५ भ
वनेशा व्यंतराश्च सर्वे दश दशैव हि तद्देव्यः पंच एवैव दश ज्योतिष्कनिर्जराः ६६ ज्योतिष्कदेव्यश्चैकस्मिन्
क्षणे सिध्यंति विंशतिः वैमानिकाः साष्टशतं तद्देव्यो विंशतिः पुनः ६७ इति समये सिद्धिः २६ लेश्याहारदि
शाषट्कं नसंहननसंभवः कषायसंज्ञेंद्रियाणि सर्वाण्येषां भवंति च ६८ इति द्वारषट्कं ३२ सर्वेप्येते संज्ञिनः स्युः
पुंस्त्रिवेदयुजः परं देव्यः सुरेभ्यो द्वात्रिंशद्गुणा द्वात्रिंशताधिका ६९ इति द्वारद्वयं ३४ एषां स्युर्दृष्टयस्तिस्र
आद्यं ज्ञानत्रयं भवेत् सम्यग्दृशां परेषां तु स्यादज्ञानत्रयं ध्रुवं ७० इति द्वारद्वयं ३६ दर्शनत्रयमाद्यं स्यादे
षां सम्यक्त्वशालिनां दर्शनद्वयमन्येषामुपयोगो द्विधा ततः ७१ उपयोगाः षडेतेषां ज्ञानदर्शनयोस्त्रयं सम्यग्
दृशां परेषां तु त्र्यज्ञानी द्वे च दर्शने ७२ एतेषामोज आहारो लोमाहारोपि संभवेत् न स्यात्कावलिकः स्यात्तु म
नोभक्षणलक्षणः ७३ अंतरं पुनरेतस्य चतुर्थभक्तसंमितं जघन्यमन्यज्ज्येष्ठानां त्रयस्त्रिंशत्सहस्रका ७
५ इति द्वारः ३७ गुणस्थानानि चत्वारि योगाश्चैकादशोदिताः औदारिका १ हारकाख्यः २ तन्मिश्रौ च ४
विनाखिलाः ७५ उत्तरासंख्यभागस्था असंख्येयश्रेणिवर्तिनः ततः प्रदेशैः प्रमिताः प्रोक्ताः सामान्यतः सुराः
७६ इति द्वारः ३१ क्षेत्रपल्योपमासंख्यभागस्थाभ्रांशसंमिताः देवाश्चानुत्तरोत्पन्ना संख्येयास्तत्र पंचम

७६ इदं नरक्षेत्रपल्यासंख्याशांशसंमिता नवत्यधोपरितन ग्रैवेयकत्रिकामराः ७७ मध्यमेधस्तने ग्रैवे-
९० त्रिकेकाल्पेऽच्युतेपि च आरणप्राणतेचैवा नतेष्वीयं न एवते ७८ किंतुपल्यासंख्यभागो वृद्धंत्रेणयथोत्त-
रं एकमानमितश्चैवं स्यात्परं श्रेणिभाववता ७९ सहस्रारमहाशुक्रलांतकब्रह्मवासिनः माहेंद्रसनत्कुमा-
र देवाः प्रत्येकमीरिताः ८० घनीकृतस्य लोकस्य श्रेण्यसंख्यातवर्तिनिः नभःप्रदेशैः प्रमिता विशेषात्राधि-
पूर्ववत ८१ अंगुलप्रमितक्षेत्र प्रदेशराशिसंगते तृतीयवर्गमूलघ्ने द्वितीयवर्गमूलके ८२ यावान्प्रदेशरा-
शिः स्याद्देकप्रादेशीकीश्च श्रेणिषु तावन्मात्रासु लोकस्यास्य घनात्मनः ८३ नभःप्रदेशा यावंतः स्तावा-
नीसानतनाकगाः देवदेवीसमुदायो निर्दिष्टः श्रुतपारगैः ८४ त्रयस्त्रिंशत्तमांशोस्य किंचिदूनस्य योनवेत
ईशानदेवास्तावंतः केवलाः कथिताः श्रुते ८५ एवं च सौधर्मभवनाधीश व्यंतरज्योतिषामपि नाम्नामस्य
समुदय त्रयस्त्रिंशांशमानता ८६ केवलं देवदेवी समुदाय एव वर्तते॥ ईशानतश्च सौधर्मे स्यात्संख्येय-
गुणाधिकः देवदेवीसमुदायो नवनेशानवभुवे ८७ अंगुलप्रमितक्षेत्र प्रदेशराशिवर्त्तिनि द्वितीय-
वर्गमूलघ्ने वर्गमूलेक्किलादिमे ८८ यावन्प्रदेशराशिः स्यात्तावन्मात्रासु पंक्तिषु घनीकृतस्य लोक-
स्य एकप्रादेशिकीषु वै ८९ नभःप्रदेशा यावंतस्तावान्पुद्गलैः देवदेवीसमुदायः ख्यातः भवनवा-
ना ९० यावंति संख्ययोजनकोटिमानानि दैर्घ्यतः सूचीरूपाणि खंडानि स्फरेकप्रतरे किल ९१ व्यं- ९१
तराणां देवदेवीसमुदायोनवेदियान् ज्योतिष्कदेवदेवीनां प्रमाणमथ कीर्त्यते ९२ षट्पंचाशांगुलश-
तद्वयमानानि दैर्घ्यतः यावंत एकप्रतरे सूचीरूपाः स्फरेशकाः ९३ ज्योतिष्कदेवदेवीनां तावन्त समुद-
यान्नवेतु उक्तप्रमाणमित्येवमथाल्पबहुताभुवे ९४ इतिमाने ३२ श्लोकाः सद्धीर्घसिद्धस्था असंख्येय-
गुणास्ततः शेषाश्चानुत्तरादेवास्ततः संख्यगुणाः क्रमात् ९५ ऊर्ध्वमध्याधःस्थितस्य ग्रैवेयकत्रिकत्र-

य अच्युतेचारणेचैव प्राणतेचानतेपि च ९६ अधोधोग्रैवेयकादावनुत्तरांतापेक्षया नाल्पा विमानबाहु-
ल्या देवाः संख्यगुणाः क्रमात् ९७ शतश्रेणिस्वयोर्द्वयोः प्रारणाच्युतकल्पयोः विमानसंख्यातुल्येव तथा-
पि कृष्णपाक्षिकाः ९८ उत्पद्यंतस्ततावंत दक्षिणस्यां दिशि प्रायः शुक्लपाक्षिकजीवतो मानमपि बहु-
श्रु त्वेनवेतितः ९९ ततोऽच्युत्वा तावदधो यास्य निर्जरा आरणेऽधिकाः समानश्रेणिस्थितश्चैव सन्नेप्रापि
विनावृतो १०० शुक्लपाक्षिककृष्णपाक्षिकलक्षणं चैवं॥ बहुपापोदयात्क्रूरकर्माणः कृष्णपाक्षि-
काः स्फदीर्घतरसंसारा भूयांसोऽन्यव्यपेक्षया १ तथास्तनावातेनत्या अपि प्रायः सुरादिषु उत्पद्यं-
ते दक्षिणस्यां प्राचुर्येणान्यादिक्षुन २ तथाक्तं पायमिह क्रूरकम्मा भवसिद्धियाविदाहिणिल्लेसु ने-
रइयतिरियमणुया सुराइठाणेसु गच्छंति ३ जेसिमवड्ढपुग्गल परियट्टो ससेसओ ससारो ते सुक्क-
पक्खिया खलु अहिए पुण कण्हपक्खीओ ४ इति प्रज्ञापनावृत्तौ॥ आनतेभ्योसंख्यगुणाः सहस्रा-
राः सुराः स्मृताः महाशुक्रे लांतके च ब्रह्ममाहेंद्रयोः क्रमात् ५ सनत्कुमार ईशानयोः संख्याघ्नाय
थावरं ऐशानेभ्यश्च सौधर्म देवाः संख्यगुणाधिकाः ६ ननु॥ कृष्णपाक्षिकबाहुल्यो दक्षिणामाहेंद्रनाकि-
तः ५१ असंख्येयगुणाः प्रोक्ताः सनत्कुमारनाकिन ७ विमानानां कृष्णपाक्षिकाणां चाधिक्यतस्तथा ते।
सौधर्मेप्यसंख्येयाः कथं ईशाननाकिनः ८ अत्रोच्यते दिक्वचन प्रमाणप्रकृत्यैतत्तथा विचारणा चरोना
स्मा ईशानमासौ दितं च च ९ तथोक्तं प्रज्ञापनावृत्तौ: नन्वियं युक्तिर्माहेंद्र सनत्कुमारयोरप्युक्ता परं।
तत्र माहेंद्रकल्पापेक्षया सनत्कुमारकल्पे देवा असंख्येयगुणा उक्ता इह तु सौधर्मकल्पे संख्येयगुणा
उक्ता स्तदेतत्कथमुच्यते वचनप्रामाण्यात् न चात्रपातत्रसोय तेनान्यत्राप्युक्तं॥ ईशाणसवधम्मोवि ब-
ति सगुणाउहोंति देवाओ सव्वइमासोहम्मतओ असंखाभवणवासी इति: असंख्याश्च सौधर्म देवा।

नागवनाधिपा: भवंतिनवनेशेभ्यो संख्यघ्ना अंतरासुरा: २० ज्योतिष्काणां देवदेवी वृंद: संख्यगुण
स्तत: स्वस्वदेवेभ्यश्चदेव्य: सर्वा: संख्यगुणा: स्मृता: २१ इतिलघुाल्पबहुता २२ पूर्वस्यांच प्रती।
च्यांच स्तोकानवनवासिन: उत्तरस्यां दक्षिणस्यां सभेऽसंख्यगुणाक्रमात् २३ शाकुनीव्याहिनवन
ल्पत्वात्स्तोकाऽमीकिल दक्षिणोत्तरयोस्तेषां क्रमाधिक्यादिमे ऽधिका: २३ पूर्वस्यां व्यंतरास्तोका
: विशेषेणाधिकाधिका: अपरस्यामुत्तरस्यां दक्षिणस्यां यथाक्रमं २४ व्यंतरा: सुषिरेभूम्ना स्वरं
तिततोऽधिका: सा धोग्रामायां प्रतीच्यां समीस्फ: प्राच्यपेक्षया २५ उदीच्यां दक्षिणस्यां च युक्तमेवा
धिकाधिका: स्वस्थाननगरावास बाहुल्येनायथाक्रमं २६ पूर्वस्यांपश्चिमायांच स्तोकाज्योतिष्कना
किन: दक्षिणस्यामुदीच्यां च स्युः क्रमेणाधिकाधिका: २७ प्रचुरीच्यावेडसुर्यं द्वीपहृद्यानदेशव
त्र क्रीडासक्तेषु ज्योतिष्का: स्वल्पा: प्रायेणसत्क्षया २८ तेभ्योऽधिकादक्षिणस्यां विमानानां बहुत्वत:
तथा कृष्णपाक्षिकाणां बहुल्येनोपपातत: २९ उदीच्यां मानससर स्यते क्रीडापरायणा: तत्समीपस्थि
तज्योति विमानादिनिरीक्षणात् ३१ उत्पन्नजातिस्मरणा: किंचिदाचर्यवृत्त विहितानशना: कृत्वा
निदानंसुखलिप्सया ३२ मृत्वाज्योतिर्विमानेषु त्पद्यंते तिकव त्रिषु तत: स्युर्दाक्षिणात्येभ्य: अत्रश
ताऽसमेऽधिका: ३३ स्यु: सौधर्मप्रभृतिषु ताविषुचतुष्वपि पूर्वस्यां पश्चिमायां च स्तोकाएवसुधाभुजा:
३४ ततश्चासंख्येयगुणा उत्तरस्यां ततोऽधिका दक्षिणस्यां समीप्रोक्ता स्युयतोत्रैनावना ३५ उत्पादिष्ट
वतस्तेषु विमाना: पंक्तिवर्तिन: असंख्येयाजनतता पुष्पावकीर्णकापुन: ३६ यास्यादीच्योरवहुस्मा।
स्यु: पूर्वापरयोस्तत: उदक्ततोऽसंख्यगुणा: प्राचीप्रतीच्यपेक्षया ३७ भूम्ना कृष्णपाक्षिकाणां दक्षिण।
स्यां समुत्पन्नवात् दक्षिणस्यां समधिका उत्तरापेक्षयातत: ३८ तथाङ प्रज्ञापनायां दिसाणुवाएणंसव्व
त्थोवा देवासोहम्मकप्पे पुरच्छिमपच्चच्छिमेणं उत्तरेणं असंखेज्जगुणा दाहिणेणं विसेसाहिया अत्र

यद्यपिविविक्तपुष्पावकिर्णानयंतरेसुतुपुव्वदिसिंइतिवचनात प्राच्यांपुष्पावकिर्णकानां वास्तुतिच्यां वतनि
षेधोभावात्प्राच्यापेक्षयाप्रतिच्यां देवा अधिका वक्तव्या: स्फुरस्तथापत्रसूत्रे पूर्वपश्चिमावल्पत्वनयत: सर्वो
पिदक्षिणोत्तरतयैवदिविवक्षितेतिसंभाव्यत इतिहृद्य: यथादक्षिणोत्तरार्द्धलोकाधिपतिसौधर्मेशानेंद्रो
इत्यत्र पूर्वापश्चिमअपिदक्षिणोत्तरतयैववक्षितेइति॥ एविं त्रिशपश्चिमास्तु ब्रह्मलोकेल्पका: सुरा:
ततश्चासंख्ययगुणा: दक्षिणस्यादिविस्मृता: २९ यास्यांहिबहवः प्राय स्तिर्यंच: कृष्णपाक्षिका: उत्पद्यंत
न्यासुश्रुक्ल पाक्षिकास्तेकिलाल्पका: ३० एवंचलांतकेशुक्रे सहस्रारेपिनाकीना: भूयांसो दक्षिणस्यां।
स्युस्तिर्यंचनास्तुवाल्पका: ३१ आनतादिषुकल्पेषु ततश्चानुत्तरावधि प्रायश्चतुर्दिशमपि समाना एवना
किन: ३२ तथाङ पन्नापणायां तेणपरंबहुसमो ववणासमणाउसो इति इतिदिग्पेक्षयाल्पबहुता:
३४ जयन्यतोंऽतर्मुहूर्तं कालोऽनंतोंऽतरं गुरु ज्येष्टकायस्थितिसमा: सवर्कालोवनस्पते: ३५ इत्यंतरं इति
यदिहमयोक्तं निर्जराणां स्वरूपं तदुरुसमयवाचांवर्णिकामात्रमेव तस्माद्हितविशेषान् कोह्युपशाखिवे
क्तु प्रभुरिवनृपकोषागारजातरत्नकणोघान् ३६ विश्वाश्चर्यदकीर्तिकीर्तिविजयश्रीवाचकेंद्रांतिषज
जश्रीतनयोतनिष्टमार्धस्तुगविनय: श्रीतेजपालात्मज: काव्यंयत्किलतत्रनिश्चितजगत्तत्वप्रदीपोपमसर्गो
निर्गलितार्थसार्थसुभग: सामानपूर्णोष्टम: २३४ इतिलोकप्रकाशेदेवाधिकारस्यो ष्टम: सर्ग:॥८॥ ॥ग्र
ग्रंथाग्रंथ: १५६॥८॥ ॥८९०॥ अथनारका: रत्नाशर्करावालुका पंकधूमतम:प्रभा: महातम:प्रभेत्यासुः स
प्तधानारकासता: १ पर्याप्तापरभेदेन चतुर्दशतवंतिते स्थानोत्पातसमुद्घातैलोकासंख्यांशवर्तिन: २ स्व
स्थानतस्तथोत्पाद तेपकदेशमवत्यमी विशेषस्थानयोगास्तु क्षेत्रलोके प्रवक्ष्यते ३ इतिभेदा: १ स्थाना।
निवा: २ पर्याप्तय: ३ उपपाते वज्रमायोनिल्यक्षका: नेत्राणिकुजकोटिला मुक्तानिपवदिशति: ४ इति।
द्वारत्रयं ५ स्फ: शीतयोनय: केचि त्केचिदुष्णास्मयोनय: जिनैदक्षालोरयिका संप्रश्नाभितयोनय: ५ इति।

DAULAT ...

यानि संहननान्यादिमं ६ दशवर्षसहस्राणि जघन्यैषां भवस्थितिः उत्कृष्टा त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमसंमिता ६ इति।
भवस्थितिः ७ कायस्थितिस्त्वेषां भवस्थितिरिव ८ कायस्थितिस्त्रसत्वे स्या जघन्यान्तर्मुहूर्तकं द्वौ सागरौ सहस्रौ च।
कियद्वर्षाधिको गुरुः २ देहास्त्रयस्तैजसं च कार्मणं वैक्रियं तथा स्या। भाविकलत्रिमश्रो हुंडं संस्थानमंगयोः ८ दे
हा ९ संस्थानं च १० शतानि पंच धनुषां ज्येष्ठा स्यात्स्वाभाविकी तनुः लघ्वंगुलासंख्यभागमाना स्वस्वरूपेण मता ९ स्वस्वस्था
ना विकृतनो द्विगुणात्र वैक्रिया पृथ्वी लघ्वंगुलसंख्यभागमाना तनवेदमो १० इत्यंगमानं ११ स्युश्चत्वारः समुद्घाता
आद्या एषां गतिः पुनः पर्याप्तगर्भजनरति २ क्षाः संख्यजीविनोः ११ इति गतिः १२ नरपंचाक्षतिर्यंचः पर्याप्ताः संख्य
जीविनः नारकेषु यांति संख्या सामयिकेषु देववत् १२ एषूत्पत्तिच्यवनयो मुहूर्ता द्वादशांतरं उत्कर्षात्तु जघन्य
स्तु एकसमयात्मकं १३ इत्यागतिः १४ सामान्यतो नैरयिका लभंते नंतरं भवं सम्यक्त्वादेशविरतिं चारित्रं
मुक्तिमप्यमी १४ विशेषस्तु क्षेत्रलोके वक्ष्यते इत्यनंतरगतिः १५ उद्वृत्यैया नारकेभ्यो लभ्यंते नत्वादिकं यद्ये
कसमये यांति शिवं तद्विंदशाध्रुवं १५ पतेकसमाद्यनरक त्रयोद्वृत्ता अमी पुनः सिद्धिं यांति दश दश तुर्योद्वृत्ता
स्तु पंच वै १६ इति समये सिद्धिः १६ लेश्यास्तिस्रोऽप्यमीषां त्वाद्याः षडाहारदिशोऽपि च न संहननसद्भावः कषाया नि
खिला अपि १७ संज्ञाः सर्वाश्चेंद्रियाणि सर्वाण्येषां च संज्ञिकाः ता। दीर्घकालिक्यादिमत्या हेतुसंज्ञतयापि च १
८ एषां वेदः क्लीब एव दृष्टिस्त्वेव दर्शनं उपयोगा इति द्वारचतुष्कं पूर्ववन्मतं १९ त्रिज्ञाना अज्ञानिनस्त्वेषां आहारश्च
लोमशो गुणस्थानानि योगाश्च भवत्यसूनां जिनवत् २० लोमाहारो द्विधाभोगानाभोगाच्च ततत्र च आभोगादिमोंत
र्मुहूर्ता स्थितिरन्यश्च प्रतिक्षणं २१ इति लेश्यादीनि योगान्तानि पंचदशद्वाराणि २२ अंगुलप्रमितक्षेत्र प्रदेशा
राशिवर्तिनि तृतीयवर्गमूलघ्ने प्रथमे वर्गमूलके २३ यावन्तः प्रदेशराशिः स्यात्तावतीषु च पंक्तिषु एकप्रादेशि
कीषु स्फुटं यावंतः प्रदेशकाः २४ तावंतो नारकाः प्रोक्ताः सामान्येन जिनेश्वरैः विशेषतो मानमेषां सप्तधैवं विवि
नन्यते २३ अंगुलप्रमितक्षेत्र प्रदेशराशिसंगते तृतीयवर्गमूलघ्ने प्रथमे वर्गमूलके २४ यावत्प्रदेश

क्ष
निकरावत्प्रमाणासु पंक्तिषु एकप्रादेशिकीषु स्युर्यावंतोऽत्र प्रदेशकाः २५ तावंतो मानतः प्रोक्ता ना
रकाः प्रथमक्षितौ शेषासु षट्सु च क्ष्मासु ख्याता नैरयिकांगिनः २६ घनीकृतस्य लोकस्य श्रेण्यसंख्यांश
वर्तिनः नभःप्रदेशैः प्रमिताः विशेष एष तत्र च २७ आरभ्य सप्तमक्ष्माया द्वितीयवसुधावधि असंख्ये
यगुणत्वेन यथोत्तराधिकाधिकाः २८ इति मानं २३ सर्वाल्पाः सप्तमक्ष्माया असंख्येयगुणास्ततः भवंति
नारकाः क्ष्मासु षष्ठ्यादिषु यथाक्रमं २९ संज्ञिपंचेंद्रियतिर्यग्मनुष्याः सप्तमक्षितौ सर्वोत्कृष्टपापकृ
तः उत्पद्यतेऽल्पकास्ते ते ३० किंचिद्धीनहीनतरपाप्मानः प्रोत्पद्यंते च षष्ठ्यादिषु तेन भूरि भूरयः स्युर्यथोत्त
रं ३१ इति लघ्वल्पबहुता ३२ सर्वासु नारकाः स्तोकाः पूर्वस्यां पश्चिमोत्तराः असंख्येयगुणास्तेभ्यो दक्षिण
दिशासमुद्भवाः ३३ पुष्पावकीर्णनरका दाःसाहुल्या दिशात्रये ये प्रतिपत्तिपिप्रायेण संख्ययोजनविस्तृता
: ३४ दक्षिणस्यां तु पुष्पावकीर्णका बहवः स्मृताः प्रायस्ते संत्यसंख्येयः योजनायतविस्तृताः ३४ भूम
कृष्णपाक्षिकाणां दक्षिणस्यां यदुद्भवः दिक्याप्रत्ययेस्तस्यां भूयांसो नारकास्ततः ३५ इति दिगपेक्षया।
ल्पबहुता ३४ वनस्पतिज्येष्ठकाय स्थितिमानं किलांतरं एषां गीरियो विज्ञेयं लघु चांतर्मुहूर्तकं ३६ इ
त्यंतरं ३७ नारकलोकनिरूपणमेवं सम सेषविशेष विमुक्तं सेष्यमेभ्य जगत्प्रगटकृत विचार किंचिदिहे च।
विशेषप्रवृक्ष्ये।४२१ विश्वाश्चर्यदकीर्तिकीर्तिविजयश्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतनयोऽतनिष्ट विनयः।
श्रीतेजपालात्मजः काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्वप्रदीपोपमे संपूर्णे नवमः सुखेन नवमः सर्गो निस
र्गोज्ज्वलः ३९ इति श्रीलोकप्रकाशे नवमः सर्गः ॥ ग्रंथाग्रं ५४२ एवमिदानीं नवसंवेधः प्राग्दिष्टो
निरूप्यते तत्र ज्येष्ठकनिष्ठायुश्चतुर्भंगी प्रपद्यते १ आद्यः प्राच्याग्यानवयोर्ज्येष्ठमायुर्यदा भवेत् १ भंगोन्य
: प्राग्ज्येष्ठस्य कनिष्ठस्य तु परे भवे २ तृतीयः प्राग्भवेऽल्पीयो ज्येष्ठमायुर्भवे परे आयुर्लघुद्वयोस्तु

यो नंगोष्ठेषु चतुर्थः ३ संज्ञी नरोऽथवा तिर्यङ् षष्ठ्याद्यनरकेषु वै पञ्चकृत्वः प्रगल्भवान्नष्टौ तूत्कर्षेण पूरयेत
४ यथा संज्ञी नरस्तिर्यङ् वा स्यान्नो नरके कश्चित् ततो मृतो मनुष्यो वा तिरश्चो वा ततः पुनः ५ तत्रैव नरके
यो मत्स्यो तिरश्चि वेति सः नवान्नष्टौ समाश्रयं नवमं च भवेत्ततः ६ अव्यवस्यमन्यपर्याय नरस्तिर्यङ् वानुयात्
वक्ष्यमाणेष्वपि बुधैः कार्यं वेनावनाख्यं ७ नवैकभवने द्वाषु ज्योतिष्कं च नरकेष्वपि तिर्यग्नरो किञ्चा
ष्टासु सौधर्मकृतिष्वष्टौ ८ नवान्नष्टौ पूरयेत्ता भवौ द्वौ च जघन्यतः इमौ पूरयतः प्रोक्ता नारकेषु सुरे
षु च ९ जघन्यायुष्ट्यां माघवत्यामुत्पद्यमानकः तिर्यङ् ज्येष्ठायुरन्यो वा भवान्समेव पूरयेत् १०।
तथाहि संज्ञीपंचेंद्रियस्तिर्यङ् पूर्वकोट्यायुरन्वितः जघन्यायुष्ट्योत्पन्नः सप्तम्यां नरकावनौ २ ११
ततश्चोद्वृत्य तिर्यक्षु सप्तम्यां च ततः पुनः ४ तिर्यक्षु च ५ ततस्तस्यां सप्तम्यां ६ च ततः पुनः १२ तिर्यक्षे।
व ततश्चासौ नोत्पद्यते सप्तमक्षितौ एवं सप्तभवान्कृत्वा ष्टमेऽन्यं भवमानुयात् १३ तिर्यङ् ज्येष्ठायुर्जघन्या
युक्ताया वाकृष्टजीविता अथवा तु वन्माघवत्यां भवान्पंचैव पूरयेत् १४ उत्पद्यते हि नरके तत्र तिर्यक्षु च
त्रिशः ततश्चासौ ष्टमभवे नोत्पद्यते सप्तमक्षितौ १५ उत्कृष्टायुष्ट्यां न्यायुष्ट्या वा सप्तमक्षितौ तिर्यङ्ज्ये।
ष्टायुरन्यो वा त्रिभवः स्याज्जघन्यतः १६ तत्र तिर्यग्भवो वक्ष्यते द्वौ स्यात्सप्तमक्षितौ माघवत्यां नारको तां
तिर्यक्षु च वा तिर्यतः १७ चतुर्भंग्यां नरः संज्ञी सप्तमं नरकं व्रजेत् जघन्यादुत्कर्षतोऽपि संपूरयेद्भवद्वयं १
८ आनतादिचतुःकल्पां सर्वग्रैवेयकेषु च चतुर्भंग्यां भवत्यमर्त्यः सप्तोत्कर्षाद्भवान्सृजेत् १९ त्रि
द्वेषु चतुरस्तत्रः समुत्पद्य नारकोऽसौ अथवा स्यमन्यपर्यायि सदा सप्तष्टमभवे २० विजयादिचतुष्कं च
भवान्पंचैव पूरयेत् त्रीन्भवान्नृषु मध्ये च द्वौ भवौ विजयादिषु २१ जघन्यतस्त्वानतादिष्वातसु
ति विषयेष्वपि भवांस्त्रीन्मनुजः संज्ञी सर्वार्थे तु भवेत् २२ यदानतादिदेवानां स्यात्कर्मप्रजा।

तां नरेष्वेवोत्पत्तिरिति जघन्येन भवास्त्रयः २३ जघन्याच्चोत्कर्षतोऽपि पंचमेऽनुत्तरे नर त्रीन्भवान्पूर
येत्स्मात्स भवः स्यात्पसोततः २४ भवनव्यंतरज्योतिष्काद्यकल्पद्वयावधि युग्मिनो नरतिर्यंचः पूरयं
ति भवद्वयं २५ जघन्यादुत्कर्षतोऽपि युग्मिनां यत्सुधाशिषु उत्पन्नानां पुनरपि स्यादुत्पत्तिर्न युग्मि
षु २६ रत्नप्रभायां भवनाधिपतिव्यंतरेष्वपि असंज्ञी पर्याप्ततिर्यङ् भवयुग्मं समर्थयेत् २७ यदस्मान्नर
कस्वर्गो वोत्पन्नस्य ततः पुनः असंज्ञितिर्यक्षूत्पत्तिर्भवनानां तेऽस्य भवेत् २८ भवनव्यंतरज्योतिः
सहस्रारांतनाकिनः आद्यषड्नरकोत्पन्ननारकाश्च समेऽप्यमी २९ उत्पद्यमानाः पर्याप्तः संज्ञिति
र्यग्नरेषु वै पूरयंति भवानष्टौ उत्कर्षेण च भावना ३० कश्चिद्भवनपत्यादिरुत्वेकांतरं भवन् चतुः
षोरे हि पर्याप्तः संज्ञितिर्यग्नरो भवेत् ३१ ततः स तिर्यङ् मत्स्यो वा नानुयान्नवमे भवे पूर्वोक्तभवने
शादिन्नावंताद्दक्स्वकावतः ३२ संज्ञिपर्याप्ततिर्यक्षु सप्तमक्षितिनारकाः पूरयंति भवान्षड्वै
उत्कृष्टस्थितिशालिनः ३३ उत्कृष्टस्थितियुक्तास्तु सप्तमक्षितिनारकाः तिर्यक्ष्वेवोत्पद्यमाना स्तुष्यत्वं
चतुरकाः ३४ मनुष्येष्वानतादिस्थ श्चतुष्क सर्वग्रैवेयकामराः उत्पद्यमाना उत्कर्षात् नृषु षड्भवपूर
काः ३५ मनुष्येषूत्पद्यमाना विजयादिविमानगाः भवांश्चतुर उत्कर्षात्पूरयंति निरंतरं ३६ जघन्यत
स्त्वानतादिदेवाद्विभवपूरकाः यतश्च्युतानामेतेषां स्यात्पत्तिर्मनुजान्विना ३७ उत्कर्षतो जघन्याच्च॥
सुराः सर्वार्थसिद्धजाः मनुष्येषु समुत्पद्य पूरयंति भवद्वयं ३८ भवनव्यंतरज्योतिः सौधर्मेशाननाकि
नः पृथ्व्यप्तरुषूत्पद्यमाना द्विभवपूरकाः ३९ जघन्यादुत्कर्षतोऽपि भूयोप्युत्पत्त्यसंभवात् तेषां।
निर्गत्य पृथ्व्यादेर्भवेन त्वादिमा किंतु ४० वायुतेजःकायायास्तु देवानां गत्यसंभवात् तदीयो भवसंवे
धो नात्र प्रोक्तो जिनेश्वरैः ४१ असंज्ञिसंज्ञितिर्यंचो नराः संज्ञिन एव च असंख्यायुर्नृतिर्यक्षु पूरयंति

भवद्वयं ४२ युग्मिनां नृतिरश्चां च द्विपद्यानंतरे भवे गतिर्देवगतावेव भवाः वह्निनिरूपिता ४३ सूक्ष्मा
केऽप्यादिवायुष्वेकांतरेण परिभ्रमन् भवानसंख्यान्प्रत्येकं मनुत्कृष्टस्थितिः स्पृशेत् ४४ एवमंबुकाय
कोऽपि प्रत्येकं स्याग्निवायुषु उत्पद्यमानोऽसंख्येयान् भवानुत्कर्षतः स्पृशेत् ४५ वह्निकायोऽपि पृ
थ्व्यंबुकायिष्वेकांतरेण भवान् कुर्यादसंख्यातानिलोऽप्येवं पृथ्व्यंबुवह्निषु ४६ तथा सूक्ष्माग्निमरुतोः
प्रत्येकं च वनस्पतौ भवानसंख्यान् कुर्वंति जायमाना निरंतरं ४७ एवं च वनस्पतिरपि पृथिव्यादिच
तुष्टये प्रत्येकमुत्पद्यमानः कुर्यादसंख्यकान् भवान् ४८ वनस्पतिकायिकेषूत्पद्यमानो वनस्पतिः
भवाननंतान् कुर्वीत निरंतरं परिभ्रमन् ४९ प्रत्येकमुत्पद्यमानाः पृथिव्यादिषु पंचसु भवान्संख्यान्
विदधति प्रत्येकं विकलेंद्रियाः ५० प्रत्येकं विकलेष्वेवं पंचसूक्ष्मकायिकादयः प्रत्येकमुत्पद्यमानाः सं
ख्येयभवपूरकाः ५१ विकलास्त्रेष्वसंख्येयान् सर्वेऽपि विकलेंद्रियाः भवान्विदधुः प्रत्येकं जायमानाः प
रस्परं ५२ पूर्वोक्तायुश्चतुर्भंग्यां ज्येष्ठायुः सप्तलक्षिते भंगत्रये भवानष्टौ कुर्युः सर्वे क्ष्मादयः ५३ तथा
द्विः॥ पृथ्वीकायिक उत्कृष्टायुष्क उत्कृष्टजीविषु अप्कायिकेषूत्कर्षेण भवेद्भवचतुष्टयं ५४ एवमेकांत
रे वारानुत्पद्य वारं ततः अवश्यमन्यपर्यायं जनितेन भवमेव च ५५ उत्कृष्टायुर्भूमिकायोऽनुत्कृष्टायु
ष्कवारिषु उत्पद्यमानोऽप्युत्कर्षात् भवानष्टैव पूरयेत् ५६ एवं भूकायिकोऽनुत्कृष्ट उत्कृष्टजीविषु
उत्पन्नश्चोत्कर्षतः स्यादष्टभवपूरकः ५७ अप्कायादीनामपीत्थं विकलानां च नाप्यतो भवाना ६४
प्रकाराः संवेधे ज्येष्ठायुर्भंगकत्रये ५८ अनुत्कृष्टायुषां त्वेषां स्यादनुत्कृष्टजीविषु संवेधः प्राक्तनः एवं॥
संख्यासंख्यभवात्मकः ५९ पृथ्व्यादीनामसंख्यभवात्मको विकलानां संख्यभवात्मकं इति क्ष्मादयो वि
कलाश्चाष्ट जघन्यतो भवद्वयं कुर्युर्ज्येष्ठकनिष्ठायुः स्वभंगचतुष्टये ६० युग्मिवर्जाश्च मनुजास्तिर्यंचः।

सत्संज्ञिनः प्रत्येकं जायमानाः स्युर्मिथोऽष्टभवपूरकाः ६१ जघन्योत्कृष्टायुःस्वचतुर्भंग्यामपि स्फुटं भवानुत्कृ
ष्टान् भवेत्तत्पर्यायमाप्नुयुः ६२ तथैते पृथ्व्यादि पंचके विकलत्रये जायमानाश्चतुर्भंग्या कुर्युः प्रत्येक
मष्टतान् ६३ तथा ह्यमी ह्यसंज्ञिनः सविकलास्तिर्यक्संज्ञिसंज्ञिषु नृष्वयुग्मिषु चोत्पद्यमानाश्चतुष्टये ६४ पू
र्वोक्तिभवानष्टौ स्वचतुष्टयादिको मुमान् नरतिर्यग्भवात्तस्मात् पृथ्व्यादित्वमाप्नुयात् ६५ जघन्याद्यु
त्कर्षतोऽपि मनुष्याः पवनाग्निषु उत्पद्यमाना द्वावेव पूरयंति भवौ खलु ६६ यतो हि पवनाग्निभ्य उद्
वृत्तानां शरीरिणां अनंतरभवे नैव नरेषूत्पत्तिसंभवः ६७ यथोक्तानामथानंतसंवेधानां यथागमं कालमा
नं विनिश्चित्य सामान्येनायं वितन्यते ६८ जघन्यादंतर्मुहूर्तमुत्कर्षात्पूर्वकोटिकां स्थितिं बिभ्रद्याति ति
र्यङ् नरकेषु स्थितिष्वपि ६९ तावदायुःस्थितेष्वपि ततो मृत्वाऽपि नारकाः सहस्रारांतदेवेषु पंचेंद्रिय
स्थितिर्व्रजेत् ७० देवास्तेऽपि दशायुष्कं श्वेषां यांति ततश्च्युताः असंख्यजीवितिर्यङ्त्रं यांति शानांतना।
किषु ७१ नरो मासपृथक्त्वायुर्याति जघन्यतः वंशादिषु दशसु सहस्रेषु वर्षपृथक्त्वजीविनः ७२ उत्क
र्षात्पूर्वकोट्यायुर्यात्यसौ दशसु समसु श्रायांसुस्व स्थितिष्वेवं नृष्वर्कनारकाश्चापि ७३ ना जघन्यान्
मपृथक्त्वायुरास्वर्गयं व्रजेत् उर्ध्वं त्वष्टपृथक्त्वायुर्याति यावदनुत्तरान् ७४ उत्कर्षात्त्रिपल्यायुः स्वर्द्वयं
यावदीतसः कद्दिनतः पूर्वकोट्यायुष्कः एवसगच्छति ७५ तिर्यङ् युग्मिनृतिर्यञ्चः अंतर्मुहूर्तजीवितः ग
च्छेज्जघन्यतो मासपृथक्त्वायुर्नरः पुनः ७६ उत्कर्षतः पूर्वकोटिमानायुष्कावुभावपि असंख्यायुर्नृतिर्यक्षु।
त्पद्येते नाधिकायुषौ ७७ तत्र शेषाणां पूर्वा परयोर्भवयोः स्थितिः गुरुर्लघुश्च ज्ञेया तत्तद्यथायुरपेक्षया।
७८ एवं च विवक्षितभवप्राप्य भवयोः परमां स्थितिं लब्ध्वा भवसंख्यां च जघन्यां वा गरीयसीं ७९ स्वयं वि
भाव्य निःशंकं विवक्षितशरीरिणां भवसंवेधकालस्य मानं ज्येष्ठमथावरं ८० यथा गरिष्ठायुष्कस्य मनुष्य।

स्यादिमक्षितौ उत्कृष्टायुर्नारकत्वे जघन्यमानस्यवासकृत ८१ उत्कृष्टोभवसंवेधे कालः संकलितो भवेत् चतु
ःपूर्वकोट्युक्त चतुःसागरसंमितः ८२ द्वयोरुत्कृष्टायुषोस्तु संवेधःस्याज्जघन्यतः पूर्वकोटिसमधिक।
सागरोपमसंमितः ८३ उत्कृष्टायुर्नरे लघुस्थितिनारकयोर्गुरुः सोष्टायुतचतुष्काढ्य पूर्वकोटिचतुष्टयं ८४
उत्कृष्टायुर्नरे लघुस्थितिनारकायां लघुः संवेधोष्टायुतयुत पूर्वकोटिमितो मतः ८५ जघन्यायुर्नरोत्कृष्ट स्थि
ग्री तिनारकायोर्लघुः चतुर्मासपृथक्त्वाढ्य सप्तवारिधिचतुष्टयं ८६ जघन्यायुर्नरोत्कृष्टजीविनारकयोर्लघु
:एकमासपृथक्त्वाढ्य वार्धिमानो भवत्यसौ ८७ उत्कृष्टो भवसंवेधे जघन्यजीविनोर्द्वयोः चतुर्मासपृथक्त्वाढ्य
वर्षायुतचतुष्टयं ८८ जघन्योभवसंवेधो जघन्यजीविनोर्द्वयोः
एकमासपृथक्त्वाढ्या दशवर्षसहस्रकाः ८९ स्थापना यथावा ज्येष्ठायुष
स्तिरश्चः प्रोत्पन्नवतः सप्तमक्षितौ जघन्यायुष्टयोत्कृष्टा भवसंवेधसं
स्थितिः ९० चतुः पूर्वकोट्युक्ताः स्युः षट्षष्टिपयोधयः अल्पा
युषोत्तमुत्कर्षे चतुष्टययुजोऽस्य ते ९१ यथावा ज्येष्ठायुषोनृणां
ज्येष्ठायुष्टया सप्तमक्षितौ ज्येष्ठः कालः पूर्वकोट्या युताः स्युस्त्रिं
शदब्धयः ९२ जघन्यायुर्नृणामल्पायुष्टया सप्तमक्षितौ जघन्यो
पृथक्त्वाढ्या द्वाविंशतिःपयोधयः ९३ एवं संवेधयोगेषु सर्वेषाम ९५
पि देहिनां क्रियाद्भवसंवेध कालोगुरुर्लघुः स्वयं ९४ स्यादु
यानिस्तरह्यति नह्यतिकृत्याविविच्यते पंचमांगे चतुर्विंशे शतं
सावंतदर्थिभि ९५ अथाष्टानवतेर्जीवभेदानामुच्यते क्रमात्।

मनु	रत्न ना	सं० सं०	का०
उ पू·को२	उ सा·१	उ० ८	पू४ सा४
उ· पू·को२	उ० सा०१	ज० २	पू२ सा·१
उ पू·को	ज· व· १००००	उ० ८	पू४ व४००००
उ· पू·को	ज० व१००००	ज० २	पू·२ व२००००
ज·मा·पृ	उ सा०	उ० ८	मा·पृ·४ सा४
ज·मा·पृ	उ सा·	ज· २	मा·पृ·२ सा·२
ज·मा पृ	ज· व·१००००	उ ८	मा·पृ४ व·४००००
ज·मा·पृ	ज· व·१००००	ज· २	मा·पृ·२ व·२००००

क्रमशोऽशाल्पबहुता महाल्पबहुताभिदा ९६ गर्भजा मनुजाः स्तोका १ नार्यः संख्यगुणा २ स्ततः तास्यश्च स्व
लपर्याप्ता वह्नयो ३ ऽनुत्तरनाकिनः ४ ९७ क्रमादसंख्यघ्नास्तेभ्य श्चोर्द्ध्वग्रैवेयकत्रये ५ मध्यत्रये ६ ऽधस्त्र
येचाच्युते ८ चैवारणेपिच ९ ९८ प्राणते १० नते ११ स्वर्गे समुत्पन्नाः सुधाशिनः क्रमेणसंख्येयगु
णाः सप्ताप्यते निरूपिता ९९ ततो माघवतीजाता १२ मघाजातास्त्र नारकाः सहस्रारसुरा १४ स्तेभ्यो मह
शुक्रसुरा १५ स्ततः १०० तेभ्योरिष्टानैरयिका १६ स्तेभ्यो लांतकनाकिनः १७ तेभ्योजनानारकाश्च १८ ब्रह्म
लोकसुरा १९ स्ततः २ तेभ्यः शैलानैरयिका २० माहेन्द्रत्रिदशास्ततः २१ तेभ्यः सनत्कुमारस्था २२ वंशानैर
यिकास्ततः ३ तेभ्यः संमूर्छिमनराः २४ स्तेभ्यश्चेशाननाकिनः २५ क्रमादसंख्येयगुणा श्चतुर्द्दशाप्यमी स्मृत
:४ ईशानस्थसुरेभ्यस्तद्देव्यः संख्यगुणा २६ स्ततः सौधर्मदेवाः २७ स्तद्देव्य २८ स्तेभ्यः संख्यगुणाः स्मृताः ४
असंख्येयगुणास्तेभ्यो भवनाधिपनाकिन २९ भवनाधिपदेव्यश्च ३० तेभ्यः संख्यगुणाधिकाः ५ ताभ्योऽसं
ख्यगुणाः प्रोक्ताः प्रथमक्षितिनारकाः ३१ तेभ्योप्यसंख्येयगुणाः पुमांसः पक्षिणः ३२ स्मृताः ६ पक्षिण्यो ३३
स्थलचरा ३४ स्तत्स्त्रियोः ३५ जलचरा अपि ३६ अंबुचर्यो ३७ व्यंतराश्च ३८ ३८ व्यंतर्यो ३९ ज्योतिषामराः ४०
७ ज्योतिष्कदेव्यः ४२ खचरक्लीवाः ४३ स्थल ४३ पयश्चराः नपुंसकाएव ४४ ततः पर्याप्ताश्चतुरिंद्रियः ४५ ८
क्रमेणसंख्येयगुणाः पंक्तिणाद्यास्त्रयोदश ततः पर्याप्तपंचाक्षा ४६ अधिकामनुसंज्ञिनः ९ तेभ्यः पर्याप्त
कद्व्यक्षाः ४७ पर्याप्ताः त्रीन्द्रियास्ततः ४८ क्रमाद्विशेषाभ्यधिकाः प्रज्ञप्ताः परमेश्वरैः १० तेभ्योपर्याप्ताः पंचा
क्षा ४९ असंख्येयगुणास्ततः अपर्याप्ताश्चतु ५० स्त्री ५१ द्वीन्द्रियाः ५२ स्युरधिकाधिकाः ११ तेभ्यः प्रत्येक
पर्याप्ता द्रुमाः पर्याप्तकाः स्ततः ५३ निगोदा बादराः ५४ ५४ स्थूलपृथ्व्यो ५५ ऽंबु ५६ मरुतोपिच ५७ १२ स्थूल
पर्याप्तका अग्नि ५८ प्रत्येकद्रु ५९ निगोदकाः ६० पृथ्वी ६१ वह्नि ६२ वायवश्च ६३ सूक्ष्माऽपर्याप्तवह्नयः ६४
पर्याप्तप्रत्येकद्रुमादयः॥ बादराण्यसंख्यगुणाः क्रमतस्ततश्च सूक्ष्मा ऽपर्याप्ताः क्ष्मा ६५ ऽंबु ६६ वायवो।

न्य इष्ठधिकाः १४ गति॥ ततश्चासंख्येयगुणाः पर्याप्तसूक्ष्मवह्नयः ६८ ततः पर्याप्तसूक्ष्मक्ष्मा ६९ जो ७० निल
७१ अधिकाधिकाः १५ असंख्यघ्नास्ततोऽपर्याप्तकसूक्ष्मनिगोदकाः ७२ ततः संख्यगुणाः पर्याप्तकाः सूक्ष्मनिगो
दकाः ७३ १६ क्रमात्ततोऽनंतगुणा अत्यारामी अभव्यकाः ७४ भ्रष्टसम्यक्त्वाश्च ७५ सिद्धाः ७६ स्थूलपर्याप्त
स्पतयः ७७ १७ तेभ्यश्च बादराः पर्याप्तकाः ७८ स्युरेषतोऽधिकाः स्थूलापर्याप्ततरवः ७९ स्ततोऽसंख्यगुणा
: स्मृता १८ अपर्याप्ता बादरास्तु तेभ्यो विशेषतोऽधिकाः ८० सामान्यतो बादराश्च ८१ विशेषाभ्यधिकास्ततः १९
असंख्येयगुणास्तेभ्यः सूक्ष्माऽपर्याप्तभूरुहः ८२ ततः सामान्यतः सूक्ष्मापर्याप्तकाः किलाधिकाः ८३ २० स्युः सं
ख्येयगुणास्तेभ्यः सूक्ष्मपर्याप्तभूरुहः ८४ इतोऽधिकाधिका ज्ञेया वक्ष्यमाणाश्चतुर्दश २१ सूक्ष्माः पर्याप्तकाने
ष्यात ८५ सूक्ष्माः सामान्यतोऽपि च ८६ भव्या ८७ निगोदिन ८८ ओघात्तु वनकायिकाः ८९ २२ तथैकेन्द्रि
या ९० तथा तिर्यञ्चश्च ९१ ततः पुनः मिथ्यादृशः ९२ अविरताः ९३ सकषाया ९४ स्ततोऽपि च २३ छद्म
स्थाश्च ९५ संयोगाश्च ९६ संसारिण ९७ स्ततोऽथ तः सर्वजीवाश्चेति ९८ मयामहाल्पबहुतोदिता २४ धर्म
वंजीवास्तिकायौ यौ प्राक्प्रोक्तः पुरोदितैः द्रव्यक्षेत्रकालभावगुणैः सप्रपञ्चमानवेत २५ अनंतजीवद्रव्या
त्मा द्रव्यतोऽप्युदीरितः क्षेत्रतो लोकमात्रोऽसौ सत्त्वात्तेषां जगत्त्रये २६ कालतः शाश्वतो वर्णादिभिः शून्यस्व
भावतः उपयोगगुणश्चासौ गुणतः परिकीर्तितः २७ निरंतरं बध्यमानैः सचकर्मकदंबकैः विसत्वलोऽस्य
वेनोधै बद्धश्चाविष्टितांगकः २८ पुद्गलैर्निचिते लोकेऽञ्जनपूर्णसमुद्गवत् मिथ्यात्वप्रमुखैर्भूरि हेतुभिः कै
र्मपुद्गलान् २९ करोति जीवः संबद्धान् स्वेन क्षीरेण नीरवत् लोहेन वह्निवद्वापि तत्कर्मेत्यख्यातं जिनैः
३० तच्च कर्म पौद्गलिकं शुभाशुभरसान्वितं नत्वन्यतीर्थिकाभिष्टा दृष्टादिवदमूर्तकं ३१ व्योमादिवदमूर्त
त्वे त्वस्य विश्वागिसाक्षिकौ नेत स्यातानुग्रहोपघातौ नो मत्तवत् खलु ३२ हेतवः कर्मबंधे च चत्वारो मूलभेद
तः सप्तपंचाशदेते च स्युस्तदुत्तरभेदतः ३३ मिथ्यात्वाविरतिकषाययोगसंज्ञाश्च मूलभेदास्तु तत्र च पंच

MEMORIAL

विधस्यान्मिथ्यात्वं तच्च कथितं प्राक् ३४ असंयतात्मनोऽस्याद्वादशधाविरतिः खलु षट्कायारंभपंचाक्षविना
संवरलक्षणा ३५ कषाया नोकषायाश्च प्राक् षोडश नवोदिताः योगास्तथा पंचदश ज्ञाप्तपंचाशदित्यमी ३६
कर्मबंधः प्रकृत्यात्मा स्थितिरूपो रसात्मकः प्रदेशबंध इत्येवं चतुर्भेदः प्रकीर्तितः ३७ प्रकृतिस्तु स्वभावः
स्यात् ज्ञानावृत्यादिकर्मणां यथाज्ञानाच्छादनादिः स्थितिः कालविनिश्चयः ३८ बद्धं विवर्तं कर्मकर्म
त्वेन स्थितिष्ठति यावत्कालं स्थितिः सास्या अजेन ज्ञातः परं ३९ रसो मधुरकटुकादिः सदसत्कर्मणां मतः प्रदे
शबंधस्तु दलिकोपचयात्मकः ४० यथा हि मोदकः कश्चित्प्रकृत्या वातहृद्भवेत् श्लेष्मादिजन्माक
श्चित्तु पित्तनुत्क्षीरकादिजः ४१ कश्चित्पक्षस्थितिः कश्चिन्मासप्रभृतिकस्थितिः स्यात्कश्चिन्मधुरः कश्चि
त्तिक्तः कश्चित्कटुकस्तथा ४२ कश्चित्सेरदलः श्लिष्मादिसेरदलात्मकः कार्यं भावनाविज्ञैः प्रकृत्यादिषु
कर्मणां ४३ मूलप्रकृतिभेदेन तच्च कर्माष्टधा मतं स्याद् ज्ञानीयाख्यं दर्शनावरणीयकं ४४ वेदनीयं मोहनी
यमायुर्गोत्रं च नाम च अंतरायं तथैषा मुत्तरप्रकृतिस्तु च ४५ ज्ञानानि पंचोक्तानि प्राक् यच्च तेषां स्वभा
वतः आच्छादकं पट इव दृष्टांतत्पंचधा मतं ४६ मतिश्रुतावधिज्ञानावरणानि चतुष्कं मनःपर्याया
वरणं केवलावरणं तथा ४७ आवृतिश्चक्षुरादीनां दर्शनानां चतुर्विधा निद्राः पंचेति नवधा दर्शनावरणं
मतं ४८ सुखप्रबोधा निद्रास्यात् दुःखप्रबोधका निद्रानिद्रा प्रचला च स्थितस्योर्ध्वस्थितस्य वा ४९ गच्छता
पि जनस्यास्य प्रचलाप्रचला भवेत् स्त्यानर्द्धिर्वासुदेवार्धबलाद्यक्लिष्टचिन्तितार्थकृत् ५० आद्यसंहननापेक्षमि
दमस्याः बलं मतं अन्यथा तु वर्तमान युवभ्योऽष्टगुणं भवेत् ५१ दर्शनानां हंति लब्धिं मूलादाद्यचतुष्टयं लब्धं
दर्शनलब्धिं प्राग् निद्रानिद्रादिपंचक ५२ वेदनीयं द्विधा साता सातरूपं प्रकीर्तितं स्यादिदं मधुदिग्धासिधारा
लेहनसंनिभं ५३ यदुदयात्प्रियत्वं स्रगादियोगाद्भवेत् तदिदं सातं यत्कंटकादितोऽप्रियरूपं तथा वेद्यं
तत्त्वसातं तत्र ५४ अन्मद्यवन्मादयति जीवं तं मोहनीयकं द्विधा दर्शनचारित्रमोहनेदात्तदीरितं ५५

मीयात्वमिश्रसम्यक्त्व भेदात्त्रिविधं दर्शनमोहनीयं तु पंचविंशतिधा भवेत् ५६ कषायाः षोडशानव
नोकषायाः पुरोदिताः इत्यष्टाविंशतिविधं मोहनीयमुदीरितं ५७ एतिगतं तरं जीवो येनायुस्तच्चतुर्विधं दे
वायुश्च नरायुश्च तिर्यग्नैरयिकायुषी ५८ इदं निगडतुल्यं स्यात् दशामापेदसंगत्वाक जीवः परभवं गंतु ना
शक्नोति कदापि यत् ५९ गीयते शब्द्यते शब्दैर्यस्मादुच्चावचैर्जनः तद्गोत्रकर्म स्याद्वेत द्विधोच्चनीचभेदतः ६०
इदं कुलालतुल्यं स्यात् कुलालो हि तथा सृजेत् किंचित्कलशादीनां तत्तत् यथा लोके प्रशस्यते ६१ किंचित्
वक्रस्थिताकारं तथा कुर्याद्दमोयथा मद्यस्थापितं तत् लोकेन निंद्यते ६२ कर्मणापि तथानेन धन
रूपोज्झितापि हि उच्चैर्गोत्रेनया कश्चित् सम्मानः क्रियते सुमान् ६३ कश्चिच्च नीचैर्गोत्रत्वात् धनरूपादिमाना
पि क्रियते कर्मणानेन निंद्यो नंदनृपादिवत् ६४ गतिजात्यादिपर्यायानुभवं प्रति देहिनः नमयति प्रह्वयति
यत्तन्नामेति कीर्तितं ६५ चित्रकृत्सदृशं चैतत् विचित्राणि सृजेद्यथा चित्राणि प्रमिथो तुल्यान्येवं नामापि दे
हिनः ६६ द्विचत्वारिंशद्विधं तत् स्थूलभेदविवक्षया स्यात्त्रिनवतिविधं त्र्युत्तरशतविधं नु वा ६७ सप्तषष्टि
विधं वा स्यात् तथा हि क्रमशोच्यते विकल्पानां चतुर्णामप्येषां विस्तरागमात् ६८ गति १ जाति २ वपु ३ श्चैवोपांगं ४
बंधनपंचकं ५ संघातनं ६ संहननं ७ संस्थानं ८ वर्ण ९ एव च १० गंधो ११ रसश्च १२ स्पर्शश्च १३ आनुपूर्वी च ख
नभोगतिः १४ चतुर्दशैतानि दिष्टाः पिंडप्रकृतयो जिनैः ७० प्रत्येकप्रकृतयो ह्यष्टाविंशतिरिमाः पुनः त्रसस्थावरद
शके पराघातादिचाष्टके ७१ त्रसबादरपर्याप्तप्रत्येकस्थिरशुभानि सुभगं च सुस्वरमादेययशो नाम्नी चेत्या
द्यदशकं स्यात् ७२ स्थावरसूक्ष्मापर्याप्तकानि साधारणास्थिराशुभं दुःस्वरदुर्भगनाम्ना नवत्वनादेयम
यशश्च ७३ द्वितीयं दशकं चैतत् पराघाताष्टकं त्विदं पराघातं तथोच्छ्वासमातपोद्योतनामनी च ७४ अगुरु
लघ्वाख्यं तीर्थकृन्नामकर्म च निर्माणमुपघातं च द्विचत्वारिंशदित्यमी ७५ चतुर्दशोक्ता गत्याद्याः पिंड
प्रकृतयो त्रयाः पंचषष्टिसुरेवंताः प्रतिभेदविवक्षया ७६ गतिश्चतुर्धा नरकतिर्यग्नरसुरा इति एकद्वि

त्रिचतुःपंचेंद्रियाः पंचेति जातयः ७७ देहास्त्वौदारिकादयः पंच प्रागुदितानि वै अंगुल्यादीन्युपांगानि भेदांगोपांगयोर
यं ७८ नखांगुलीपर्वरेखाद्युपांगान्यपराणि च अंगोपांगानि निर्दिष्टान्यङ्गसृष्टज्ञानशालिभिः ८० औदारिकाद्यंगगत
पुद्गलानां परस्परं निबध्यबध्यमानानां संबंधघटकं हि यत् ८१ तद्बंधनं स्वस्वदेहतुल्याख्यं पंचधोदितं दार्वादिसंधिघट
कजत्वादिशात्संहृदः ८२ औदारिकाद्यंगयोग्यान् संघातयति पुद्गलान् यत्तत्संघातनं पंचविधं बंधनवद्भवेत् ८३
यद्वा पंचदशविधं भवेत्तनुविबंधनं औदारिकौदारिकाख्यं बंधनं प्रथमं भवेत् ८४ औदारिकतैजसाख्यं तथौदा
रिककार्मणं ३ स्याद्वैक्रियवैक्रियाख्यं ४ तथा वैक्रियतैजसं ५ ८५ वैक्रियकार्मणाख्यं ६ चाहारकाहारकं तथा
७ आहारकतैजसं च ८ तथाहारककार्मणं ९ ८६ औदारिकतैजसकार्मणबंधनमीरितं वैक्रियतैजसकार्मणबंध
नमथापरं ८७ आहारकतैजसकार्मणबंधनमेव च तैजसतैजसबंधनं च तैजसकार्मणं ८८ कार्मणकार्मणं चेति
स्युः पंचदशामूनि हि तत्र पूर्वसंगृहीतैर्यदौदारिकपुद्गलैः ८९ गृह्यमाणौदारिकाणां पुद्गलानां परस्परं संबंधस्
तदौदारिकौदारिकाख्यबंधनं ९० एवं चौदारिकपुद्गलानां सह तैजसपुद्गलैः संबंधघटकं त्वौदारिकतैजसबंधनं ९
१ औदारिकपुद्गलानां सह कार्मणपुद्गलैः संबंधकृद्भवत्यौदारिककार्मणबंधनं ९२ भावनीयं विकल्पाद्वैक्रियादि
बंधनेष्वपि स्वयं विचक्षणैः कार्या दिङ्मात्रं तु प्रदर्शितं ९३ षट्कं संहननानां संस्थानानां षट्कमेव च वर्णाः पंच रसाः पंचाष्टौ स्पर्शा
गंधयोर्द्वयं ९४ तत्र वर्णा नीलकृष्णौ कटुतिक्तादि घोरसौ गुरुः खरो रुक्षः शीतौ ता वितिरूपशीतभेदतः स्पर्शाः शुभाः इति नव
कम् [illegible] कीर्तितं वर्णगंधरसस्पर्शाः शेषाः शस्तादशाभमा ९६ आनुपूर्वी च तत्र स्युश्चतुर्गतिसमाभिधाः द्विधा विहा
योगतिः शस्ताशस्तभेदतः ९७ एवं भेदाः पंचषष्टिः पिंडप्रकृतिजाः स्मृताः पंचानामौदारिकादि बंधनानां विवक्षया ९
८ साष्टपंचषष्टिरष्टाविंशत्याप्रकृतिभिः शुभाशुभाभिः प्रत्येकाभिर्युक्ताः स्युर्नाम्नस्त्रिनवतिर्भेदाः ९९ बंधनानां पंचद
शानां त्वविवक्षितस्युर्नामकर्मणो भेदास्त्रिभिः समधिकं शतं १०० बंधनसंघातनयोर्नाम्नि स्वपंचदशपंचसंख्या
नां सहबंधसजातियत्वान्नांगतः पृथगणनं १ कृष्णादिभेदभिन्नाया वर्णादि विंशतिः पदे सामान्येनैव वर्णादि

त्रिधांगोपांगानि तथा विना तैजसकार्मणे ७८ नखांगानि वा कष्टा रूपा मुखादिकानि वैः ३-२

९७

चतुष्कमिह गृह्यते ४ पूर्वोक्तमनुत्तरशता देशघातिषड्विंशतिस्ततः कृतेऽप्रमाणेमत्र षष्टिर्भेदा भवंतीति ३ सम्यक्त्वमिश्र
मोहीय स्त्यानत्रिबंधमर्हतः एतो हि ष्टुपार्श्वस्थ मिथ्यात्वपुंजात्मको ५ त्रिपंचाशत्स्वकृतयस्तदेवं कर्मणां ना ३७
म्नश्चसप्तशष्टिस्फुः शतं विशेषमीलिताः ६ अष्टिक्रियांतबंधता उदयो ८ दीरणे पुनः सम्यक्त्वमिश्रमहिता स्तारविंश
शतं खलु ७ नाम्नस्त्र्यैवातपंच पंचाशत्तेशेषकर्मणां सत्तायमष्टपंचाशत् मेवप्रकृतयः शतं ८ चेहंधना निपंचे
व विवक्ष्यातत दा पुनः अष्टचत्वारिंशच्छतं सत्तायां कर्मणां भिदः ९ नामकर्मप्रकृतीनां मध्ये तासां निरूपणात आद्या
जनेगुरुपाते समितासमयोद्दिष्टि १० चतुर्भीर्गतिनामस्याः प्राप्तिः स्वस्वागतेर्भवेत पंचत्वो जातिनामत्पा एकस्याद्य।
जातासवत्तु ११ पंचानांवपुषां हेतुः स्यात्पुत्रलाम पंचधा औदारिकवैक्रियाहारकांगोपांगसाधनं १२ त्रिधांगोपांग
नामस्याद्बंधनानिव पंचधास्फुः पंचदशांगानां मिथः संबंधहेतवः १३ असम्बंधनेषु संघातनामकर्मणा स
कृतानांपुद्गलानां बंधेन घटातमिथः १४ सक्तूनां संगृहीतानां यथापत्रकरादिना ह्रतादिश्लेषणद्रव्यं विनाबंधो
मिथो न हि १५ औदारिकादियोग्यानां स्यात्संघातननामतः संघातकं पुद्गलानां दंतालीवहृणावलेः १६ षण्णां
संहननानां च संस्थानानां च तावंता तत्र हि न्नोषकारीणि स्युर्नामानि तदाख्यया १७ तत्र वर्णगंधरसस्पर्शनिष्पत्तिहेतवः
वर्णादिनामकर्माणि विंशतिः स्युः शरीरिणां १८ द्वित्रिचतुःसमयेन प्रवर्तितो विगृहेण परलोकं करपरलांगलगोमू
त्रिकादिवक्रमनरूपायं १९ स्यादुदयश्चानुपूर्व्या वक्रगतो विटपस्य रज्जुकल्पायाः स्वस्वगतिसमाश्रियो श्रेणिवि
धानात्स्वगतिनेदात् २० गतिर्हंसवत्वृषा सदिहयोगतेर्भवेत खरादिवत्समादुष्टा स्यादसत्स्ववगतिनामतः २१
त्रसाद्वित्रिचतुःपंचेन्द्रियाःसुः स्थावरनामतः स्फुर्बादरा बादराख्यात स्थूलदृष्ट्यादयोगिनः २२ लब्धिकरणपर्याप्ताः ९८
पर्याप्तनामकर्मतः आत्यक्ततनवो जीवाः सुः प्रत्येकाख्यकर्मणा २३ स्थिरनामोदयाद्दंताः स्थ्यादिस्यात्स्थिरमंगिनां
नाभेरूर्ध्वमूर्धादि शुभनामोदयाच्छुभं २४ स्पृष्टोमूर्द्धादिनाऽप्यन्यः सुभगत्वादेवमोदते अशुभत्वादेवपरः स्पृष्टः क्रु
ध्यत्पदादिना २५ स्यात्प्रियो नुपकर्त्रापि लोकानां शुभनामोदयात् मनोरमस्वरः प्राणी वेत्सुस्वरनामतः २६ आयुः

मउकंचपत्ना
हत्वोः श्रयुग
कणविबङ्का
जाक्तोणितेत्तस्म
गृत्नगनामुद्दते
उदगाश्कारमा
विक्रानस्त्वेण
दुभगस्यदण२
सुनगुदणवि
डःकोई किंवि
आमघडश
गप्पाइवि जा
यइत्तद्दोमान
तोजाहाण्णन
श्चाणत्तिकपय
रा २:॥३ै०४

कवाक्यमादेयं वाक्य स्यादादेयनामतः यशोनाम्नो यशःकीर्तिः स्यादिति द्विविदेहिनां २७ तत्र चः पराक्रमतपस्त्यागा
द्युद्भूतयशसाहितं कीर्तनं श्लाघनं ज्ञेया सा यशः कीर्तिरुत्तमैः २८ यद्वा नो दोदिनाः कीर्तिः पराक्रमकृतं यशः
एकदिग्गामिनीकीर्तिः सर्वदिग्गामुकं यशः २९ स्थावरः स्यात्स्थावराख्यात् सूक्ष्मः स्यात्सूक्ष्मनामतः अपर्याप्तं
गी म्रियतापर्याप्तनामकर्मतः ३० साधारणांगः स्यात्साधारणाख्यान्नामकर्मतः अस्थिरास्थिदंतजिह्वा कर्णादि
रस्थिरोदयात् ३० नाभेरधोऽशुभं पादादिकं चाशुभनामतः उपकर्त्तापि द्वेष्टः स्यात्प्रोक्तानां दुर्भगोदयात् ३१ दुष्टा
निष्टस्वरजेतुर्भवेद्दुःस्वरनामतः युक्तवाक्यमनादेयं वाक्यानादेयनामतः ३२ पराघातोदयात्प्राणी परेषां ब
लिनामपि स्याद्दुर्धर्षः सदृत्त्वास्य लब्धिश्चाप्युच्छ्वासनामतः ३३ यतः स्वयमनुष्णोऽपि जनवत्फलप्रकाशकृत् तदातप
नामकर्म रविबिंबांगिनामिव ३४ ऊष्मस्पर्शोदयाद्वह्ने स्यान्नैर्यद्रुप्रकाशिता नह्यातपात्मा किंतु स्यात्साहग्
लोहितवर्णतः ३५ तदुद्योतनामकर्म यतोऽनुष्णप्रकाशकृत भवति प्राणिनामंगं खद्योतज्योतिरादिवत् ३६ र
शेषध्यादयोपाव मुद्योतनामकर्मणा द्योतंते मुनिदेवाश्च विहितोत्तरवैक्रियाः ३७ यतो वपुर्नातिगुरु नातिल
घुगिनां भवेत् नामकर्मागुरुलघु तदुक्तं युक्तिकोविदैः ३८ तत्स्याद्विशेषनाम यतस्त्रिजगतामपि अर्चनीयो भव
त्यंगी प्रातिहार्याद्यलंकृतः ३९ तद्विंशतेः स्थानकानामाराधनान्निकाश्यते भवे तृतीये न्तगता वेदवसम्यक्त्वशालिना
४० उदयश्च भवत्यस्य केवलोत्पत्त्यनंतरं वेद्यते चैतदग्लान्या धर्मोपदेशनादिभिः ४१ यथास्थानं नियमनं कार्या।
न्निर्माणनामतः अंगोपांगानां गृहादि काष्ठानामिव वार्द्धकि ४२ प्रतिजिह्वादीनां स्वीयावयवैनोपहन्यते यतः शा
रीरीतदुपघातनामप्रकीर्तितं ४३ भवदानलाभभोगपभोगवीर्यविघ्नकृत अंतरायं पंचविधं कोशाध्यक्षसमं वि
दुः ४४ यथादित्सावतिनृप नप्राप्नोतिधनंजनः प्रातिकूल्यं गते कोशाध्यक्षे केनापिहेतुना ४५ अपि जानन्दान
फलं वित्तपात्रे च सत्यपि नप्राप्नोति न शक्नोपि दानांतरायविघ्नितः ४६ नपश्चेत्यायविज्ञोपि कृतयत्नो विनास्तुमान्
हेतोः कुतोऽपि प्राप्नोति लाभं लाभान्तरायतः ४७ भोगोपभोगौ प्राप्यावयंगी नो भोक्तुं शक्नुयात् भोगोपभोगांतराय विघ्नि
तो मम्मणादिवत ४८ स्वशक्तिष्टरमस्यपि परिहारादिषूद्यमं शक्तोऽपि कर्तुं नेष्टवीर्यांतरायतः ४९ ज्ञाना

नांच ज्ञानिनां च गुर्वादीनां तथैव च ज्ञानोपकरणानां चाशातनाद्वेषमत्सरैः ५० निंदोपघातांतरायैः प्रत्यनीकत्व
निह्नवैः बध्नात्यावरणं कर्म ज्ञानदर्शनयोर्नवीः ५१ गुर्वादिभक्तिकरुणा कषायविजयादिभिः बध्नाति क
र्म सातारव्यं दाता सधर्मदार्ढ्ययुक् ५२ गुर्वादिभक्तिविकलः कषायकलुषाशयः असातवेदनीयं च बध्नाति कृ
पणः सुमान् ५३ उन्मार्गदेशको मार्गविलोपी साधुनिंदकः बध्नाति दर्शनमोहं देवादिद्रव्यनाशकः ५४ कषा
यहास्यविषयादिभिर्बध्नाति देहवान् कषायनोकषायाख्यं कर्म चारित्रमोहकं ५५ निबध्नाति नारकायुर्महा
रंभपरिग्रहः तिर्यगायुः शल्ययुक्तो धूर्तश्च जनवंचकः ५६ नरायुर्मध्यमगुणः प्रकृत्याल्पकषायकः दानादौ म
ध्यमानजीवो बध्नाति सरलाशयः ५७ चतुर्थादिगुणस्थानवर्तिनोऽकामनिर्जराः जीवा बध्नंति देवायुस्तथा बाल
तपस्विनः ५८ गुणप्रेक्षी त्यक्तमदो ध्ययनाध्यापनोद्यतः उच्चं गोत्रमर्हदादिभक्तो नित्यमतोऽन्यथा ५९ अगौरवश्च
सरलः शुभं नामान्यथाऽशुभं बध्नाति हिंसको विघ्नमर्हत्पूजाविघ्नकृत् ६० स्थितिरुत्कर्षतो ज्ञानदर्शनावर
णीययोः वेदनीयस्य च त्रिंशत्तोयधिकोटिकोटयः ६१ मोहनीयस्य चाब्धीनां सप्ततिः कोटिकोटयः आयुषः स्थि
तिरुत्कर्षात् त्रयस्त्रिंशत्पयोधयः ६२ अबाधाकालरहिता प्रोक्तैषायुर्गुरुस्थितिः तद्युक्तेयं पूर्वकोटी त्र्यंशैक
लवाधिका ६३ गोत्रनाम्नोः सांबुधीनां विंशतिः कोटिकोटयः स्थितिर्ज्येष्ठांतरायस्य स्याद् ज्ञानावरणीयवत् ६४ स्थि
तिर्जघन्यतो ज्ञानदर्शनावरणीययोः अंतर्मुहूर्तप्रमिता तच्च विघ्नेऽपि निरूपिता ६४ कषायप्रत्ययं बंधमाश्रित्याल्प
यसी स्थितिः स्याद् द्वादशमुहूर्त्तान्या वेदनीयस्य कर्मणः ६५ उपशांतक्षीणमोहादिकानां त्वकषायिणां योगैकहे
तुकबद्धस्य वेद्यस्य द्वौ क्षणौ स्थितिः ६६ स्थितिर्लघ्वंतर्मुहूर्तं मोहनीयस्य कर्मणः आयुषः क्षुल्लकभवप्रमिता सा प्र
कीर्तिता ६७ अष्टावेव मुहूर्त्तानि गोत्रनाम्नोर्लघुः स्थितिः अंतर्मुहूर्तप्रमिता सांतरायस्य कर्मणः ६८ यावत्का
लमनुदयो बद्धस्य यस्य कर्मणः तावानबाधाकालोऽस्य सजघन्येतरो द्विधा ६९ अबाधाकाल उत्कृष्टस्त्रयोऽब्दा
नां सहस्रकाः आद्यानां कर्मणां त्रीणां निर्दिष्टो दृष्टविष्टपैः ७० सप्तवर्षसहस्राणि मोहनीयस्य कर्मणः पूर्वको
ट्यास्तृतीयांशः स भवत्यायुषो गुरुः ७१ गोत्रनाम्नोः कर्मणोस्तु द्वे द्वे साष्टसहस्रके त्रीण्यथाष्टसहस्राणि सां

तरायस्य कर्मणः ७२ जघन्यतस्त्वबाधा स्यात् सर्वेषामपि कर्मणां अंतर्मुहूर्तप्रमिता कथिता तत्त्ववेदिभिः ७३
अबाधाकालहीनायां यथास्वं कर्मणां स्थितौ भवेत्कर्मनिषेकस्तत्र भोगाय देहिनां ७४ कर्मणां दलिकं यत्र
प्रथमे समये बहु द्वितीयसमये हीनं ततो हीनतरं क्रमात् ७५ एवं या कर्मदलिकरचना क्रियते जिनैः वेद
नार्थमसौ कर्मनिषेक इति कीर्त्यते ७६ कर्माण्यमूनि प्रत्येकं प्राणिनामखिलान्यपि भवेऽनादौ तिष्ठंत्यमु
ष्मिन्नादीनि प्रवाहतः ७७ स्वभावतोऽकर्मकाणां जीवानां प्रथमं यदि संयोगः कर्मणामंगीक्रियते समये क्वचित्
७८ तदा कर्मक्षयं कृत्वा सिद्धानामपि देहिनां पुनः कदाचित्समये कर्मयोगः प्रसज्यते ७९ विश्लेषस्तु भ
वेज्जीवादनादित्वेऽपि कर्मणां ज्ञानादिभिः पावकाद्यैः स्वर्णमलस्येव कांचनात् ८० ननु चैवमंतरायाणां पंचानां
मूलतः क्षये संजाते किं ददात्यर्हन् सततं लभते च किं ८१ अत्रोच्यतेऽर्हतः क्षीणनिःशेषघातिकर्मणः गुणाः
प्रादुर्भवत्येषां विघ्नानां किं क्षये फलं ८२ ददतो लभमानस्य भुंजतो वोपभुंजतः वीर्यं प्रयुंजतो वास्य नांतरा
यो भवेत्क्वचित् ८४ दानलाभादिकं त्वस्य न संभवति सर्वदा तत्तत्कारणसामग्र्या सत्यां भवति नान्यथा ८५
नृदेवगत्यानुपूर्व्यौ ४ जातिः पंचेंद्रियस्य च ५ उच्चैर्गोत्रं ६ सातवेद्यं ७ देहाः पंच पुरोदिताः १२ ८६ अंगोपांगत्र
यं १५ संहननं संस्थानमादिमं १७ वर्णगंधरसस्पर्शाः प्रशस्ता अगुरुलघ्वपि २२ ८७ पराघात २३ मुच्छ्वास २
४ मातपो २५ द्योत २६ नामनी नृदेवतिर्यगायूंषि निर्माणं सन्नभोगतिः ३१ ८८ तथैव त्रसदशकं तीर्थकृ
न्नामकर्म च द्विचत्वारिंशदित्येवं पुण्यप्रकृतयो मताः ८९ भेदाः पंच नव ज्ञानदर्शनावरणीययोः नीचैर्गो
त्रं च मिथ्यात्वमसातवेदनीयकं ९० नरकस्यानुपूर्वी च गतिरायुरिति त्रयं तिर्यगात्यानुपूर्व्यौ च कषायाः
पंचविंशतिः ९१ एकद्वित्रिचतुरक्षजातयोऽसन्नभोगतिः अप्रशस्ताश्च वर्णाद्यास्तथोपघातनाम च ९२

॥ भुंक्ते किमुप
भुंक्ते वा वीर्यं
किं वा प्रवर्त्तये
त न चेत्किं वि
तदा तेषां वि
घ्नानां किं क्षय
फलं ८२ नरा
याणां क्षय
तः ८३ ३०२

ज्ञानाद्यानि पंच संस्थानानि संहननानि च तथा स्थावरदशकमंतरायाणि पंच च ८२ उक्ता द्व्यशीतिरि
त्येताः पापप्रकृतयो जिनैः नन्वत्र चान्विस्तरश्चात्र क्रियते विस्तृतेर्भिया ८४ एतेषु कर्मस्वष्टसु नवत्या
द्यं चतुष्टयं घातिसंज्ञं जीवसत्कज्ञानादिगुणघातकृत् ८५ अंत्यं चतुष्टयं च स्याद्भवोपग्राहिसंज्ञकं

छद्मस्थानां तथा सर्वविदामप्येतदात्तवं ८६ पारावारानुकारादिति जिनसमयात्सूरिसारादपारात्।
उद्धृत्योद्धृत्य मुक्ताफलनवसुखमा युक्तिपंक्तीरनेकाः क्लृप्ता जीवस्वरूपप्रकरणरचनायोगमुक्ताव।
जीवसौत्कंठ्यं कंठपीठे कृतकृतधियस्तां चिद्बोधसिद्धै ८७ विश्वाश्चर्यदकीर्तिकीर्तिविज

यश्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतनयोऽतनिष्ट विनयः श्रीतेजपालात्मजः काव्यं यत्किल तत्र निश्चिततजग
त्तत्त्वप्रदीपोपमे सर्गोयं दशमः सुधारससमः पूर्णः सुखेनासमः ८८ इतिश्रीलोकप्रकाशे दशा
मः सर्गः॥ ॥ग्रंथाग्रंथ॥३०२ अक्षर २३॥ ॥छ॥ ॥श्री॥

१००

तर्दर्प। पुद्गलानामस्तिकायमथ किंचित्तनोम्यहं गुरुश्रीकीर्तिविजयप्रसादप्राप्तधीधनः १ द्रव्यक्षेत्रकालभावगुणैरेषोपि पंचधा
अनंतद्रव्यरूपोसौ द्रव्यतस्तत्र वर्णितः २ लोकएवास्य सद्भावात् क्षेत्रतो लोकसंमितः कालतः शाश्वतो वर्णादिभिर्युक्तश्च
भावतः ३ गुणतो ग्रहणगुणो यतोऽमेषु पुद्गलेष्वपि भवेद्ग्रहणमस्यैव न परेषां कदाचन ४ भेदाश्चत्वार एतेषां प्रज्ञप्ताः परमे
श्वरैः स्कंधा देशाः प्रदेशाश्च परमाणव एव च ५ अनंतभेदाः स्कंधाः स्युः केचन द्विप्रदेशकाः त्रिप्रदेशादयः संख्या
संख्यानंतप्रदेशकाः ६ सूक्ष्मस्थूलपरीणामाः स्युः प्रत्येकमनंतकाः एकक्षणाद्यसंख्येयकालांतस्थितिशालिनः ७ द्विप्र
देशादिकोऽनंतप्रदेशांतो विवक्षितः स्कंधसंबद्धो विभागः स भवेद्देशसंज्ञकः ८ निर्विभाज्यो विभागोयः स्कंधसंबद्ध ए
व हि परमाणुप्रमाणोसौ प्रदेश इति कीर्तितः ९ कार्यकारणरूपाः स्युर्द्विप्रदेशादयो यथा द्विप्रदेशो द्वयोरण्वोः कार्यं त्र्य
णुककारणं १० परमाणुस्त्वप्रदेशः प्रत्यक्षो ज्ञानचक्षुषां कार्यानुमेयोऽकार्यश्च भवेत्कारणमेव सः ११ यदाहुः का
रणमेव तदंत्यं सूक्ष्मो नित्यश्च भवति परमाणुः एकरसवर्णगंधो द्विस्पर्शः कार्यलिंगश्च १२ तत्रापि शीतोष्णस्निग्ध
रूक्षेषु द्वौ चतुर्ष्वविरोधिनौ स्पर्शौ स्यातां परमाणोः पूर्वेरनकथं चन १३ तथाहुः परमाण्वादीनामसंख्यातप्रदेशकस्कंध
पर्यंतानां केषांचिदनंतप्रादेशिकानामपि स्कंधानां तथा एकप्रदेशावगाढानां यावत्संख्यातप्रदेशावगाढानां शीतोष्ण
स्निग्धरूक्षरूपाश्चत्वार एव स्पर्शा इति प्रज्ञापनावृत्तौ द्रव्यक्षेत्रकालभावैः परमाणुश्चतुर्विधः द्रव्यतोणुः पुद्गलाणु
श्चतुर्लक्षण एव सः १४ अच्छेद्योऽग्राह्य एवासौ चाभेद्योऽदाह्य एव च क्षेत्राणुस्त्वत्र प्रदेशश्चतुर्लक्षण एव सः १५
अप्रदेशोऽविभागश्चामध्योऽनर्द्ध इति स्मृतः कालाणुः समयाख्यः स्याच्चतुर्लक्षण एव सः १६ वर्णगंधरसस्पर्शैर

हितश्चाप्रमाद्वतः इत्याणुरेव वर्णादि भावशाश्वतोमतः १७ नाद्यान्तरप्रदेशत्वं जघन्यस्यामतादिकं इदं प्रयोजनं
द्रव्य परमाणुनिरवधि १८ इति भाश्या२०१३०५ सनित्यानित्यरूपः स्यात् द्रव्यपर्यायभेदतः तत्र च द्रव्यतो नित्यः पर
माणोरनाशतः १९ पर्यायतस्त्वनित्योसौ यतो वर्णादिपर्यवाः नश्यंत्येके नवं त्वन्ये विस्रसादिप्रभावतः २० अस्य
शाश्वतभावेन केचित्पर्यवनित्यतां मन्यंते तदसद्यस्मा पंचमांगे स्फुटं स्मृतं २१ परमाणुपुग्गलेणं भंते सासए असासए
गोयमा सिअ सासए सिअ असासए सेकेणठेणं भंते एवं वुच्चति गोयमा दव्वठयाए सासए पज्जवठयाए असासए इति पुद्गला
नां दशविधः परिणामो प्रकथ्यते बंधनाख्यो गतिनामा संस्थानाख्यस्तथापरः २२ भेदाख्यः परिणामः स्यात् वर्णगंधरसा
भिधः स्पर्शो गुरुलघुः शब्दः परिणामा दशेत्यमी २३ स्याद्विस्रसाप्रयोगाभ्यां बंधः पौद्गलिको द्विधा तत्राद्यो विस्रसा बंधः
सोपि त्रिविध इष्यते २४ बंधनप्रत्ययः पात्र प्रत्ययः परिणामजः बंधनप्रत्ययस्तत्र स्कंधेषु द्व्यणुकादिषु २५ भवेद्वि
द्व्यणुकादीनां विमात्रस्निग्धरूक्षतः मिथो बंधो ऽसंख्यकाल मुत्कर्षात्समयोन्यथा २६ यदाहुः समनिद्धयाए बंधो
न होइ समलुक्खयाए विन होइ वेमायनिद्धलुक्खत्तणेण बंधो उ खंधाणं २७ विषममात्रानिरूपणं चोच्यते निद्धस्स
निद्धेण दुयाहिएण लुक्खस्स लुक्खेण दुयाहिएण निद्धस्स लुक्खेण उवेति बंधो जहन्नवज्जो विसमो समो वा २८ जीर्णमे
द्यगुडादीनां भाजनेस्थान तापया सपात्रप्रत्ययः संख्य कालोंतर्मुहूर्त्तिकः २९ परिणामप्रत्ययस्तु अभ्रादीनामने
कधा जघन्यश्चैकसमयं षण्मासान्परमः पुनः ३० इति विस्रसा बंधः अथ प्रयोगबंधो यः से चैषां सादि द्विधाः आला
पनः श्लीनः शरीरबंधः तस्याद्यको ३१ तृणकाष्ठादिभाराणां रज्जुवेत्रलतादिभिः संख्यकालांतर्मुहूर्त्तो बंध आला

पनाभिधः ३२ बंधोर्ह्लीनबंधस्तु प्रथमः श्लेषणाभिधः समुच्चयोच्चयौ बंधौ तुर्यः संहननाभिधः ३३ यः कुड्यकुट्टिमस्तं
भ घटकाष्ठादिवस्तुषु सुधामृत्पंकलाक्षाद्यै बंधः स श्लेषणाभिधः ३४ तटाकदीर्घिकावप्रस्तूपदेवकुलादिषु बंधः सु
धादिनिर्यः स्यात् बहुत्वात्स समुच्चयः ३५ तृणवकरकाष्ठानां उपर्युपरि संस्थानां उच्चत्वेन चयो बंधः स स्यादुच्चयसंज्ञकः
३६ द्विधा संहननाख्यस्तु देशसर्वविभेदतः तत्राद्यः शकटांगादौ परः क्षीरोदकादिषु ३७ आरत्यालापनादेषां जघन्यो
त्कर्षतः स्थितिः अंतर्मुहूर्त्तमसंख्यात कालो ज्ञेयाविचक्षणैः ३८ द्विधा शरीरबंधः स्यादेकः पूर्वप्रयोगजः प्रत्युत्पन्नप्रयोगो
त्थः परः सोस्त्व तत्पूर्वकः ३९ तत्राद्योन्य समुद्घाते क्षिप्तानां देहतो बहिः तैजसकार्मणाणूनां पुनः संकोचने भवेत् ४०
समुद्घातान्निवृत्तस्य परः केवलिनो भवेत् स्यात्पंचमे क्षणे तेजः कार्मणाणुसमाहृतौ ४१ आत्मप्रदेशविस्तारे तेजः कार्म
णयोरपि विस्तारः संहृतौ तेषां संघातः स्यात्तयोरपि ४२ देहप्रयोगबंधस्तु बंधौदारिकादिकः स पंचमांगे शतके ऽष्ट
मेज्ञेयः सविस्तरः ४३ इति बंधपरिणामः गतेः परिणतिर्द्वेधा संस्पृशांत्यस्पृशांत्यपि द्वयोरप्यविशेषस्तु वर्णितस्तत्त्वपार
गैः ४४ पुद्गलस्यांतराध्वस्वं तरं संस्पृशतो गतिः याद्येतवेत्संस्पृशंती द्वितीयास्यात्ततोन्यथा ४५ अथवा द्विधा गति प
रीणामो दीर्घह्रस्वगतिभेदतः दीर्घदेशांतरप्राप्ति हेतुराद्यो ऽन्यथापरः ४६ एकेन समयेनैव पुद्गलः किल गच्छति लोकांता
दन्यलोकांतं गतेः परिणतेर्बलात् ४७ तथाहुः परमाणु पुग्गलेणं भंते लोगस्स पुरच्छिमिल्लातो चरमंताओ पच्चच्छिमि
ल्लं चरिमंतं एगसमएणं गच्छति दाहिणिल्लाओ चरिमंताओ उत्तरिल्लं चरिमंतं उत्तरिल्लाओ चरिमंताओ दाहिणिल्लं चरिमंतं
उवरिल्लाओ चरि० हेट्ठिल्लं चरि० हेट्ठिल्लाओ चरि० उवरिल्लं च० एगेणं समएणं गच्छति हंता गोयमा जाव गच्छति भंते ती

सूत्रे श०२५ उ०८ इति गतिपरिणामः परिमंडलं च वृत्तं त्र्यस्रं च चतुरस्रकं आयतं च स्वरूपजीव संस्थानं पंचधा मतं
४९ मंडलावस्थिता एवाणवो बहिः सुषिरमंतरे वलयस्येव तद्ज्ञेयं संस्थानं परिमंडलं ५० अंतःपूर्णं तदेव स्याद् वृ
त्तं कुलालचक्रवत् त्र्यस्रं शृंगाटवत् कोणे काटिवच्चतुरस्रकं ५१ आयतं दंडवद्दीर्घं घनप्रतरभेदतः चत्वारि स्फाट्टि
ष्म संस्थानानि प्रत्येकमादितः ५२ आयतं तु त्रिधा श्रेणि घनप्रतरभेदतः ओजयुग्मप्रदेशानि द्वाभ्यां भिन्नानि आदिमं प
र ओजःप्रदेशं प्रतरवृत्तं पंचाणुसंभवं पंचाकाशप्रदेशावगाढं च परिकीर्त्तितं ५३ यत्र प्रदेशाश्चत्वारश्चतुर्दिशं प्र
तिष्ठिताः एकः प्रदेशोंतर्वृत्त प्रतरं तद्यथोदितं ५४ युग्मप्रदेशं प्रतरवृत्तं च द्वादशाणुकं तावदंशावगाढं तच्चैवमि
त्थं जायते ५५ चतुर्षु च प्रदेशेषु चत्वारोंशा निरंतरं स्थाप्यंते रुचकाकारास्तत्परितस्ततः ५६ द्वौ द्वौ चतुर्दिशं स्थाप्यौ
प्रदेशौ जायते ततः युग्मप्रदेशं प्रतरवृत्तमुक्तं पुरातनैः ५७ साप्ताणुकं सप्तखांशावगाढं च भवेदिह ओजप्रदेशानिष्प
न्नं घनवृत्तं हि तद्यथा ५८ पंचप्रदेशे प्रतरवृत्ते किल पुरोदिते अधऊर्द्ध्वं च मध्याणोरेकैकोणुर्निवेश्यते ५९ द्वात्रिंश
दणुसंपन्नं तावत्खांशावगाढकं युग्मप्रदेशं हि घनवृत्तं भवति तद्यथा ६० उक्तप्रतरवृत्तस्य द्वादशांशात्मकस्य वै
उपरि द्वादशान्ये स्थाप्यंते परमाणवः ६१ ततः पुनर्मध्यमाणुचतुष्कस्याप्युपर्यधः स्थाप्यंते किल चत्वारश्चत्वारः प
रमाणवः ६२ ओजप्रदेशं प्रतरत्र्यस्रं तु त्रिप्रदेशकं त्रिप्रदेशावगाढं च तदेवं जायते यथा ६३ स्थाप्यते द्वावणू पंक्त्या ह्येक १०१
स्याधस्ततः परं एकोणुः स्थाप्य इति निर्दिष्टं शिष्टदृष्टिभिः ६४ युग्मप्रदेशं प्रतरत्र्यस्रं तु षट्प्रदेशकं षट्प्रदेशावगाढं
च तदेवं किल जायते ६५ त्रयः प्रदेशाः स्थाप्यंते पंक्त्याणू द्वितयं ततः आद्यस्याधो द्वितीयस्य त्वध एको निवेश्यते

६६ ओजाणुकं घनत्र्यस्रं पंचत्रिंशत्प्रदेशकं पंचत्रिंशत्खप्रदेशावगाढं च भवेद्यथा ६७ तिर्यग्निरंतराः पंच स्थाप्यंते पर
माणवः तानधोधः क्रमेणैवं स्थाप्यंते परमाणवः ६८ तिर्यगेव हि चत्वारस्त्रयो द्वावेक एव च जातोयं प्रतरः पंचदशांश
:पंचपंक्तिकः ६९ ततश्चास्योपरि सर्वपंक्तिष्वंत्यांशमंशकं विमुच्यांशा दशस्थाप्यास्तस्याप्युपरि षट् तथा ७० इत्थमेव तदुप
रि त्रय एकस्ततः पुनः उपर्यस्यापीति पंचत्रिंशत्स्युः परमाणवः ७१ युग्मप्रदेशं तु घनत्र्यस्रं चतुःप्रदेशकं चतुर्व्योमां
शावगाढं तदप्येवं भवेदिह ७२ पूर्वोक्ते प्रतरत्र्यस्रे त्रिप्रदेशात्मके किल अणोरेकस्योर्द्ध्वमेकः स्थाप्यते परमाणुकः
७३ ओजप्रदेशं प्रतरचतुरस्रं नवांशकं नवाकाशांशावगाढमित्थं तदपि जायते ७४ तिर्यग्निरंतरं तिस्रः पंक्तयस्त्रिप्र
देशिकाः स्थाप्यंते तर्हि जायेत चतुरस्रमयुग्मजं ७५ युग्मप्रदेशं प्रतरचतुरस्रं तु तद्भवेत् चतुर्व्योमांशावगाढं चतुःप्रदेश
संभवं ७६ द्वि द्वि प्रदेशे द्वे पंक्ती स्थाप्येते तत्र जायते युग्मप्रदेशं प्रतरचतुरस्रं यथोदितं ७७ सप्तविंशत्यणुजातं तावद
व्योमांशसंस्थितं ओजप्रदेशं हि घनचतुरस्रं भवेदिह ७८ नवप्रदेशप्रतरचतुरस्रस्य तस्य वै उपर्यधो नव नव स्थाप्यंते परमा
णवः ७९ अष्टव्योमांशावगाढं स्यादष्टप्रदेशकं युग्मप्रदेशं तु घनचतुरस्रं भवेद्यथा ८० चतुःप्रदेशप्रतरचतुर
स्रस्योपरि चतुःप्रदेशिकोन्योपि प्रतरः स्थाप्यते किल ८१ ओजप्रदेशजं श्रेण्यायतं स्यात्त्रिप्रदेशजं त्र्यंशावगाढमणु
षु त्रिषु न्यस्तेषु संततं ८२ निरंतरं स्थापिताभ्यामणुभ्यां द्विप्रदेशजं युग्मप्रदेशजं श्रेण्यायतं द्व्यंशसंस्थितं ८३ ओजःप्र
देशं प्रतरायतं पंचदशांशकं तावद्व्योमांशावगाढमित्थं तदपि जायते ८४ पंक्तित्रयेपि स्थाप्यंते पंच पंचाणवस्तदा
ओजप्रदेशजनितं भवति प्रतरायतं ८५ षट्खांशस्थं षट्प्रदेशं स्याद्युग्मप्रतरायतं त्रिभिस्त्रिभिर्द्वयोः पंक्त्योर्न्यस्तैरणुभिः पर
माणुभिर्द्व

पंचचत्वारिंशं मोजाएकं घनायतं पंचचत्वारिंशदभ्र प्रदेशेषु प्रतिष्ठितं ८७ तत्र च एवमुक्ते पंचदश प्रदेशप्रतरा
यते पंचदशपंचदशाणवः स्थाप्याउपर्यधः ८८ द्वादशांशं द्वादशाभ्रांशावगाढं घनायतं युग्मप्रदेशजं ज्ञेय मित्युक्तमपि
आयते ८९ षट्प्रदेशकस्य प्रतरायतस्योपरि विन्यसेत् षट्प्रदेशांस्ततो युग्मप्रदेशं स्याद्घनायतं ९० विंशत्यभ्रांशावगाढं
विंशत्यंशात्मकं भवेत् युग्मप्रदेशं प्रतर परिमंडलनामकं ९१ चतुर्दिशं तु चत्वार श्चत्वारः परमाणवः विदिक्षु स्थाप्य
एकैक भवेदेवं कृते सति ९२ अणूनां विंशतेरेषा मुपर्यणुषु विंशतौ स्थापितेषु युग्मजातं स्याद्घनं परिमंडलं ९३
एतच्चत्वारिंशदंशं तावत्खांशप्रतिष्ठितं ओजप्रदेशजनितौ वृत्तभेदौ न संमतौ ९४ उक्तप्रदेशान्यूनत्वे संभवेत्ति न निश्चि
तं संस्थानानि यथोक्तानि तत इच्छंत्र प्ररूपणा ९५ यथा पूर्वोक्तितः पंचाणुक प्रतरवृत्ततः एकत्रांशे कर्षिते स्यात् समांशं चतु
रस्रकं ९६ एतान्यतीन्द्रियत्वेन नैवातिशयवर्जितैः ज्ञेयान्यतः स्थापनाभिः प्रदर्श्यंते इमास्तुता ९७ जघन्यानि किले
तानि सर्वाण्युत्कर्षतः पुनः अनंताणुस्वरूपाणि मध्यमान्यपराणि तु ९८ तथोक्तमुत्तराध्ययननिर्युक्तौ परिमंडले य
वट्टे तंसे चउरंस आयए चेव घणपयरपढमवज्जं ओजपएसे य जुम्मे य ९९ पंचग बारसगं खलु सत्तग बत्तीसगं च वट्टंमि
तिअ छक्कग पणतीसा चत्तारिय होंति तंसंमि १०० नव चेव तहा चउरो सत्तावीसा य अट्ठ चउरंसे तिगदुग पन्नरसे वय छच्चे
वय आयए होंति १ पणयाला बारसगं तह चेवय आययंमि संठाणे वीसा चत्तालीसा य परिमंडलए य संठाणे २ पंचमांगे १०३
त्वेनि त्थंस्थं षष्ठं संस्थानमीरितं पंचभ्योपि व्यतिरिक्तं द्व्यादिसंयोगसंभवं ३ संस्थानयोर्द्वयोर्द्वयोरप्येकरूपेण संभवः तथा
पि भिन्नभिन्नांशे तेस्यात्संदर्भिकादिवत् ४ एषु चाल्पाल्पप्रदेशावगाहीनि श्रुभावतः भूयांस्यल्पानि भूयिष्ठांशस्था

२

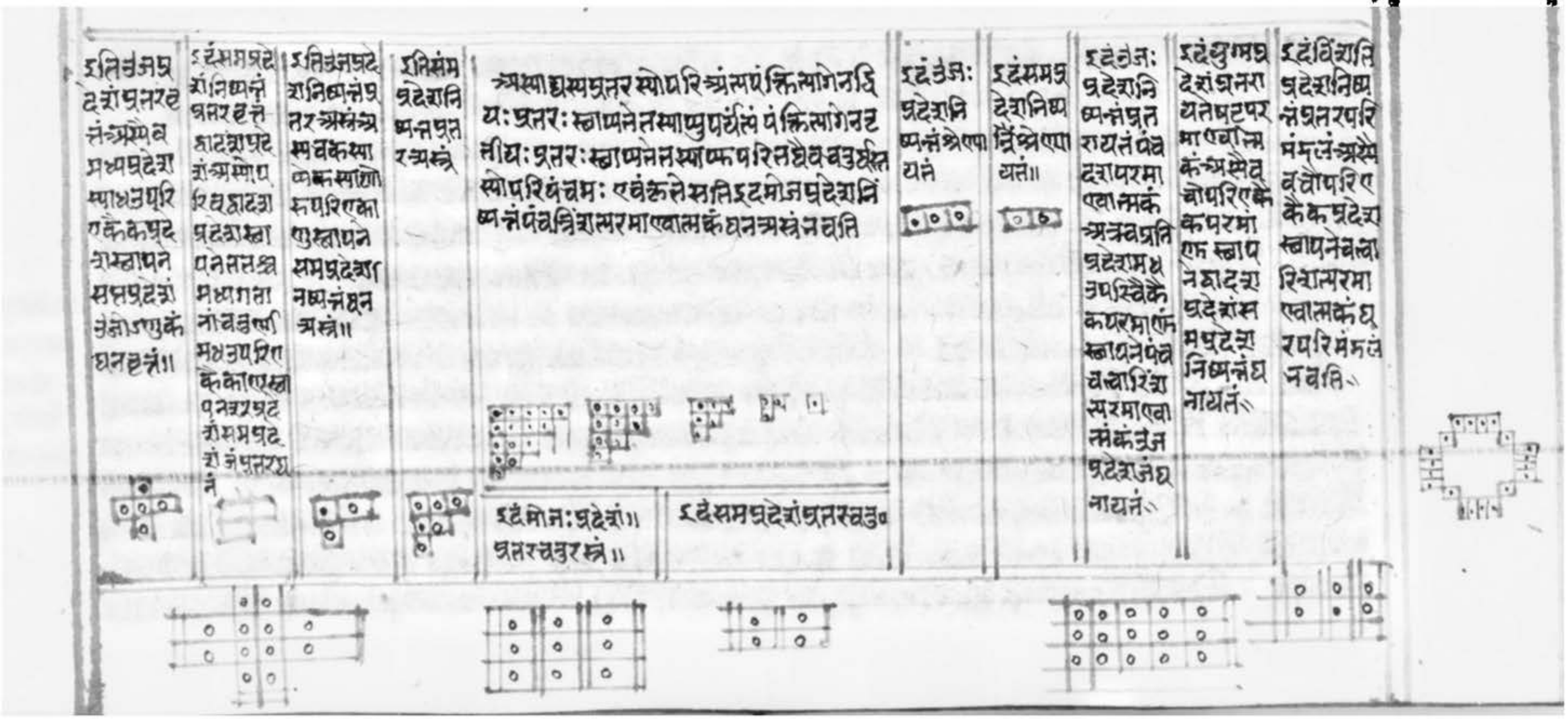

उ. ५
इत्याणि भिद्यमा
नानि। स्तोकास्तु
चूर्णिकाभिदा।
पश्चानुपूर्व्या त्रोषा
णि। स्युरनंतगुणा
नि च ११

यीनितानि च ५ पंचकानि संस्थानमायतं वृत्तं त्रिचतुःपरिमंडलं चतुर्विधानि शेषाणि संस्थानानीति विंशतिः ६ भेदाख्यः
पुद्गलपरीणामो भवति पंचधा खंडप्रतरभेदौ द्वौ चूर्णिकाभेद इत्यपि ७ भेदोनुतटिकाभिख्यो भेदश्चोत्करिकाभिः स्वरूपमथ्य
प्येतेषां यथाश्रुतमथोच्यते ८ लोष्टखंडादिवत्खंड भेदो भवति निश्चितं भूर्जपत्राभ्रपटलादिवत्प्रतरसंज्ञितः ९ स्याच्चू
र्णिकाभेदः क्षिप्तमृत्पिंडवत्किल इक्षुत्वगादिवद्वस्तु तटिकाभेद इष्यते १० उत्कीर्यमाणे प्रस्थादौ स्यादुत्करिकाभिधः त
टाकावटवाप्यादि स्फुटेवं भाव्यतामयं ११ वर्णैः परिणतानां तु भेदाः पंच प्ररूपिताः कृष्णनीलारुणपीतशुक्ला इति वि
भेदतः १२ स्युः कज्जलादिवत्कृष्णाः नीलानील्यादिवन्मताः स्युर्हिंगुलादिवद्रक्ताः पीताश्च कांचनादिवत् १३ शुक्लाः
शंखादिवद्गंधपरिणत्या तु ते द्विधा पुष्पादिवत्सुरभयो दुर्गंधा लशुनादिवत् १४ रसैः परिणतास्ते तु प्रकारैः पंचभिर्मताः
तिक्तकटुकषायाम्लमधुरा इति भेदतः १५ कोशातक्यादिवत्तिक्ताः कटवो नागरादिवत् प्रोक्ता आमकपित्थादिव
त्कषायरसांचिताः १६ आम्लकादिवदम्लाः स्युः मधुराः शर्करादिवत् स्पर्शैः परिणतायेपि तेषामष्टविधाः पुनः १७
उष्णशीतौ मृदुखरौ स्निग्धरूक्षौ गुरुर्लघुः उष्णस्पर्शास्तत्र वह्न्यादिवत् शीता हिमादिवत् १८ नवनीतादिवन्मृदवः ख
राश्च प्रस्तरादिवत् स्निग्धघृतादिवद्ज्ञेया रूक्षा भस्मादिवन्मताः १९ गुरुस्पर्शपरिणता वज्रादिवत्प्रकीर्तिताः ल १०४
घुस्पर्शपरिणता अर्कतूलादिवन्मताः २० अगुरुलघुपरिणाम अथ स्याद्वैवं सूक्ष्मो लघुरूपलोगुरु रूढ व्योमगमन
शीलतो ज्ञेयो गुरुलघुरनिलस्तिर्यग्गमनादाकाशमगुरुलघु २१ व्यवहारतश्चतुर्धा भवंति च सूनिश्चयादराण्ये
व निश्चयतश्चागुरुलघु गुरुलघु चेति द्विभेदैव २२ तत्रापि बादरमष्टस्पर्शं द्रव्यं रूप्येव भवति गुरुलघु

कं अगुरुलघु चतुःस्पर्शं सूक्ष्मं वियदाद्यमूर्त्तमपि २३ वैक्रियमौदारिकमपि तैजसमाहारकं च गुरुलघुकं कार्म
णमनोवचांसि च सौक्ष्म्यादगुरुलघुकानि २४ तथोक्तं निश्चयतः सव्वगुरुं सव्वलहुं वा न विज्जए दव्वं ववहारओ उ जुज्ज
इ बायरखंधेसु नन्नेसु २५ अगुरुलहु चउफासा अरूविदव्वा य होंति नायव्वा सेसा उ अट्ठफासा गुरुलहुआ निच्छयनय
स्स २६ ओरालियवेउव्वियआहारगतेय गुरुलहू दव्वा कम्मगमणभासाई एयाइं अगुरुलहुआइं २७ भगवतीवृत्ते
शतके वर्णगंधरसस्पर्शसंस्थानैर्मुख्यभावतः इत्येकविंशतिर्भेदाः स्युर्यांसोत्तरेत्वमी २८ एकस्योज्ज्वलवर्ण
स्य द्वौ भेदौ गंधभेदतः संस्थानैश्च रसैश्चापि पंच पंच भिदा मताः २९ स्पर्शैस्तथाष्ट भेदाः स्युरेवमेकस्य विंशतिः इती
दृक्पंचभिर्वर्णैर्भेदानां शतमाप्यते ३० संस्थानानां रसानां च शाखैकेनैव मिष्यते शतं शतं विभेदानां ततो जातं शत
त्रयं ३१ सुगंधीनां च पंच पंच भेदा वर्णरसैस्तथा संस्थानैश्चाष्टउस्पर्शैः स्युस्त्रयोविंशतिस्ततः ३२ दुर्गंधनामधीकं स्युस्त्र
योविंशतिरेव हि षट्चत्वारिंशदुभयोर्गंधयोः स्युरिति ३३ शीतस्पर्शस्यापि भेदौ द्वौ मतौ गंधभेदतः संस्थानरसवर्णै
श्च पंच पंच भिदास्तथा ३४ शीतस्याविरुद्धत्वेन तत्रोष्णस्यत्वसंभवात् भिदाः स्पर्शैः षट् स्युस्त्रयोविंशतिस्ततः ३५ स्प
र्शानामेवमष्टानां प्रत्येकं गंधयोरपि त्रयोविंशतिभेदत्वात् द्विशतीत्रिंशदुत्तरा ३६ एवमेते पुद्गलानां भेदाः सर्वे प्रकीर्ति
ताः शतानि पंच सत्रिंशान्येवमजीवरूपिणां ३७ योसौ शब्दपरीणामो द्विधासोपि शुभोशुभः पुद्गलानां परीणामाद
शब्दे चं निरूपिताः ३८ गंधद्रव्यादिवद्घ्राणतुल्येन प्रसर्पणात् शब्दस्याद्रव्यवच्चोक्तोपघातकतयापि च ३९ ध्वने
: पौद्गलिकत्वस्य यौक्तिकं यत्तु केचन मन्यंते व्योमगुणतां तस्य तन्नोपपद्यते ४० अस्य व्योमगुणत्वे तु दूरासन्नस्थ

राद्दयोः श्रवणेन विद्धःस्या स्वर्गं खलु यन्नमः ४१ यथाशाद्दस्तमश्छाया तथोद्योततमोस्यपि संतियौद्गलिकान्येवं त्या
ऊः श्रीजगदीश्वराः ४२ यदादर्शादिमुखादेः प्रतिबिंबं निरीक्ष्यते सोपिच्छायापुद्गलानां परिणामोनन्नमः ४३ अत्र
मोज्ञानांतरबाह्यः स्यान्नैतत्तु तत्र दृश्यते न च भ्रमःस्यात्सर्वेषां युगपत्सहृत्वहेतुः ४४ सर्वस्थूलपदार्थानां तेछायापु
द्गलाःपुनःसाक्षादेव प्रतीयंते छायादर्शनतःस्फुटाः ४५ सर्वमैंद्रियकं वस्तु चयापचयधर्मकं रश्मिवच्चरश्मय
स्ते छायापुद्गलसंहतिः ४६ तथोक्तं प्रज्ञापनाटीको सर्वमैंद्रियकं वस्तु स्थूलं चयापचयधर्मकं रश्मिवच्चेति अथा
प्यतादृशसामग्री तेच्छायापुद्गलाःपुनः विचित्रपरिणामाःस्युः स्वभावेन तथोच्यते ४७ यदातपादियुक्तेते गतावस्तुन्य
भास्वरे तदास्वसंबंधि वस्त्वाकाराःस्युःश्यामरूपकाः ४८ दृश्यते सातपज्योत्स्ना दीपालोकादियोगतः स्थूलद्रव्याकृतिश्र
छाया नृणामीदृशश्यामरूपका ४९ यदातु स्फटिकादर्शादिभास्वरद्रव्यसंगताः तदास्युस्ते स्वसंबंधिद्रव्यवर्णाकृतिस्पृशः
५० आदर्शादौ प्रतिच्छाया यत्तत्पक्षेण दृश्यते मूलवस्तुसदृग्वर्णाकारादिभिःसमन्विता ५१ एवं स्वरूपवैचित्र्यं
न चेतन्नोपपद्यते सामग्रीसहकारेण नानावस्थादि पुद्गलाः ५२ यथादीपादिसामग्र्या तामसा अपि पुद्गलाः प्रकाश
रूपाःस्फुरंतीय यमेतादृशाःपुनः ५३ आतपोद्योतयोःपौद्गलिकत्वेतु निर्विवादं पुद्गलत्वेतु तमसां शीतस्पर्शतया
स्फुटं नीलं चलत्यंधकारमित्यादिप्रसयादपि ५४ याश्चाप्रतीघातिताद्याःपरोक्ताःप्रतियुक्तयः तास्तु दीपप्रकाशा २०५
दिप्रतिबंदिपराहताः ५५ इत्यपरमिते विस्तरात्तदर्थिना रत्नाकरावतारिकादयो दिलोक्याः ॥ इति पुद्गलतत्त्व
मागमेगदितं यत्किंचित्तत्त्वदर्शिभिः तदनूदितमत्र मयि यागुरवे वप्रतिज्ञाष्टितस्पृशा ५६ विश्वाश्चर्यदकीर्त्तिकी

र्त्तिविजय श्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतनयोतनिष्टविनयः श्रीतेजपालात्मजः काव्यं यत्किल तत्र निश्चितजगत्तत्त्वप्र
दीपोपमे सर्गो निर्गलितार्थसार्थसुभगः पूर्णोयमेकादशः १५६ ग्रंथाग्रं १७४ अ० ८ इति श्रीलोकप्रकाशे एकादशःस
र्गः ॥ समाप्तोयं द्रव्यलोकः ॥ सर्वग्रंथाग्रं २३७२ अ० १२ ॥ऐं॥ श्रीगुरुभ्यो नमः जयत्यसिनवःकोपि
शंखेश्वरदिनेश्वरः त्रिविष्टपोद्योतहेतुर्नरक्षेत्रस्थितोपियः १ स्वरूपं क्षेत्रलोकस्य यथाश्रुतमथोच्यते गुरुश्रीकीर्त्ति
विजयप्रसादाप्तधिया मया २ नरं वैशाखसंस्थानस्थितपादं कटीतटे न्यस्तहस्तद्वयं सर्वदिक्षु लोकोनुगच्छति ३ ति
रश्चीनं दमतया चिरंतनतयापि च असौलोकनरःश्रांत इवकंधोन्नधात्करौ ४ अथवाधोमुखस्थायि मध्ये शराव
द्वयं एषलोकोनुकुरुते शरावसंपुटं लघु ५ धृतः कृतोनकेनापि स्वयंसिद्धो निराश्रयः निरालंबःशाश्वतश्च विहा
यसिपरं स्थितः ६ उत्पत्तिविलयध्रौव्यगुणषड्द्रव्यपूरितः सोलिस्थसिद्धमुदितो नृत्यायेवानतक्रमः ७ अस्य
सर्वस्य लोकस्य कल्प्याभागाश्चतुर्दश एकैकश्च विभागोयमेकैकरज्जुसंमितः ८ सर्वाधस्तनलोकांताद्रारभ्योप
रिगं तलं यावत्सप्तमभेदिन्या एकारज्जुरियं भवेत् ९ प्रत्येकमेवं सप्तानां पृथ्वीनामुपरिवर्त्तिषु तलेषु रज्जुरेकैका
स्युरेवं सप्तरज्जवः १० रत्नप्रभोपरितलाद्दारभ्यादिमताविषे पर्याप्तिषु विमानेषु स्यादेषा रज्जुरष्टमी ११ ततश्चारम्यन
वमी माहेंद्रांते प्रकीर्त्तिता अतःपरं च दशमी लांतकांते समाप्यते १२ भवेदेकादशी पूर्णा सहस्रारांतसीमनि
स्याद्द्वादश्यच्युतस्यांते क्रमात्त्रयोदशी १३ नवग्रैवेयकस्यांते लोकांते च चतुर्दशी धर्माद्विभागाद्बुधैःस
प्तसप्ततिरज्जवः १४ स्थापना अयं चावश्यकनिर्युक्तिचूर्णिसंग्रहण्याद्यभिप्रायः भगवत्यादौ वधर्माद्या अधो

संख्ययोजनैर्लोकमध्यमुक्तं तदनुसारेण तत्रसप्तरज्जवः समाप्यंते परं तदिद स्वल्पत्वान्न विवक्षितमिति संभाव्यते योगशास्त्रवृत्तौ तु तत्र धरणितलात्समभा गात्सौधर्मेशानौ यावत्सार्द्धरज्जुः सनत्कुमारमाहेंद्रौ यावत्सार्द्धरज्जुद्वयं ब्रह्मलो के द्वेचतुर्थरज्जवः अच्युतं यावत्पंचरज्जवः लोकांतं यावत्सप्तरज्जव इत्युक्त मिति ज्ञेयं ॥ जीवाभिगमवृत्त्यावपि बहुसमरमणीयाद्भूमिभागादूर्द्ध्वं चंद्रिम सूरियगहगणणक्खत्ततारारूवाणं बहूइं जोअणकोडीउ यावत्त दूरं उद्धं उप्पइ त्ताएत्थणं सोहम्मीसाणेत्यादि सूत्रव्याख्याने अत्र बह्वीर्योजनकोटीरूर्द्ध्वं दूरमुत्प्लु त्य गत्वा एतत्सार्द्धरज्जुपरत्थणं मित्युक्तमिति ॥ लोकनालिस्तवेपि सोहम्मंमि दिवड्डा अड्डाइज्जायरज्जुमाहिंदे चत्तारिसहस्सारे पणच्चुए सत्तलोगंते इत्यु क्तमिति रज्ज्वाश्चतुर्थो भागो यः स खंडुकमिति स्मृतं विष्कंभायाम पिंडेस्तत्समा नं घनहस्तवत् २५ षट्पंचाशत्खंडुकोच्चा सर्वतः खंडुकात्तता त्रसनाडी भवेदत्र त्रसजीवाश्रयावधिः २६ रेखाः पंचोर्द्धगाः सप्त पंचाशत्तिर्यगायताः आलिख्य क्वापि पट्टादौ भावनीया तदाकृतिः २७ सा च त्रिंशदुरज्ज्वा तथैकरज्जुविस्तृ तास्त्रैलोकस्यायमानं वक्ष्ये खंडुकसंख्यया २८ रज्ज्वामवधिस्थितायाः खंडु

DR BHAU DAJI MEMORIAL

१०६

केषु चतुर्ष्वपि स्युरष्टाविंशतिस्तिर्यग्खंडुकानीतितद्विदः २९ तत्राद्यं त्रसनाडीस्थं खंडुकानां चतुष्टयं द्वादशद्वादशततं : परितः पार्श्वयोर्द्वयोः ३० एवं सर्वेत्रापि षड्विंशतिर्द्वितीयस्या रज्ज्वाः खंडचतुष्टये तृतीयस्याः खंडुकेषु चतुर्षु जिनसं ख्यया ३१ नखसंख्यानि तुर्यायाः रज्ज्वास्तेषु चतुर्ष्वपि पंचम्याः षोडशादश षष्ठ्याः खंडचतुष्टये ३२ सप्तम्या अपि खंडेषु चतु र्षु तच्चतुष्टयं अष्टम्याः प्राक्खंडुके द्वे चतुःखंडुकविस्तृते ३३ अपरे द्वे खंडुके च षट्खंडुकसमातते अष्टखंडुकविस्तारे नवम्या आद्यखंडुकं ३४ दशखंडुकविस्तारं द्वितीयं ततः परे द्वादशखंडुकव्यासे स्युरिछं नवरज्जवः ३५ दशम्याः प्रा च्यमर्द्धं च षोडशखंडुकाततं परमर्द्धं तथैतस्या नखखंडुकविस्तृतं ३६ एकादश्याः पूर्वमर्द्धमपि तावत्समाततं द्वितीयमर्द्धं मस्याश्च षोडशखंडुकाततं ३७ द्वादश्याः प्राक्तनं त्वर्द्धं प्रोक्तं द्वादशखंडुकं दशखंडुकविस्तारमंत्यमर्द्धमुदीरितं ३८ आद्यं खंडं त्रयोदश्या निर्दिष्टं तावदाततं अष्टखंडुकविस्तीर्णमन्तिमं खंडुकत्रयं ३९ चतुर्दश्याः प्राक्तने द्वे खंडुके निषडास्तति : चत्वारि खंडुकान्यस्या विस्तृतिः पश्चिमे द्वके ४० प्रत्येकमेषां मंकानां स्वस्ववर्गविधानतः भवेद्गतिलोकस्य मितिः खंडुकसंख्यया ४१ भवेत्स्वतद्गुणो वर्ग इति वर्गस्य लक्षणं या षाष्टाविंशतः सैषा शतीचतुरशीतियुक् ४२ एवं सर्वत्र स्थापना त्रिलोक्या ॥ब॥ खंडुकानां शतान्यष्ट वधिकानि च षोडश ८१६ लोके द्व्यष्टलोके स्त्तानि सर्वसंख्यया ४३ प्रोक्तं च गितलोके च सर्वाग्रं खंडुकोद्धें वं सहस्राणि पंचदश द्वे शते नवतिश्च षट् ४४ लोकस्य वर्गकरणे ज्ञेयमेतत्प्रयोजनं प्रमा णं सर्वतो नेन लोकस्य भवति ध्रुवं ४५ दशहस्तपृथोर्यद्वत् गावद्दीर्घस्य वेश्मनः दशानां वर्गकरणे सर्वक्षेत्रफलं भवे त् ४६ षट्पंचाशत्खंडुकोच्च यथोक्तपृथुलस्य च लोकस्यास्य त्रयो भेदा मध्याधऊर्द्ध्वभेदतः ४७ ऊर्द्ध्वमध्याधःस्थितत्वा

लोकनाडिस्थापना २२

मपदिशंतइत्यमी यद्वोरुकृमध्यद्वीन परिणामात्तप्रोदिताः ३८ यदुक्तं भगवतीवृत्तौस्थानांगवृत्तौच आद्दवद्दोपरिण
मो खेत्तए भावेणजेणउस्सस्सं असुभोअहोत्तिभणिउं दव्वाणंतेणद्दोलोउ ४१ उड्ढंउवरिंजंठिअ सुभखित्तं खित्तउअद
व्वगुणा उप्पज्जंतिसुभावा जेणतउउड्ढलोउत्ति ४० मज्झणुभावंखित्तं जंतंतिवयणपद्यव्वे भन्नइतिरिअविसालं अउ
अतिंतिरियलोगोत्ति ४२ रत्नप्रभायाउपरिक्षुल्लकप्रतरद्वये मेर्वंतःकंदोर्द्ध्वभागे रुचकोष्टप्रदेशाढ्यः ४२ तत्रोपरिस्थेप्रत
रे खप्रदेशचतुष्टयं विद्यतेगोस्तनाकारं तथैवाधस्तनेपितत् ४३ खप्रदेशाष्टकंतच्चो पर्यधोभावतःस्थितं चतुरैश्चतुरस्त्र
त्म प्रोच्यतेरुचकाख्यया ४४ स्थापना तस्मान्नवशतान्यूर्द्ध्वमधोनवशतानिच एतावान्मध्यलोकःस्या दारुत्वाज्ज्वरीभि
तः ४५ योजनानांनवशता न्यतीत्यरुचकादितः आलोकांतमधोलोक स्तथाकृतिरुदाहृतः ४६ गत्वानवशतान्येवरु
चकाद्योजनान्यधः ऊर्द्ध्वोलोकास्तमृदंगाभ ऊर्द्ध्वलोकःप्रकीर्तितः ४७ स्थापना सातिरेकसप्तरज्जु मानोधोलोकइष्यते ऊर्द्ध्वलोकः किंचिदूनसप्तरज्जुमितःस्मृतः ४८ स्थापना घर्माघनोदधिघन तनुवातान्विहायसः असंख्यभागंचातीत्य मध्यंलोकस्यकीर्त्तितं ४९ अस्माद्ध्वमधश्चैव संपूर्णाःसप्तरज्जवः अप्यत्रयाणांलोकानां प्रत्येकंमध्यमुच्यते ५० घर्मायां

मेरोः कंदः॥२३

२४

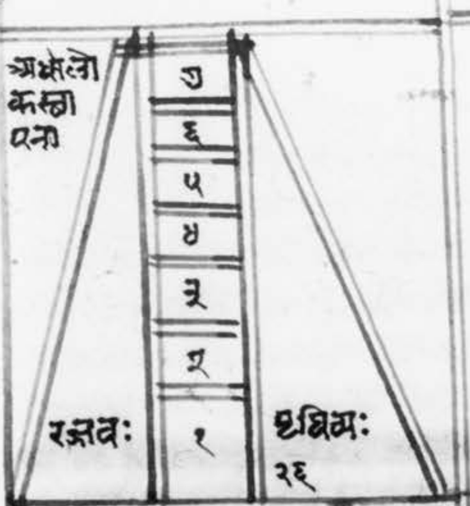

२५

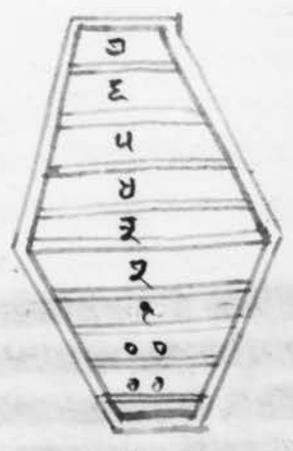

॥ऊर्ध्वलोकस्थापना॥

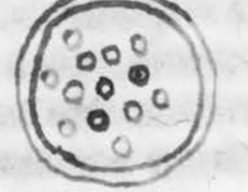

॥रुचकप्रतरस्थापना॥२७

सर्वतः रुचके मध्यास्ति प्रतरद्वयं मंडकाकारमेकैकस्व
प्रदेशात्मकं वर्त्तते ५१ रुचके च प्रदेशानां यद्वृत्तकद्व
यं स्थितं तत्समश्रेणिकं तच्च विज्ञेयं प्रतरद्वयं ५२
स्थापना लोकद्विरूर्ध्वमुखी तयोरुपरि संस्थिता त
अधःस्थिता पुनस्तस्मा ल्लोकद्विरधोमुखी ५३ त
स्मिंश्च लोकपुरुषकटीतटपटीयसि मध्यभागसम
भूमि ज्ञायको रुचकोस्ति यः ५४ स एव मध्यलोकस्य
मध्यमुक्तं महात्मभिः दिग्विदिग्निर्गमश्चास्मा ज्जानेरि
वशरोरुमः ५५ तथाहुः अट्ठपएसो रुअगो तिरिअलो
गस्स मज्झयारंमि एस पभवो दिसाणं एसेव भवे अणु
दिसाणं ५६ पूर्वा पूर्वदक्षिणा च दक्षिणा दक्षिणापरा
पश्चिमा पश्चिमोदीची चोत्तरोत्तरपूर्विका ५७ ऊर्ध्वा तथाधस्तनी चेदशैवं गदिता दिश
: दिशः षट्तत्र चतुर्द्वारका श्चतस्रो विदिशोऽपराः ५८ विजयद्वारदिक् प्राची प्रादक्षि
णपास्ततः पराः एतासां देवतायोगा न्नामान्यपि तु पराण्यपि ५९ ऐन्द्र्याग्नेयी तथा याम्या १०८

नैरृती किं च वारुणी वायव्येतः परा सौम्या ऐशानी च विमला तमा ६० रुचकानंतरं दिक्षु द्वौ द्वौ व्योम्नः प्रदेशको विदिक्षु पुनरे
कैक एषाद्या पंक्तिरादिता ६१ द्वितीयस्यां पुनः पंक्तौ चत्वारो दिक्प्रदेशकाः एवं द्वौ द्वौ विवर्द्धेते प्रतिपंक्ति प्रदेशको ६२ एवं च
असंख्येयतमा पंक्तिरसंख्येयप्रदेशिका लोकांत स्पर्शाति प्राप्ता मंतास्वाम्न शमायता ६३ ततो लोकस्य वृत्तत्वा स्ततिर्यक्पंक्तिप्रदे
शिको हीयेते तेन लोकांते पंक्तिश्चतुःप्रदेशिका ६४ एकतो द्विप्रदेशत्वं चतुःप्रदेशतान्यतः ततो द्विमुरजाकारो भवेल्लोक
दिशामिह ६५ एकतो यस्य संकीर्णं मुखं पृथुलमन्यतः समृदंग विशेषः स्या न्मुरजेति प्रसिद्धिभाक् ६६ यद्येकस्मिन्स्वप्र
तरे भाविता मुरजाकृतिः सर्वेष्वपि प्रतरेषु तथा भाव्या दिगाकृतौ ६७ स्थापना शकटोद्धीस्थिता; किं चा लोकव्यपेक्षया दिश
: शकटोद्धकरस्यास्य रुचकोपरि भाव्यतां ६८ रुचकस्योपरितनं यत्प्रदेशचतुष्टयं विमलाया दिशस्तच्च प्रोक्तमादितया
जिनैः ६९ तत्समश्रेणिकैस्तावन्मितैरनंतैः प्रदेशकैः ऊर्ध्वलोकालोकगता विमलादिगुदीरिता ७० रुचकस्याधस्तनं य
त्प्रदेशानां चतुष्टयं तत्तमाया दिशः प्रोक्तं जिनैरादितया स्फुटं ७१ तन्मला विमलावत्स्या किंत्वधोगामिनी तमा तदिमे रुचका
कारौ चतुःप्रदेशाविस्मृते ७२ द्वयोर्ध्वयो दिशोरंत त्रिधा मुक्तावलीसमाः एकप्रदेशा विदिशो लोकालोकांतसीमया ७३
दिशः स्युर्द्विप्रदेशाद्या स्तूत्तरा रुचकोद्भवाः विदिशोऽनुत्तरा एकप्रदेशा रुचकोद्भवाः ७४

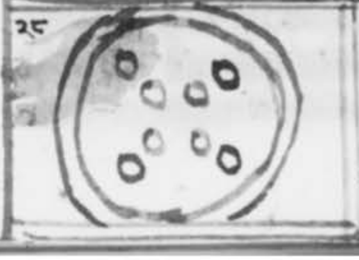

॥ऊर्ध्वाधोदिक स्थापना ३१

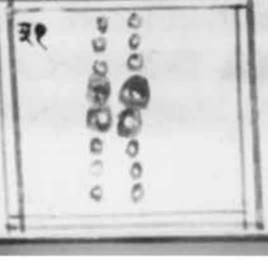

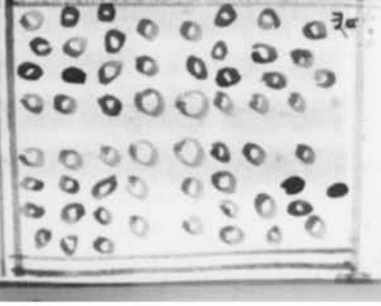

दशाप्यता असंख्येय प्रदेशा लोकाशीमया अलोकापेक्षयासर्वाः स्युरनंतप्रदेशिकाः ७५ ॥ प्रत्येकमासांसर्वासां दिशांसर्वे
प्रदेशकाः कृतयुग्ममिताः संति सिद्धांतपरिभाषया १ तदुक्तमाचारांगनिर्युक्तौ सव्वाघ्र्धवंतिकडजुम्मत्ति कृतयुग्मा
दिस्वरूपं चैवं चतुष्केणक्रियमाण अतुःशेषादियोभवेत् अभावाद्भागशेषस्य ।सरव्यातःकृतयुग्मकः १ तदुक्तःभग
वत्त्यष्टादशशतचतुर्थोद्देशकवृत्तौ ॥ कृतंसिद्धंपूर्णंततःपरस्य राशिसंज्ञांतरस्याभावेनत्र्योजःप्रभृतिवदपूर्णं यत्तयु
ग्मंसमराशिविशेषस्तत्कृतयुग्ममिति चतुष्केणक्रियमाणस्त्रिशेषस्त्र्योजउच्यते । द्विशेषोद्वापरयुग्मः कल्योजश्चैकशेषकः
२ तथाचभगवतीसूत्रं ॥ गो ॥ जेणंरासी चउक्कगेणं अवहारेणं अवहीरमाणेर चउपज्जवसिए सेणं कडजुम्मे । एवंतिपज्जव
सिए तेओए दुपज्जवसिए दावरजुम्मे । एगपज्जवसिए कलिओग इति ॥ योमूलतो यो राशिः साक्षुत्स्त्रिकेकरूपकः । सोपि त्र्ये
कृतयुग्मओजादिनामधेयमाक्रस् ॥ तदुक्तं भगवतीवृत्तौ ॥ त्रिभिरादितएव कृतयुग्माद्वोपरिवर्त्तिभिरोजो विषमराशि
विशेषस्त्र्योजइ द्वाभ्यामादितएवकृतयुग्माद्वोपरिवर्त्तिभ्यांयदपरंयुग्मादन्यत्नामनिपातनविधेर्द्वापरयुग्मं । कल्येन एके
न आदितएवकृतयुग्माद्वोपरिवर्त्तिनोजो विषमराशिविशेषः कल्योजइति ॥ कर्मप्रकृतिवृत्तौचैतेषांनिरुक्तिरेवंदृश्यते
॥ इह कश्चिद्विवक्षितोराशिःस्थाप्यतेतस्यकलिद्वापरत्रेताकृतयुग्मसंज्ञैश्चतुर्भिर्भागोक्रियते । भागेवहृतेसतियद्येकः १०८
शेषोभवतितर्हि सराशिः कल्योजउच्यते यथात्रयोदश अथद्वौशेषौतर्हि द्वापरयुग्मोयथाचतुर्दश । अथत्रयःशेषास्तत
स्त्रेतौजो यथापंचदश । यदातुन किंचिदवतिष्ठते किंतुसर्वात्मनानिर्लेप एवभवतितदासकृतयुग्मो यथाषोडशेत्यादि
लोकमाश्रित्यसाद्यंता एताःसर्वा अपिस्फुटं साद्यनंताविनिर्दिष्टा अलोकापेक्षयापुनः ७६ स्थापना दिशामन्येपि

भेदाः स्युर्नामदिक् १ स्थापनाख्यदिक् २ द्रव्य ३ क्षेत्र ४ ताप ५ भाव ६ प्रज्ञापका ७ भिधादिशः ७७ यद्द्रव्यस्यसचित्ता
द दिगित्येवंकृतानिधा सानामदिग्विनिर्दिष्टा शिष्टैर्दृष्टजगत्त्रयैः ७८ पटादौचित्रितस्याथ जंबूद्वीपादिकस्ययत्
दिग्विदिक्स्थापनंसोक्ता स्थापनाशाविशारदैः ७९ सा द्रव्यदिगागमतो नोआगमतइत्यपि दिक्पदार्थबुधस्तत्रानुप
युक्तःकिलादिमा ८० त्रिधाचनोआगमतः प्रज्ञप्ताद्रव्यतोदिशः तत्राद्यादिक्पदार्थज्ञ शारीरंजीववर्जितं ८१ द्वितीय
वदिक्पदार्थज्ञास्यान्वालादिरुच्यते ज्ञशरीरभव्यदेहव्यतिरिक्ताप्यथोच्यते ८२ याप्रहृत्तासमाश्रित्य द्रव्यंत्रयोदशाण
कं तावद्व्योमांशावगाढं द्रव्यदिक्सानिवेदिता ८३ इतोमूनाणुआसेउ दिग्विदिक्परिकल्पनं नस्याद्व्यततश्चैतऊपन
दिशापेक्षया ८४ स्थापनाचैवं त्रिशाऊकंनवशादे शिकंसमभिलिख्य
व कोर्येकैकग्रदवृद्धि र्द्वंदिक्षुचतसृषु ८५ स्थापनाचेयं क्षेत्राशा
स्त्वक्षुनैवोक्ता स्याद्याशाःपुनराहिताः सूर्योदयाद्यपेक्षयेव पूर्वाद्यास्तायथा
क्रमं ८६ यत्रयस्योदेतिभानुः साप्रूर्वात्रुक्रमात्परा : विसंवंदंतएताश्च
क्षेत्रदिग्भिर्यथायथं ८७ तथाहि रुचकापेक्षययास्या दक्षिणक्षेत्रल
क्षणा तापाशापेक्षयासास्या दस्माकं कुवमुत्तरा ८८ अष्टादशविधा

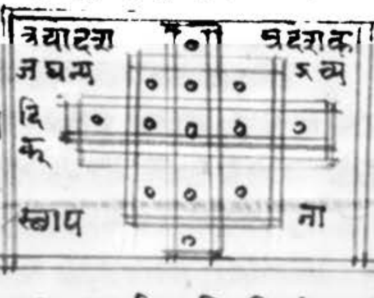

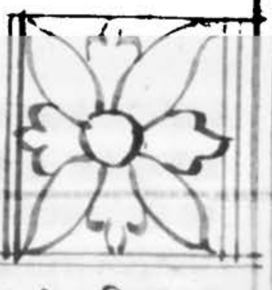

३२

भावदिशास्तु जगदीश्वरैः प्रोक्ता मनुष्यादि भेदभिन्नाइत्थं भवंतिताः ८९ कर्माकर्मभूमिजांत द्वीपसंमूर्छजानराः त
थाद्वित्रिचतुःपंचेंद्रियास्तिर्यंचआहिताः ९० कायाश्चतुर्धाएथ्वीजलतेजोनिलाइति स्युर्वनस्पतयोमूलस्कंधाग्रपर्वसं

नवाः ७२ षोडशैता दिशोदेव नारकांगिसमन्विताः नवंतस्थादशभाव विशस्तीर्थकरोदिताः ७२ यत्र कश्चिद
पिस्थित्वा प्रज्ञापकोदिशांबलात् निमित्तं वक्ति धर्मं वा गुरुः प्रज्ञापकाख्यदिक् ७३ यस्या दिशः संमुखस्त्वः प्र
ज्ञापकः प्ररूपयेत् धर्मनिमित्तादिकं वा साप्यानुक्रमात्परा ७४ एताश्चाष्टादशविधाः स्युस्तिर्यक्तत्रषो
डश तिस्रस्तिस्रः प्रतिविदिक् दिश्येकैकेति कल्पनात् ७५ शकटोद्धीस्थिताः प्राज्ञ पकोपांते तिसंकटाः वि
स्तीर्णा बहिरूर्ध्वाधो युक्ताश्चाष्टादशस्मृताः ७६ अथ प्रकृतं पृथिव्यास्तुर्यपंचम्यार्मध्य यद्वियदंतरं तदर्द्धेऽधस्त
नेस्तनेऽधोलोकमध्यमीरितं ७७ अधस्तद्ब्रह्मलोकस्य रिष्टाख्यप्रस्तटस्फुटं मध्यं तत्रोर्द्ध्वलोकस्य लोकनाथैर्विलो
कितं ७८ तथा एकैक रज्जुपृथुलात् स्वर्लोक प्रतरादितः ऊर्द्ध्वगतं गुलासंख्य भागोत्ति
र्यग्विवर्द्धते ७९ अंगुलस्यासंख्यभागः परमत्रेति भाव्यतां ऊर्द्ध्वगादंगुलस्यांश दंशास्ति
र्यगात्तोलघुः ८० एवमधोपि एवं चोर्द्ध्वलोकमध्यं पृथुलं पंचरज्जवः हीयते ऽतस्तथैवो
र्द्ध्व रज्जुरेका ऽवशिष्यते ८१ किंच रज्जुमानाद्द्वितीयस्मात् स्वर्लोकप्रतरात्किति: अधोमु
खीव तिर्यक् चांगुलासंख्यांशमात्रिका ८२ एवं चाधोलोकमूले पृथुत्वं सप्तरज्जवः अथात्र
सूचीरज्ज्वादि मानं किंचिन्निगद्यते ८३ इदं च संग्रहण्यादि त्यनुसारेण लोकनाडीस्तवस्तुप ११७
देशावृद्धिहानी दृश्येते लोकतिर्यक्दृद्धौ स्थापना चतुर्भिः खंडुकैः सूची रज्जुः अथाव्य
वस्थितैः तास्त्रिश्चतुर्भिः प्रतररज्जुः षोडशखंडुका ४ चतसृभिश्च प्रतररज्जुभिर्ज्ञायते
किल

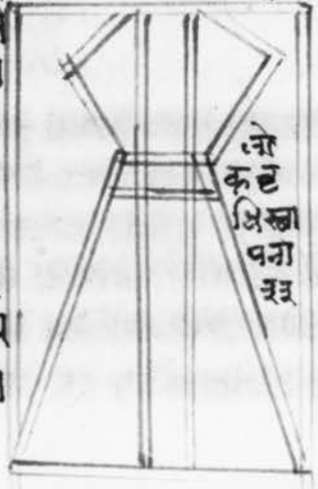

घनरज्जुश्चतुः षष्टिखंडुकात्मिकास्ततः समा ६ क्रमात्स्थापना अष्टाविंशंशतमध ऊर्द्ध्वषट्सप्ततिर्मिताः सर्वाश्चत्र
न्निरधिके द्वेशते स्युश्चिरज्जवः ७ दंतेर्मिता अधोलोके ऊर्द्ध्वमेकोनविंशतिः एकपंचाशदाख्याताः सर्वाः प्रतररज्जव :७

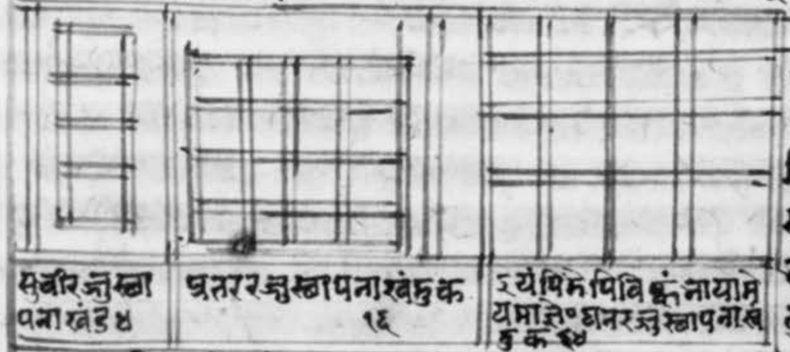

अधोष्टावूर्द्ध्वलोके च निर्दिष्टा घनरज्जवः पादोनाः पंच
सर्वाग्र स्फुः पादोनास्त्रयोदश ८ इदं च दृष्टलोकेमानं ग वर्णि
तमप्यचलोकस्याधोलोके घनरज्जवः सार्द्धया पंचसप्तत्या
धिकमेकं शतं मतं ९ ऊर्द्ध्वलोके नवेत्सार्द्धा त्रिषष्टिः सर्व
संख्यया ध्रुवमेकोनया चत्वारिंशता द्वेशते द्वयं १० आसां
चतुर्गुणत्वे च सर्वाः प्रतररज्जवः शतानि नव षष्ट्यंचा शता
युक्तानि तत्र च ११ शतानि सप्त ऽधिका न्यधोलोके प्रकीर्त्ति
ताः ऊर्द्ध्वलोके द्वेशते च चतुः पंचाशताधिके १२ चतुर्गुणत्वे चैतासां नवंतिस्रश्चिरज्जवः चतुर्विंशत्यपेतानि अष्टाविंशत्
तानि चे १३ तत्रापि अधोलोके शतान्यष्टविंशतिः स्फुटमष्टच ऊर्द्ध्वलोके पुनस्तासां सहस्रं षोडशाधिकं १४ इति वर्णितलोक
मानं घनीकृतो नवेल्लोकः सप्तरज्जुमितोमितः विष्कंभायामबाहल्यैः समवृत्तं विधीयते १५ एकरज्जुविस्तृतायास्त्र
सनाड्यास्तु दक्षिणं अधोलोकवर्तिखंडमूनरज्जुत्रयाततं १६ सर्वाधस्ताद्धीयमानविस्तारत्वादुपर्यथ रज्जुसंख्येय भागोरु
सप्तरज्जूच्छ्रयं वतत् १७ गृहीत्वोत्तरदिग्भाग त्रसनाड्याः प्रकल्प्यते विपर्यस्याधस्तनांश मुपर्युपरिगंत्वथः १८ ततोऽधस्तन

लोकार्द्धं किंचिदूनचतुष्टयं रज्जुमानाततं सातिरिक्तसप्तकमुच्छ्रितं १९ किंचित्किंचिदूनसप्तरज्जुबाहल्यमप्यधः अपरत्र त्व
नियतं बाहल्यमिदमास्थितं २० किंच ऊर्द्ध्वलोके त्रसनाड्या दक्षिणभागवर्त्तिनी द्वे खंडे ये कटीन्यस्तहस्तकूर्परसंस्थिते २
१ ब्रह्मलोकमध्यदेशादधस्तनं तयोर्द्वयं तेषु प्रत्येकं ॥ ब्रह्मलोकमध्ये द्विरज्जुविस्तृते २२ किंचिदूनार्द्धरज्जुत्रयोच्छ्रिते
च ते युग्मे त्रसनाड्या वामपार्श्वे वैपरीत्येन कल्पयेत् २३ ततश्च रज्ज्वा तया त्रसनाड्या समन्वितं यादृक्षम् ऊर्द्ध्वलोकार्द्धं जा
तदभिधीयते २४ अंगुलसहस्रांशाभ्यां द्वाभ्यां रज्जुत्रयं युतं विष्कंभतः किंचदूनाः रज्जवः सप्त चोच्छ्रयात् २५ बाहल्यतो ब्रह्म
लोकमध्ये तत्पंचरज्जुकं अन्यस्थले त्वनियत बाहल्यमिदमास्थितं २६ तदेतदुपरितनं गृहीत्वार्द्धं निवेशयेत् अधस्तनं संवर्ति
त लोकार्द्धस्योत्तरांतिके २७ एवं संयोजने चाधोलोकखंडोत्तुंग्ये स्थितम् अतिरिक्तमुपरितनात् तत्खंडित्वा निरस्य च २८ ऊ
र्द्ध्वलोकार्द्धबाहल्ये उत्तरे दिग्विभागे न्यसेत् एवमस्य सातिरेका बाहल्यं पंचरज्जवः २९ तथास्याधोलोकखंडे देशोनसप्तरज्जु
कं बाहल्येनोपरितनं त्वधिकपंचरज्जुकं ३० ततश्चाधस्तनखंडं न्यूनरज्जुद्वयं किल अतिरिक्तमतोस्यार्द्धे द्वितीयस्मिन्निवे
शयेत् ३१ सर्वस्याप्यचतुरस्रीकृतस्य भवति किंचित् रज्ज्वसंख्येयभागाढ्या बाहल्यरज्जवो द्विषट् ३२ तथापि व्यवहारेण
बाहल्यं सप्तरज्जवः मन्यते व्यवहारो हि वस्तुन्यूनेप्यपूर्णतां ३३ विष्कंभायामतोप्येवं देशोनाः सप्तरज्जवः व्यवहारेण
ज्ञेयाः संपूर्णाः सप्तरज्जवः ३४ एवमेष सप्तरज्जुमानो लोको घनीकृतः यत्र क्वाप्यागमे ग्रंथे श्रेणिः कास्य साध्रुवं ३५ २२२
अस्मिन् घनीकृते लोके प्रज्ञप्ता घनरज्जवः त्रिचत्वारिंशताढ्यानि शतानि त्रीणि तात्त्विकैः ३६ तथैवं आयामरज्जवः
सप्तभिर्व्यासरज्जुभिः हताएकोनपंचाशत् भवंति घनरज्जवः ३७ सप्तभिर्गुणिता एता बाहल्यसत्करज्जुभिः यथा

MEMORIAL

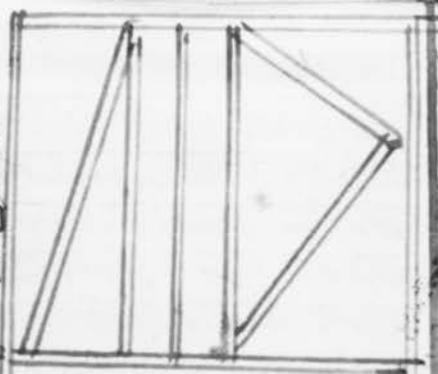

क्तमानाः पूर्वोक्ता भवंति घनरज्जवः ३८ चतुर्गुणाश्चैतासां स्युः सर्वाः प्रतररज्जवः अधि
कानि द्विसप्तत्या शतान्येव त्रयोदश ३९ आसामपि चतुर्घ्नत्वे भवंति सूचिरज्जवः चतुःपं
चाशच्छतानि ह्यष्टाशीत्यधिकानि च ४० चतुर्भिर्गुणने त्वासां खंडुकान्येकविंशतिः सहस्राणि
नवशती द्विपंचाशत्समन्विता ४१ इति घनीकृतलोकमानं स्थापना असंख्याभिर्योजनानां को
टाकोटीभिरुन्मितः नायं लोको गणनया वक्तुं केनापि शक्यते ४२ ततो दृष्टांततः स्पष्टं नि
र्दिष्टो ज्ञानदृष्टिभिः सचायमुदितः पंचमांगस्यैका
दशशते ४३ तथाहि जंबुद्वीपाभिधे द्वीपे परितो मे
रुचूलिकां षट् निर्जराः स्थिताः किंच चतस्रो दि
क्कुमारिकाः ४४ बलिपिंडान्समादाय बाह्याभि
मुखतः स्थिताः जंबूद्वीपस्य पर्यंत देशे दिक्षु च
तसृषु ४५ क्षिपंति बलिपिंडास्ताः स्वस्व दिक्षु ब
हिर्मुखान् तेषामथैककः कश्चित्पतंतमप्राप्तभु
मीनुज्ञां ४६ एषां शीघ्रगमसंप्राप्तान् सर्वान्याह
रीतितान् जंबूद्वीपस्य परितो भ्राम्यन्त्या यथाद्भुतं

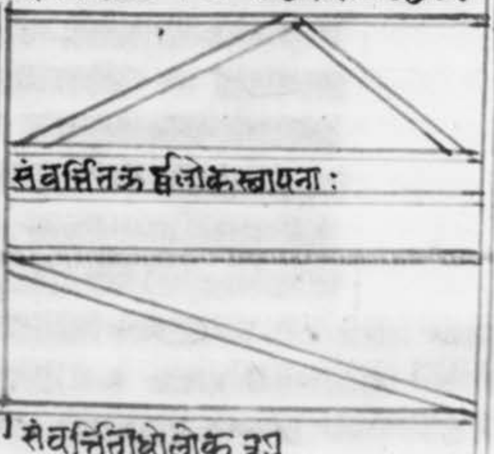

संवर्त्तिताधोलोक २७

संवर्त्तितोनय
लोकस्थापना ३५

एतेचत्वारोपिद्वा
वाश्चतुर्दिशांलो
कमानंकर्त्तुं
भंति ३६

तयागत्यास्तेदेवा लोकांतस्पदि इत्यया आशास्तुषट् सुयुगपत् प्रस्थिता: पश्चिकाइव ४८ इतश्चतस्मिन्समये कस्यचिद्य
वहारिण: पुत्रो वर्षसहस्रायु र्जातो सो वर्द्धतेक्रमात् ४९ क्रमादथास्यपितरौ विपन्नावायुष: क्षयात् स्वायु: समाप
यामास ततएवोप्यनुक्रमात् ५० कालेन कियताचास्य अस्थिमज्जा: क्षयंगता: लोकांतंनचतेदेवा: प्रापु: श्रांता इ
वाश्रयं ५१ अस्यवंश्य: सप्तमोपि क्रमेणेवंक्षयंगत: कालेनतस्यनामादि
समस्तमस्तमीयिवत् ५२ अथास्मिन्समयेकश्चि त्सर्वज्ञंयदिपृच्छति स्तेत्र
तेषांकिमगतं गतंवाबहु लंप्रभो ५३ तदादिशेज्जिनस्तेषां गतंबहुगतंमि
तं गन्तव्यन्त्वसंख्येयो संख्यभागतस्ततत् ५४ वसंतितत्राधोलोके नव
नाधिपनारका: तिर्यक्च व्यंतरनरा द्वीपज्योतिषादय: ५५ वैमानिक
सुरा: सिद्धा ऊर्द्धलोकेवसंतिच इतिसामान्यतोलोक स्वरूपमिदवर्णितं ५६
अथत्रयाणां लोकानांप्रत्येकंतन्निरूप्यते तत्रादौकथ्यते किंचि दधोलोको
वशेषत: ५७ पृथिव्यस्तत्रनिर्दिष्टा: सप्तसप्तनयापदै: गोत्रतोनामतश्चैवं गोत्रा
न्यथानक्रमै: ५८ आद्यारत्नप्रभापृथ्वी द्वितीयाशर्कराप्रभा तत:परावपृथि ११२
वी तृतीयावालुकाप्रभा ५९ पंकप्रभाचतुर्थीस्या धूमप्रभाचपंचमी षष्ठीतम:
प्रभासप्तमीस्यात्तमस्तम: प्रभा ६० अन्वर्थजानिमप्तानां गोत्राण्यरत्नादिचे

"संवर्त्तितचतुर
स्त्रीकृतस्यलोक
स्यमानमेतदिति
संभवतियथाव
स्थितलोकेतन
तस्यवैषम्यात्
इतिनग-वृ-
त्ता-११ ते-१"

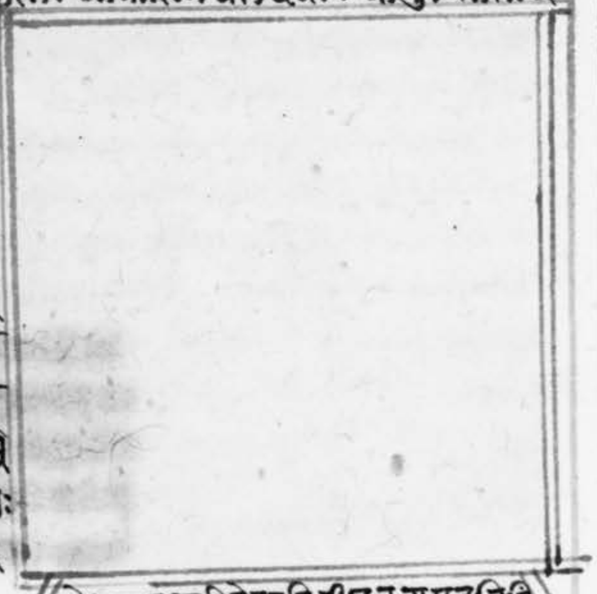

लोकमानकारिदेवगतिशीघ्रचलायनलिपि
उत्तोविद्धि कुमारिकास्थापना ३८

रत्नप्रभापिंड	
या। ल। १ स। ८०००० तत्र खरकांडं १६०००	
रत्नकांडयो:	१०००
वज्रकांडयो:	१०००
वैडूर्यकांडयो०	१०००
लोहितकांडयो०	१०००
मसारगल्लयो०	१०००
हंसगर्भकांडयो०	१०००
पुलककांडयो०	१०००
सौगंधिककांडयो०	१०००
ज्योतीरसकांडयो०	१०००
अंजनकांडयो०	१०००
अंजनपुलकयो०	१०००
रजतकांडयो०	१०००
जातरूपकांडयो०	१०००
अंककांडयो०	१०००
स्फटिककांडयो०	१०००
रिष्टकांडयो०	१०००

३९

रत्नादीनांप्रभायोगा त्स्थितानितथातथा ६१ घर्मा १ वंशा २ तथाशैलां ३ जना ४ रिष्टा ५ मघा ६ स्त
था माघवती ७ तिनामानि निरन्वर्थान्यमूनियत् ६२ स्थापना अधोमहत्तमंछत्रं तस्योपरितनोल
घु छत्राणामितिसप्तानां स्थापितानांसमाइमा: ६३ स्यात्तामायामविष्कंभो सप्तमा: सप्तरज्जव: प
ष्ठ्या: षट् पंचचपंचम्या स्ताश्चतस्रोंजनामुव: ६४ रज्जुत्रयंतृतीयाया द्वितीयायास्तुतद्द्वयं स्याता
मायामविष्कंभो रज्जुरेकादिमक्षिते: ६५ रत्नप्रभाया बाहल्यं योजनानांप्रकीर्तितं एकंलक्षंस
हस्त्राण्य मशीत्यासाधिकंकिल ६६ तत्रैवं सहस्राणिषोडशाद्यं खरकांडं द्वितीयकं सहस्रा:
पंकबहुलंचतुरशीतिरीरितं ६७ तृतीयंजलबहुलं स्यादशीतिसहस्रकं ततोऽशीतिसहस्राढ्यं
लक्षंपिंडोग्निमक्षिते: ६८ खरकांडेचकांडानि षोडशोक्तानितात्त्विकै: प्रत्येकमेषांबाहल्यं यो
जनानांसहस्रकं ६९ तत्रादिमंरत्नकांडं १ वज्रकांडं २ द्वितीयकं वैडूर्यं ३ लोहिताख्यं च ४ म
सारगल्लसंज्ञकं ७० हंसगर्भं ६ पुलकं ७ सौगंधिकाद् ८ निधंपरं ज्योतिरस ९ मंजनं १० चांजन
पुलक ११ संज्ञकं ७१ रजतं १२ जातरूपं च १३ अंकं १४ स्फटिक १५ संज्ञक रिष्टकांडं च १६ त्यमूनि
यथार्थाख्यान्यनुक्रमात् ७२ स्थापना एतेषुतत्तज्जातीयरत्नबाहुल्ययोगत: रत्नप्रभेतिगोत्रे
ण पृथ्वीयंपरिकीर्त्यते ७३ तिर्यग्लोकेनवंत्यस्या योजनानांशतानव ऊर्ध्वगा: शेषपिंडस्तुस्या
दधोलोकसंस्थित: ७४ चतुर्भिश्चकिलाधारे र्भूमिरेषाप्रतिष्ठिता घनोदधिघनवात तनुवातम

रत्नाद्यैः ७५ त्रिभिश्च वलयैरेषा परितः परिवेष्टिता घनोदधिघनवात तनुवातात्मकैः क्रमात् ७६ तत्रप्रतिष्ठिता भूमि
राधारेण घनोदधेः महाकटाहविन्यस्तस्थानाप्य घनपिंडवत् ७७ योजनानां सहस्राणि विंशतिः परिकीर्त्तितं घनोदधे
र्मध्यभागे बाहल्यं क्रमतस्ततः ७८ प्रदेशहान्यासौ हीयमानो ऽत्यंततनूभवन् पृथ्वीवलयाकारेण स्वयमावृत्यतिष्ठति ७
९ युग्मं वलयस्यास्य विष्कंभः षट्प्तोयोजनानि षट् पृथ्वीवलयाकारेण स्वयमावृत्यतिष्ठति ७९ युग्मं वलयस्यास्य विष्कं
भः षट्तप्तोयोजनानि षट् उद्ध्वत्वेत्र वसुमती बाहल्यस्यानुसारतः ८० असौ घनोदधिरपि घनवातप्रतिष्ठितः असं
ख्यानियोजनानि मध्येतस्योपिपुष्टता ८१ प्रदेशहान्या तनुतां भजमानो घनोदधिः आवृत्यवल
यंतस्थौ वलयाकृतिनात्मना ८२ अस्यापि वलयस्यैवं मानमाद्यैरुदीरितं चतुःषष्टियोजना
नां सार्द्धोच्चत्वेतु पूर्ववत् ८३ घनवातोपि सततं तनुवातप्रतिष्ठितः अस्यापि मध्ये बाहल्य
मसंख्यघ्नं घनानिलात् ८४ ततस्तनूभवन्नेष घनवातस्य सर्वतः आवृत्यवलयंतस्थौ वल
याकृतिनात्मना ८५ तनुवातस्य वलये विष्कंभः परिकीर्त्तितः एकंयोजनमध्यर्द्धं मुद्यत्वंपु
नरुक्तवत् ८६ तनुवातोप्यसौ तस्माधारेण विहायसः तत्रप्रतिष्ठितं स्वस्मिन्नसंख्ययो
जनोन्मितं ८७ सप्तस्वपि महीष्वेवं घनोदध्यादयो मता वलयानां तु विष्कंभो यथास्थानं प्रव
क्ष्यते ८८ भाति भूः स्वसमश्रेणि स्थायिभिर्वलयैस्त्रिभिः पूर्णेन्दुवत्परिधिभिः सुधाकुंडमिवोरगैः ८९ स्थापना नव
स्येवमलोकस्य धर्मापर्यंतभागतः योजनैर्द्वादशभिर्भूम्या मतिरिक्ते समंततः ९० अधस्तस्यां रत्नकांडस्याधस्तनंतभोर्द्ध्वं

घनोदध्यादिवल
यत्रयालंकृतस्त्र
प्रभास्थापना ४०

११२

७

गं विमुच्य शतमेकैकं मध्येष्टशत योजने ९१ असंख्यानि भौ
मपनगराण्यमतेसदा बाहिर्विभागेवृत्तानि चतुरस्राणि चांतरे ९२ अधोभाग
नुकर्णिति चारुपुष्करकर्णिकां गंभीरखातपरिखाप्राकारालंकृतानि च ९३
शतघ्न्यादिमहायंत्र अजाटिल्यानि समंततः दुःप्रवेशान्ययोध्यानि गुप्तानिभ्रान्तिला
नि च ९४ उद्यासिपूर्णकलश तोरणद्वारवंति च अनारतं रक्षितानि दंडिभिः
किंकरामरैः ९५ परिष्कृतानि कुसुमैः पंचवर्णैः सुगंधिभिः कालागुरुतुरुष्का
दि धूपसौरभ्यवंति च ९६ जंबूद्वीपोपमानानि विष्कंभायाममानतः उत्कृष्टानि
वदंत्यनुत्कारीणि मध्यमान्यपि ९७ अपि यान्यल्पमानानि निरूपितानि तान्यपि
नरतक्षेत्रसदृशान्येतेषु च वसंत्यमी ९८ स्थापना अष्टधा व्यंतरा देवा महासमृ
द्धिशालिनः पिशाचा भूतयक्षाख्या राक्षसाः किन्नरा अपि ९९ किंपुरुषा महोर
गा गंधर्वाश्च तथापरे सर्वेप्येते द्वाक्षिणात्या दीव्यन्तेदाममूर्तादिधा १०० सर्वेप्येते
ति सुभगाः सुरूपाः सौम्यदर्शनाः हस्तग्रीवादिषु रत्नमयभूषणभूषिताः १ गांध
र्वगीतरतयः कौतुकाक्षिप्तचेतसः प्रियक्रीडा हास्यलास्या अनवस्थितचेतसः २
विकुर्वितस्फारवनमालामुकुटकुंडलाः स्वैराचाराः स्वैररूपधारिणः स्वस्वारि
ण:३

॥व्यंतरनगरस्थापना॥४१

१४

तत्र यक्षाः पिशाचाश्च गंधर्वाश्च महोरगाः किंचिकृष्णाः किंपुरुषाः राक्षसाश्च सितत्विषः ५ किंनराः श्यामभासोपि किं
चन्नीलत्विषो मताः भूताः पुनः कालवर्णाः कलिंदघीटिताइव ६ कदंबः फलश्चैव वटः खट्वांगमेव च अशोकश्चंपकोनाग
स्तुंबुरुश्च यथाक्रमं ७ भवंति चिह्नान्येषां पिशाचादिसुधाभुजां ध्वजेषु तत्र खट्वांगं विनासर्वेपि पादपाः ८ खट्वांगं तूपक
रणं तापसानामुदीरितं प्रायः क्रीडाविनोदार्थं नरलोके वरंत्यमी ९ प्रायः शैलकंदरादौ यद्वरंति वनांतरे अतः पृषोदरादि
त्वाद्देतेस्युर्वानमंतराः १० नृत्यवंबकवत्याद्या राधनादिकृतस्ततः व्यंतरावाभिधीयंते नरेभ्यो विगतांतराः ११ एकैकस्मि
न्निकायेषु द्वौ द्वाविंद्रावुदाहृतौ दक्षिणोत्तरभेदेन कालाद्यास्ते च षोडश १२ कालश्चैव महाकालः पिशाचचक्रवर्त्तिनौ सुरू
पः प्रतिरूपश्च भूतेंद्रौ दक्षिणोत्तरौ १३ पूर्णभद्रमाणिभद्रौ यक्षाणामधिपावुभौ भीमश्चैव महाभीमो राक्षसानामधी
श्वरौ १४ किंनरश्च किंपुरुषः किंनराणां महीक्षितौ इंद्रौ किंपुरुषाणां च सत्पुरुषो महापुरुषोस्मृतौ १५ अतिकायमहाका
यौ महोरगाधराधिपौ गंधर्वाधिपती गीतरतिर्गीतयशाइति १६ सुरेंद्राः षोडशाप्येते महाबला महाश्रियः महायोरव्या
महोत्साहा स्युरनुत्तरस्फूर्तयः १७ कमलाचैव कमलप्रभोत्पला सुदर्शना प्रत्येकमेतन्नाम्न्यः स्युः प्रिया पिशाचराजयोः
१८ रूपवती बहुरूपा सुरूपा सुभगापि च भूताधिराजयोरग्रमहिष्यः कथिता जिनैः १९ पूर्णा बहुपुत्रिका चोत्तमा
तथा च तारका पूर्णभद्रमाणिभद्रदेवयोर्दयिता इमाः २० वतंसिका केतुमती रतिसेना रतिप्रिया गदिता दयिता
एताः किंनराणामधीशयोः २१ रोहिणी च नवमिका ह्रीनाम्नी पुष्पवत्यपि प्राणप्रिया इमाः प्रोक्ता जिनैः किंपुरुषेंद्र
योः २२ भुजगा भुजगवती महाकच्छा स्फुटाभिधा वल्लभा जीवितेश्वर्यो महोरगाधिराजयोः २३ सुघोषा विमला चे

॥वैसव्याक्षे तथा महानोक्र मतामताः कुदं बयामनवा... तृतीयोगणा ... (margin gloss, partly illegible)

॥चैसवृक्षा माणि ... रत्नमया ... (margin gloss, partly illegible)

११४

व सुस्वरा च सरस्वती चतस्रः प्राणदयिता गंधर्वाणामधीशयोः २४ प्रत्येकमासां साहस्रः परिवारो भवेदथ एकैकेयं च
देवीनां सहस्रं रचितुं क्षमाः २५ प्रत्येकमेषामिंद्राणां ततः सहस्रसंमिताः अवरोधो भवत्येवं देव्यो लावण्यबंधुराः २६
प्रत्येकमेषां सर्वेषां तिस्रो भवंति पर्षदः ईषा त्रुटिता सभा दृढरथाभिधा २७ सहस्राण्यष्ट देवानां तत्राभ्यंतरपर्षदि म
ध्यायां दश बाह्यायां द्वादश स्थिर्यथाक्रमं २८ देवीनां शतमेकैकं पर्षत्सु स्यात्तिसृष्वपि देवदेवीनामथात्र स्थितिः क्रमान्नि
रूप्यते २९ पूर्णपल्योपमस्यार्द्धं तद्देशोनं तथाधिकः पल्योपमस्य तुर्यांशः देवानां क्रमतः स्थितिः ३० साधिकः पल्यतुर्यांश
: पूर्णः स एव च स्थितिः स एव देशोनन्यूनो देवीनां क्रमतः स्मृता ३१ एवं च सामानिकानामेतेषां तथाग्रयोषितामपि पर्ष
दस्तिस्र ईषा त्रुटिता दृढरथाभिधा ३२ चतुर्भिरेवं सर्वेभी सामानिकसहस्रकैः प्रेयसीभिश्चतसृभिः स्वपरिच्छदचारुभि
: ३३ षोडशैस्त्रिविधैर्देवैः सप्तभिः सैन्यनायकैः गंधर्वनटहस्त्यश्वरथपादात्यकासरैः ३४ अमीभिः सप्तभिः सैन्यैश्च
तुर्भिश्चात्मरक्षिणां स्थितैः प्रत्याशं सहस्रैरन्यैर्दैःसेवितांघ्रयः ३५ स्वस्वभौमेयनगरलक्षाणां चक्रवर्त्तितां असंख्येयाना
मजस्रं प्रत्येकं बिभ्रतोद्भुतां ३६ व्यंतराणां व्यंतरीणां स्वस्वनिकायजन्मनां स्वस्वदिग्वर्तिनां स्वैरं साम्राज्यमुपभुंजते ३७
पंचभिः कुलकं दिव्यस्त्रीसंप्रयुक्तेषु नाट्येषु व्याप्तेंद्रियाः न जानंते गतमपि कालं पल्योपमायुषः ३८ तथोक्तं तह्वि दे
वा वंतरिया वरतरुणीगीयवाइयरवेणं निच्चंसुहियापमुइया गयंपिकालं नयाणंति ३९ व्यंतराणाममी अष्टौ मूलभेदा
: प्रकीर्त्तिताः अष्टावांतरभेदाः स्युः अणपण्णीमुखाः परे ४० तथाहि अणपन्नी पणपन्नी इसिवाई भुयवाई एव चेव कंदीय
महाकंदी कोहंडे चेव पययए य ४१ प्राग्वदत्र निकायेत्र द्वौ द्वाविंद्रावुदीरितौ दक्षोत्तरयोरुच्चकाद्याभ्यां नरास्योरधीश्वरौ ४२

॥सांघतीनास्त ॥कालादीनां दाक्षिणात्यइंद्राणां ... (margin gloss, partly illegible)

पुष्पचूलायिका ... (margin gloss, partly illegible)

इंद्रोस्ति दितः समानि कथ्याद्यनिकाययोः प्रज्ञा विधाते त्वधिपौ निकायेच द्वितीयके ४३ नागीयीकनिकायेंद्रौ ऋषि ऋषि
पालितः चतुर्थस्य निकायस्य त्वीश्वरमहेश्वरौ ४४ सुवत्सश्च विशालश्च निकायेपंचमेऽधिपौ षष्ठे निकायने तारौ हास्यहास्य
रतीइति ४५ श्वेतोमहाश्वेतश्चैव निकाये सप्तमेऽधिपौ पतगः पतगपति निकायस्याष्टमस्यतौ ४६ तथाहुः स्थानांगे दो अणपन्नि
दापन्न ताइत्यादि एते पिरत्नकांडस्य शतं शतमुपर्यधः परित्यज्य वसंत्यष्ट शतयोजनमध्यतः ४७ तथाहुः प्रज्ञापनायां कहि
णंभंते वाणमंतराणं देवाणं भोमेज्जा नगरा पन्नत्ता कहिणंभंते वाणमंतरा देवा परिवसंति गोयमा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए रयण
मयस्स कंडस्स जोयणसहस्स बाहल्लस्स उवरिं एगं जोयणसयं उगाहेत्ता हेट्ठावि एगं जोयणसयं वज्जेत्ता मज्झे अट्ठसु जोयण
सएसु एत्थणं वाणमंतराणं तिरियमसंखेज्जा भोमेज्जा नगरावाससयसहस्सा भवंतीति मक्खायातेणं इत्यादि तत्थणं बहवे वाण
मंतरा देवा परिवसंति तंजहा पिसाया भूया जक्खा यावत् अणपन्निय पणपन्निय इत्यादि संग्रहण्यांतु इयपढमजोअणसएर
यणाए अठवंतरा अवरे तेसिइह सोलसिंदा रुयगअहो दाहिणुत्तरे १ योगशास्त्रवृत्ति प्रकाश ४ टीकोक्तेवं रत्नप्रभाया
मेव प्रथमस्य शतस्याधउपरि च दश दश योजनानि मुक्त्वा मध्येऽशीतौ योजनेषु अणपन्निय पणपन्निय प्रभृतय इति व
एषां च रूचकतासर्व्वां चिंत्येयाः प्राकृतेर्नेइवतत् आताद्वात्रिंशदित्येवं व्यंतरामरनायकाः ४८ भोमेयनगरेष्वेषु व्यंतराः प्राय
सः खलु उत्पद्यंते प्राग्भवाचा नुष्ठिताज्ञानकष्टतः ४९ मृताः पाशविषाहार जलाग्निरूचरुडादिभिः रज्जुघातादि भिश्चासु २२५
व्यंतराः शुभभावतः ५० स्थितिरुत्कर्षतोऽमीषां पल्यमर्द्धं चयोषितां सहस्राणि दशाब्दानामनयोश्च जघन्यतः ५१ स्वानाति
कमपहस्तमानमुत्कर्षतो वपुः अंगुलासंख्यांशमानं जघन्यं प्रथमक्षणे ५२ लक्षयोजनमानं चो त्कृष्टमुत्तरवैक्रियं प्रक्र

५१

मेऽगुलसंख्येय भागमानंजघन्यतः ५३ एषांलेश्याश्चतस्रः स्युः पद्मां शुक्लां विनापराः उच्छ्वसंति सप्तभिस्ते स्तोकैर्जघन्यजी
वनः ५४ मुहूर्त्तवर्त्तैश्चेकादिनांतरेऽप्युत्कृष्टजीविनः समुच्छ्वसंत्याहरंति मुहूर्त्ताद्दिः पृथक्त्वकैः ५५ आहारेचिंत्तसंकल्पो
पस्थिताः सारपुद्गलाः सर्वांगेषु परिणमंत्येषां कावलिकस्तुन ५६ येतुहिंस्राः सुरावीर चंडिका कालिकादयः मद्यमां
साद्याहुतिभिस्तुष्यंतितर्पिताइव ५७ तेपि पूर्वभवाभ्यासात् पापमिथ्यात्वमोहिताः मद्यमांसादिवीक्ष्यैव तुष्यंति नतु
भुंजते ५८ समूर्छिमागर्भजाश्च तिर्यंचोगर्भजानराः उत्पद्यंतेषड्भिरपि युताः संहननैरिह ५९ च्युत्वोत्पद्यंतएतेनर तिर
श्चोगर्भजन्मनोः पर्याप्तबादरक्ष्मांभः प्रत्येकभूरुहेषु च ६० एकतः समये चैका द्वयोऽसंख्यावसानकाः उत्पद्यंते च्य
वंतेऽमी उत्कृष्टमेषुचांतरं ६१ ज्ञेयं मुहूर्त्तानि चतुर्विंशतिस्तज्जघन्यतः एकसामयिकंनूनं च्यवनोत्पत्तिगोचरं ६२ ए
ष्वेसवधिनापंच विंशतिं योजनान्यमी जघन्यजीविनोप्येवं संख्येययोजनावधि ६३ तिर्यग्लोकवासिनोपि व्यंतरा या
दृष्टोदिताः तद्वैरत्नप्रभापृथ्वी वक्तव्यतासंगताः ६४ इतिव्यंतराणांसुराणांपुराणं पुराणोपदिष्टाव्यवस्थाम्यरूपि इती
यांत्रुत्वा पांगाक्ष्वशांचे विशेषं विदंतुप्रबुद्धाः समग्राः ६५ विश्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजय श्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्री
तनयात निष्टविनयः श्रीतेजपालात्मजः काव्यं यत्किलतत्र निश्चितजगत्तत्वप्रदीपोपमे सर्गो निर्गलितार्थसार्थसुभग
: पूर्ण: सुखंद्वादशः २६५ इतिश्रीलोकप्रकाशे द्वादशः सर्गः ब: ग्रंथाग्रंथ २९० अक्षर २० ब: ॥एर्दण॥यो
जनानांसहस्रंच मुक्त्वैकैकमुपर्यधः मध्येऽष्टसप्ततिसहस्राढ्यलक्षे क्षितावह १ वसंतिभवनाधीशा निकायाश्चासु
रादयः दशैते पि द्विधाप्राग्वदक्षिणोत्तरभेदतः २ तेषुप्रत्येकमिंद्राद्वौ भवतादक्षिणोत्तरौ भवनंद्राविंशतिः स्युरि

स्येवंचमरादयः २ तथोक्तं असुरानागसुवर्णा विद्युदग्नीयदीवउदधीय दिसियवणथणियदसविह भवणवइसेसुदुदु इंदा ४ अन्ये त्वाहुर्नवतियोजनासहस्राण्यधस्ताद्भवनानि अन्यत्रचोपरितनमधस्तनं चयोजनसहस्रंमुक्त्वा सर्वत्रापि यथासं भवमावासाइति आवासानामकायमानमन्निभामहामंडपा इतिलघुसंग्रहणीवृत्तौ तत्त्वार्थभाष्येपि तत्रभवनानिरत्नप्रभा बाहल्यार्द्धमवगाह्य मध्येभवंतीत्युक्तमितिज्ञेयं ॥ चतुस्त्रिंशत्क्रमात्त्रिंशल्लक्षाः स्युर्दक्षिणोत्तराः भवनाअसुराणां ते चतुःषष्टि श्चमीलिताः ५ लक्षाश्चतुश्चत्वारिंशच्चत्वारिंशद्द्वयोर्दिशोः नागालयानांचतुरशीतिर्लक्षाश्चमीलिताः ६ अष्टत्रिंशच्चतुस्त्रिं

असुरभवन २४००००००	सर्वाग्रं	उत्तरतोभवनसंख्या
नागभ० ४४००००००	६४००००	असुरभ० ३००००००
सुपर्णभ० ३८००००००	८४००००००	नागभ० ४००००००
विद्युद्भ० ४००००००	७२००००००	सुवर्णभ० ३४००००००
अग्निभ० ४००००००	७६००००००	अग्निभ० ३६००००००
द्वीपभ० ४००००००	७६००००००	द्वीपभ० ३६००००००
उदधिभ० ४००००००	७६००००००	उदधिभ० ३६००००००
दिक्कुमारभ० ४००००००	७६००००००	दिक्कुमारभ० ३६००००००
वायुभ० ५००००००	९६००००००	वायुभव० ४६००००००
स्तनितभ० ४००००००	७६००००००	स्तनितभ० ३६००००००
दक्षिणदिशि सर्वसंख्यां कोटि ४ लक्ष ६ ४० ६० ०००	द्वयोर्दिशोः स० कोटि ७ ल० ७२ ॥ ७७२ ००१००	उत्तरदिशिसर्वाग्रकोटि ३ ल० ६६ ३६६०००००

शल्लक्षाः क्रमाद्द्वयोर्दिशोः सर्वाग्रेणसुपर्णानां गृहलक्षाद्विसप्ततिः ७ चत्वारिंशच्चषट्त्रिंशद्दक्षिणोत्तरयोः क्रमात् वैद्युतावासलक्षाः स्युरष्टसप्ततिश्चमीलिताः ८ एवमग्निकुमाराणां द्वीपवार्द्धिदिशां तथा दिक्कुमारवत्संख्याभवनानां प्रकीर्तिता ९ पंचाशत्षट्चत्वारिंशद्द्वयोः क्रमात् लक्षावायुसुरावासाः सर्वेषण्णवतिश्चताः १० चत्वारिंशत्तथाषट्त्रिंशदुक्तादिग्द्वये क्रमात् स्तनितानांगृहाः सर्वे लक्षाः षट्सप्ततिः किल ११ स्थापना चतस्रः कोटयो लक्षाः षडशीत्यादक्षिणाश्रिताः अन्तरावास्तु षट्षष्टिर्लक्षाःस्तिस्रश्चकोटयः १२ द्वयोर्दिशोश्च सर्वाग्रं भवनानामुदाहृतं कोटयः सप्तलक्षाणां द्वासप्तत्यासमन्विताः १३

दक्षिणतोभवनसंख्या

१९

आकारेणसुषमया प्राकारपरिखादिभिः व्यंतराणांनगरवत्स्युर्योजनेयान्यमून्यपि १४ गुरूणितान्यसंख्येयैर्मितानिखलु योजनैः मध्यानिसंख्येयैर्जंबूद्वीपामानिलघून्यपि १५ तत्रासुरनिकायस्य दक्षिणस्यांदिशिप्रभुः चमरेंद्रःशरच्चंद्रचंद्रिकाविलसद्यशाः १६ तथाहि विद्यतेदक्षिणदिशि तिर्यग्मेरोःसुदर्शनात् असंख्यद्वीपाब्धिपरो द्वीपोरुणवरानिधः १७ तस्य बाह्यवेदिकांतान्मध्येऽरुणवरांबुधेः योजनानांद्विचत्वारिंशत्सहस्राण्यतीत्यवै १८ चमरस्यासुरेंद्रस्य महानुत्पातपर्वतः तिगिंछिकूटनामास्ति प्रशस्तश्रीसरोरुहः १९ योजनानांसप्तदशशतान्येकविंशतिं सउच्छ्रितस्तुर्यांशं निमग्नोंबुधांतरे २० मूलेसहस्रंद्वाविंशं योजनानांसविस्तृतः क्रमाद्धीनोविस्तृतोमध्ये स्तोमोमह्यांमुकुंदवत् २२ सद्वीरत्नमयस्यास्य वेदिकावनशालिनः शिरस्तलेमध्यदेशे स्यात्प्रासादावतंसकः २३ सार्द्धे द्वे योजनशते तुंगःसपंचविंशतिं ततः शतं योजनानि रम्योलोकमहीतलः २४ अष्टयोजनमानाग्रतत्रास्तिमणिपीठिका चमरेंद्रस्यात्रसिंहासनंसद्यपरिच्छदं २५ तिर्यग्लोकंजिगमिषुर्जिनजन्मोत्सवादिषु प्रथमंचमरेंद्रोत्रि तुपैतिस्वाश्रयाद्गिरौ २६ ततोयथेप्सितंस्थानमुत्पतत्यविलंबतः तेनायंचमरेंद्रस्य ख्यातउत्पातपर्वतः २७ षट्शतान्यथकोटीनां पंचपंचाशदेवच कोट्योलक्षाण्यथपंचत्रिंशल्लक्षार्द्धमेवच २८ योजनानितिर्यगस्मात्तिगिंछिकूटपर्वतात् अतिक्रम्यदक्षिणस्यांमध्येऽरुणवरोदधेः २९ यावदृशस्तदधोभागेप्येजंबूद्वीपसधर्मिणी ३१ वप्रश्चास्यायोजनानांमध्यर्द्धशतमुन्नतः पंचाशद्विस्तृतोमूलेमौलौद्वादशसार्द्धकाः ३२ आयतेयोजनस्यार्द्धं न्यूनार्द्धयोजनोच्छ्रितैः कोशांविस्तीर्णैश्चरम्यौरत्नजैः कपिशीर्षकैः ३३ एकैकस्यांसबाह्यायां पंचद्वार

मध्येशतानिच्चत्वारि वाद्वविंशानि विस्तृतः २१ शतानि मप्तविस्तीर्णास्त्रयोविंशानि चोपरि

४४० क्रो० मुकुंदोवाद्य विशेषइति

MEMORIAL

शतांचितः स्यार्द्धे योजनशते द्वारं चैकैकमुच्छ्रितं ३४ सपादशतविस्तीर्णं तोरणाद्युपशोभितं मध्ये च प्रस्ये तस्य पीठबंधो
विराजते ३५ योजनानां षोडशैव सहस्राणि विस्तृतायतः पद्मवरवेदिकया परीतः काननेन च ३६ तस्य मध्ये रम्यस्त्वमा
वस्ति प्रासादशेखरः सार्द्धे द्वे योजनशते तुंगस्तदर्द्धं विस्तृतः ३७ चतुर्भिर्विप्रसादैश्च चतुर्दिशमलंकृतः शतं सपादमुत्तुं
गैः सार्द्धद्विषष्टिविस्तृतैः ३८ प्रत्येकमेतेऽपि चतुर्दिशं चतुर्भिराश्रिताः सार्द्धद्विषष्टिमुत्तुंगैस्तदर्द्धविस्तृतैस्तथा ३९ सपादैक
त्रिंशदुच्चैः सदर्द्धविस्तरैर्वृताः प्रासादास्तेऽपि प्रत्येकं पुनस्तेऽपि चतुर्दिशं ४० समार्द्धद्विक्रोशपंच दशयोजनतुंगकैः तदर्द्धवि
स्तरैरेवं चतुर्दिशमलंकृताः ४१ एवं समूलप्रासादाः प्रासादाः सर्वसंख्यया चमरस्य नवत्येक चत्वारिंशं शतत्रयं ४२
प्रासादास्ते रत्नमया मरुच्चंचलकेतवः मृदुस्पर्शाश्चारुगंधा दृश्याः सुवर्णवालुकाः ४३ अथ प्रासादस्यास्य ऐशान्यां स्यु
र्यथाक्रमं सभा सुधर्माभिधाय तन्न सभोपपातकृत् ४४ कृतोऽभिषेकालंकार व्यवसायसभाः क्रमात् सर्वेऽप्यमी सु
धर्माद्याः षड्त्रिंशद्योजनोच्छ्रिताः ४५ दीर्घाः पंचाशतं पंच विंशतिं विस्तृता इह वैमानिकसभाभ्यो मानतोऽर्द्धमिता इति
४६ इत्यर्थतो भगवती द्वितीयशताष्टमोद्देशके अत्रायं विशेषः चमरस्स णं सभासुहम्माए एकावन्नखंभसयसन्निवि ११७
ठाय । एवं बलिस्सवि इति वृत्तिः ॥ अथै... उपपात सभायां सुकृती जनः देवदूष्यच्छन्नशय्योत्संगतस्त्वथ क्षणात्
४७ चमरेंद्रतयाभासो व्युच्छाय शयनादथ ततः गत्वा ह्रदे कृतस्नानस्ततोऽभिषेकपर्षदि ४८ कृताभिषेकः सोत्साहैर
सुरैः समहोत्सवैं अलंकारसभायां च गत्वालंकृतस्ततः ४९ व्यवसायसभां गत्वा पुस्तकावसितस्थितिः स्नात्वा नंदापु
ष्करिण्यां नत्वा कृतजिनार्चनः ५० सभामागत्य सुधर्मायां सभायां सपरिच्छदः दिव्यान् सिंहासनासीनो भोगान् भुंक्ते यथारुचि

१०

५१ पंचभिः कुलकं कामकेलिलालसस्तु जिनास्थ्याशातनाभयात् गत्वा बहिः सुधर्मायाः रमते रुचितास्पदे ५२ कदाचिच्चैव च
मरचंचावासे मनोरमे सकांतः क्रीडितुं याति क्रीडोद्यानेष्वथादिवत् ५३ सचैवं अस्याश्चमरचंचाया नैर्ऋत्यां ककुभि ध्रुवं
षट्कोटीनां शतान्येव पंचाशत्कोटिसंयुतान् ५४ पंचत्रिंशच्च लक्षाणि पंचाशच्च सहस्रकान् योजनानामतिक्रम्य तस्मिन्नेवा
रुणोदके ५५ आवासो भाति चमरचंच ... श्चं लक्ष्म्या निधिः क्रमः क्रीडारतिस्थानं चमरस्यासुरेशितुः ५६
सहस्राण्येव चतुरशीतिमायतविस्तृतः समंततः परिक्षिप्तः प्राकारेण महीयसा ५७ सर्वं चमरचंचावत् प्रासादादि न वेदिह
न विद्यते परं पंच सुधर्माद्याः सभाः शुभाः ५८ स एकदा प्रतीतस्तु जंबूद्वीपे भारते बेभेलाख्ये सन्निवेशे विंध्याचलसमीप
गे ५९ आसीद्गृहपतिश्रेष्ठः पूरणाख्यो महर्द्धिकः आप्रकुटुंबजागर्यां निश्चितं चेतसा परः ६० प्रातर्निमंत्र्य स्वजनान्
भोज्यवस्त्रादिभिर्नत्वा संतोष्य ज्येष्ठपुत्राय कुटुंबभारमार्प्पयत् ६१ पतद्ग्रहं दारुमयं कारयित्वा चतुःपुटं दीक्षां लात्वा
दानमयीं चक्रे सातापनं तपः ६२ षष्ठस्य पारणे याति मुक्त्वातापनास्थलात् भिक्षार्थमारी बेभेले करे धृत्वा पतद्ग्रहं ६३
भिक्षां ददानः पांथस्य पतितां प्रथमे पुटे काकश्वालादकादीनां द्वितीयपुटसंगतां ६४ तां मत्स्यकच्छपादीनां तृतीयपु
टगां ददत् पतितां च पुटे तुर्ये भिक्षामादत्स्वयंमितां ६५ एवं द्वादशवर्षाणि तपः कृत्वातिदुष्करं सपादपोपगमनमंगीक
त्यैकमासिकं ६६ मृत्वासुर्यां राजधान्यां चमरेंद्रतयाभवत् सर्वपर्याप्तिपर्याप्तस्तत्कालोत्पन्न एव सः ६७ ऊर्द्धमालोक
यामास स्वभावात् ज्ञानचक्षुषा आसौधर्मदेवलोकं तत्र दृष्टासुरेश्वरं ६८ शक्रसिंहासनासीनं पीनतेजः सुमुखश्रि
यं अचिंतयन्मुमूर्षुः कः क्रीडत्येष ममोपरि ६९ युग्मं ततः सामानिकान् देवान् स आकार्येति पृष्टवान् भोभोः क

एषयोऽस्माकं मपि मूर्द्धनि तिष्ठति ७० तेऽपि च जितपन्नत्वा स्वामिन्नेष सुधर्मराट् निमास्थानगच्छेद्यं सोऽधमेंद्रासुरेंद्रयोः
७१ इंततेप्येवं सुरेंद्रा एनमिच्छन्शिरःस्थितं मेहिरेनसहेंद्रं पातयिष्याम्यधः क्षणात् ७२ निश्चित्येति पुनश्चित्ते व्यमृ
शत्सोपि च तत्र यद्यनेनाभिहन्येहं शरणं मम कस्तदा ७३ विचिंत्यत्यवधिज्ञानोपयोगाच्चमराधिपः सुंसुमारपुरोद्याने
ऽपश्यद्वीरजिनेश्वरं ७४ छद्मस्थो चायं जिनो वीरः प्रतिमामेकरात्रिकीं प्रतिपद्याष्टमतया एकपुद्गलदत्तदृक् ७५ निर्निमेषो
निष्प्रकंपः कायोत्सर्गस्थितः एकादशाब्दपर्यायः शरण्योऽस्तु स एव मे ७६ इति ध्यात्वा वपुः कार्यं त्यक्त्वाईद्दर्शनादिकं
ज्वालयोत्पादशय्याया स्तद्देवदूष्यसंवृतः ७७ उपादाय प्रहरणं रत्नं परिघमुद्धतः तिगिंछिकूटमुत्पातगिरिमागत्य सत्वरं
७८ नव्यं वपुर्विधायैत्य सुंसुमारपुराद्बहिः अशोककानने ऽशोकतरोर्मूले शिलोपरि ७९ नमस्कृत्य जिनं पृष्ठन्निश्रया
याम्यहं सुधे पृथं मे त्राणमित्युक्त्वा भूयोऽप्युत्तरवैक्रियं ८० वपुर्भीष्मं माषराशिकृष्णं त्रिसहस्रदरं कृत्वा योजनलक्षोच्च मुत्प
पात नभस्तलं ८१ कुर्वन् क्वचित् सिंहनादं क्वचिच्च गजगर्जितं हयहेषारवं क्वापि क्वचित्कलकलध्वनिं ८२ छोटयन्निव पा
तालं कंपयन्निव मेदिनीं तिर्यग्लोकं व्याकुलयन् स्फोटयिष्यन्निवांबरं ८३ विद्युद्दृष्टिगर्जिताभिः रजस्तमांसि चोत्किरन् चा
सयन् व्यंतरान् देवान् कुर्वन् ज्योतिषिकान्द्विधा ८४ विमानस्याथ सौधर्मावतंसकस्य वेदिकं आक्रम्यैकेनापरेण सुध ११८
र्मासंसदं पदा ८५ जघान परिघेणेंद्रकीलकं त्रिस्ततोऽवदत् क्वरे शक्रः क्वरे सामानिकाः क्वरे सुराः परे ८६ पातयामि
घातयामि शातयाम्यधुनाखिलान् करोम्यप्सरसः सर्वाः स्वायत्ताः सद्वैसवे ८७ फलं मदाज्ञातनायाः शक्रो नु नवता
दिति गिरः श्रुत्वाऽश्रुतपूर्वाः भ्रुकुटीभीषणो हरिः ८८ सक्रोधहासमित्याह किं रे चमर उद्दाम वोलन्तोसि रे मूढ सु
१९

मूर्ध्नस्यधुनैव किं ८९ यद्यातवेयान्तस्माद्धोऽनश्यथैव न संशयः पद्मोपिपीलिकानां हि जायते पक्षहेतवे ९० इत्यंग
हाणातिशेषी मत्वज्ञाफलं मनाक् मुमोच वज्रमित्युक्त्वा ज्वलज्ज्वालाकरालितं ९१ तद्दृष्ट्वा चकितोऽत्यंतं नश्यन् संकोच्य
भूघनं प्रविशेरक्षरक्षेति वदन्वीरक्रमांतरे ९२ ततः शक्रोपि विज्ञाय वीरं तच्छरणीकृतं वज्रं रंहसमप्राप्तमादाय पा
वमित्यवक् ९३ कंपसे किमिदानीं नो यश्चः सिंहेक्षणादिव वीरप्रसादान्मुक्तोसि न ते मत्तोऽधुना भयं ९४ इत्युक्त्वा वाम
पादेन त्रिःप्रहत्य वसुंधरां क्षमयित्वा जिनेंद्रं च सुरेंद्रः स्वास्पदं ययौ ९५ ततो वज्रभयान्मुक्तश्चमरेंद्रो निजाश्रयं गत्वासा
मानिकादीनां मुखाच्चोदंतमादितः ९६ नइंस्तावैःशरण्याय तस्मै त्रैलोक्यबंधवे येन त्रातोस्मि मरणाद्दंतवज्राग्निदुस्सहात्
९७ उपकारमिति प्राज्ञं संस्मरन् सपरिच्छदः गत्वा पुनर्महावीरमभ्यर्च्य तांडवादिभिः ९८ आगत्य स्वास्पदं प्रीतो विस्मितेंद्र
परानवः धर्मकर्मस्थितिं सञ्जमारामसुखभाग्भूत् ९९ अयं च चमरायासौ यत्सौधर्मावतंसकं आश्चर्यमेतद्विज्ञेयम
नंतकालसंभवि १०० चतुःषष्टिः सहस्राणि सामानिकसुधाभुजः अस्य त्रायस्त्रिंशकाश्च त्रयस्त्रिंशत्सुधाशिनः १ एते च
जंबूद्वीपेत्र क्षेत्रे भारतनाम्नि काकंदीपुर्यवर्त्तत त्रयस्त्रिंशन्महर्द्धिकाः २ श्राद्धत्वजातत्वाः सहायाश्च परस्परं पू
र्वंत भावितात्मानो भूत्वस्तुयक्रियाश्रयाः ३ पश्चाच्च कर्मवशतो जाताधर्मेस्प्रिशायाः पार्श्वस्था अवसन्नाश्च कुशीलाः
स्वैरचारिणः ४ एवं बहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकक्रियां आराध्याईमासिकीं ते कृत्वा संलेखनामपि ५ अनालोच्याप्रति
क्रम्यातिचारांस्ता सुराकृतान् मृत्वा त्रायस्त्रिंशकत्वे लेभिरे चमरस्य ते ६ त्रायस्त्रिंशकरूढिस्तु नैतेभ्य एव किं तु तत्त्व
ध्रुवत्वं तत्र स्वस्थितिं यापरंपराः ७ तिस्रोऽस्य पर्षदस्तत्राभ्यंतरा समिताभिधा मध्या चंडाभिधा तीमपात्रपर्षदि ९

त्रासान्यर्द्धतृतीयानि सार्द्धपल्योपमायुषां देवीनां मध्यमायां चाष्टाविंशतिः सहस्रकाः १० द्विपल्यायुर्निर्जराणां देवीनां त्विह्य
र्षदि शतानि त्रीण्येकपल्यायुषामधःपर्षदि ११ स्युर्द्वात्रिंशत्सहस्राणि सार्द्धपल्यायुषः सुराः शतान्यर्द्धचतुर्थानि देव्योर्द्धप
ल्यजीविताः १२ यथैवं पर्षदस्तिस्रो वर्णितास्त्वमरेशितुः एवं सामानिकत्रायस्त्रिंशकानां तदाख्यया १३ महिषीलोकपा
लानां पुनस्तिस्रो न वर्णिताः सत्तंपात्रुटितापर्षदित्येतैर्नामनिर्युताः १४ इदमर्थतः स्थानांगसूत्रे कालीराजीरजनी च विद्यु
न्मेघाभिधापरा पंचास्याग्रमहिष्यः स्युः रूपलावण्यबंधुराः १५ कालीयं प्राग्भवे जंबूद्वीपे दक्षिणभारते। पुर्यामामल
कल्पायां कालाख्यस्य गृहेशितुः १ कालश्रीतनुसंभूता कालीनामा च सुता। दृढकुमारी श्रीपार्श्व पुष्पचूलार्पितव्रता २ यथा
छंदीभूय दोषा। न प्रतिक्रम्य पाक्षिकी। कृत्वा संलेखनां मृत्वा। चमरेंद्रप्रियाभवत् ३ त्रिभिर्विशेषकं: कालावतंसभवने। कालं
सिंहासनं भेजे। काल्या देव्याः परा अप्येवं स्वाख्यानुरूपतः ४ स्वस्वनामसदृग्नामजननीजनका इति ज्ञेयाः शेषाश्चतस्रोपि
तथैवमजिनव्रताः ५ स्वाख्यावतंसभवने। स्वस्वे सिंहासनेऽभवन्। चमरेंद्रप्रिया एताः सार्द्धपल्यद्वयायुषः ६ बलींद्रदयितानाम।
प्येतिह्यमनया दिशा श्रावस्त्यां संपुरी सार्द्धमायुः पल्यत्रयं पुनः ७ एकैकाग्रमहिषी ह्यष्टसहस्रपरिवारयुक् सहस्राण्यष्ट देवीनां
नव्यानां रचितुं क्षमा १६ चत्वारिंशत्सहस्राणि स्युर्देव्यः सर्वसंख्यया भुंक्तेऽसुरेंद्रश्चैताभिः कलैतावत्तनुः सुखं १७ सोमोयम ११७
श्च वरुणस्तथा वैश्रमणाभिधः चत्वारोऽस्य लोकपालाश्चतुर्दिगधिकारिणः १८ चतस्रोऽग्रमहिष्यः स्युस्तेषां चतस्रः प्राणवल्लभा
: कनका कनकलता चित्रगुप्ता वसुंधरा १९ एकैकैका पंचसाहस्रपरिवारविराजिता देवीसहस्रमेकैकं नव्यं विकुर्वि
तुं क्षमा २० स्वस्वनामराजधान्यां स्वस्वसिंहासने स्थिताः चत्वारोऽमी लोकपाला भुंजते दिव्यसंपदं २१ तथास्य चमरे

१९

द्रस्य सप्त सैन्यानि तत्र च पादात्याश्वेभमहिषरथसंज्ञानि पंचवै २२ एते सुरा अधिस्वामिशासनात्कार्यहेतवे तादृग्रूपं प्रतिप
द्यते नायकोक्तेर्नटा इव २३ एतानि पंच सैन्यानि युद्धसज्जान्यहर्निशं गंधर्वनटसैन्ये ये तेनो गायति सप्तकं २४ सप्त सेना
न्याप्यमीषां सर्वदा वशवर्त्तिनः सेवंते सुरनेतारं चमरं विनयानताः २५ द्रुमः १ सोदास २ श्च कुंथु ३ लोहिताक्ष ४ श्च कि
न्नरः ५ रिष्ट ६ गीतरति ७ श्चेति। सेनान्यः सप्त धीमतिः क्रमात् १ द्रुमस्य तत्र पादात्याधिपस्य चमरेशितुः स्युः सप्तकच्छाः स्ववशाना
क्रिनां गणाः २ आद्यकच्छायां सुराणां चतुष्षष्टिः सहस्रकाः ततो यथोत्तरं कच्छाः षडपि द्विगुणाः क्रमात् ३ इंद्राणां प्रथम प्र
वं पत्तिचमूपतेः वाच्याः सप्तकच्छाः स्थानद्विगुणिता मिथः ४ चतुःषष्टिः सहस्राणि प्रत्याशा भास्वरद्युकाः लक्षाश्च पंच षट्पंचाशा
त्सहस्राणीति तेऽखिलाः २६ एवमुक्तपरीवारः सुरेशो राधितक्रमः घनश्यामस्निग्धवर्णः किंचिदारक्तलोचनः २७ वि
द्रुमोष्ठः श्वेतदंतः सरलोत्तुंगनासिकः दीप्ररत्नांबरोऽभ्र इव संध्यानुसंगतः २८ मुकुटेनांकितो मौलौ सचूडामणिल
क्ष्मणा पर्वाद्रिरिव तिग्मांशुबिंबेनोद्दिरश्रिया २९ चतुस्त्रिंशल्लक्षसमानलवनानामधीश्वरः सर्वेषां दाक्षिणात्याना
मसुराणां समयाधिपः ३० साम्राज्यं शास्ति दिव्यस्त्री नाटकादिषु दत्तदृक् एकार्णवायुष्कत्वेता नव वा विनिमस्यति ३
१ च्युते चास्मिन्नस्य पदे पुनरुत्पत्स्यतेऽपरः एवमन्येऽपि जिनया ज्ञितस्य वक्ष्यते ३२ पूर्णं जंबूद्वीपमेकमेष पूर
यितुं क्षमः असुरैरसुरीभिश्च निजश्च त्वा विकुर्वितैः ३३ तिर्यक्च नरसंख्येयान् द्वीपपाथोनिधींस्तथा एवं सामा
निकास्त्रायस्त्रिंशाश्चास्य प्रभवः ३४ अस्यैवं लोकपालाग्रमहिष्योप्यव किंतु ते अक्ताः पूरयितुं तिर्यक् संख्येय
द्वीपवार्द्धीन् ३५ इत्यर्थतो नगवत्यां देवेंद्रस्तवे चउ जावय जंबुद्दीवा जाव यचमस्स चमरचंचाए असुरेंद्रि असुरकन्ना

दिं अभिविसन्ते नरत्वं जे ३६ अथान्योऽसुरदेवेंद्रो बलिनामाभिरूप्यते उत्तरस्यां दिशि विभुर्योऽसौ भासुरसेवधिः ३७
तथाहि दिशि कौवेर्यां जंबूद्वीपस्थमेरुतः असंख्यद्वीपाब्धिपरो द्वीपोऽरुणवराभिधः ३८ तस्य बाह्यवेदिकांतात्त
स्मिन्नेव पयोनिधौ द्विचत्वारिंशत्सहस्र योजनानां व्यतिक्रमे ३९ रुचकेंद्राभिधस्त्वत्र बलेरुत्पातपर्वतः तिर्यग्लो
केजिगमिषो बलेरुत्पतनास्पदं ४० तिगिंछिकूटवत्सोऽसौ प्रमाणादिस्वरूपतः बलेः सोऽस्तित्र प्राग्वत्सिंहासनं वि
तः ४१ कोट्यः पंचपंचाशत्त् षट्कोटीनां शतानि च पंचत्रिंशच्च लक्षाणि पंचाशच्च सहस्रकाः ४२ योजनानि व्यतिक्रम्यां
भोधावुत्पातपर्वतात् गंगेरत्नप्रभापृथ्व्या गत्वाधो योजनानि च ४३ चत्वारिंशत्सहस्राणि वर्त्तते तत्र मंजुला बलिचंचा
राजधानी स्वानीकृतालकश्रियः ४४ अस्याश्चमरचंचाव त्स्वरूपमखिलं भवेत् वप्रप्रासादादि तेषां प्रमाणं तु क्रमादि
व ४५ अत्रोपपातसदसि देवदूष्यपरिष्कृते इंद्रत्वेनोत्पद्यतेऽसौ शय्योत्संगमहात्मया: ४६ अस्य षष्टिः सहस्राणि सामानि
कसुधाभुजां त्रायस्त्रिंशकदेवाश्च त्रयस्त्रिंशदुदीरिताः ४७ सांप्रतीनास्त्वमी बेभेलकग्रामनिवासिनः श्राद्धा नव त्रय
स्त्रिंश स्सुहृदश्च परस्परं ४८ प्राग्जन्मदृढधर्माणः पश्चाच्छिथिलचेतसः उत्पन्नाश्चात्र चमरत्रायस्त्रिंशकदेववत् ४९ प्रा
ग्वत्तिस्रः पर्षदोऽस्य तिसृष्वपि सुराः क्रमात् सहस्राणां विंशतिः स्यु श्चतुरष्टाधिका च सा ५० सार्द्धं द्वे च शते द्वे च सार्द्धं
शतमनुक्रमात् देव्यः पर्षत्सु तिसृषु देवानां क्रमतः स्थितिः ५१ पल्यानां त्रितयं सार्द्धं त्रयं सार्द्धं द्वयं क्रमात् देवीनां तु १२०
स्थितिः सार्द्धं द्वे ते द्वे सार्द्धमेव च ५२ तिस्रस्तिस्रः पर्षदोऽस्य भवंति प्राग्वदेव च सामानिकत्रायस्त्रिंश लोकपालाग्रयो
षितां ५३ भुंजानिश्चं भारं भाव निरं भामदन्ने विचरस्तुः पंचाग्रमहिषीभ्योऽस्य प्राग्वदासां परिच्छदः ५४ एवं सहस्रैश्चत्वारिं

शतांतःपुरिकाजनैः सुधर्मायां वदिव्यं के कृतेनावधुः सुखं ५५ चत्वारोऽस्य लोकपाला श्चतुर्दिगधिकारिणः सोमो यम
श्च वरुणः सुधीर्वैश्रमणाभिधः ५६ एषां चतस्रः प्रत्येकं दयिता नामतस्तु ताः मीनका च सुभद्रा च विद्युदाख्या तथाशनिः ५७
स्वस्वनामराजधान्यां सिंहासनेस्वनामनि उपविष्टाः सुखं दिव्यं सुदांतःपुरं जते ५८ महाद्रुमोऽश्वमहासोदामा करथः २०
रिकीर्तितः मालंकारोऽपि च रमहा। लोहिताक्षाभिधः स्मृतः ५८ किंपुरुषो महारिष्टः सप्तानीकपा इति बलिनाम्नोऽसुर
पतेः क्रमात्सप्तेति सेनपाः ५९ पत्तीशस्याद्यकच्छायां षष्टिर्देवसहस्रकाः कच्छाः षडन्याश्च ततः स्युरस्य द्विगुणाः क्रमात् ६०
एवं सामानिकैस्त्राय स्त्रिंशकैर्लोकपालकैः सेव्योऽग्रमहिषीभिश्च स्वस्थानिः सैन्यसेनपैः ५९ षष्ट्या सहस्रैः प्रत्याशं से
व्यमानोंगरक्षकैः चत्वारिंशत्सहस्राढ्य लक्षद्वयमितैः समैः ६० श्यामवर्णोऽरुणवासा दुर्गामाणिक्यमौलिरत्न सुरूपः
सातिरेकैकसागरोपमजीवितः ६१ भवनावासलक्षाणां त्रिंशतो नु लवत्यसौ असुरीणां वासुराणां मुदीच्यानाम धीशतां ६
२ चतुर्निकाः लायकं ॥ परिवारयुतस्यास्य शक्तिर्विकुर्वणाश्रिता चमरेंद्रस्येवकिंतु सर्वत्र सातिरेकता ६३ इत्येवमस्मि
न्नसुरनिकायेप्रभवोदश चमरेंद्रो बलींद्रश्च लोकपालास्तथाष्ट च ६४ लक्षेषु चंतुः षष्टो भवने प्वपरेष्विह उत्पद्यंते
ऽसुरवराः स्वस्वपुण्यानुसारतः ६५ उत्पन्नाः काले शय्यायां भूषणांबरवर्जिताः ततश्चालंकुर्वतेऽमेन वपुषान्येन ते न
वा ६६ सर्वेऽप्यमी श्यामवर्णा विशेषाः कृष्णमूर्द्धजाः शुभ्रदंता वामकर्णे वसत्कदलीपत्रकुंडलाः ६७ दंतकेशाश्चामी
षां वैक्रियाद्दृष्टव्यास्स्वाभाविकावैक्रियशरीरस्वात् इति जीवाभिगमवृत्तौ आर्द्रचंदनलिप्तांगा अरुणांबरधारिणः चि
त्रेन रत्नमणिना सदालंकृतमौलयः ६८ कुमारवच्च मतिक्रांता असंप्राप्ताश्च यौवनं ललितभुक्क्ष्यमधुर मृदुयौवनशालि नः ६९

केयूरांगदहाराद्यैर्भूषिता विलसंति ते दीप्राद्दशस्वंगुलीषु मणिरत्नांगुलीयकैः ७० देव्याप्येवंविधाः कामक्रीडावि
धिविचक्षणाः घनस्तनायुवजनोन्मादि लावण्ययौवनाः ७१ सप्तहस्तादेहमानमेषामुत्कर्षतो भवेत् अंगुलासंख्या
शमानमुत्पत्तौ तु जघन्यतः ७२ लक्षयोजनमानं तोत्कर्षादुत्तरवैक्रियं प्रारंभेंगुलसंख्येयभागमानं जघन्यतः ७
३ एषां च दाक्षिणात्यानां स्थितिरुत्कर्षतो भवेत् सागरोपममेकं तु उदीच्यानां समाधिकं ७४ देवीनां दाक्षिणात्यानां सा
र्द्धपल्यत्रयं स्थितिः ज्येष्ठोत्तराहदेवीनां सार्द्धपल्यचतुष्टयं ७५ जघन्या तु वत्सराणां सहस्राणि दश स्थितिः सर्वेषां मध्य
मा ज्येष्ठा कनिष्ठांतरनेकधा ७६ ज्येष्ठायुषो दाक्षिणात्या मासार्द्धेनोच्छ्वसंत्यथ आहारकांक्षिणो वर्षसहस्रेणाभवं
ति च ७७ उदीच्याः सातिरेकेण मासार्द्धेनोच्छ्वसंति वै साधिकाद्वसहस्रेण भवंत्याहारकांक्षिणः ७८ मध्यमस्थित
यस्त्वेते स्वस्वस्थित्यनुसारतः मुहूर्त्ताद्दिः पृथक्त्वैः स्युरुच्छ्वासाहारकांक्षिणः ७९ जघन्यजीविनः स्तोकैः सप्तभि
:रुच्छ्वसंत्यमी एकाह्वांतरमाहारं समीहंते च चेतसा ७९ ततः संकल्पमात्रेण प्रस्थितैः सारपुद्गलैः ते तृप्येयुः
कावलिकाहारनपेक्षिणः सदा ८० विषयः स्यादतेरेषामधस्तमस्तमावधि इतीयां पुनरवनी गतायास्यंति च स्वेच्छ
८१ प्रयोजनं तत्र पूर्वरिपोः पीडाप्रवर्द्धनं प्राग्जन्मसुहृदस्तावत्कालं पीडानिवर्त्तनं ८२ तिर्यक् चैषामसंख्याद्वि
द्वीपाः स्फविषयो गतेः नंदीश्वरं पुनर्द्वीपं गतायास्यंति च स्वयं ८३ तत्र प्रयोजनं त्वर्हत्कल्याणेषु पंचसु संवत्सरच
तुर्मासादिषु चाष्टाह्निकोत्सवः ८४ तेषां गतिविषय ऊर्ध्वमच्युतावधि स्वर्गं सौधर्मं च यावद्गतायास्यंति च स्व
यं ८५ प्रयोजनं तत्र तत्र प्रत्ययं वैरमर्जितं गातंगपंचाननवद्देषां वैमानिकैः सह ८६ ततो वैराद्भीमता गत्वा

वैमानिकाभ्यायान् कद्र्थितिव्याकुलःस्वर्गं त्रासयंत्यात्मरक्षकान् ८७ शक्रमप्याक्रोशयंति प्रागुक्तचमरेंद्रवत् वैरप्र
सिद्धिर्लोकेपि देवदानवयोरिति ८८ रत्नान्यपहरंस्तेषां प्रमत्तापहरंति च गत्वैकांते स्वासुरकांताः स्वैरं रमयंत्यपि
८९ अथ नागनिकायस्य दाक्षिणात्यः सुरेश्वरः धरणेंद्रो वरीवर्त्ति सांप्रतीनस्तु सोपुरा ९० आसीद् द्विद्विः काशी
पुरतः काननांतरे शुष्ककाष्टकोटरांतः सोर्कतापार्द्दितो विशत् ९१ कमठेन परिप्लुष्टः पंचाग्निकष्टकारिणा तापसे
: कर्षितः काष्टात् श्रीपार्श्वनिदेशाज्जुना ९२ सचार्हद्दर्शनान्नष्टपापाश्रुतनमस्कृतिः उपार्जितोर्जितश्रेया धरणेंद्रत
यानवत् ९३ ततो मेघसुरीभूतकठेनाकालिकांबुदैः एषपार्श्वमुपद्रुयमाणमाच्छादयत्फणैः ९४ श्रीपार्श्वस्तोत्रमंत्रा
ख्या स्मरणतुष्टमानसः अद्यापि भ्रमयन्कष्टमिष्टानि वितरत्यसौ ९५ षष्टिश्च सप्ततिश्चैवाशीतिः क्रमात्सहस्रकाः प
र्षत्त्रयेस्तु देवानां स्थितिश्चैषां यथाक्रमं ९६ पल्यस्यार्द्धं सातिरेकमर्द्धं देशोनितं च तत् सपंचसप्ततिशतं पंचाशं पंचविं
शकं ९७ देव्यः पर्षत्सु देशोनं पल्यस्यार्द्धमिह स्थितिः साधिकः पल्यतुर्यांशस्तुर्यांशएव च क्रमात् ९८ समिताचंडाजाता
ख्याः स्फः सनाधरणशिन्नः अपि सामानिकत्रय स्त्रिंशानामेतदाख्याः ९९ लोकपालानां तथाग्रमहिषीणां न चेति स्या
: ईषातधान्या त्रुटिता तत्ताट्टरथाभिधा षण्ण शेषाणां न वनेंद्राणां पर्षदामभिधाः किल तृतीयमंगमालोक्य द्विर
याधरणेंद्रवत् १ सुः पङ्य मद्दिषीस्य अलारमक्कारशतेरिकात्र सौदामिनी धडा च घनविद्युतेद्द तिवनामतः २ प
ड्भिसहस्रैर्देवीनां प्रत्येकं परिवारिताः षट्सहस्राणि देवीनां विकुर्व्वितुमपिक्षमाः ३ शेषाणामप्यधेंद्राणा मप्यानां
याम्य दिग्भुवां । षट्षडग्रमहिष्यः स्युरेतैरेवनामभिः १ काशीनगरवास्तव्या । अत्रप्यं चात्रादपप्पम् : इद कन्याः स्वामि

धानु। रूपाख्यपितरोऽनवरत् २ पार्श्वपार्श्वादास्तदीक्षाः शिक्षिताः पुष्पचूलया। विराकसंयमाः पद्मसंलिखचमत्तास्ततः
२ स्वाख्यावतंसभवने। स्वाख्यसिंहासनस्पर्शि देवीत्वेन समुत्पन्ना सार्द्धपल्यमितायुषः ४ चतुर्भिः कु० भूतानंदाद्योत्त
रार्द्धे ज्ञाणमथिमनःप्रियाः संतिषट्षड्वक्ष्यमाणे: रूपाद्यैः षड्भिरा कृते: ५ चतुर्थ्यं चाद्यतोप्यूना पल्योपमयुगायुषां ज्ञाग
मानगरीचंपावास्याद्यपसिद्धो क्रवत् ६ ॥ कालपालः कोलपालः शैलपालोस्य चक्रमात् शंखपालश्चचत्वारो लोकपा
लाः सुरेशितुः ४ अशोकाविमलाचैव सुप्रभावसुदर्शना एषांचतस्त्रोदयिताः प्रत्येकमेतदाकृत्या: ५ ॥ नाडसेनोरथस्यव
यशोधरः २ सुदर्शनः ३ क्रमात् नीलकंठबलश्चानंदोय नंदनः ६ स्ततलीतिच १ पत्तिवाजीनमाहिष। रथाख्यानांयथाक्रमं
नटगंधर्वयोश्चापि सैन्यानामधिपाः स्मृताः २ अस्याद्यकक्षायां पत्ति नेतुर्द्विसहस्रकाः सुरष्टाविंशतिः कक्षाः षड्न्याद्वि
गुणाः क्रमात् ३ एतदेवचसप्तानां कक्षानांमानमूहृतां उक्तान्यभवनेशेंद्र पत्तिसैन्याधिकारिणः ४ ॥ षड्भिः सहस्रैरिंद्रो
यं सामानिकैरुपासितः पर्षत्त्रायस्त्रिंशलोकपालसैन्यदीश्वरैः ६ प्रत्याशंसेवितः षड्भिः सहस्रैश्चात्मरक्षिणांस चांत्रि
ण चतुर्विंश त्यासहस्रैर्मुदा वृत्तेः ७ भवनानां चतुश्चत्वारि शल्लक्षाणिपालयन् समृद्धः शास्तिसाम्राज्यं सार्द्धपल्योप
मस्थितिः ८ त्रिभिर्विशेषकं: दक्षिणार्द्धरवर्णांगो नीलांबरमनोरमः सर्पस्फटाविकृशालि भूषणोगत्तइषणाः ९
भूषणमत्रमुकुटो इष्टव्य इति जीवाभिगमवृत्तौ एवमयेपि एकयास्फटयाजंबूद्वीपं छादयितुं क्षमः धरणेंद्रः सा १२२
धिकंतं वक्ष्यमाणे भुजंगराट् १० इंद्रो नागनिकायस्यो दीच्योपपरिकीर्त्यते भूतानांदोस्यपर्षत्सु तिस्रष्वपिसुराः
क्रमात् ११ पंचाशदथषष्टिश्च सप्ततिश्चसहस्रकाः पल्यंदेशोनमर्द्धंच पल्यस्यसाधिकंतथा १२ अर्द्धपल्योपमं

चैषां स्थितिः क्रमान्नृशतद्वयं पंचविंशंद्विशतेच शतंदेव्यः क्रमादिह १३ आसांपल्योपमस्यार्द्धं देशोनमर्द्धमेवच
सातिरेकश्चतुर्थांशः स्थितिर्ज्ञेया यथाक्रमं १४ रूपारूपांशासुरूपा प्रेयस्योरूपकावती रूपकांतातथारूप प्रभास्य
नागचक्रिणः १५ आसांपरिछदः प्राग्वत् लोकपालास्तथास्यच कालकोपलशंखत्रैलाः स्युःपालोपपदाअमी १६
सुनंदा च सुभद्राच सुजातासुमनाइति एषांचतुर्णांप्रत्येकं चतस्रोदयिताः स्मृताः १७ षड्भिः सहस्रैरिंद्रोयं सामानिके
रुपासितः त्रायस्त्रिंशैर्लोकपालैः पार्षदैः सैन्यसैन्यपैः १८ सहस्रैः षड्भिरेकैक दिशात्मरक्षकैःश्रितः चतुर्विंशत्या
सहस्रैरित्येवंसर्वसंख्यया १९ चत्वारिंशच्चभवन लक्षाणिपरिपालयन् साम्राज्यंशास्तिनागानां न्यूनद्विपल्यजीवि
तः २० त्रिभिर्विशेषकं: देहवस्त्रवर्णचिन्हैः कृष्ट स्थित्यादिकंभवेत् सर्वेषांभवनेशानां स्वजातीयसुरेंद्रवत् २१ इंद्राणांव
क्ष्यमाणेषु निकायेष्वष्टसुस्थितिः तिसृणांपर्षदांदेव देवीसंख्याप्रस्तस्थितिः २२ अष्टानांदाक्षिणात्यानां विज्ञेयाधरणेंद्रवत्
अष्टानामोत्तराहाणां भूतानंदसुरेंद्रवत् २४ दक्षिणोत्तरयोर्लोकि पालानांकिंतुनाम
सुसर्वेषाधिपत्तीहारः सात्ततीयतुरीययोः २६ दक्षिणस्यांतृतीयोयस्तुरीयः सतत्तुदक् दाक्षिणात्यस्तुरीयस्तु स्यादुदी
च्यांस्तृतीयकः २७ वेणुदेवोवेणुदारी स्वर्णभौश्वेतवाससौ द्वौसुपर्णकुमारेंद्रौ गरुडांकितलक्षणौ २८ चित्रोविचित्रश्चवि
चित्रपक्षोविचित्रपक्षकः एतयोरिंद्रयोर्लोकपालाः स्युरितिनामतः २९ जंबूद्वीपंवेणुदेवो पक्षेणावरितुंक्षमः एवमेवसा
तिरेकं वेणुदारीसुपर्णराट् ३४ इंद्रौ विद्युत्कुमारेषु हरिकांतहरिस्सहौ तप्तस्वर्णमिणौनीलांबरौ वज्रांकलक्षणौ ३२
प्रभस्तथासुप्रभश्च प्रभाकांतस्तथापरः सुप्रभाकांतइत्येते लोकपालाः स्युरेतयोः ३३ एकयाविद्युताजंबूद्वीपंहरिः प्र

सप्तसनान्यो
स्यदक्षः १
सुग्रीवश्च २
सुविक्रमः ३।
श्वेतकंठः ४
क्रमान्नंदोत्तरा
५ रतिश्च ६ मा
नसः ७ सैन्यक्र
मस्तुज्ञायुक्तः ९
वः
॥केवलंलोकपा
लानां सुरेंद्राणां
चनामसु विशे
षोस्तिसएवाष्ट
लोधवायप्रत
न्यते २५ ३.९

३-८
५लोकपालविम
निख्याः सामानि
कात्मरक्षिणां स
ख्याप्यमहिषीणां
वसंख्यानामपरि
छेदा ३३

काश्यपेत् विद्युत्कुमाराधिपतिः साधिकं तं हरिस्सहः ३३ श्यामास्तामग्निकुमारेंद्रा वह्निशिखाग्निमाणवो तप्तस्वर्णसन्नील
वस्त्रौ कुंभांकलक्षणौ ३४ तेजस्तेजःशिखस्तेजःकांतस्तेजःप्रभोपि च एतयोः स्युर्लोकपाला विशिष्टोरुवैभवाः ३५ एका
ग्निज्वालया जंबूद्वीपं प्लोषयितुं क्षमः सुरेंद्रोग्निशिखस्तस्मातिरेकमग्निमाणवः ३६ इंद्रौ द्वीपकुमाराणां पूर्णो वसिष्ठ इत्य
मौ तप्तस्वर्णप्रभौ नीलक्षौमौ सिंहांकलक्षणौ ३७ रूपो रूपांशश्च रूपकांतो रूपप्रभोपि च लोकपाला अमी द्वीपकुमारच
क्रवर्तिनोः ३८ जंबूद्वीपं हस्ततलेनैकं स्थगयितुं क्षमः पूर्णो द्वीपकुमारेंद्रो वसिष्ठस्तं च साधिकं ३९ अथोदधिकुमारेंद्रौ
जलकांतजलप्रभौ शुक्लद्युती नीलवस्त्रौ च अश्वरूपांकलक्षणौ ४० जलश्च जलरूपश्च जलकांतो जलप्रभः लोकपालाः स्यु
रुदधिकुमारसुरराजयोः ४१ एकेनांबुतरंगेण जंबूद्वीपं प्रपूरयेत् जलकांतः
राक्षसः साधिकं तं जलप्रभः ४२ दिक्कुमारेशावमितगतिश्चामितवाहनः स्वर्णगौरौ शुक्लवस्त्रौ गजरूपांकलक्षणौ ४३
एतयोस्त्वरितः क्षिप्रः सिंहश्च सिंहविक्रमः चत्वारो गसुपपदाः लोकपालाः प्रकीर्तिताः ४४ एकया द्विपदप्रहारेण जंबूद्वी
पं प्रकंपयेत् इंद्रोमितगतिः सातिरेकं त्वमितवाहनः ४५ इंद्रौ वायुकुमारेषु वेलंबाख्यप्रभंजनौ श्यामासंध्याभागव
स्त्रौ मकरांकितभूषणौ ४६ कालश्चाथ महाकालो अंजनश्चरिष्ट एव च स्युर्लोकपाला वेलंबप्रभंजनसुरेंद्रयोः ४७ मरु
त्तरंगेणैकेन जंबूद्वीपं प्रपूरयेत् वेलंबेंद्रः सातिरेकं तं पूरयेत्प्रभंजनः ४८ इंद्रौ घोषमहाघोषौ स्तनिताख्यकुमारयोः
स्वर्णवर्णौ श्वेतवस्त्रौ वर्द्धमानांकलक्षणौ ४९ आवर्त्तो व्यावर्त्तनामा नंद्यावर्त्तस्तथा ... महानंद्यावर्त्त एते लोकपा १२२
लाः स्युरेतयोः ५० स्तनितध्वनिनैकेन बधिरीकर्त्तुमीश्वरः घोषो जंबूद्वीपमेवं महाघोषस्तु साधिकं ५१ एवं सर्वनिका

।उ०२।
।दशा नामसुरा
दीनां।नव नाभि
पनाकिनां।अ
ष्टचाष्टौ श्चेत्य
ष्टशा।दशा प्रोक्ता
यथाक्रमं १ तथा
कुंस्थानां गदश
भस्थानका।अ
ससन्यस्त्रिव
नो रसा भलित्र
त्रवर४ सरीस
५ दहिवने६।
वंजुल७ पलास
८ वप्पा तत्त्य९
कणियार रुक्ख
य १०।१ अनेन
क्रमेणोश्चत्वा
द य श्चेत्य वृक्षा
ये सिद्धायतना
दि द्वारवृक्षे देतं
इति स्थानांगवृत्तौ

येषु देवा दश दशाधिपाः दाक्षिणात्योत्तराख्येंद्रो लोकपालास्तथाष्ट च ५२ एवं च ५२ ... इंद्रा अष्टा दशाप्यमी स्वैः स्वैः
सामानिकैस्त्रायस्त्रिंशकैर्लोकपालकैः ५३ पार्षदैस्त्रिविधैरग्रमहिषीभिरुपासिताः सेनानीभिस्तथा सैन्यैः समंतादा
त्मरक्षकैः ५४ दाक्षिणात्या औदीच्या निजनिकायजैः परैरपि सेविताः स्वस्वभवनलक्षाणां दशतीनां ५५ त्रिभिर्विशेषकं॥
रूपलावण्यसौभाग्यादिभिस्तु चमरेंद्रवत् महर्द्धिका महासौख्या महाबला महोदयाः ५६ एकं जंबूद्वीपमेते रूपैः पूरयितुं
क्षमाः स्वजातीयैर्वैक्रियैस्तिर्यक् संख्येयद्वीपवारिधीन् ५७ एवं सामानिकास्त्रायस्त्रिंशका लोकपालकाः एषामग्रमहिष्यो
पि कर्त्तुं विकुर्वणं क्षमाः ५८ अत्यल्पकामिकं त्वेतत् तिर्यग्द्वीपाब्धिपूरयं ... साध्यपुण्यप्रकर्षपि स्वस्वलब्ध्यनुसारत
: ५९ तथाहुः धरणेणं भंते नागकुमारिंदे नागकुमारराया इत्यादि भगवतीसूत्रे: जंबूद्वीपं मेरुमूर्द्धि ध्रुत्वा छत्राकृतिं
कुर्वात् कर्त्तुमेषामन्यतमः कुमः स्ववल्लीलया ६० इयं शक्तिः केवलं ... ना
करोत्येक रिष्यति नैवेवं कुरुते कश्चित् विकुर्वणा विशक्तिवत् ६२ नत्यद्योतयरेभ्यं निकायेषु नवस्विह सुखानि भुंज
ते देवाः प्राच्यपुण्यानुसारतः ६३ एतेषां दाक्षिणात्यानां सार्द्धपल्योपमं स्थितिः उदीच्यानां तु देशोनमेकं पल्योपमं स्थिति
: ६४ दशाब्दानां सहस्राणि सर्वेषां मा जघन्यतः आहारोच्छ्वासकालो गमानं व्यंतरदेववत् ६५ वसंति यद्यप्यसुरा आ
वासाख्ये नामसु प्रायो महामंडपेषु रामणीयकशालिषु ६६ कदाचिदेव भवने ध्यन्ये नागादयः पुनः वसंति भवनेष्वेव क
दाचिन्मंडपेषु तु ६७ तथापि भवनेष्वेषां निवासस्य द्यपेक्षया सामान्यतो भवनवासिनः स्मृदुशापिहि ६८ संमूर्छिमा
गर्भजाश्च तिर्यंचो गर्भजा नराः षट्संहननसंपन्ना विराद्धार्हतदर्शनाः ६९ मिथ्यात्विनश्चोग्रबालतपसः प्रोत्कट

ऋधः गर्चिताश्च यमाचेर ऋरादेयायनादिवत् ७० तत्पद्यंतरपुम्त्वा च्युत्वामी यांति चामराः ॥ गर्भजेषु नतिर्यक्षु
संख्येयस्थितिशालिषु ७१ पर्याप्तबादरक्ष्मांबु प्रत्येकपादपेषु च आरस्यैकमसंख्येया वध्येकसमयेन ते ७२ तृत्य
द्यंतेच्यवंतेऽपु जघन्यं गुरु चांतरं समयश्च मुहूर्त्ताश्च चतुर्विंशतिसंमिताः ७३ एषां लेश्याः कृष्णनीलतेजः कापो
तसंज्ञिताः स्युश्चतस्त्रो नातिमहत् तथामनवस्त्रमाचतः ७४ किंचिन्न्यूनार्द्धपाथोधिजीविनोऽथाधिबद्धषा संख्येयानि
योजनानि पश्यंति मत्र नाधिपाः ७५ परेपुनरसंख्यानि तान्येवंतत्र भावना यथायथायुषो वृद्धिः क्षेत्रवृद्धिस्तथा तथा
७६ एवंच अवधेश्चिपद्योनागा दिषु संख्येययोजनः असुरेषु त्वसंख्येयद्वीपवार्धिमितो गुरुः ७७ सर्वेष्वपि लघु
: पंचविंशत्यायोजनैर्मितः विषयः स्यात्सचदशसहस्रवर्षजीविषु ७८ न च नेशा व्यंतराश्च पश्यंत्यवधिनाबकु ऋ
द्वयथा सोचमरोशाजीत्सोधर्मवासवं ७९ अधस्तिर्यक्त्वाल्पमेव मारुतिर्ज्ञायतेऽवधेः तथास्मिन्वायचन्मस्तस्य
सविदितोजनं ८० नवनपतिनिरिवंनृपितः स्वप्रभाभिस्तिमिरनिकरभीष्मां कोप्यधोलोकएषः ॥ नतितिरिवनिर्षी
थादीप्रदीपांकुराणा मिवघनवनषंडः पुंडरीकैः प्रफुल्लैः ८१ विश्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्तिविजयश्रीवाचकेंद्रांतिष
द्राजश्रीतनयोतनिष्टविनयः श्रीतेजपालात्मजः काव्यंयत्किलतत्रनिश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे सर्गोयंसुभगस्त्र
योदशतमः सार्धः समाप्तः सुखं २८२ इतिश्रीलोकप्रकाशे त्रयोदशतमः सर्गः ग्रंथाग्रं २०७२ ऐं॥ मुक्तैकै
कसहस्रं चोपर्यधः प्रथमक्षितेः सहस्रैरष्टसप्तत्याधिकैर्योजनलक्षकैः त्रयोदशप्रस्तटाः स्युर्नरकावासवीथयः समश्रेणि
स्थायिभिस्तैरेकैकः प्रस्तटोदितः २ तथोक्तं श्रीजीवाभिगमे इमीसेणं रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोअणसयसह

स्सबाहल्लाए उवरिं एगंजोअणसयसहस्सं ओगाहेत्ता हिट्ठा चेगं जोअणसहस्सं वज्जित्ता मज्झे अट्ठहुत्तरे जोअणसयसहस्से इत्थ
णं रयणप्पभाए पुढवीए तीसं नरयावाससयसहस्सा भवंतीतिमक्खाया सर्वेप्यमी योजनानां सहस्रत्रयमुच्छ्रिताः सर्वास्वपि
क्षितिष्वेषां मानं ज्ञेयमिदं बुधैः ३ एकादशसहस्राणि शतानि पंच चोपरि त्र्यशीतिर्योजनान्यंशः स्यात्तृतीयो योजनस्य च ४ एताव
दंतरं ज्ञेयं प्रस्तटानां परस्परं प्रतिप्रस्तरमेकैको मध्ये नरकेंद्रकः ५ तथाहि सीमंतकः स्यात्प्रथमे द्वितीये रोरकाभिधः
तृतीये भ्रांत संज्ञश्च चतुर्थ प्रस्तटे भवेत् ६ संभ्रांतः पंचमे ज्ञेयः षष्ठेऽसंभ्रांतसंज्ञकः वि
भ्रांतः सप्तमे तप्तसंज्ञितः पुनरष्टमे ७ नवमे शीतनामा स्यात् दशमे भवेदेक
दशे स्याद्वक्रांतो विक्रांतो द्वादशे भवेत् ८ त्रयो
दशे रोरुकः स्यादेवमेते त्रयोदश प्रतिप्रस्तरमे
भ्यश्च निर्गता नरकालयाः ९ स्थापना ॥ प्रथमप्र
स्तरे तत्र सीमंतनरकेंद्रकात् निर्गता नरकावासा
वल्यो दिक्षु विदिक्षु च १० एकोनपंचाशद्वासा
दिशां नरकपंक्तिषु अष्टचत्वारिंशदेते विदि
ग्नरकपंक्तिषु ११ स्थापना त्रिशत्येकोनन
तः प्रथमे सर्वपंक्तिगाः प्रतिप्रस्तरमेकैकन्यू

नरकावासत्रयम्हा स्थापना ॥ ॥४३॥

स्थापना ॥ ४४

रत्नप्रभाप्रथमयोजनसहस्ररहिता ॥				
१	दिक्पंक्ति ४९ विदिक्पंक्ति ४८	सी	सर्वत्रा	३८९
२	दि० ४८ वि० ४७	रो	सर्वे	३८१
३	दि० ४७ वि० ४६	भ्रां	सर्वे	३७३
४	दि० ४६ वि० ४५	उ	सर्वे	३६५
५	दि० ४५ वि० ४४	सं	सर्वे	३५७
६	दि० ४४ वि० ४३	असं	सर्वे	३४९
७	दि० ४३ वि० ४२	वि	सर्वे	३४१
८	दि० ४२ वि० ४१	त	सर्वे	३३३
९	दि० ४१ वि० ४०	शी	सर्वे	३२५
१०	दि० ४० वि० ३९	व	सर्वे	३१७
११	दि० ३९ वि० ३८	अव	सर्वे	३०९
१२	दि० ३८ वि० ३७	वि	सर्वे	३०१
१३	दि० ३७ वि० ३६	रो	सर्वे	२९३
अ	योजनसहस्र १ नरकरहित्या	१	४८३० ता	पुष्पावकीर्णा ७६
				स्परवंतरं

नात्राष्टापिपंक्तयः १२ सैकाशीतिस्त्रिशतीचत्रिशतीचत्रिसप्ततिः त्रिशतीपंचषष्टिश्च स्याद्वितीयादिषुत्रिषु १३ त्रिशतीस
सपंचाशा सचमेप्रस्तरे भवेत् त्रिशत्येकोनपंचाशा स्पष्टे प्रतरइष्यते १४ एकचत्वारिंशदाढ्या त्रिशतीसप्तमे मता। त्रिश
तीसत्रयस्त्रिंशत् त्रिशतीपंचविंशतिः १५ त्रिशतीसप्तदशाच त्रिशतीस्यान्नवोत्तरा एकाधिकाचत्रिशती प्रतरष्व
ष्टमादिषु १६ त्रयोदशेचप्रतरे आवलीनरकालयाः भिनत्यधिकेषोके द्विशते तत्ववेदिभिः १७ शेषाः पुष्पा
वकीर्णाः स्युः पंक्तीनामंतरेष्वते सर्वेष्वपिप्रतरेषु विकीर्णकुसुमोघवत् १८ चत्वारिंशत्सहस्राणि तानि त्यवशता
नित्र त्रयस्त्रिंशच्च घर्मायां आवलीनरकालयाः १९ एकोनत्रिंशल्लक्षाणि शतानि षट्नवोपरि सहस्राः पंचनव
तिः सप्तषष्टिः प्रकीर्णकाः २० त्रिंशल्लक्षाश्च निखिला घर्मायां नरकालयाः सर्वेपि चैते तेन वृत्ता बहिश्चतुरस्र
काः २१ यदुक्तं प्रज्ञापनायां तेणं णरगा अंतो वट्टा बाहिं चउरंसा इति पीठादिसर्वेचापेक्ष वृत्ताः स्युः केपिकेपिच त्र्यस्रा
:श्चचतुरस्राश्च पांक्तेयानरकालयाः २२ चतुरस्रा वृत्ताएवमचैत्यत्र सर्वेपि नरकेंद्रकाः ततश्चानंतरं त्र्यस्रा नूनमष्ट
सुपंक्तिषु २३ चतुरस्रास्ततो वृत्ता त्र्यस्राश्चेति यथाक्रमं ज्ञेयाः पुष्पावकीर्णास्तु नानासंस्थानसंस्थिताः २४ योजनानां स
हस्राणि त्रीणि सर्वेपिचोच्छ्रिताः अधोमुखन्यस्तकुंडाकाराः कारागृहोपमाः २५ योजनानां सहस्रंच पीठे बाहल्य
मीरितं सहस्रमेकं शुषिरं स्तूपिकैकसहस्रिका २६ यदुक्तं: हेट्ठा घणा सहस्सं उप्पिं संकोयओ सहस्संतु मज्झे सह
स्स शुसिरा तिन्नि सहस्सूसिया निरया २७ सापना संख्यातयोजनाः केपि परेसंख्यातयोजनाः विस्तारादैर्घ्यत १२५
श्चापि प्रज्ञप्तानरकालयाः २८ सप्तस्वपि पृथिवीषु ईदृशाः किंतु मानतः सीमंतकः पंचचत्वारिंशद्योजनल

॥घर्मादिप्रस्तरेसी
मंत।काद्यनरके
ंद्रकात्।आवली
नरकाः श्रीकाः।
सीमंतकप्रभाद
यः १ तदुक्तं: स्था
नांग वृत्तौ। सीमंत
गप्पभो खलु। नरगे
सीमंतगस्सपुव्वे
ण। सीमंतगमज्झि
मउत्तरवासेसु
लो यव्वो १ सीमंता
वत्तो पुण। नरगे सी
मंतगस्स अवरेण
सीमंतगा वसिट्ठो
दाहिणओ मेसु ले
यव्वो २ आवल्या
श्चांतिमो द्वौ त्यो। लो
लालुप संज्ञको
विंशतितम एकविं
शौ। सीमंतनरके
ंद्रकात् ३

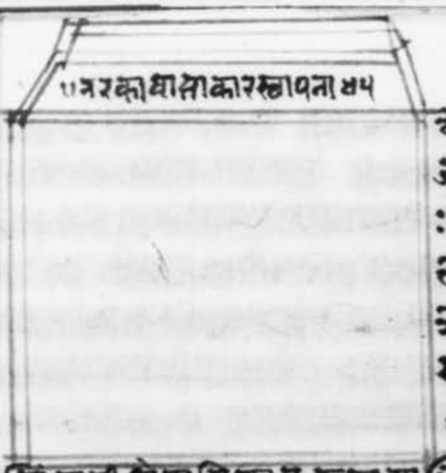

क्षकः २९ अप्रतिष्ठानश्चलक्षयोजनः सप्तमक्षितौ परितस्तंचचत्वारो ऽसंख्यातकोटियो
जनाः ३० सर्वेपिते रौद्ररूपाः क्रूरज्रोपमस्तमयः दृष्टिमात्रदर्शनादेव ह्रेजकाः कंपकारिण
: ३१ पुद्गलानां परिणति दृशा बंधनादिका सापिक्षेत्रस्वभावात्तत्र दुःखप्रदा भवेत् ३२
तथाहि बंधनं चानुसमयं माहार्यैः पुद्गलैः सह संबंधो नारकाणां स ज्वलज्ज्वलनदारुणः
३३ गतिरुष्ट्रखरादीनां सदृशी दुस्सहश्रमा तप्तलोहपदन्यासादपि दुःखप्रदात्रा ३४ सं
स्थानमसंस्थानरूपं लूनपक्षांडजोपमं कुड्यादिस्यः पुद्गलानां भेदः सोप्यस्त्र वत्कटुः ३५
वर्णः सर्वनिकृष्टोति नीलेनमलिनस्तथा निस्तांधतमसा ह्येते द्वारजालादिवर्जिताः ३६
किंचामा श्लेष्मविण्मूत्रकफाद्यालिप्तभूतलाः मांसकेशनखदंतचर्मास्तीर्णाः श्मशानवत् ३७ रुधिरश्चाहिमार्जारमृत
कल्योपिदारुणः गंधस्तत्र रसोनिंबघोषातक्यादितः कटुः ३८ स्पर्शो वृश्चिकदंष्ट्रिकादिस्पर्शादप्यतिदारुणः परिणामोऽगुरु
लघुरप्यतीवव्यथाकरः ३९ शब्दोपि संततं संपीडा क्रांतानामतिदारुणः विलापरूपः श्रवणादपि दुःखैककारणं ४० कुड्ये
षु वास्त्विके षत्रा संतिवातायनोपमाः अचित्तायोनयस्ता सूत्पद्यंते नारकाः किलर इत्यर्धतस्तत्रार्धवृत्तौः तथा शीतोष्ण
क्षुत्पिपासाख्याः कंडूश्चपरतंत्रता ज्वरोदाहो भयंशोकस्तत्रेता दशवेदनाः ४१ माघरात्रौ शीतवायौ हिमाद्रौ खत्रवर्जिते
निरग्नेर्वातविक्षते ईदृग्पुंसो निराहते: ४२ तुषारकणसिक्तस्य यादवेच्छीतवेदना ततोप्यनंतगुणिता तेषु स्याच्छीतवेद
ना ४३ तेभ्यः शीतवेदनेभ्यो नरकेभ्यश्च नारकाः यद्युत्क्षिप्य परस्थाने स्थाप्यंते यदि तेतदा ४४ प्राप्नुवंति सुखं निद्रां निर्वात
मज्झोउत्तरपाठो। आवलाप्रवरतं मुत्तमङ्ा सिवादारिक्रिणयासे।पुनिमानेविनस्यमति ८॥

उद्दग्ध निर्दग्ध संज्ञौ
।ज्वरप्रज्वरकौ पुनः
पंचत्रिंशषटत्रिंशौ
।प्राग्वावल्यां स्मृतौ
अमी ४ उदीच्याद्या
वलीकाश्रु मध्याव
र्तावशिष्टकैः प
देविंशौ प्रज्ञप्ता
: प्राग्वन्नरकाः
क्रमात्तूपयथो
वीच्यां लोलसध्य।
लोलुपमध्यसंज्ञ
को। पश्चिमायां लो
लावर्त लोलुपावर्त
संज्ञको ८ लोलाच
शिष्ट लोलुपावशिष्ट
संज्ञकावपाग्।भाव
नामव्यवस्थेयं प्राग्
क्तं षष्ठस्थितेष्वपि
३।तदुक्तं स्थानां
ग वृत्तौ॥

उ-६ ॥ तत्थ लहत्थानो ग्गिमरुहुमस्स पश्नी तिदुःखदः ॥ अग्निश्चत्रोपचरितः ॥ क्ष्मादिकायास्तु वास्तवाः १ तथोक्तं रयणप्पभापुढविनेरइयाणं भंते केरिसयं पुढविफासं पच्चणुभवमाणा विहरंति गो ॥ अणिट्ठं जाव अमणामं ॥ एवं जाव अहेसत्तमापुढविनेरइया ॥ एवं आउफासं जाव वणस्सइफासं ॥ ठा ॥ इति नगणठाना ॥ १२ ॥ उ-४

स्थानगाडइव अथोष्मकाले मध्याह्ने निरभ्रे वियदंगणे ४५ पुंसः पित्तप्रकृतस्य परितो ज्वलनस्पृशः योष्णपीडा ततोऽनंतगुणा
तेषूष्णवेदना ४६ तथोष्णवेदनेभ्यस्ते नरकेभ्यश्च नारकाः उत्पाद्य किंशुकाकार खदिरांगारराशिषु ४७ ध्मायंते यदि नि
र्वृत्य तदा तेऽचंदनद्रवैः लिप्ताइवात्यंतसुखा निद्रां यांति कृपणा अपि ४८ सदाक्षुद्वह्निनादग्धा मानास्ते जगतोऽपि हि ग्र
तान्नादिपुद्गलौघेन तृप्यंति कदाचन ४९ तेषां पिपासा तु तालुकंठ जिह्वादिशोषणी सकलांभोधिपानेऽपि नोपशा
म्यति कर्हिचित् ५० क्षुरिकाछेद्यजय्या कंडूर्देहेतिदुःखदा अनंतगुणितोऽत्रत्याद्याधज्जीवं ज्वरस्तथा ५१ अनं
तघ्नपारवश्यं दाहशोकभयान्यपि कष्टं विभंगमप्येषां वैरिशस्त्रादिदर्शनात् ५२ इत्येवं विविधास्तेषु वर्त्तन्ते क्षेत्रवेदना
मिथ्यादृशां नारकाणां परस्परकृता पिमा ५३ तथाहि दूरादन्योन्यमालोक्य श्वानः श्वानमिवापरं तेऽभ्यंते समरंभं ज्वलंतः
क्रोधवह्निना ५४ विधाय वैक्रियं रूपं शस्त्रैः क्षेत्रानुभावजैः पृथ्वीरूपैर्वैक्रियैर्वा कुंतासितोमरादिभिः ५५ करांह्रिदंता
द्यैश्चैव ते निघ्नंति परस्परं भूमौ लुठंति कृत्तांगाः शूनांतर्महिषादिवत् ५६ परोदीरितदुःखानि सहंते नापरे पुनः उदीर
यंति सम्यक्त्ववंतः सत्त्वविचारणात् ५७ अत एव स्वल्पपीडाः स्वल्पकर्माण एव च मिथ्यादृग्भ्यो नारकेभ्यो नारकाः शुद्धदृष्ट
यः ५८ मिथ्यादृशस्तु क्रोधेन दीरयंतः परस्परं पीडाः कर्माण्यर्जयंति तेषां भिन्नत्ररिवेदनाः ५९ तथाहुः नेरइया दुविहा
पन्नत्ता माइमिच्छद्दिट्ठीउववन्नगाय अमाइसम्मद्दिट्ठीउववन्नगाय तत्थ णं जे से माइ मिच्छद्दिट्ठी से णं महाकम्मतराए चेव
जाव महावेयणतराए चेव तत्थ णं जे से अमाइसम्मद्दिट्ठी से णं अप्पकम्मतराए चेव अप्पवेयणतराए चेव भगवती १२६
शतक १८ पंचमोद्देशके मनोदुःखापेक्षया तु सद्दृशां भूरिवेदनाः यदेते पूर्वकर्माणि शोचंति नत्वथापरे ६० यथाहुः तत्थ

णं जे ते सन्निभूया ते णं महावेयणा तत्थ णं जे ते असन्निभूया ते णं अप्पवेयणतरागा अत्र सन्निभूयत्ति संज्ञा सम्यग्दर्श
नं तद्वंतो भूताः यद्वा पूर्वभवे संज्ञिपंचेंद्रियाः संतो नारकत्वं प्राप्ताः अथवा संज्ञिभूताः पर्याप्तकीभूतास्तद्विपरीताः सर्वत्रा
संज्ञिभूता इति भगवतीशतक १ द्वितीयोद्देशके तप्तायःपुत्रिकाश्लेषः संतप्तत्रपुपायनं अयोघनादिघाताश्चारोपणं कू
टशाल्मलौ ६१ क्षते क्षाराम्बुसेकादि छेदनं भ्राष्ट्रभर्जनं कुंतादिप्रोतनं यंत्रपीडनं च तिलादिवत् ६२ क्रकचैः पाटनं
तप्तवालुकास्वृतारणं वैक्रियोद्भवकदर्यद्धकंकादिभिः कदर्थनं ६३ प्लावनं वैतरण्यां च योधनं कुक्कुटादिवत् प्रवेश
नं चासिपत्रवने कुंभीषु पाचनं ६४ परमाधार्मिकैः कृताइत्याद्याश्चविविधा व्यथा वेदयंते नारकास्ते दुःकर्मवशवर्तिनः
६५ यदाहुः श्रवणलवनं नेत्रोद्धारं करक्रमपाटनं हृदयदहनं नासाछेदं प्रतिक्षणदारुणं ६६ कटविदहनं तीक्ष्णाघा
तत्रिशूलविभेदनं दहनवदनैः कंकैर्घोरैः सहंति च नक्षणं ६७ छिद्यंते कृपणाः कृतांतपरशोस्तीक्ष्णेन धारासिना कंदं
तो विषवीचिभिः परिवृताः संभक्षणव्यापृतैः पाट्यंते क्रकचेन दारुवदसि प्रच्छिन्नबाहुद्वयाः कुंभीषु त्रपुपानदग्धतनवो मू
षासु चांतर्गताः ६८ भृज्यंते ज्वलदंबरीषकुहरे तुक्षज्वालाभिरारावणा दीप्तांगारनिभेषु वज्रभवनेष्वंगारकेषूत्थिताः दह्य
ते विकृतोर्ध्वबाहुवदनाः क्रंदंत आर्तस्वराः पश्यंतः कृपणा दिशो विशरणास्त्राणाय को नो भवेत् ७० तीक्ष्णैरसिभिर्दीप्तैः
कुंतैर्विषमैः परश्वधैश्चक्रैः परशुत्रिशूलमुद्गरतोमरवासीमुषंढीभिः ७१ संभिन्नतालुशिरसश्छिन्नभु
जाश्छिन्नकर्णनासोष्ठाः भिन्नहृदयोदरांत्रा भिन्नाक्षिपुटाः सुदुःखार्ताः ७२ निपतंत उत्पतंतो विचेष्टमाना महीतले दीनाः
नेक्षंते त्रातारं नैरयिकाः कर्मपटलांधाः ७३ इत्यादि तथा कुंभीषु पच्यमानास्ते प्रोच्छलंत्यूर्ध्वमर्दिताः उत्कर्षतो योजनानां

॥घर्मायांउत्कृष्टदे हमान:॥
जघन्य:सर्वत्र अंगुलमान

शातानियंत्रनारका: ७४ श्रोद्यंते नियतंतस्ते वज्रचंचूविहंगमै: श्वाघ्रादिभिर्विलुप्यंते पतितानुविविक्रिये: ७५ परमाधार्मिकास्तेच पापिनोऽत्यंत निर्दया: पंचाग्न्यादितप: कष्टप्राप्तासुरविस्तृतय: ७६ मृगयाय सक्तचन्मेष म हिषाद्याजिदर्शिवत् एते हृष्यंतिताडीत्या हृष्टा नर्तिनहंतनारकान् ७७ हृष्टा: कुर्वंत्यिट्टहासं त्रिपद्यास्फालनादि कं इच्छंत्ययथेषांस्यात्प्रीति र्नतथानारकादिभि: ७८ मृत्त्वांडगोलिकाभिख्या स्तेपिस्युर्जलमानुषा: नक्रैश्च प्रलो भ नीतास्ते तरंडगोलकार्थिभि: ७९ मृत्त्वांडगो यंत्रेषुपीड्यमानाश्च सोट कष्टकदर्थना: षड्भिर्मासैर्मृतायांति नरकेष्व सकृत्तथा ८० घर्मायांचत्रिधाप्येता: पूर्वोक्ता:संतिवेदना: परंशीतोष्णयोर्मध्ये तुष्णैवकेवलावेदना ८१ तथाहि अस्यां त्रिस्थानकाप्येषां संत्याहतगवाक्षवत् तत्रोत्पत्त्याध: पतंति कष्टात्पुष्टवपुर्भृत: ८२ अन्यत्रचोत्पत्तिदेशात् प्राज्ञेष्वा चलशीतलात् सर्वत्रनरकेषुष्णा खदिरांगारसन्निभा ८३ तत:शीतयोनिकानां तेषांनारकदेहिनां जनयत्यधिकंवा धं क्षेत्रमुष्णंकृतानुवत् ८३ प्रथमप्रतरेचास्यां नारकाणांभवेद्वपु हस्तत्रयं द्वितीयस्मिन् हस्ता: पंचाधिकानिच ८४ अ ष्टांगुलानिसार्द्धानि तृतीयेप्रस्तटेपुन: सप्तहस्ता: सप्तदशांगुलाश्चापरिनिर्दिशेत् ८५ तुर्येप्रस्तटेहस्ता दशसार्द्धमथांगुलं द्वांगुलाधिकाज्ञेया हस्ताद्वादशपंचमे ८६ षष्ठेचतुर्दशकरा:स सार्द्धाष्टादशांगुला सप्तमेवसप्तदश करा:स्युर

१	हस्त ३	जघन्य:सर्वत्र ३	७	हस्त १७	अंगुल ३	१३	हस्त ३१ अं० ६
२	हस्त ५	अंगुल ८॥	८	हस्त १९	अंगुल ११॥		
३	हस्त ७	अंगुल १७	९	हस्त १२	अंगुल २०		
४	हस्त १०	अंगुल १॥	१०	हस्त २४	अंगुल ४॥		
५	हस्त १२	अंगुल १०॥	११	हस्त २६	अंगुल १३		
६	हस्त १४	अंगुल १८॥	१२	हस्त २८	अंगुल २१		८६

॥अत्राम्नाय:पइपयरवृद्धि अंगुल।सढा आठ। अनेकुंतिरयाल ९।तिकरतिअं गुलकरसत्ता।अं गुलासाढिगुणवी सं १ पणधणुअं गुलवीसं।बारस धणु३तिहत्था य हाथ।बासठ धणु,हथसढा। बीयाइसुपयर वुद्दिकमा २॥

अंगुलाधिका: ८७ एकोनविंशतिर्हस्ता: ससार्द्धैकादशांगुला: अष्टमप्रस्तटेदेहो नवम:प्रस्तटेपुन: ८७ युक्तांगुलानांविंशत्या कराणामेकविंशति: दशमेजिनसं ख्यास्ते ससार्द्धचतुरंगुला: ८८ एकादशेकरा:षड्विंशतिस्त्रयोदशांगुला: द्वादशेष्ट विंशतिस्तेंगुला:सार्द्धैकविंशति: ८९ षडंगुलाधिकाएकत्रिंश द्धस्तास्त्रयोदशे प्र तरेषुवपुर्मानं क्रमादुत्तप्रभाश्रिते: ९० स्वाभाविकतनोर्दिष्ट मानमेतदुदीरितंस्व स्वदेहाद्द्विगुणितं सर्वत्रोत्तरवैक्रियं ९१ जघन्यतस्तुसहजोत्तरवैक्रिययो: क्रमात् अंगुलासंख्यसंख्यांशो मानंप्रारंभएवतत् ९२ सर्वास्वपिक्षितिष्वेवं सर्वेषांनारका णिनां स्वाभाविकांगाद्द्विगुणं ज्ञेयमुत्तरवैक्रियं ९३ "स्थापना" सहस्त्राणिदशा ब्दानां प्रथमप्रतरेस्थिति: जघन्यापुनरुत्कृष्टा सहस्त्रानवति:स्मृता: ९४ दशल क्षाश्चवर्षाणां लक्षाणांनवतिस्तथा क्रमाज्जघन्योत्कृष्टाच द्वितीयप्रतरेस्थिति:९५ एषैव नवत्यब्दसहस्त्रेस्य:समयाद्यधिकस्थिति: दशाब्दलक्षीनायुश्च नसंभवतिना रक: ९६ वर्षाणांनवतिर्लक्षा: पूर्वकोटिस्तथैवच तृतीयप्रतरेज्ञेया जघन्योत्कर्ष त:स्थिति: ९७ जघन्यापूर्वकोट्येका चतुर्थप्रतरेस्थिति: दशभागीकृतस्यैको भागो ब्धे:परमास्तुन: ९८ एकोभाग:पंचमेच जघन्योत्कर्षत:पुन: स्यातांद्वौदशमोभा

॥जघन्यस्थिति:॥घर्माप्रतर १३॥उत्कृष्टस्थिति:

१	वर्ष १००००	९००००
२	वर्ष १००००००	९००००००
३	९००००००	पूर्वकोटि १
४	पूर्वकोटि १	सागरदशांश १
५	सागर द० १	सा० द० २
६	सा० द० २	सा० द० ३
७	सा० द० ३	सा० द० ४
८	सा० द० ४	सा० द० ५
९	सा० द० ५	सा० द० ६
१०	सा० द० ६	सा० द० ७
११	सा० द० ७	सा० द० ८
१२	सा० द० ८	सा० द० ९
१३	सा० द० ९	सागर १ संपूर्णं॥४७

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

गो नोषष्ठे च जघन्यतः ९ उत्कर्षतश्च षष्ठेस्युस्त्रयो भागास्तएव च जघन्यतः सप्तमेस्युरुत्कर्षात्त्रिश्चतुष्टयं १० जघन्यतोष्टमे
भागा श्चत्वारएव ताद्दशाः उत्कर्षतश्चाष्टमेस्युर्भागा पूर्वपयोनिधेः ११
पंचैवभागास्ताद्दक्षा नवमेतु जघन्यतः उत्कर्षान्नवमे षट्ते दशमे
षडजघन्यतः १२ उत्कर्षाद्दशमे सप्तैक
ादशे तेजघन्यतः एकादशेष्टवोत्कर्षा
द्वादशेष्ट जघन्यतः १३ द्वादशेपुनरुत्क
र्षान्नवभागास्त्रयोदशे नवभागाजघन्ये
नोत्कर्षतः सागरोपमं १४ स्थापना अस्यां
लेश्या च कापोती जघन्यो वधिगोचरः ग
व्यूतानां त्रयंसार्द्धं परस्तेषां चतुष्टयं १५ उ

	वंशायां प्रतर ११ उप० यो० १००० नरकरहित
	दिक्पंक्ति ३६ विदिक
१	विदिक्पंक्ति ३५ ३८७०० सर्व २८५
२	दि० ३५ वि० ३४ थनक सर्व २७७
३	दि० ३४ वि० ३३ ३०७०० मनक सर्व २६९
४	दि० ३३ वि० ३२ ३०७०० वनक सर्व २६१
५	दि० ३२ वि० ३१ ३०७०० घट्ट सर्व २५३
६	दि० ३१ वि० ३० ३०७०० संघट्ट सर्व २४५
७	दि० ३० वि० २९ ३०७०० जिह्वा सर्व २३७
८	दि० २९ वि० २८ ३०७०० अपक्रांत सर्व २२९
९	दि० २८ वि० २७ ३०७०० लोल सर्व २२१
१०	दि० २७ वि० २६ ३०७०० लोलावर्त सर्व २१३
११	दि० २६ वि० २५ ३०७०० घनलोल सर्व २०५
	अधःसहस्र १ नरकरहित
	४९

एवंत्रयोदशालि योजनेस्तृतीय भागन्यूनैरजोक : ४८

त्ययंते वंतेच सर्वदा नारका इह कदाचिद्विरहो प्यस्या जघन्यः सम
यं सच ६ उत्कर्षतो मुहूर्तानां चतुर्विंशतिरा हिता सर्वासां समुदाये
च मुहूर्ता द्वादशांतरं ७ एकेनसमयेनैकादयोऽसंख्या च मानकाः
उत्पद्यंते च्यवंतेऽस्यामेवं सर्वक्षितिष्वपि ८ इति रत्नप्रभा पृथ्वी १२६

अथ वंशाभिधा पृथ्वी द्वितीया परिकीर्त्यते या शर्कराणां बाहुल्या द्गोत्रेण शर्कराप्रभा ९ घनोदध्यादिकं सर्वं ज्ञेयमत्रापि पू
र्ववत् घनोदध्यादिकं सर्वं ज्ञेयमवलय विष्कंभस्तु विशिष्यते १० सचैवं योजनेकत्तृतीयांशयुतानि योजनानि षट् वं
शाया माद्य वलये विष्कंभः परिकीर्त्तितः ११ पादोनानि योजनानि पंचमानं द्वितीयके योजनं योजनस्यष्ट दशांशाः सप्त
वांतिमे १२ त्रयोदशनिरिस्येवं तृतीयभागवर्जितैः अलोकः शार्करापृथ्वीपर्यंतात्क्षितियोजनैः १३ स्थापना एकं ल
क्षं योजनानां सद्वात्रिंशत्सहस्रकं अस्या बाहल्यमादिष्टं विशिष्टज्ञानशालिभिः १४ मुक्त्वैकैकं सहस्रं च प्राग्वदस्या
मुपर्यधः एकलक्षे योजनानां सहस्रैस्त्रिंशतान्विते १५ एकादशप्रस्तटाः स्युस्तेषां प्रत्येकमंतरं योजनानां सहस्राणि
नवशप्तशतानि च १६ प्रतिप्रतरमेकैको नरकेंद्रकः मध्यभागेथनामानि तेषांत्वेतान्यनुक्रमात् १७ थनिकोस्त
नकश्चैव मनकोथ वनकस्तथा घट्टः संघट्ट इति जिह्वाख्याश्च वपक्रिस्तथापरः ८ १८ लोलश्च लोलावर्त्त
श्च १९ घनलोलस्ततश्चैव प्रतिप्रतरमेस्याष्टवष्टोस्युर्नरकालयः १९ स्थापना तत्राद्य प्रतरे मध्यनरकाद्दावलीप्रति
षट्त्रिंशद्धिक्कनरकाः पंचत्रिंशद्विदिक्षु च २० प्रथमे पंक्तिगाः पंचाशीतियुक्तं शतद्वयं द्वितीयादिषु चैकैक ही
नाः स्युः सर्वपंक्तयः २१ द्वितीय प्रतरे तस्माद्विशतीसप्तसप्ततिः तृतीये पंक्तिनरका द्विशत्येकोनसप्ततिः २२ पंच
चत्वारिंशदाढ्यो द्वे शतेषष्ठईरिताः सप्तमप्रस्तटे सप्तत्रिंशदाढ्या शतद्वयी २३ एकोनत्रिंशदधिके द्वेशतेप्रस्तटेष्ट
मे एकविंशत्यधिके च द्वेशते नवमेमताः २४ शतद्वयं च दशमे त्रयोदशाधिकं नचेत् एकदशे प्रस्तटे च पंचोत्तरं
शतद्वयं २५ षड्विंशतिः शतान्निस्युर्नवतिः पंचभिर्युता वंशायां नरकावासाः सर्वे पंक्तिगताः किल २६ सहस्राः स

चतुर्थे पंक्तिनरकाः द्वेशते सैक षष्टिके पंचमे द्विशती तेषां त्रिपंचाशत्समन्वितां २२

प्तनचति अष्टाविंशतिलक्षकाः त्रिंशती पंचभिर्युक्ता प्राग्वत्सुष्माचकीर्तिकाः २७ सर्वेऽचनरकावासा लक्षाः स्युः पंचविं
शतिः चंशायां सानि निर्दिष्टा स्थानेन सर्वगामिना २८ एषां संस्थानमुच्चत्वं स्वरूपं वेदनादिकं रत्नप्रभावद्विज्ञेयं अस्या
यद्धर्मोपिच २९ षडंगुलाधिका एक त्रिंशत्करा वपुर्न चेत् प्रथम प्रस्तटे वंशा पृथिव्यां नारकांगिनां ३० द्वितीयेच चतु
स्त्रिंश त्करा नवांगुलाधिकाः द्वादशांगुलयुक्सप्त त्रिंशत्करास्तृतीयके ३१ चत्वारिंशत्करास्तुर्ये धिकपंचदशांगु
लाः पंचमेने त्रिचत्वारिंशत्सद्वाष्टादशांगुलाः ३२ कराणां सप्तचत्वारिंशद्विहीनांगुलैस्त्रिभिः षष्ठे प्रस्तमेपूर्णाः करा: ५०
पंचाशदाहिताः ३३ अष्टमेच त्रिपंचाश त्करास्त्र्यंगुलशालिनः न
वमेंगुलषट्काढ्याः षट्पंचाशत्करा मताः ३४ एकोनषष्टिः करा:
सद्वादशांगुलाः ३५ स्थापना स्थितिर्जघन्यास्यामाद्ये बुधिमानाः

शर्कराप्रस्तर	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
हस्त	३१	३४	३७	४०	४३	४६	५०	५३	५६	५९	६२
अंगुल०	६	९	१२	१५	१८	२१	०	३	६	९	१२

परा तुसा रूतैकादशभागस्यां बुधेर्भागद्वयान्विता ३६ द्वितीयप्रस्तरे लघ्वी द्विभागसहितो बुधिः उत्कृष्टा चैकादशांशो
बुधेर्भागद्वयी अष्टभिरधिको बुधिः ३७ तृतीयप्रस्तटेवाब्धि अष्टभागयुतो लघुः षड्भिर्भागैर्युतश्चाब्धि रुत्कृष्टा स्थितिरा
हिता ३८ जघन्या प्रस्तटे तुर्ये षड्भागयुत वारिधिः उत्कृष्टा वाष्टभिर्भागैर्युक्त एकः पयोनिधिः ३९ पंचमे ज्यायसी भागै
रष्टभिः सह वारिधिः गरीयसी चात्र भागैर्दशभिः सह तोयधिः ४० दशभागान्वितश्चाब्धिः षष्ठे तस्या जघन्यतः उत्क १२९
ष्टतश्चैकभाग संयुक्तं सागरद्वयं ४१ सागरद्वयमेकांश संयुक्तं सप्तमे लघुः त्रिभिरेकादशांशैश्च युक्तमब्धिद्वयं गु
रुः ४२ नवमे ज्यायसी पंचभागाढ्यमंबुधिद्वयं पयोधित्रितयं सप्त भागोपेतं गरीयसी ४४ जघन्या दशमे सप्त भागाढ्यं स
^ अष्टमे तु त्रिभिर्भागैः सहाब्धिद्वितयं लघुः अंचितं पंचभिर्भागै र्वारिधिद्वितयं गुरुः ४३

५१ गरद्वयं उत्कृष्टा सागरद्वंद्वं भागैर्नवभिरन्वितं ४५ नवभागान्वितं वार्धिद्वयमेकादशे लघुः उत्कृष्टा च वारिधीनां सं
पूर्णं त्रितयं भवेत् ४६ स्थापना प्राग्वल्लेश्या चकापोती अवधेर्गोचरो गुरुः गव्यूतानां त्रयं सार्धं गव्यूतत्रितयं लघुः

शर्करा प्रस्तटः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
जघन्या स्थितिः	सागर १	सा· १ २/११	सा· १ ४/११	सा १ ६/११	सा· १ ८/११	सा· १ १०/११	सा· २ १/११	सा· २ ३/११	सा· २ ५/११	सा· २ ७/११	सा· २ ९/११
उत्कृष्टा	सा· १ २/११	सा· १ ४/११	सा· १ ६/११	सा· १ ८/११	सा· १ १०/११	सा· २ १/११	सा· २ ३/११	सा· २ ५/११	स· ३ ७/११	स· २ ८/११	सा· ३

४७ नारकभवनोत्पत्ति विरहोत्र जघन्य
तः समयं यावदुत्कर्षात् दिनानि सप्त कीर्ति
तः ४८ इति शर्कराप्रभापृथ्वी अधश्चैतानि
धापृथ्वी त्रितीया परिकीर्त्यते या वालुकानां
बाहुल्यान्नैत्रेण वालुकाप्रभा ४९ अस्यां
प्रथमवलय
विष्कंभोयो
जनानिषट्
कोत्रिभागो योजनस्य द्वितीयवलयेपुनः ५० पंचैव योजनानि स्यु र्वलये च तृतीयके यो
जनस्य द्वादशांशैरष्टभिः सह योजनं ५१ त्रयोदशभिरित्येवं सहतीयांशयोजनैः अ
लोको वालुकापृथ्वी पर्यंततः प्ररूपितः ५२ स्थापना शेषं घनोदध्यादिस्वरूपं घर्मावत्
अष्टाविंशत्या सहस्रै र्योजनानां समन्वितं लक्षं बाहल्यमादिष्टमस्यां दृष्टजगत्त्रयैः ५३

एवं त्रयोदशभिः सहतीयांशयोजनैरलोकः

५२
रू माढ लय माने
यो· ६ ऽ २/३ ५ वा· १ ऽ ३ ८ १२

मुक्त्वा चैकैकं सहस्रं प्राग्वदस्या मुपर्यधः मध्ये षड्विंशतिसहस्राढ्यैकलक्षयोजने ५४ नवस्युः प्रस्तटास्तेषां प्रत्येकं मिथ
अंतरं सहस्राणि द्वादशैव त्रिशती पंचसप्ततिः ५५ प्रतिप्रतरमेकैको मध्ये स्यान्नरकेंद्रकः तेचतप्तस्तापितश्चत
पनस्तापन ४ स्तथा ५६ निदाघश्च ५ प्रज्वलितः ६ प्रज्वलिताभिधः ७ तथा संज्वलिताभिख्यः संप्रज्वलितसंज्ञक
: ५७ स्थापना एष्वथ प्रत्येकं दिक्षु विदिक्षु च निर्गताः पंचविंशतिरावासा
स्तत्र दिग्वर्त्तिपंक्तिषु ५८ विदिक्पंक्तिषु चतुर्विंशतिरावासा स्तत्र दिग्वर्त्ति
पंक्तिषु ५८ विदिक्षु पंक्तिषु चतुर्विंशतिर्नरकालयाः प्रथमप्रतरे सप्त नवत्या ५३
ढ्यं शतं समे ५९ द्वितीयादिप्रस्तटेषु श्रेण्य एकैक वर्जिताः ततो द्वितीय एको
ननवत्याढ्यं शतं समे ६० सैकाशीतिस्तृतीये तच्चतुर्थे सत्रिसप्तति पंचमे प्रतरे
प्रोक्तं पंचषष्टियुतं शतं ६१ षष्ठे च प्रस्तटे सप्त पंचाशं समतं शतं शतमेकोनपं
चाशं स्फुटमुक्तं च सप्तमे ६२ अष्टमे त्वेकचत्वारिंशतोपेतं शतं मतं त्रयस्त्रि
शं शतं चैकं नवमे प्रस्तटे भवेत् ६३ एवं चतुर्दशशती पंचाशीतिसमन्विता
वालुकायां पंक्तिगताः सर्वेऽपि नरकालयाः ६४ सहस्राण्यष्टनवति स्तथा ल १२०
क्षाश्चतुर्दशाश्रिताः पंचपंच पंचदशाधिकाः पुष्पावकीर्णकाः ६५ एवं च वालु
कायां सर्वे नरकाः सर्वसंख्यया लक्षाः पंचदश प्रोक्ता स्तत्वज्ञानमहार्णवैः ६६

वालु	काप्रभायां प्रतर ९ उपरी १००० नरकरहित॥		
१	दिक्पंक्ति २५ विदिग् २४	तप्त १ अंतर १२३७५	सर्वे १९७
२	दिग् २४ वि० २३	तपित २ अं० १२३७५	सर्वे १८९
३	दिग् २३ वि० २२	तपन ३ अं० १२३७५	सर्वे १८१
४	दिग् २२ वि० २१	तापन ४ अं० १२३७५	सर्वे १७३
५	दिग् २१ वि० २०	निदाघ ५ अं० १२३७५	सर्वे १६५
६	दिग् २० वि० १९	प्रज्वलित ६ अं० १२३७५	सर्वे १५७
७	दिग् १९ वि० १८	प्रज्वलित ७ अं० १२३७५	सर्वे १४९
८	दिग् १८ वि० १७	संज्वलित ८ अं० १२३७५	सर्वे १४१
९	दिग् १७ वि० १६	संप्रज्वलित = अं० १२३७५	सर्वे १३३

शं पंच सर्वस्वरूपं घर्माविस्तृ द्वाषष्टिः पादाद्यः सार्द्धाः प्रथमप्रस्तटे तनुः सार्द्धसप्तांगुलाढ्याश्च द्वितीये सप्ततिः कराः ७३ तृतीये
ष्टसप्ततिस्ते संयुक्ता अंगुलैस्त्रिभिः तुर्ये सार्द्धांगुलाभ्यूनाः षडशीतिः कराः किल ७४ पंचमे च त्रिनवतिः कराः साष्टादशांगुलाः
एकोत्तरशतं षष्ठे ऽर्द्धत्रयोदशांगुलाः ७५ नवोत्तरं शतं हस्ताः सप्तमे नवांगुलाः सार्द्धांगुलचतुष्काढ्यं शतं सप्तदशोत्तरं
७६ कराणामष्टमे ज्ञेयं नवमप्रस्तटे तथा शतं सपादं संपूर्णं द्विघ्नं तत्तरवैक्रियं ७७ स्थापना प्रथमे द्वित्रयं लघ्वी स्थितिरुत्क
र्षतो बुधैः नवभागीकृतस्यांशा चतुष्काद्यास्त्रयोऽर्णवाः ७८ एषैव च द्वितीयस्या ५४
ज्जघन्यापरमा पुनः वार्द्धित्रयं प्रोक्तरूपैर्भागैरष्टभिरन्वितं ७९ तृतीये तु ज
घन्याब्धित्रयं भागैः समष्टभिः उत्कर्षतस्त्रिभिर्भागैर्युक्तमब्धिचतुष्टयं ८०
भागत्रयान्वितं तुर्ये जघन्याब्धिचतुष्टयं उत्कर्षतः सप्तभागयुक्तमब्धिच
तुष्टयं ८१ एषैव प्रतरे लघ्वी पंचमे परिकीर्त्तिता उत्कर्षतो द्विभागाढ्या च

वालुका प्रतराः	१	२	३	४	५	६	७	८	९
हस्ताः	६२	७०	७८	८५	९३	१०१	१०९	११७	१२५
अंगुलाः	१२	३॥	३	२२॥	१८	१२॥	९	४॥	०

त्ता पंचसागराः ८२ षष्ठे जघन्यतः पंच पारावारी द्विभागयुक् उत्कर्षतः पंचपारावारी षड्भागसंयुता ८३ इयमेव जघ
न्या च सप्तमप्रतरे भवेत् युक्तान्येकेन भागेन परमा सागराणि षट् ८४ सागराणि षडेकोत्र संयुक्तान्यष्टमे लघुः उत्कृष्टाष
ट्सागराणि पंचभागयुतानि च ८५ नवमे पंचभागाढ्या जघन्या षट्पयोधयः उत्कर्षतः स्थितिश्चात्र संपूर्णा सप्तसागरा
: ८६ स्थापना प्रथमप्रतरे चात्र केषांचिन्नारकांगिनां कापोतलेश्या सर्वेषु नीललेश्याऽपरेषु च ८७ स्थितिः कापोतले
श्याया भवेदुत्कर्षतो ऽपि यत् पल्योपमासंख्यभागाभ्यधिकं सागरत्रयं ८८ द्वितीयादिप्रस्तटेषु जघन्यापि नसा स्थितिः

८५

वालु प्रस्त	१	२	३	४	५	६	७	८	९
जघ. स्थि.	सा ३	सा ३ ४ ९	सा. ३ ८ ९	सा ४ ३ ९	सा ४ ७ ९	सा ५ २ ९	सा ५ ६ ९	सा ६ १ ९	सा ६ ५ ९
उत्कृष्ट स्थि:	३ ४ ९	३ ८ ९	४ ३ ९	४ ७ ९	५ २ ९	५ ६ ९	६ १ ९	६ ५ ९	७ ०

तद्वाद्यएवप्रस्तरे कायोत्पस्यामितिस्थितं ९० तत्राप्यसंख्यां शाधिकां भोभित्रया वधि क्षित्रतामायुरेषास्या नीलेचातोऽधिका युषां ९१ सजातीयापिलेश्यास्या दक्षोक्षेत्रक्रमादिह क्लिष्टाक्लिष्ट तराक्लिष्टतमासर्वासुनुभिषु ९२ तत्कृष्टतोऽवधिक्षेत्रं गव्यूतत्र मत्रच जघन्यतश्चगव्यूत रुपंसार्द्धतत्वाह्वितं ९३ इतिवालुकाप्रभा अथांजनाभिधापृथ्वी चतुर्थीयंनिरूप्यते प्रोक्तापंकबाहुल्यात् पंकप्रभेतिगोत्रत: ९४ सप्तयोजनविस्तीर्णमस्यांवलयमादिमं सपादपंचपादोनषद्यमानेक्रमात्परे ९५ चतुर्द्दशाभिरित्येवं संपूर्णैर्नवयोजनै: पंकप्रभायाः पर्यंता द्वलोकःपरिकीर्त्तितः ९६ स्थापना लक्षंसहस्रेर्विंशत्याधिकंबाहल्यमत्रच सहस्रमेकेकं प्राग्वद्यात्रोप्युपर्यधः ९७ मध्येचाष्टादशसहस्राढ्यायोजनलक्षके नवंतिप्रस्तटा:सप्ततेषां प्रत्येकमंतरं ९८ योजनानांसहस्राणि षोडशैकंतथाशतं सषटषष्ट्रिद्वोत्रिभागोयोजनस्यतिकीर्त्तितं ९९ प्रतिप्रस्तरमेकैको भवेत्त्वनरकेंद्रक: तेचामीगादितात्र्यार १ नारो २ मार ३ स्तथापरः १०० वर्च्च ४ स्तमः ५ खाडखड ६ स्तथाखडखडाभिधः ७ प्रतिप्रस्तरमस्यश्चप्राग्वदष्टाष्टपंक्तय: १ स्थापना स्युःषोडशपंचदश्या वासादिक्रुविदिक्रु

अत्रोत्पत्तिव्यवनयोरंतरंपरमंभवेत्तादिनानिपंचचत्वत्व अत्रघन्यंसमयात्मकं ९४

५६

२२१

८७

१	दिगपंक्ति १६ विदिगपंक्ति १५	आर १	सर्वे १२५
२	दि० १५ वि० १४	नार २	सर्वे ११७
३	दि० १४ वि० १३	मार ३	सर्वे १०९
४	दि० १३ वि० १२	वर्च्च ४	सर्वे १०१
५	दि० १२ वि० ११	तमः ५	सर्वे ९३
६	दि० ११ वि० १०	खाडखड ६	सर्वे ८५
७	दि० १० वि० ९	खाडखड ७	सर्वे ७७
	पंकप्रभापृथ्वीत पर्यधःसहस्रा प्रस्तरांतर यो० १६१६६ यो० भा०		नरकस्थान २३

चशतंसपादं प्रथमप्रस्तरेसर्वसंख्यया २ द्वितीयादिषुचैकेक हीनाअष्टापिपंक्तय: ततोद्वितीयप्रस्तरे सर्वेसप्तदशंशतं ३ नवोत्तरंतृतीयेतत् तुर्ये एकोत्तरंशतं पंचमेचत्रिनवति: पंचाशीतिश्चषष्टके ४ सर्वेचपंक्तिनरका: सप्तमेसप्तसप्तति: सप्ताधिकासप्तशती सर्वेस्यांपंक्तिसंख्यया: ५ सर्वेचपंक्तिनरका: सप्तमेसप्तसप्तति: सप्ताधिकासप्तशती सर्वेस्यांपंक्तिसंख्यया: ५ सहस्रानवनवति र्नवलक्षास्तथापरे द्विशतीसत्रिनवति रस्यांपुष्पावकीर्णका: ६ एवंचसर्वेनरकावासा: पंकप्रभाक्षितो निर्दिष्टादशलक्षाणि साक्षात्कृतचराचरै: ७ इतआरभ्यनोपीडा: परमाधर्मिकोद्भवा: ततोस्यांद्विविधाएव क्षेत्रजाश्चमिथ:कृता: ८ परमेता:प्राक्तनाभ्यो ऽनंतानंतगुणाधिका: तीव्रास्तीव्रतरासी व्रतमाश्चानुक्रमादध: ९ तत्राप्यत्रोपरितनप्रस्तरेषुस्फूर्त्यपि उष्णास्तोकेषुधः स्वेषु शीताचक्षेत्रवेदना १० उष्णेषुचनरकेषु नारका:शीतयोनय: नरकेषुचशीतेषु नारकाउष्णयोनय: ११ सर्वपृथ्विनरकेषु ज्ञेयएवंविपर्यय: नारकोत्पत्तिदेशान्य क्षेत्रयो:सोतिदु:खद: १२ शतंशपादंहस्तानां प्रथमेंगंद्वितीयके स्यात्पटचत्वारिंशशत मूनंचतुर्निरंगुलि: १३ करास्तृतीयेषटषष्ट्रिशतंसषोडशांगुलं सप्ताशीतिशतंतुर्ये गुलैर्द्वादशभिर्युतं १४ अष्टाधिकेद्वेशतेच पंचमेष्टांगुलाधिकेष्टेचप्रस्तटेद्वे

प्र० १३ देमत्रिषष्टिच रितेसप्तमपर्वणित्वत्रापि परमाधर्मिककृतवेदनोक्तातथापिहि।सिंहादिरूपेविकृतैस्तत्रशंबकरावणे।लक्ष्मणेनसमंकुद्धो।युध्यमानौदवशस: १ नैवंबोधुध्यमानानां।दु:खंभावीतिवादिन: परमाधार्मिका:कुवा: अग्निकुंडेषुतान्यधु: २

पंक्ति प्रस्तरा	१	२	३	४	५	६	७
हस्ताः	१२५	१४५	१६६	१८७	२०८	२२९	२५०
अंगु:	०	२०	१६	१२	८	४	०

मानं हस्तशतद्वयं १५ एकोनत्रिंशता हस्तै अत्र विंशांगुलैर्युतं सप्तम
प्रस्तरे देहो हस्ताः सार्द्धशतद्वयं १६ स्थापना प्रथमप्रस्तटेषायुर्जघन्यं स
प्तसागरी उत्कृष्टं सा त्रिभिर्वा द्विभागैर्युक्ताः चसाप्तिके: १७ द्वितीय प्रस्त
टे त्वेषा जघन्या कीर्तिता स्थितिः उत्कृष्टा षट् साप्तिकांश समेताः सप्त च
ईयः १८ तृतीये तु जघन्यैषा गदिता परमा पुनः द्वासांसा प्तिक भागास्या
संयुक्ता अष्टसागराः १९ अष्टाष्टयो द्विभागाद्या स्तुर्ये जघन्यतः स्थि
तः पंचभिः साप्तिकैर्भागैः सहाष्टौ नो धयः पराः २० पंचमे पंचभिर्भागैः सहाष्ट सिंधवो लघुः एकेन साप्तिकांशेन सहो
त्कृष्टा नवार्णवाः २१ षष्ठे जघन्यात्वेकांश संयुक्ताः सागरा नव चतुर्भिः साप्तिकैर्भागैः सहोत्कृष्टा नवाब्धयः २२ इयमेष
जघन्येन सप्तमे स्थितिरास्थिता उत्कर्षतः स्थितिश्चात्र जिनैरुक्ता दशाब्धयः २३ नीलानवेदत्र लेश्या परमोऽवधिगो
चरः गव्यूतद्वयमध्यर्द्धं गव्यूतद्वितयं लघुः २४ स्थापना उत्पत्ते श्च वनस्यापि नारकाणा मिहांतरं मासमेकं जघेन्ये
हं जघन्यं समयावधि २५ इति पंकप्रभा अथ रिष्टा नि धाय ष्टी पंच
मी परिकीर्त्यते या धूमरूप व्याकुल्या धूमप्रभेति गीयते: २६ वल
यस्य हविष्कंतः प्रथमस्य प्ररूपितः योजनस्य तृतीयांश संयुतास
प्तयोजनी २७ द्वितीय वलयेसार्द्धं पंचयोजन विस्तृतिः टतियेच

पंक०प्रस्तर:	१	२	३	४	५	६	७
जघन्यस्थितिः	सा ७	सा ७ ३/७	सा ७ ६/७	सा ८ २/७	सा ८ ५/७	सा ९ १/७	सा ९ ४/७
उत्कृष्टस्थितिः	७ ३/७	७ ६/७	८ २/७	८ ५/७	९ १/७	९ ४/७	१०

२३२

MEMORIAL

स्त्रादशांशै र्देशभिः सहयोजनं २८ स्थापना: इत्येवं पंचदशानि योजनैरसमंततः
स्यादलोकस्तृतीयांश न्यूनै ईमप्रभांततः २९ अष्टादशसहस्त्राढ्या लक्षयोजन सं
मितं बाहल्यमस्यामुदितं मुदितामितवाड्मयैः ३० मुक्त्वा सहस्त्रमेकेकं प्राग्वदत्रा
प्युपर्यधः मध्ये त्र षोडशसहस्त्राढ्ययोजनलक्षके ३१ नवैति प्रस्तटाः पंच तेषां प्रत्ये
कमंतरं योजनद्विशतीसार्द्धसहस्त्राः पंचविंशतिः ३२ तेषु प्रत्येकमेकेकः कथि
तो नरकेंद्रकः खातस्तमा भ्रमश्चांधस्तथांधतमसोपि च ३३ स्थापना प्रतिप्रस्तर
मेभ्यश्च निर्गता अष्टपंक्तयः चतस्त्रो दिग्गतास्तत्र चतस्त्रः स्युर्विदिग्गताः ३४ दि

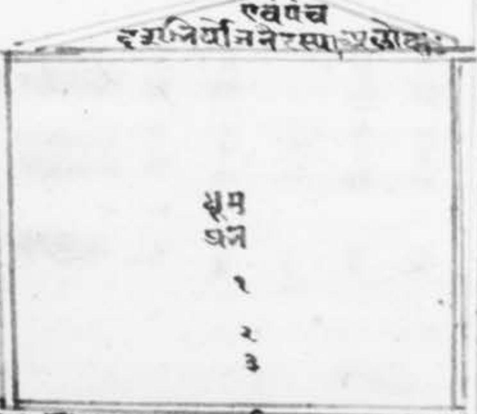

६०

धूमप्रभा

दिग्पंक्तिः ९ विदिक्पंक्तिः ८	खात	सर्वे	६९
दि० ८ वि० ७	तम	सर्वे	६१
दि० ७ वि० ६	भ्रम	सर्वे	५३
दि० ६ वि० ५	अंध	सर्वे	४५
दि० ५ वि० ४	अंधतमस	सर्वे	३७

क्पंक्तिषु नव नव नवैति नरकावासा परास्त्वष्टाष्ट सर्वाग्र मात्र एकोन
सप्ततिः ३५ प्रतिप्रस्तरमेकैकहीना अष्टापि पंक्तयः ततो द्वितीये प्रं
क्तेया एकषष्टिः प्ररूपिता: ३६ तृतीये च त्रिपंचाशत्तुरीये प्रस्तटे
पुनः पंचचत्वारिंशदेव सप्तत्रिंशच्च पंचमे ३७ एवं पंक्तिगताः सर्वे
द्विशती पंचषष्टियुक् शेषाः पुष्पावकीर्णास्तु लक्षयोर्द्वितयं तथा ३८
सहस्त्रा नवनवतिः शतानि सप्त चोपरि पंचत्रिंशदिति त्रीणि लक्षा
णि सर्वसंख्यया ३९ पंकप्रभावद्विज्ञेया द्विधापीडात्र किंचित्स्तोके

६२

धुनरकेषूष्णा शेषेषु शीतवेदना ४५ कराणां द्विशती सार्द्धा प्रथमे प्रस्तटे तनुः द्वितीये त्रिशती हा दशोत्तरा द्वादशांगुला ४२
हस्तास्तृतीये त्रिशती पंचसप्ततिसंयुता: सार्द्धसप्तत्रिंशदाढ्या तुर्ये चतुःशती करा: ४२ शतानि पंच हस्तानां पंचमे प्रस्तटे त-
ने: पंचमज्ञानपटुभिस्तनुमानं निरूपितं ४३ स्थापना दशा प्रथोजघन्येन प्रथमप्रस्त-
टे स्थितिः उत्कृष्टा च पंचभागी कृतस्य जलधेः किल ४४ युक्ता हास्यां त्रिभागास्या मेका
दशपयोधयः एषैव च जघन्येन द्वितीयप्रस्तटे भवेत् ४५ ज्येष्ठा चात्र युता भागैश्च
तुर्भिर्द्वादशाब्धयः इयमेव जघन्येन तृतीयप्रतरे स्थितिः ४६ उत्कर्षतस्तृतीये च
स्युश्चतुर्दश वार्द्धयः पंचभागीकृतस्यास्ते भागेनैकेन संयुता: ४७ एषा जघन्या तु
र्यस्या उत्कृष्टा च स्थितिः पुनः त्रिभिः पूर्वोदितैर्भागै युता: पंचदशाब्धयः ४८ पंच
मे शात्रयोपेता लघु: पंचदशाब्धयः उत्कृष्टा च सप्तदश संपूर्णा जलराशयः ४९ स्था
पना केषांचिदाद्यप्रतरे नारकाणां भवेदिह नीललेश्या परे तूत्कर्षा दधस्या: स्थिति-
रादिता ५० पल्योपमासंख्यभागाधिका दशपयोधयः ततोधिकस्थितीनां तु तेषां कृ-
ष्णैव केवलं ५१ गा चूलद्वयमुत्कृष्टो भवेदवधिगोचरः जघन्यतस्तु गव्यूतं
सार्द्धमुक्तो जिनेश्वरैः ५२ च्यवनोत्पत्तिविरहो नारकाणां भवेदिह मासयोर्द्वयमु
त्कर्षाज्जघन्यात्समयावधिः ५३ इति धूमप्रभा पृथ्वी मघाभिधा पृथ्वी षष्ठी स्यात्

धू.प्रभा प्रतरा	१	२	३	४	५
हस्ता:	२५०	३१२	३७५	४३७	५००
अंगु.	०	१२	०	१२	०
धू.प्र.प्र.	१	२	३	४	५
ज.स्थि.सा गरा भा	१० ०	११ २ ५	१२ ४ ५	१४ १ ५	१५ ३ ५
उत्कृष्टस्थि. सा. भा	११ २ ५	१२ ४ ५		१५ ३ ५	१७ ०

६३

१३३

एवं पंचदशास्त्रिर्योजनैरलोकः

तम प्रभा

१

२

३

६३ निरूप्यते तमसामतिबाहुल्याद्यागोत्रेण तमःप्रभा ५४ तृतीयांशोनितान्यष्टौ योजनानि
यो.७ घनोदधेः वलये विस्तृतिः षट्च पादोनानि द्वितीयके ५५ योजनं योजनस्याष्टादशभा
ऽशा२ गीकृतस्य च भागाएकादशोत्तुक्ता तृतीये वलये मितिः ५६ योजनैः पंचदशभिः स्तृतीय
३ भागसंयुतैः भवत्येवमलोकश्च मघापर्यंतभागतः ५७ स्थापना लक्षमेकं योजनानां
यौ सषोडशसहस्रकं बाहल्यमस्यां निर्दिष्टं प्राग्वदत्राप्युपर्यधः ५८ मुक्त्वा सहस्रमेकैकंम
५॥ ध्येस्युः प्रस्तटास्त्रयः सहस्राणि द्विपंचाशत्सार्द्धान्येतेषु चांतरं ५९ हिमः वार्द्दल श्च लल्ल
या° कश्च त्रयोमी नरकेंद्रकाः क्रमात्त्रिषु प्रस्तटेषु प्राग्वदस्याष्टपंक्तयः ६० स्थापना दिक्प
पंक्तिषु चत्वारश्चत्वारो नरकालयाः त्रयस्त्रयो विदिक्ष्वेव मेकोनत्रिंशदादिमे ६१ द्वितीयादिषु चैकैकं हीना अष्टापि पंक्त
यः एवं द्वितीयप्रतरे पांक्तेया एकविंशतिः ६२ त्रयोदश तृतीयेस्युस्त्रिषष्टिः सर्वसंख्यया
मघायां पंक्तिनरकाः शेषाः पुष्पावकीर्णकाः ६३ सहस्रा नवनवतिः शतानि नव चोपरि हा
त्रिंशदित्यमर्वाग्लक्षं पंचोनमादिता: ६४ हेधात्र वेदना किंतु शीतैवक्षेत्र वेदना मिथः कृ
ता वेदनाश्च विना प्रहरणोरिह ६५ मघवा माघवती जाता: शस्त्राणि न हि नारकाः चिकुर्वि
तुं शक्नुवंति तथा नवस्वभावतः ६६ ततः प्रहरणाभावा न्मिथोगेषु प्रवेशितैः वज्रतुंडकुंथु
रूपैः पीडयंति विकुर्वितैः ६७ तथोक्तं जीवाभिगमे ॥ छट्ठसत्तमासु णं पुढवी सु नेरइयाम

दिक्पंक्ति विदिक्पंक्ति	हिमः	सर्वे२१
दि० ३ वि. २	वार्द्दलक २	सर्वे २१
दि. २ वि. १	ललक ३	सर्वे १३

६४

हंताइं लोहियकुंथुरूवाइं वयरमयतुंडाइं गोमयकीडसमाणाइं विउव्वित्ता अन्नमन्नस्स कायं समतुरंगेमाणा खवाएमाण
२ सयपोराकिमियाइ चलाले माणा २ अंतो २ अणुपविसमाणा वेयणं उईरेंति अत्रसमतुरंगेमाण २ इतिसमतुरंगायमाण
अश्वाइवान्योन्यमारोहंतइत्यर्थः सयपोराकिमियत्ति शतपर्वकृमयइक्षुकृमयः प्रथमप्रस्तरे हस्ता शतानि पंच स्युघनं श
तानि सप्तसार्धानि द्वितीयप्रस्तटे तनुः ६६ सहस्त्रं प्राणयः पूर्णं स्तृतीयप्रस्तटे वपुः स्थापना स्थितिर्जघन्या प्रथमे स्यात्स
प्तदशवार्धयः ६७ त्रिभागीकृतयाथोधेर्भागद्वयसमन्विताः उत्कर्षतः स्थितिश्चा | ६५
तमः प्र: प्रतरा:	१	२	३
हस्त	५००	७५०	१०००
अंगुला	०	०	०

घप्रस्तटेष्टादशाब्धयः ७० द्वितीये लघुरेषैव ज्येष्टाविंशतिरब्धयः वार्द्धेस्त्रिधाखंडि
तस्य भागेनैकेन संयुता: ७१ इयमेवजघन्येन तृतीयप्रस्तटे स्थितिः उत्कर्षतश्च संपू
र्णा द्वाविंशतिः पयोधयः ७२ स्थापना अवधेर्विषयोज्येष्टो सार्धगव्यूतसंमितः लघी
यांश्चैकगव्यूतमानः प्रोक्तोत्रतात्त्विकैः ७३ अंतरं मरणोत्पत्त्योर्जघन्यं समयावधि चतुष्टयं च मासानामुत्कृष्टं तन्निरूपि
तं ७४ इति तमःप्रभाषष्ठी क्रमात्सप्तमं अथमाघवतीनाम्ना सप्तमीक्ष्मातमप्री याघोरध्वांतरूपत्वा त्तोत्तान्तम

तमः प्र· प्रतरा	१	२	३
ज· स्थि· सा· अंश	१७।२ ३	१८	२०।१।३
उत्कृ· स्थि सा· अं·	१८	२०।१।३	२२

:प्रभा ७५ प्रथमे योजनान्यष्टौ द्वितीये योजनानि षट् तृतीये द्वे योजने च वलयानत
:क्रमात् ७६ एवं षोडशभिः पूर्णैर्योजनैर्जिनभाजुभिः तमस्तमायापर्यंता द्वलोकः
परिकीर्तितिः ७७ स्थापना लक्षमेकं योजनानां सहस्रैरष्टभिः सह बाल्यमस्या मा १३४
दष्ट मत्रोपर्यधः पृथक् ७८ द्विपंचाशत्सहस्राणि सार्द्धानि मध्यतः एक एव

६७ एवं षोडशभिर्योजनैरलोकः तमस्तमप्रभाः

यो·८
यो·६
यो·२

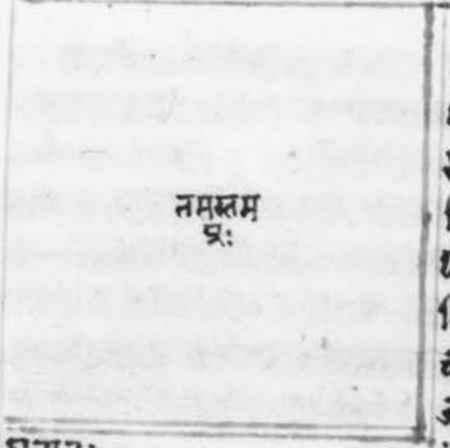

प्रस्तटःस्यात्सहस्रत्रितयोन्नतः ७९ लक्षयोजनविस्तारस्तन्मध्ये नरकेंद्रकः अप्रति
ष्ठानकोनाम्ना तस्मात्स्याद्वक्ष्ये चतुर्दिशं ८० एकैकोनरकावासास्त्रस्तोदूरिसयंकरः अ
संख्ययोजनायामविष्कंभपरिधिः स्मृतः ८१ तथाहि प्राच्यां कालः प्रतीच्यां च महाकाल इ
तिस्मृतः महारौरवरूत्तरस्यां रौरूदक्षिणतो भवेत् ८२ विदिक्षु चात्र नैकोपि तत्संकीर्णा
परिक्षयात् प्रतरो यं यदेकोन पंचाशत्तमआदितः ८३ तमःप्रभावद्विज्ञेया द्विविधात्रा
पि वेदना सर्वोत्कृष्टातीव्रतमा नंतधासर्वतोपि हि ८४ देहमानं भवेदत्र सहस्रद्वितयं
कराः स्थाभाविकं कृत्रिमं च सर्वत्र द्विगुणं भवेत् ८५ द्वाविंशतिर्जलधयः स्थितिरत्र
जघन्यतः उत्कर्षतस्तु संपूर्णस्त्रयस्त्रिंशत्पयोधयः ८६ नारकोद्वर्तनोत्पत्ति विरहोत्रज
घन्यतः समयं यावदुत्कर्षात्षण्मासावधिराहृतः ८७ गव्यूतं चतदर्द्ध
चोत्कर्षाज्जघन्यतः क्रमात् अवधेर्विषयः प्रोक्तो जिनैर्दृष्टजगत्त्रये: ८८ स्थापना अथा
सुपेषांजीवानां येषां संहननेर्गतिः तत्पृथ्व्यास्पो निर्गतानां यास्यात्तत्सर्वमुच्यते ८९ संमू
र्छिमादितिर्यंच उत्कर्षात्प्रथमां क्षितिं यावदुत्पद्यंत एते न द्वितीयादिषु क्वचं ९० त
त्राप्येषां दशाष्टानां सहस्राणि स्थितिर्लघुः ज्येष्टा पल्यासंख्यभागो भवेन्नातः परा पुनः
९१ उत्पद्यमानाश्चैतेत्र प्राग्जन्मबोधमांद्यतः अपर्याप्तत्वे लनंते अव्यक्तमपिनावधिं

७०
देहमानहस्त
२००० जघन्य
स्थिति सा·२२
उत्कृष्टस्थि·सा·
३३
अप्रतिष्ठानन
रका:

PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

135

९३ तथाहुर्जीवाभिगमे: नेरइयाअ छगतियाउ अन्नाणीअ छहगइयाति अन्नाणी द्वितीयामेवयावच्च गर्भजाताः सरीसृ
पाः तृतीयावधिगच्छंति गृध्राद्याः पापपक्षिणः ९४ क्ष्मांचतुर्थीमेवयावत्सिंहादयश्चतुष्पदाः तथोरःपरिसर्पास्तां पंच
मीयावदेवच ९५ स्त्रियःषष्ठीमेवयावद्यांति यावत्तमस्तमां नरामहारंभमग्ना मत्स्याद्याश्चजलांगिनः ९६ ससेवार्त्तसं
हननाः आद्यएवाद्ययावधि यांतियावत्तृतीयांच कीलकांचितनरघनाः ९६ सार्द्धनाराचाश्चतुर्थीं सानाराचाश्च पंचमीं
षष्ठीयावत्सऋषभनाराचा अष्टसप्तमी ९७ महत्वज्रर्षभनाराचा एवगच्छंति नापरे नरके गच्छतामेषामेषोत्कर्षाद्भवे
द्गतिः ९८ आद्यक्ष्मायाद्यप्रस्तरे सर्वेषांसा जघन्यतः जघनोत्कर्षयोर्मध्ये मध्यमागतिरनेकधा ९९ आद्यायाएवचोद्वृ
त्ता भवंतिचक्रवर्त्तिनः पृथिवीभ्योनद्योभ्यस्तथा नवस्वभावतः ३०० एवमाद्यद्वयादेव बलदेवार्द्धचक्रिणः आद्य
त्रयादेवतीर्थंकरानोत्सवचतुष्टयात् १ उद्वृत्ताःस्युःकेवलिनः आद्यपंचकचतुष्टयात् अंत्यत्रयागतानांतु केवल्यं नैवसं
भवेत् २ चारित्रिणो भवंत्याद्यपंचकादाद्यषट्कतः उद्वृत्तादेशविरताःस्युःसप्तम्योपिसदृशः ३ एताश्च जघ्नीः प्राक्
कृतपुण्योद्यानरकेषुतु प्रागबद्धायुषश्चेत्स्यत्ता लभंतेनान्यनारकाः ४ येस्युस्तीर्थंकरास्तेपि प्रागबद्धनरकायुषः
पश्चात्तद्हेतुनिर्बद्धतीर्थकृन्नामकर्मकाः ५ ततोबद्धायुष्कतया गत्वातत्रनारकक्षितिं उद्वृत्तनारकेभ्यःस्युरर्हंतः
श्रेणिकादिवत् ६ गर्भजेषुनृतिर्यक्षु स्युरंतेसंख्यजीविषु पर्याप्ताद्याः तिर्यक्षु सप्तम्यानिर्गताःपरं ७ किंच सर्वास्व
पिक्षितिषुनारकाःकेवलानघाः नवीनमपिसम्यक्त्वं लभंतेकर्मलाघवात् ८ पंचेंद्रियवधैर्मांसाहारैर्महापरिग्र १३६
हैः महारंभैश्चबध्नंति नरकायुःशरीरिणः ९ तथोक्तं चउहिं नरयाउमहारंभ परिग्गहरउद्दो स्वानंगेपि चउहिंवा

ठाणेहिं जीवानेरइयाउयत्ताए कम्मंपकरेंतितं महारंभयाए महापरिग्गहयाए कुणिमाहारेणं पंचिंदियवहेणं अहर्नि
शंनारकाणां दुःखमायुःक्षयावधि पीडाभिःपच्यमानानां प्रागप्यूरि कृतपापनां १० तथोक्तं जीवाभिगमे अच्छिनिमी
लणमित्तं नत्थिसुहंदुक्खमेवअणुबद्धं नरए नेरइयाणं अहोनिसंपच्चमाणाणं ११ कदाचिद्देवयत्नो रख्यमल्पकालं तदल्प
कंतुपपातादिनिर्वस्यमाणे भवतिहेतुभिः १२ तथोक्तं उववाएणवसायं नेरइयदेवकम्मुणावावि अज्झवसाणनि
मित्तं अहवाकम्माणुभावेणं १३ तथाहि जिनांगदाहच्छेदादिमलोपः पूर्वजन्मनि नारकोनातिपीडार्त्तउत्पद्येता
स्यतक्षणं १४ नपाग्संगतानुसंबद्धं नाथिद्रोत्राटिसंसवं आमात्मसातमित्यस्यो पणात्समयेभवेत् १५ पूर्वमित्रं सुरः
कश्चिद्यथाकृष्णस्यसात्वतः करोतिपीडोपशमं तदासौदेवकर्मणा १६ किंचित्कालं सुखं किंचित्सेमं तेघतत्परं
क्षेत्राद्यन्यतरापीडा तथाप्रादुर्भवत्युत्र्वं १७ सम्यक्त्वलाभेप्रथमं चक्रलाभेप्रबोधलाः ततःपरं चार्द्दहादिगुणानामनु
मोदनात् १८ एवमध्यवसायेन सुखमासादयंत्यमी अपेक्षा जिनजन्मादिसातकर्मोदयेनवा १९ कतिचिदिति
चिज्ञानारकास्तारकाणां सुचितमनुसरंतस्तीर्थकृन्नामकर्मसुकृतजनितमवाप्यप्राप्तचारित्रचर्या जिनपतिपदसा
जः प्राप्नुयुर्मोक्षलक्ष्मीं २० विश्वाश्चर्यदकीर्त्तिकीर्त्तिविजयश्रीवाचकेंद्रांतिषद्राजश्रीतनयोतनिष्टविनयः
श्रीतेजपालात्मजः काव्यंयत्किलतत्रनिश्चितजगत्तत्त्वप्रदीपोपमे सर्गश्चारुसमाप्तचतुर्दशोत्तमोपूर्त्तःसमाप्तःसु
खं ३२० इतिश्रीलोकप्रकाशेचतुर्दशः सर्गः॥ छ ॥ ग्रंथाग्रं ३५२६ ॥छ॥ ॥श्री
॥संवत् १८४८ ना आषाढसुदी ४ दीने पंमांनविजयजी नगरकच्छमध्ये श्रीकल्याणपार्श्वनाथप्रसादात् ॥श्रीः

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017